

VALAISTUS KAUPUNKITILAN TEKIJÄNÄ

Jyväskylän matka pimeästä maalaiskylästä urbaanin valon kaupungiksi

Anne-Marjut Rauhala

Taidehistorian pro gradu -tutkielma

Syksy 2009

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Anne-Marjut Rauhala	
Työn nimi – Title Valaistus kaupunkitilan tekijänä. Jyväskylän matka pimeästä maalaiskylästä urbaanin valon kaupungiksi	
Oppiaine – Subject Taidehistoria	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Joulukuu 2009	Sivumäärä – Number of pages 194 sivua
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Perustamisvuonnaan 1837 Jyväskylä on pieni pimeä aukio, jolla vähäiset asukkaat kompastelevat lyhdyt käsissään. Öljylyhtyvalaistus saadaan vuonna 1884, sähkövalo syttyy kaduille vuonna 1902. Vuonna 2009 Jyväskylä on kasvanut 129 000 asukkaan suurkunnaksi, jonka alueella on yli 50 urbaanin esteettis-teknisen valaistuskulttuurin ideologian mukaan toteutettua kohdetta ja lähes 30 000 julkisen ulkotilan valaisinta. Se on suomalaiskaupunkien kärjessä teettänyt ulkovalaistuksen yleissuunnitelman, käynnistänyt strategisen Valon kaupunki -hankkeen ja liittynyt kansainvälisten LUCI-valokaupunkien verkostoon. Vuoden 2009 lokakuussa Jyväskylä palkitaan maailmanlaajuisessa kilpailussa kaupunkina, joka hyödyntää parhaiten valaistuksen mahdollisuudet kestävässä kaupunkiympäristön kehittämisessä ja jonka identiteetin olennaisena osana on valaistus.</p> <p>Jyväskylä-kontekstiin painottuva tutkielmakokonaisuus hahmottaa, kuinka kaupunkitilan valaistus on viimeisen runsaan vuosisadan aikana rakentunut, pohtii valaistuksen vaikutusta pimeän ajan kaupungin olemukseen ja kokemiseen sekä urbaanin esteettis-teknisen valaistuskulttuurin problemaattista suhdetta taiteeseen ja estetiikkaan. Työ esittelee myös Jyväskylän keskusta-alueen valaistuksen kehitystarinan vuosina 1837–2009 ja analysoi Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -asukaskyselyn tuloksia. Jyväskyläläiset ovat tyytyväisiä valon kaupunkiinsa: arkkitehtuurin, siltojen, puiden, taideteosten ja yleensäkin arkiympäristön valaisemisesta pidetään, valaistu Kuokkalan silta on asettunut kaupungin ikoniksi ja valaistusta näkymästä Jyväsjärven yli on tullut läheinen kotimaisema. Valon kaupungin ontologinen perusta on luotu, onnistumisen rakenteet ovat tunnistettavissa. Seuraava looginen vaihe olisi asukaskokemusten purkaminen haastatteluin, jotta valaistuksen esteettistä kokemista ja turvallisuuden tunnetta tuottavat elementit saataisiin lähemmin näkyviin.</p>	
Asiasanat – Keywords Jyväskylä, kaupunkikuva, kaupunkitila, kaupunkivalaistus, pimeys, urbaani valaistuskulttuuri, valo	
Säilytyspaikka – Depository Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos	
Muita tietoja – Additional information	
Tutkielma on Jyväskylän kaupungin kaupunkirakennepalvelujen yhdyskuntatekniikan vastualueen tilaama.	

SISÄLLYS

Tiivistelmä

1 JOHDANTO: KAUPUNKITILAN VALAISTUS TUTKIMUSAIHEENA	6
2 TAUSTA-ANALYYSI: URBAANIN VALON OLEMUS JA FUNKTIOT	9
2.1 Katuvalaistus kehittyy kaupunkitilan elämykselliseksi valotaiteeksi	11
2.1.1 Pimeään kaupungin pintarakenne puhkeaa vähitellen	11
2.1.2 Valaistukset pysyvät pitkään puhtaan funktionaalisina	12
2.1.3 Elämysteollisuus paljastaa pimeään kaupungin monet mahdollisuudet	13
2.1.4 Esteettis-tekniinen valaistuskulttuuri asettuu normiksi	14
2.1.5 Keinovalo ja pimeys etsivät reviiriensä rajoja	18
2.1.6 Urbanin valaistuksen ja taiteen suhde hakee muotoaan	19
2.1.7 Esteettinen kokeminen 2000-luvun kontekstissa	30
2.2 Valaistus piirtää tilojen hierarkioita, sisustaa paikkoja, maalaa maisemia ja luo paikan henkeä	36
2.2.1 Havainto määrittää olemassaolon ja kasvaa kokemukseksi	36
2.2.2 Ympäristö on aina läsnä	40
2.2.3 Maisema mieltyy kulttuurisesti	44
2.2.4 Tilaa käytetään, eletään ja tuotetaan	49
2.2.5 Paikka syntyy aistien ja muistaen	53
2.2.6 Paikan hengellä on kollektiivinen tausta	57
3 HISTORIAKATSAUS: PIMEÄN AJAN JYVÄSKYLÄ. KESKUSTAN JA LÄHIYMPÄRISTÖN VALAISTUKSEN KEHITYS VUOSINA 1837–2009	60
3.1 1830–1880 -luvut: Kaupungin perustamisesta öljyvalon aikakauteen	60
3.1.1 Vahakynttilät valaisevat asukkaiden askelia	60
3.1.2 Maalaiskylä alkaa kasvaa kaupungiksi	62
3.1.3 Kauppiainien lyhdyt käynnistävät katutilan valaisemisen	64
3.1.4 Helsingin-matka varmistaa öljyvalaistuksen hankinnan	67

3.1.5	Myös sisätilat saavat lisää valoa	68
3.2	1890-luku ja 1900-luvun ensimmäinen vuosikymmen: Öljylyhtyjen hämärästä sähkövalon kirkkauteen	69
3.2.1	Samuel Liimatainen tekee lyhdynhoitosopimuksen	69
3.2.2	Laajentuvan kaupungin päättäjät vertailevat sähköä ja kaasua	71
3.2.3	Sähkövalaistuksen perusteluja haetaan muista kaupungeista	74
3.2.4	Sähkövalo syttyy vihdoinkin keskustan kaduille...	76
3.2.5	...ja myös sisätiloja aletaan valaista	79
3.2.6	Epävakainen sähkövalo piirtää pimeän ajan kaupunkitopografiaa	82
3.3	1910-luku: Sähkö asettuu osaksi kaupunkilaisten arkea	84
3.3.1	Asemakaava ja johtoverkko laajenevat, katuvalaistus uusitaan	84
3.3.2	Valaistus kurkottaa myös keskustan ulkopuolelle	86
3.3.3	Valo nousee ylempiin kerroksiin, mutta sota vaatii säästämään	87
3.3.4	Lisää valaistuja katuja ja myönnytyksiä reuna-alueille	89
3.4	1920–1940 -luvut: Kohti modernia kaupunkivalaistusta	91
3.4.1	Uudet rakennukset korottavat keskustan pimeän ajan topografiaa	91
3.4.2	Ilmajohdot häviävät katukuvasta, vaihtovirta tasoittaa valon	95
3.4.3	Harjun portaat valaistaan myös estetiikka huomioiden	97
3.4.4	Mainosvalot ja näyteikkunavalistus ovat osa modernia kaupunkia	101
3.4.5	Sodankäynti näkyy jälleen katukuvassa	102
3.4.6	Energiapula ja sota pitävät säästö- ja rajoituslinjalla	103
3.5	1950–1980 -luvut: Valaistus uppoaa osaksi arkista infrastruktuuria	106
3.5.1	Julkisen valaistuksen tavoitteet ovat yhä täysin funktionaalisia	106
3.5.2	Väinökadun kauppiaat aloittavat joulukatutradition	108
3.5.3	Valolähteiden kehitys siivittää ahkeraa rakentamista	109
3.5.4	1970-luvulla katuvalaisinten määrä lisääntyy nopeasti	112
3.5.5	1980-luku on rutiininomaisen ammattityön aikaa	113
3.6	1990-luku: Katseet alkavat kohdistua valaistussuunnitteluun	115
3.6.1	Kävelykadun valaistus sisältää sekä funktion että taiteen idean	115
3.6.2	Innovatiivinen visiointi käynnistyy	119
3.6.3	Kaupunki tarttuu ulkovalaistuksen kehittämiseen uudella otteella	120
3.6.4	Kirkkopuiston tuoretta ilmettä etsitään kilpailulla	124

3.7	2000-luvun ensimmäinen vuosikymmen: Urbaani valaistuskulttuuri integroituu kaupunkisuunnittelun osaksi	125
3.7.1	Jyväskylä tekee ulkovalaistuksen yleissuunnitelman...	125
3.7.2	...julistautuu valon kaupungiksi...	129
3.7.3	...ja liittyy LUCI-valokaupunkien kansainväliseen verkostoon	134
3.7.4	Valaistuskohdeet lisääntyvät Valo on Jyväskylässä -tapahtuman myötä	137
3.7.5	Uusi Jyväskylä alkaa askeltaa valon kaupunki -imagoaan vahvistaen	142
3.7.6	Tyytyväisiä kaupunkilaisia ja kansainvälistä tunnustusta	145
4	PIMEÄN AJAN JYVÄSKYLÄ 2009 -KYSELYTUTKIMUS: JYVÄSKYLÄN KESKUSTA-ASUKKAAT URBAANIN VALON VASTAANOTTAJINA	149
4.1	Pimeän ajan Kirkkopuisto keskusta-asukkaiden silmin	151
4.2	Valaistu Kuokkalan silta on osa kauniiksi koettua kotimaisemaa	155
4.3	Kohdevalaistukset miellyttävät kaupunkilaisia	160
4.4	Tehdyt valaistustutkimukset tukevat toisiaan	162
4.4.1	Valo on Jyväskylässä 2006 -tapahtuman yleisötutkimus	162
4.4.2	Yhdyskuntatekniset palvelut 2008 -tutkimus	164
4.5	Kuinka suunnitelmat ja todellisuus kohtaavat Jyväskylässä?	165
5	TARKASTELU: VALAISTUS KAUPUNKITILAN TEKIJÄNÄ	169
	Lähteet	172
	Liitteet	189
	Liite 1: Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -tutkimus, asukaskyselylomake	
	Liite 2: Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -tutkimus, tulostivistelmä	

1 JOHDANTO: KAUPUNKITILAN VALAISTUS TUTKIMUSAIHEENA

Elinympäristömme on täynnä sähkövaloa niin sisällä kuin ulkona. Sähköinen keinovalo on pimeän ajan kaupunkitilan hallitseva elementti ja pimeän ympäristön topografian olennaisin piirtäjä. Ajasta, jolloin tyydyttiin valaisemaan kadut, torit, puistot ja aukiot funktionaalisesti vain liikkumista varten on kuljettu lähes toiseen äärilaitaan: 2000-luvun kaupunki valaistaa visuaalisuutta ja visuaalisten taiteiden keinoja tietoisesti ja näyttävästi hyödyntäen, omaleimaista pimeän ajan valaistusarkkitehtuuria luoden. Uudenlaisen, jo lähes kaupunkisuunnittelun osaksi mieltävän *urbaanin valaistuskulttuurin* tavoitteena on valaista pimeä kaupunki paitsi energiatehokkaasti ja turvallisuuden tunnetta lisäävästi myös viihtyisyyttä ja esteettisiä elämyksiä tuottavasti.

Taidehistoriallisen kaupunkitutkimuksen diskurssiin kuuluvan pro gradu -työni aluksi hahmotan katuvalaistuksen kehitystä urbaanin kaupunkitilan elämykselliseksi valaistuskulttuuriksi, avaan sen kokemiseen liittyvän käsitteistön sisältöä ja pohdin myös urbaanien valaistusratkaisujen suhdetta taiteeseen ja esteettiseen kokemiseen. Sen jälkeen selvitän Jyväskylän keskusta-alueen valaistuksen rakentumista kaupungin perustamisvuodesta 1837 vuoteen 2009: etsin kirjallisten ja kuvallisten historialähteiden sekä haastattelujen avulla Jyväskylän pimeän ajan visuaalista kehitystarinaa valottomasta pikkukylästä urbaaniksi valon kaupungiksi, piirrän sanojen avulla esiin pimeän ajan näkymiä eri aikakausina ja käväisen välillä huomioimassa myös muiden kaupunkien tilannetta. Lopuksi tarkastelen, kuinka Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -reseptitutkimuksen strukturoidussa puhelinkyselyssä haastatellut keskusta-asukkaat suhtautuvat pimeän ajan lähiympäristöönsä, johon sijoittuu useita Jyväskylän kaupungin tuottamia visuaalisia valaistuskohteita ja -kokonaisuuksia. Lähemmin tarkasteltavina ovat valaistut Kirkkopuisto ja Kuokkalan silta. Tämän tutkimustehtäväni puitteissa pyrin selvittämään muun muassa minkälaisina asukkaat urbaaneja valaistusratkaisuja pitävät, minkälaisia tunteita kohteet heissä herättävät ja minkälainen asema valaistuksella on koti- ja arkimaiseman kontekstissa. Vertaan tuloksia tiivistetysti myös kahteen muuhun tutkimukseen.

Tutkimuksessani olen soveltanut taidehistorian, ympäristö- ja arjen estetiikan sekä kulttuuri/ihmismaantieteen tutkimustraditioihin kuuluvaa teoreettista ajattelua käsitteineen, joista tärkeimpiä ovat *havaitseminen, kokeminen, ympäristö, maisema, tila, paikka ja paikan henki* eli *genius loci*. *Urbaani* voidaan tässä yhteydessä määritellä yleensä kaupungin, kaupunkilaisuuden ja kaupunkimaisuuden ajallisuutta ja tilallisuutta ilmentäväksi ominaisuudeksi.¹ Lähdeksiini on kuulunut sekä monografisia teoksia että useita erilaisia näkökulmia tarjoavia kirjoituskokoelmia ja yksittäisiä artikkeleita. Metodologisesti käsittelen aiheitani lähinnä eksistentiaaliseen fenomenologiaan linkittyvällä tutkimusotteella, fenomenografista analyysia ja fenomenologis-hermeneuttista strategista ajattelua hyödyntäen. Valitsemani valokuvat tukevat tekstin sisältöä. Oma positioni työssäni on asukas-tutkija, mikä lisää työhöni oman hermeneuttisen sävynsä. Koska olen asunut Jyväskylässä 1970-luvun alkupuolelta saakka, tunnen kaupungin hyvin ja olen myös nähnyt ja kokenut viime vuosikymmenten muutokset. Työssäni asetun selvittämään ja tulkitsemaan kotikaupunkini historiaa ja asukkaiden näkemyksiä objektiivisesti, mutta en kuitenkaan sulje pois tosiasiaa, että elän itse samaa lähiympäristöä kuin tutkimukseni asukaskyselyn kohderyhmä. Sen vuoksi työni saattaa sisältää kokemukseni kautta implisiittiseksi asettunutta tietoa, jolle ei ole suoraa lähdeä.

Työni on Jyväskylän kaupungin kaupunkirakennepalvelujen yhdyskuntatekniikan vastualueen tilaama ja totuttua pro gradu -opinnäytetyön sisältöä laajempi; ehkä on parempi ajatella niin, että työni on kaupunkivalaistuksen olemukseen Jyväskylän näkökulmasta keskittyvä tutkielmakokonaisuus, joka sisältää myös pro gradu -opinnäytteen. Kokonaisuus on tarkoitettu kaupunkitilan valaistuksen parissa työskentelevien ja siitä kiinnostuneiden ajattelua ja ideointia monipuolisesti innoittavaksi ja hyödyttäväksi tietopaketti, jossa julkisen kaupunkitilan valaistuskehityksen olemus näyttäytyy sekä yleisesti hahmotettuna että paikallishistoriallisesti kohdistuneena ja joka sisältää myös teemaan liittyvää teoreettista pohdintaa. Tutkimusaiheeni valitsin puhtaan kiinnostuksen vuoksi sen jälkeen kun oivalsin, minkälaiseksi globaaliksi megatrendiksi urbaani valaistus on kasvanut. Huomasin myös, että Jyväskylän pimeän ajan kehityshistoria on kirjoittamatta, ja päätin korjata puutteen. Valon kaupungin

---

¹ Lappi 2007, 13.

asukkaana oli myös luontevaa tarjota tutkimusyhteistyötä Jyväskylän kaupungille: intressimme kohtasivat oikealla hetkellä.

Yllätyksekseni huomasin myös, että urbaanin valaistuskulttuurin globaalista yleistymisestä huolimatta sitä koskevaa reseptioesteettistä tutkimusta ei hakukoneilla maailmanlaajuisestikaan etsien tunnu löytyvän tai ainakin tutkimus näyttäisi piiloutuvan marginaalien uumeniin. Jussi S. Jauhiaisen ja Susanna Harvion ”Kaupunkitutkimus Suomessa 2000-luvulla” -selvityksen mukaan vuosina 2000–2008 julkaistiin 1764 tieteellistä kaupunkia käsittelevää suomalaistutkimusta.² Niistä joku varmasti ainakin jollain tavoin sivuaa myös kaupunkitilan valaistusta, vaikka sitä ei tutkimuksen nimestä voisikaan päätellä. Sähkövalaistukseen ja sen vaikutuksiin liittyvät tutkimukset ja teokset taas tarkastelevat aihetta lähinnä teknisestä ja energiankulutuksen näkökulmasta – esimerkiksi tievalaistuksen älykkäistä ohjausjärjestelmistä on Suomessa väitely – tai selvittävät valon optisia, terveydellisiä ja työteho vaikutuksia. Arkkitehtuurin kontekstissa valo näyttäytyy yhä usein luonnonvalona ja keinovalokin vain yhtenä yksityiskohdista, ja valaistuksen suunnittelijoiden ja valolla operoivien taiteilijoiden kirjoittamat tekstit taas hahmottavat pääosin töiden rakenteen ja tekoprosessien kaltaisia professioon liittyviä asioita. Varsinaisia urbaaneja valaistuskohteita esittelevät teoksetkin näyttävät usein olevan lähinnä visuaalisesti laadukkaita ja sinänsä kiinnostavia, mutta markkinointimielessä kohteitaan taiteen kaltaisesti esitteleviä kuvakirjoja. Myöskään asiantuntijat, joiden kanssa olen asiasta keskustellut, eivät muista kohdanneensa reseptioestetiikan diskurssiin asettuvaa valaistustutkimusta. Helsingissä on tekeillä kahden puistoalueen valaistusta koskeva, miellyttävän ja pelon tunnetta vähentävän valaistuksen ominaisuuksia hahmottava asukastutkimus, joka tätä tietoa kuitenkin on yhä kesken.³ Tutkimuksen puute tosin vaikuttaa loogiselta: kaupunkitilan urbaani valaiseminen yleistyi 1990-luvulla ja kasvoi vuosituhannen vaihteessa globaaliksi megatrendiksi, joten vasta nyt ilmiön voi nähdä kypsyneen kokonaiseksi ja paljastuneen tutkittavaksi. Onhan sähkövalokin vasta 130-vuotias, sähkövalolla valaistu kaupunkitila yleisesti sitä vielä hyvinkin paljon nuorempi.

---

² Jauhainen & Harvio 2008, 3.

³ Tülay Schakirin sähköpostiviesti A-M. Rauhalalle 26.1.2009.

2 TAUSTA-ANALYYSI: URBAANIN VALON OLEMUS JA FUNKTIOT

Olipa kerran sähkövalo, joka runsaat sata vuotta ihmisten kulkua kaduilla, puistoissa ja aukioilla vartioituaan alkaa vallata uutta elintilaa. Valo kiipeää rakennusten julkisivuille ja katoille, levittäytyy puistojen puihin ja pensaisiin, kietoutuu siltojen kaiteisiin ja palkkeihin ja poimii näkyviin suuria pintoja ja pieniä yksityiskohtia. Valo laskeutuu alemmas, pois korkeiden pylväiden päistä, asettuu ihmisenkokoisesti muutaman metrin korkeuteen ja suostuu jopa mataliin pollareihin. Valo loistaa milloin kylmänä valkoisena milloin lämpimänä keltaisena, maalaa pintoihin *chiaroscuroa*, heittäytyy leikkimään väreillä ja syttyy näkyviin kuin luonnon omana organismina juuri silloin, kun hämärä alkaa laskeutua maisemaan. Valo innostuu taiteesta ja haluaa olla sukua sille...

Kuulostaa sadulta – ja pyrkiikin olemaan sitä: urbaani valo rakastaa satuja ja tarinoita, luo mielellään uusia, mielikuvituksellisia maailmoja kaupungin pintaan ja assosioituu katsojansa visuaalisiin muistikuviin. Meneillään oleva urbaanin valaistuksen globaali megatrendi on uudistanut koko julkisen valaistuksen kieliopin ja nostanut julkisten tilojen valaistussuunnittelun aivan uudennlaiselle tasolle. Funktionaalisuuden kumppanina valaistusratkaisuja ohjaa nyt visuaalisuus, joka molemmat alueet hallitsevana työnjohtajana ei tingi kummastakaan: kaupunkitilan valaistus voi olla yhtä aikaa sekä lahjomattoman tarkoituksenmukaisesti toimiva että herkullisen visuaalinen. Kehityssuunta asettuu luontevasti läpivisualisoituneeseen, ympäri vuorokauden sykkivään aktiiviseen citykulttuuriin, jonka yksi osa urbaani valaistuskulttuuri on. Kaupunkeja brändätään valolla ja luodaan kaupunkitilaan erityisiä valaistuskohteita ja -ratkaisuja, joilla pyritään luomaan omannäköistä visuaalista imagoa, erottumaan muista ja synnyttämään myönteisiä muistijälkiä.

Positiivisiin ominaisuuksiin, hyveisiin ja pelastukseen assosioituvan valon vastavoima, kolkon negatiivisia määreitä kantava, uhkaava ja turvattomuuden tunnetta lisäävä pimeys, on kuitenkin paradoksaalisesti aina läsnä siellä missä valokin. Valo tarvitsee taustakseen pimeyden – ilman pimeyttä ei ole valoakaan. Pimeys on valolle välttämätön dikotominen kumppani, joka ponnisteluista huolimatta ei koskaan poistu.

Pimeyteen sisältyvän ontologisen uhkan poistaminen voidaan nähdä kaiken keinovalaistustarpeen perimmäisenä, universaalina ytimenä, nimettiinpä tavoitteeksi liikkumisen mahdollistaminen, rikosten vähentäminen tai ympäristön viihtyisyyden ja esteettisten elämysten lisääminen. Valaistus on aina perimmäiseltä olemukseltaan taistelua paha, negatiivista tai vähintään epämiellyttävää vastaan. Valo paljastaa niin kauneuden kuin rumuuden, niin miellyttävän kuin epämiellyttävän, niin pyhän kuin riettaan ja voi itsensä sisällä reflektoitua sekä hyväksi että pahaksi.

Urbaanin valaistuksen megatrendi on yhdessä ekologisen ajattelun kanssa saanut aikaan teknisten innovaatioiden tulvan. Teknologia houkuttaa valaistuksen käyttämiseen yhä uudella tavoin, ja siksi sen voi osaltaan nähdä yhdeksi kaupunkivalaistusinnostuksen syyksi. Uudet tekniset ratkaisut myös takaavat, että sähkövalo sietää tulevaisuudessa yhä kriittisemmän tarkastelun kestävän kehityksen näkökulmasta. Jo led-valon tulo markkinoille ja ihmisten tietoisuuteen on mahdollistanut valaistuskeskustelun siirtymisen uuteen vaiheeseen: energiaa säästävä tekniikka ymmärretään nyt perusasiaksi, jota ei enää erikseen tarvitse vaatia. On jo melko hyvin sisäistetty tosiasia, että vaikka valaistus lisääntyy, energiankulutus ei kasva, vaan uuden teknologian myötä pikemminkin suhteellisesti vähenee. Näyttää siis siltä, että nyt voidaan energia-asioiden rinnalla keskittyä aikaisempaa painavammin puhumaan valaistuksen muista ominaisuuksista, esimerkiksi visuaalisista ratkaisuista tai valon tuottamasta turvasta ja viihtyisyydestä. 2000-luvun julkinen valaistus voi omatunto aikaisempaa puhtaampana painottua kaupunkisuunnittelussa yhä enemmän tilaa saavaan, visioita ja mielikuvia hyödyntävään narratiivisuuteen ja kokemusten ja elämysten tuottamiseen – niiden satujen ja tarinoiden kertomiseen.⁴

---

⁴ Kaupunkisuunnittelun narratiivisuudesta ja puhunnoista ks. Lappi 2007, 20.

2.1 Katuvalaistus kehittyy kaupunkitilan elämykselliseksi valotaiteeksi

2.1.1 Pimeään kaupungin pintarakenne puhkeaa vähitellen

Jo esihistoriallinen ihminen pyrki aktiivisen kekseliäästi hyödyntämään valon ja valloittamaan pimeään. Nykyajan tekniikka voidaankin nähdä muinaisten onnistumisten perillisenä, esimerkiksi valokatkaisija kehittyneempänä versiona hankauskitkalla syttyvistä puutikuista tai yhteenisketyistä piikivistä. Valaistuskeinojen kehittymisen ja teollistumisen myötä pimeään ajan valloitusinto kasvoi, ja tehtaissa siirryttiin yleisesti työskentelemään vuoroissa, kaasuvälön turvin ja päivänvalosta piittaamatta.⁵ Silloin myös katutila oli valaistava. Kaupunkitilan pysyvän valaistuksen juuret ovat 1600-luvun loppupuolen varhaismodernissa Pariisissa, jonka kaduille pystytettiin pylväitä ensin kynttilä- ja sitten öljylyhtyjä varten.⁶ Siihen asti valonlähde oli kuljetettu kädessä. Jo tuossa kaupunkikulttuurin kehitysvaiheessa oltiin huolestuneita pimeässä liikkuvien turvallisuudesta, ja juuri turvallisuuden lisääminen olikin valaistukselle asetettu tehtävä. Visuaalisuuteen saati elämyksellisyyteen ei tuhlattu huomiota.

Vaikka yhdysvaltalainen keksijä Thomas Alva Edison (1847–1931) vuonna 1879 kehitti toimivan hehkulampun ja katujen öljylyhtyvalaistus alkoi yleisesti 1800–1900 -lukujen taitteessa vaihtua sähkövaloksi, oli lamppujen valaistusvoimakkuus vielä pitkään vaatimaton ja kaupunkien yleisilme pimeä. Kaupungistuva ihminen ja sähkövalo asettuivat yhteiselämäänsä pienin askelin. Uuden vuosisadan alun mittaan, yhä kiihtyvän teollistumisen ja kaupungistumisen myötä, katuvalaistuksen määrä luonnollisesti lisääntyi nopeasti, mutta sen tarkoitus oli edelleen vain lähinnä funktionaalinen näkemisen helpottaminen. Keinovalaistuksen vaikutus rakennetun tilan ulkopuolen esteettiseen olemukseen nousi arkkitehtuurin yhteydessäkin keskustelunaiheeksi vielä vain harvoin. 1930-luvulla, ranskalaisen insinöörin Georges Clauden (1870–1960) vuonna 1907 ensi kertaa esittelemän ja vuonna 1915 patentoiman neonvalon kehittyneempien versioiden myötä pimeään ajan kaupunkinäkömään pysyviksi elementeiksi asettuivat värikkäät valomainokset, jotka

⁵ Melbin 1987, 14.

⁶ Keinovalon lähteiden kehitys ks. aikajana Major, Speirs & Tischhauser 2005, 2–9.

tuolloin jo pystyivät toistamaan runsaasti värisävyjä.⁷ Valomainosten esittelemä viiheellinen kuvasto loi pimeään kaupungin pintastruktuuriin ensimmäisen tietoisien visuaalisen, urbaanin kerroksen, jonka tavoitteena oli saada kadulla kulkevan katse tarttumaan itseensä ja ajatukset assosioitumaan mainoksen viestittämiin tunnelmiin ja viestin lähettäjään. Valomainoksissa voidaan niiden historian alusta saakka tunnistaa pyrkimys assosiaatioiden kautta rakentuvan elämyksen synnyttämiseen: valolla tuotettu mainosmaisema on aina ollut aktiivinen merkitysten välittäjä ja tuottaja.⁸ Mainosvalot ovat osa prosessia, joka on muuttanut pimeään kaupungin siellä liikkuvalla visuaalista lukutaitoa vaativaksi kuvastoksi ja tekstiksi, sen lisäksi että valaistut näyteikkunat ovat osallistuneet kaupungin pimeään tilan valtaukseen.⁹

2.1.2 Valaistukset pysyvät pitkään puhtaan funktionaalisina

1900-luvun jälkipuoliskon vuosikymmeninä, jolloin valaistustekniikka kehittyi nopeasti, julkinen katuvalaistus nähtiin lähinnä yhtenä kaupunkitilaan hallinnollisesti tuotettuna ja sitä funktionaalisesti hyödyttävänä perusinfrastruktuurin osana, yhteiskunnan arkea palvelevana sähkösuunnittelun osa-alueena, joka toteutettiin niin tehokkaasti kuin kulloinkin oli teknisesti mahdollista. Kaupungit saivat yleisvalonsa korkeiden pylväiden päihin kiinnitetyistä, valaistusteholtaan mahdollisimman voimakkaista valaisimista, jotka paitsi valaisivat mekaanisen kliinisesti myös loivat runsaasti ihmissilmää häiritseviä heijastuksia. Sosiaalisuuden tai viihtyisyyden näkökulmaa ei juuri artikuloitu, mutta silti valaistuksella vähintään implisiittisesti pyrittiin hälventämään muun muassa paheellisen kaupungin ja viattoman maaseudun ontologialtaan dikotomista rajakiistaa.

Valo oli teollisuuskaupunkejaan kiihkeästi rakentavalle länsimaiselle ihmiselle yhä vahva arkkisymboli, ja on sitä edelleen: niin tulenliekinä, öljyn, kaasun tai sähkön tuottamana kuin luonnonvalona lankeavanakin valo liittyy aina ikaikaiseen, kollektiivisesti käsitettyyn ja dikotomioilla kyllästettyyn uskonnollis-mystiseen ikonografiaan ja saa aina seurakseen vahvan symbolisia attribuutteja.

⁷ Ks. esimerkiksi Major, Speirs & Tischhauser 2005, 8.

⁸ Syrjämaa & Tunturi 2002, 27.

⁹ Ks. Haas 2002, 217, 223.

2.1.3 Elämysteollisuus paljastaa pimeän kaupungin monet mahdollisuudet

Kaupunkivalaistuksen sisäinen olemus alkoi muuttua 1980–1990 -lukujen aikana, jolloin havahduttiin kaipaamaan laadukkaampaa julkista tilaa ja ennen kaikkea oivallettiin päivänvaloisan ja yönpimeän kaupungin ontologinen ero. Vähitellen lakattiin taistelemasta pimeyttä vastaan yrittämällä muuttaa pimeä ympäristö päivänvaloisan kaltaiseksi ja alettiin erottaa toisistaan julkisen kaupunkitilan kaksi eri areenaa, ”päivä- ja yönäyttämöt”, joiden ilmiäiset, merkitykset ja tulkinnat ovat erilaisia. Oivallettiin pimeän ajan kaupunkitilan olemus ja ryhdyttiin valaisemalla muotoilemaan ja sisustamaan sitä. Vaikka ryöstöjä ja liikenneonnettomuuksia toki haluttiin valaistuksen keinoin edelleen estää samoin kuin muokata valaistuksen toteutuksen tekniset ja taloudelliset periaatteet vähintään yhtä ideaaleiksi kuin siihenkin asti, ne eivät enää olleet ainoat syyt kaupungin valaisemiseen: eläminen ja kokeminen, viihtyisyys ja estetiikka olivat liittyneet seuraan. Näin paljastunutta yöllisen kaupungin atmosfääriä päädyttiin valaistuksen avulla tutkimaan alkuperäistä paikan henkeä etsivällä tai myös aivan uusia paikan merkityksiä ja näkökulmia luovalla otteella.¹⁰

Elämyksellisyyden käsite linkittyi kaupunkivalaistukseen 1990-luvun mittaan, jolloin niin sanottu elämysteollisuus syntyi ja asettui osaksi länsimaista yhteiskuntaa. Lähes asian kuin asian piti nyt tuottaa ihmiselle elämys, ja myös suomalaisen julkisen tilan valaistus alkoi taipua yhä visuaalisemmaksi ja korkeiden pylväiden sijaan ihmistä lähempänä operoivaksi. Pimeään ei enää suhtauduttu uhkana, vaan pimeä tila nähtiin valloittamaan haastavana mahdollisuutena ja urbaani valo ympäristöjä uudistavana, elämyskulttuurisena työvälineenä. Kaupunkien arkkitehtonisia rakenteita ryhdyttiin valon avulla paljastamaan myös pimeällä, jolloin rakennusten pintastruktuurit ja detaljit muutoin haalistuisivat ja peittyisivät ja näkyviin jäisi vain jäsentymätön, tumma hahmo. Uuden vuosituhatosen ensivuotena urbaani valaistussuunnittelu otti toden teolla käyttöön niin koko teknisten innovaatioiden arsenaalin kuin kuvataiteen paletin ja alkoi piirtää, maalata ja värittää valolla pimeän ajan kaupunkiympäristöjä usein aivan uusiksi maailmoiksi saakka. Nyt arkkitehtuuria paitsi valaistaan esiin tuorein keinoin myös häivytetään ja piilotetaan totutusta poikkeavasti tai tuotetaan pimeässä

¹⁰ Ks. Terzi 2001, 7–23 (Urban lighting and quality of public spaces).

kokonaan uudella tavoin konstruoituvia, narratiivisia muotoja ja alueita. Pimeys näyttäytyy urbaanille valaistussuunnittelijalle kuin tyhjänä kanvaasina, jolle hän alkaa luoda teostaan. Koko kaupunkisuunnittelun voi nähdä hyödyntävän narraatioita, visioita ja mielikuvia.¹¹

Maailman kaupunkien teettämien valaistuksen yleissuunnitelmien lukumäärä kääntyi jyrkkään nousuun 1990-luvun puolivälissä, jolloin myös lukuisat valaistustapahtumat ja -viikot saivat alkunsa, ja 2000-luvun puolella tahti kiihtyi myös Suomessa.¹² Uudentyyppiset valaistussuunnitelmat syntyvät nyt kuin maalaustaiteen kiihkeimpänä työpajakautena, dynaamisissa ja nuorekkaissa valaistussuunnittelutoimistoissa, joita johtavat usein jo kansainvälistäkin menestystä saaneet maestrot rinnallaan lahjakkaat kisällit. Urbaanien valaistuskohdeiden visuaalisissa hahmoissa voi luonnollisesti havaita myös jo useita vuosikymmeniä kaupunkitilaa hallinneen kaupallisen valaistustradition vaikutuksen, mutta yleensä vailla suurempaa ylilyönnin vaaraa: mieluummin kuin poimivat mainosvalokuvaston rajuja elementtejä ratkaisut noudattavat itse luomaansa globaalia tyylioppia ja korostavat valikoiden pimeän ajan kaupunkiympäristön piirteitä repimättä niitä väkivalloin esiin. Urbaani valaistus kaihtaa barokkimaisen rönsyävää runsautta ja viihtyy mieluummin viileän klassismin ja sen sukulaisten seurassa. Poikkeuksiakin toki on, mutta pääosin kaupallisen valon konventioihin jätetään selkeä rako.

2.1.4 Esteettis-tekniinen valaistuskulttuuri asettuu normiksi

2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana urbaani valaistus on asettunut kaupunkiympäristöjen globaaliksi ilmiöksi, normiksi, jonka vastuulle kaupunkisuunnittelu uskoo jo nyt paljon ja jolla on tulevaisuudessa hyvin näkyvä rooli. Englantilainen valaistussuunnittelija Carl Gardner nimeää artikkelissaan ”Urbaani valaistus 21. vuosisadalla” sille kymmenen tehtävää:

- varmistaa liikenneturvallisuus;
- vähentää rikollisuutta sekä sen pelkoa ja luoda turvallinen pimeän ajan ympäristö;

---

¹¹ Lappi 2007, 20.

¹² Ritter 2006, 46.

- korostaa kaupungin arkkitehtuuria ja monumentteja;
- luoda pimeään ajan näkymiä ja valaistuja reittejä;
- toimia taiteen tavoin, valaista veistoksia ynnä muita kohteita;
- osallistua erilaisiin yleisötapahtumiin;
- luoda omaperäistä kaupunki-identiteettiä;
- antaa urbaaneille tiloille rakenne ja muoto;
- kannustaa jalankulkua ja laajentaa pimeään ajan toimintojen aluetta;
- elvyttää pimeään ajan taloutta.¹³

Tehtäviensä kautta valaistus valloittaa niin työn kuin vapaa-ajan alueilla 24/7-aukiolon suuntaan liukuneelle yhteiskunnalle yhä enemmän toimintatilaa ja -aikaa. Rungas julkinen valaistus tukee nonstop-aukioloa ja muokkaa ympäristöä vuorokauden ajasta riippumattomaksi ja aina aktiiviseksi, mitä sinänsä voidaan tietysti myös kritisoida. Yksi näkökulma kuitenkin on, että tehokkuutta ihannoivassa yhteiskunnassa toimivan ihmisen valoisan ajan kiire ja stressi helpottuu, kun ”laajentuneeseen” ilta- ja yöaikaan voi tehdä lähes kaikkea samaa kuin päivälläkin.¹⁴ Sähkövalaistuksen lisääntymisen myötä pimeään ajan elämänlaatu on yleisesti kohentunut niin paljon, että valaistussuunnittelun innovatiivisuus voi nyt kohdistua muuhunkin kuin pelkkään perusturvallisuuteen. Kun välttämättömät tarpeet on täytetty, on voitu ryhtyä tyydyttämään korkeampia tarvetasoja ja vastaamaan esimerkiksi esteettisiin tarpeisiin tuottamalla pimeään ajan kaupunkitilaan lisää visuaalista, katsottavaksi ja koettavaksi tarkoitettua pintaa, joka samalla luo myös kaupungille ominaista tunnelmaa, kaupungin paikan henkeä ja imagoa.

Urbaanin valaistuskulttuurin innostuksessa olisi kuitenkin muistettava kiihkeään megatrendiin piiloutuva paradoksi. Urbaania valaistusta käytetään nyt kaupunkien imagollisen erilaistumisen välineenä, mutta megatrendimäisen ilmiön yleistyminen johtaa jossain vaiheessa väistämättä kaupunkivalaistusten samankaltaistumiseen, varsinkin kun mallia usein haetaan etujoukoissa kulkevien metropolien ratkaisusta. Kuvataiteesta sovellettu, asiantunteva visuaalisuus ja suunnittelijan taide- ja paikallis-

---

¹³ Gardner 1999, 257.

¹⁴ Melbin 1987, 21.

historian tuntemus voivat kuitenkin loiventaa ja ehkäistä yhdenlaistumisen ongelmaa. On hyvä muistaa myös, että globaali 24/7-kehityskulku jatkuu, halusimme tai emme. Harkituilla ja hyvin suunnitelluilla, teknisesti ja visuaalisesti laadukkailla valaistusratkaisuilla voidaan merkittävästi lisätä niin kaupungeissa asuvien pimeän ajan turvallisuuden tunnetta kuin viihtyisyyttäkin ja tarjota aikaisempaa miellyttävämpi ulkona liikkumisen mahdollisuus myös pimeässä kaupunkiympäristössä. Sähkövalaistuksen runsas käyttö myös osaltaan pakottaa tuotekehitystyöhön, varsinkin kun ponttimena on jo mainittu ajan toinen megatrendi, ekologisuus ja kestävä kehitys.

Teatterivalaistuksen traditiosta ammentavan urbaanin valaistussuunnittelun globaaliksi avainsanaksi onkin kasvanut estetiikka, joka uuden vuosituhaten alkaessa vakiinnuttaa paikkansa myös uudessa suomalaisessa kaupunkivalaistuksessa. Sekä koti-että ulkomailla palkitun valaistussuunnittelija, TeM Roope Siiroisen mukaan nykyaikaisen valaistuksen suunnittelun tavoitteet ovat esteettiset, valaistus koetaan osana tilaa ja valaistuksen tehtävä on jäsentää ja sommitella pimeän ajan tila arkkitehtoniseksi kokonaisuudeksi. Siiroinen nimeää uuden toimintamallin *esteettis-tekniseksi valaistuskulttuuriksi* erotukseksi aikaisemmasta, pylväsetäisyyksien ja luminanssien tapaisten asioiden laskemiseen keskittyneestä ja hyötysuhteita korostaneesta *teknis-taloudellisesta valaistuskulttuurista*, jonka hän katsoo jo täyttäneen tehtävänsä: sekä hyötysuhde että laatu on saatu kohdalleen.¹⁵ Myös Suomessa julkisen ydinkaupunkitilan uudet valaistuskohdeet toteutetaan nyt lähes poikkeuksetta esteettis-teknisen ideologian mukaan.

Valaistusammattilaisen monipuolinen toimenkuva ulottuu teatterin ja tapahtumien valosuunnittelusta arkkitehtuurivalaisuun ja ympäristösuunnitteluun. Suomessa ei ole valaistussuunnittelijan tutkintonimikettä, vaan sähköinsinöörin tutkintoon kuuluvan valaistussuunnittelukoulutuksen lisäksi suunnittelijoiden taitotieto karttuu lähinnä teatterikorkeakoulun TeM-tutkinnon ja Tampereen ammattikorkeakoulun viestinnän koulutusohjelmaan kuuluvan valoilmakisukoulutuksen kautta. Valaistuksen parissa jo työskenteleville on tarjolla ympäristövalaistukseen kohdistuvaa, esteettis-tekniseen ideologiaan perustuvaa täydennyskoulutusta. Se, että valaistussuunnittelijan nimikettä

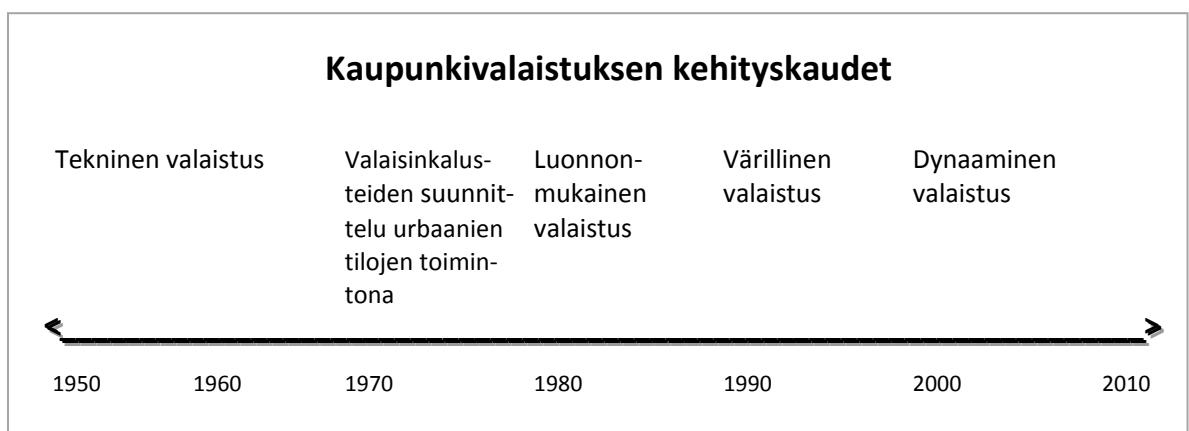
¹⁵ Siiroinen 2003, 6–8.

käyttävien ammattikuntaan kuuluu niin sähköteknillisen-, arkkitehti- kuin taidealojen koulutuksen saaneita ammattilaisia, heijastuu valaistusratkaisuihin erilaisina suunnitteluotteina ja toteutuksina: on insinööri-suunnittelijoita ja taiteilija-suunnittelijoita, joiden töissä teknologiatieto ja intuitiivinen luovuus painottuvat eri tavoin.

Valaistussuunnittelijat työskentelevät monipuolisia taitoja vaativassa, innovatiivisessa ympäristössä. Työympäristö tiivistyy valaistussuunnittelija Heini Ylijoen vuonna 2005 tekemän valoilmaisukoulutuksen päättötyön lauseissa: ”Nykyaikaisen valaistussuunnittelun tavoitteiden tulisi perustua estetiikkaan teknistä ajattelua unohtamatta. Keinovalaistusta on pidetty lähinnä näkemiseen liittyvänä asiana. Kyseinen näkökulma ei kuitenkaan ole riittävä ihmisen hyvinvoinnin kannalta vaan valolla pystytään vaikuttamaan myös sekä fyysisiin että psyykkisiin tunnetiloihin ja mielialaan. Valaistusstandardien täyttymisen lisäksi ammattimaisen valaistussuunnittelun tulee valaistusratkaisuisa huomioida myös tilan estetiikka, arkkitehtuuri ja sisustussuunnitelma. Tasokas ja tekniset standardit täyttävä valaistus ei myöskään tarkoita, etteikö valaistus voisi samalla olla taiteellinen ja visuaalisia arvoja korostava. (- -) Hyvä ja tilaan sopiva valaistus piristää aisteja ja elävöittää ympäristöä terävöittäen värejä ja tuoden materiaalit esille. Näin toiminnasta tilassa tulee aktiivisempaa ja arjesta viihtyisämpää.”¹⁶

Myös Suomen kaupunkivalaistuksen yleisen kehityksen voi nähdä kulkeneen Joachim Ritterin hahmottamien kehityskausien mukaan (taulukko 1):

Taulukko 1. Kaupunkivalaistuksen kehityskaudet (Ritter 2006, 42–43).

¹⁶ Ylijoki 2005, tiivistelmä.

2.1.5 Keinovalo ja pimeys etsivät reviiriensä rajoja

Keinovalaistuksen lisääntyessä kielenkäyttöön on tullut myös käsite valosaaste. Valosaasteella tarkoitetaan ihmisen tuottamaa, teiden ja kaupunkien sähkövalaistuksesta johtuvaa tarpeetonta, liian voimakasta, väärin suunnattua tai muuten häiritseväksi koettavaa valoa, yleensäkin valaistusta, joka ei viihtyisyyden eikä turvallisuudenkaan vuoksi ole välttämätöntä, jonka katsotaan vain ”heijastuvan avaruuteen” ja jonka pelätään paitsi peittävän pimeän tähtitaivaan kaupunkilaisten näkyvistä myös aiheuttavan päivärytmiongelmia niin ihmisille kuin eläimille. Tornirakennelmien, joihin on vain koottu eri yritysten kookkaita, vilkkuvia valomainoksia, voidaan kai katsoa olevan esimerkki valosaasteeksi luokiteltavasta valaistuksesta, samoin liian suuritehoiseksi säädetyn, häikäisevän tievalaistuksen. Usein valosaasteella kuitenkin tarkoitetaan kaikkea keinovalaistusta, jota ei konventionaalisesti ajatellen voida suoraan pitää funktionaalisena, ja varsinkin mainosvalaistusta. Myös suunnittelematon, monia erilaisia elementtejä sisältävä kilpavarustelun kaltainen valaistus voidaan nähdä valosaasteena.

Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -tutkimuksen vastaajista yhdeksän prosenttia on täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen ”Pimeän ajan kaupunkiympäristön valaistuksessa on menty jo liiallisuuksiin.” kanssa. 13 prosenttia yhtyy jonkinasteisesti väitteeseen ”Riittää, että kaduilla ja puistoissa on sen verran valaistusta, että pimeällä näkee turvallisesti kulkea. Minkäänlaista valaistustaidetta ei tarvita.”. Kyselyssä ei tiedusteltu vastaajien mielipidettä valosaasteesta, mutta näiden kahden väitteen vastausten perusteella voisi olettaa asenteiden linkittyvän myös siihen ja vastustuksen olevan siten melko vähäistä. Ehkä valosaastekeskustelussa on ainakin osittain kyse myös uudenlaisen ilmiön tuottamasta muutosvastarinnasta ja sen käsittelystä. Valon liikatuoton ongelmaa voidaan paremman suunnittelun lisäksi helpottaa esimerkiksi liiketunnistimien ja ajastimien kaltaisella tekniikalla. Joissain maissa sitä on ryhdytty suitsimaan myös lainsäädännöllä.¹⁷ Liiallisen valaistuksen ongelma on huomioitava huolellisesti myös julkisen valaistuksen suunnittelussa, koska valaistus on aina

¹⁷ Ks. määritelmiä ja pohdintaa valosaasteesta esimerkiksi osoitteista <http://www.ursa.fi/valosaaste/> ja <http://fi.wikipedia.org/wiki/Valosaaste>.

kaupunkitilan kulttuurista muokkaamista ja siten myös vallankäyttöä. Toisaalta voidaan kysyä, onko tähtitaivaan tarkoitukseen erottua nykyajan kaupungissa.

2.1.6 Urbanin valaistuksen ja taiteen suhde hakee muotoaan

2000-luvun puolelle siirryttäessä on kai jo viimeistään voitu puhua paitsi *valaistus-arkkitehtuurista* myös *urbanista kaupunkivalaistustaiteesta*, tai ainakin taiteen ajatuksesta, joka urbaaniin valaistuskulttuuriin sitoutuneena kurottelee kohti taiteen instituutioiden kanonisoimia määritelmiä. Toisaalta arkkitehtuuriin nähden itsenäisenä syntynyt, valaistukseen erikoistuneiden ammattilaisten suunnittelema urbaani kaupunkivalaistus on ilmiönä niin tuore, että se pakenee niin määrittelyjä kuin konventioita ja traditioitakin. Seuraavassa pohdinnassani linkitän urbanin valaistuskulttuurin tietoisien ennakkoluulottomasti taidemaailman teoreettiseen kontekstiin ja pyrin saamaan näkyviin niiden mahdollisia rakenteellisia, sisällöllisiä ja tekijyyteen liittyviä yhtäläisyyksiä. Suomalaisen ympäristöestetiikan perusasetelmiin merkittävästi vaikuttaneen professori Yrjö Sepänmaan 1990-luvulla esittämiä hypoteeseja ympäristön objektiivisesta ja kokonaistaideteoksellisesta luonteesta on kritisoitu, mutta siitä huolimatta näen niissä työkalun, joka sopii taiteen ja urbanien valaistuskohdeiden rinnastukseen ja linkitykseen. Pohdintani taustapintana vaikuttaa yhdysvaltalaisen filosofin George Dickien institutionaalinen taideteoria ja erityisesti Dickien inspiroima hypoteesi, että kaupunkitilan urbaaneilla valaistuskohdeilla ehkä on taideteokselle ominaisia piirteitä, jotka erottavat ne ei-taiteesta ja liittävät taiteen sosiaalisiin järjestelmiin.¹⁸ Lisäksi tarkasteluni innoittajana toimivat muun muassa toisen yhdysvaltalaisen filosofin, taiteen ja hyvän elämän yhteyksiä tutkineen Marcia Muelder Eatonin ajatukset. Urbanin valaistuskulttuurin diskurssi on tarkastelun kohteena kuitenkin niin tuore ja tarkentumaton, että väitteiden sijaan on tyydyttävä lähinnä vain hypoteeseihin ja lisäkysymyksiin.

Ovatko urbanit, visuaalisuuttaan korostavat kaupunkivalaistusteokset ympäristötaidetta, vai voivatko ne yleensäkin koskaan kuulua taiteen diskurssiin? Marcia Muelder Eaton toteaa maanmiehensä filosofi Maurice Mandelbaum (1908–1987)

¹⁸ Ks. Dickie 1979, 98–108.

ajatuksiin viitaten, että on tiedettävä jotain objektin syntyhistoriasta ja tarkoituksesta, jotta voisi päätellä, onko se taidetta vai ei; pelkkä ilmiasu ei riitä.¹⁹ Urbanin, arkkitehtonisesti operoivan kaupunkivalaistuskohteen intentoitu tarkoitus ei ole vain valaista pimeää tilaa, jotta siellä näkisi kulkea, vaan kohde myös pyrkii jäsentämään näkymää ja taiteen tavoin tuottamaan elämyksiä ja esteettistä mielihyvää. Esimerkiksi siltavalistus heijastuu myös veden pinnasta ja muodostaa näin visuaalisesti laajemman, usein hyvin itsenäisen kokonaisuuden, jota voi tarkastella kuin taulua (ks. kuvat 1, 2 ja 3). Valaistus myös hyödyntää veteen heijastuvaa valaistua kuvajaistaan ja osallistuu sillä kaupungin pimeän ajan identiteettiä luovan julkisivun tuottamiseen.

Kuva 1. Veden heijastuksella symmetriansa täydentävä siltavalistus Latvian Riiassa. Kuva LUCI.

Kuva 2. Mattilanniemen vuoden 2008 syksyllä valaistu kävelysilta. Valaistussuunnittelija Annukka Larsen. Kuva Jyväskylän kaupunki/Juhana Konttinen.

Kuva 3. Kuokkalan vuonna 2003 valaistu silta. Valaistussuunnittelu VALOA design Oy. Kuva Jyväskylän kaupunki/Juhana Konttinen.

¹⁹ Eaton 1995, 17.

Olisiko urbaani valaistuskohde selkeämmin ympäristötaideteos, jos sen tehtäviin ei kuuluisi kaupunkitilan valaiseminen? Käsittääkseni juuri tämä funktio on yksi suurimmista esteistä valaistuskohteen tulkitsemiselle statukseltaan taideteokseksi. Institutionaalisen taiteen diskurssissa on esitetty valotaideteoksia, jotka sekä visuaalisesti että elementaarisesti rinnastuvat kaupunkivalaistuskontekstissa tuotettuihin valaiskohteisiin (ks. kuva 4). Molempien perusmateriaalina on keinovalo ja molemmissa käytetään erilaisia valonlähteitä ja eri tavoin tuotettuja valoheijastuksia, mutta kuitenkin vain institutionaalisiin perustein määriteltyyn näyttelykokonaisuuteen hyväksytyt työ mielletään taiteeksi. Olisiko urbaanin valaistuksen Marcel Duchampin (1887–1968) pisoarin tavoin luovuttava valon alkuperäisestä päätehtävästä, tilan valaisemisesta, päästäkseen taidemaailman kandidaatiksi? Valotaide-kategoria hyväksyttiin jo 1960-luvulla.

Kuva 4. Kuvanveistäjä Helena Hietanen on pitkään tehnyt valotaideteoksia, joista osa sijoittuu julkiseen kaupunkitilaan. Valokuidusta virkatulla teknopitsitekniikalla toteutetun, kanaalia valaisevan työn hän teki Venetsiaan. Teknopitsi yhdistää romanttisen käsityön ja modernin tekniikan. Hietanen huomauttaa, että hänen luomansa valaistuksen vaihtoehtona olisi joka tapauksessa ollut kanaalin toiminnallisen valaistuksen suunnittelu. Teknopitsivalo myös muodostaa turvalliselta tuntuvan seinän. Kuva Jyväskylän kaupunki/Juhana Konttinen.

Ranskalais-yhdysvaltalainen avantgardistitaiteilija Duchamp on myös todennut, että taideteos syntyy vasta silloin, kun sitä katsotaan.²⁰ Valosta koostuvan teoksen kohdalla toteamus osuu erityisen konkreettisesti kohdalleen: päivänvalon aikaan valaistusteosta ei voi katsoa, koska katsottavaa teosta ei silloin edes ole. Vasta valo sananmukaisesti sytyttää teoksen ja piirtää sen näkyviin. Mutta entä onko valoa olemassa silloin, kun sitä ei kukaan katso? Valohan ei ole ainetta vaan energiaa, maailmankaikkeudessa kaikkea muuta nopeammin kiihtävää sähkömagneettista aaltoilua. Jos vasta katse tuottaa sekä teoksen että sen materiaalin valon, eikö valaistusteos silloin tavallaan vaadi kaksinkertaisen katsomisen? Kuinka tämä ominaisuus asettuu arvioitaessa valaistuskokonaisuuden taideteosluonnetta? Ja mikä on muistin merkitys?

Onko urbaani kaupunkivalaistuskohde taideteos edes silloin, kun sen julkisesti artikuloituna intentiona on näyttäytyä yleisölle myös ympäristötaideteoksena? Onko esimerkiksi Jyväskylän yliopiston Seminaarinmäen kampuksen Yliopistoportti-taideteokseen (Pero Luostarinen 1987, kuva 5) suunnattu valaistus osa taideteosta, ja mikä osa valaistuksella on Kaarina Kaikkosen paitainstallaation pimeän ajan representaati-ossa (kuva 6)? Yrjö Sepänmaa toteaa, että taideinstituution ulkopuolelle mentäessä taideteos muodostaa monimutkaisen ja sisäkkäisistä rakenteista koostuvan suhteen ympäristöön ja taide ja ei-taide liittoutuvat kokonaisuudeksi. Taideteos voidaan alun perin tehdä, Yliopistoportin tavoin, ympäristöä jäsentäväksi maamerkiksi, joka tavallaan kokoaa myös ympäristön yhdeksi suureksi taideteokseksi. Sepänmaan mukaan kokonaistaideteoksen alkuperäinen idea on ollut eri taiteenlajien yhdistelmä, joka hyödyntää ja yhdistää varioiden kaikkia taiteen keinoja ja on niiden luomissa puitteissa tavalla tai toisella rajattu yksikkö. Kokonaistaideteoksen käsitettä ympäristödiskurssiin sovittaessaan Sepänmaa nostaa esiin idean tällaisen ympäristön tarkastelusta kokonaisteoksena. Lisäksi hän viittaa myös keskenään yhteensopiviin mikrouniversumeihin.²¹ Tämän ajatuskuvion pohjalta kaikki puistovalaistukset voisi kategorisoida omaksi ryhmäkseen ja vertailla niitä kategorian sisällä, ilman linkittämistä muihin valaistuskohteisiin. Samoin silta-, julkisivu- ynnä muita valaistuksia tarkasteltaisiin omissa ryhmissään aivan kuten maalaustaiteessa laatukuvia, maisemia ja muotokuvia.

²⁰ Muun muassa Syrjämaa & Tunturi 2002, 24.

²¹ Sepänmaa 1991, 71–72.

Näin valaistuskohteen mahdollinen kompaktimpi teoksellisuus saataisiin paremmin näkyviin ja joukosta erottuisivat valaistusratkaisujen erilaiset toteutustyypit ja -keinot.

Kuva 5. Jyväskylän yliopiston Seminaarinmäen kampuksen Yliopistoportti-teoksen valaistus-suunnitelma ja koevalaistus tehtiin Valo on Jyväskylässä 2006 -tapahtuman workshop-työnä, pysyvä valaistus vuonna 2008. Kuva Jyväskylän kaupunki/Juhana Konttinen.

Kuva 6. Kuvataiteilija Kaarina Kaikkosen syksyn 2006 Valo on Jyväskylässä -tapahtumaan jyvaskyläläisten lahjoittamista miesten paidoista koostamaa Virtaavien vetten tykö -teosta saattoi tarkastella myös pimeään aikaan, koska Kirkkopuiston Paraatiaukiolle pystytetty installaatio valaistiin. Kuva Jyväskylän kaupunki.

Juuri Sepänmaan kuvaamalla tavalla voi mielestäni nähdä urbaanin valaistuksen toimivan – kokoavan, rajaavan, yhdistävän ja nostavan esiin kaupunkitilan erilaisia ja eri tavoin keskenään linkittyviä osia, niin taiteen piiriin kuuluvia kuin kuulumattomiakin, ja luovan uudenlaisia pimeän ajan artefakteja synnyttäviä tilakombinaatioita ja kokonaisu-teoksia. Yliopistoportin valaistuksen intentiossa korostuu ympäristön valaisemisen rinnalla nimenomaan teoksen tuominen näkyviin myös pimeällä, mutta erilaisena kuin päivällä. Onko olemassa perusteltu este sille, että valaistus voisi toimia samanaikaisesti kahden eri tehtävän täyttäjänä ja toisen tehtävänsä kautta linkittyä taidemaailmaan? Yliopistoportissa valaistus on pimeällä oleellinen osa taideteosta, vaikka taideteos säilyy tietenkin taideteoksena myös ilman valoa. Toisaalta voidaan havaita myös teos teoksessa, valotaideteos veistoksen tai installaation pinnalla. Ja poistaako arkinen, toiminnallinen tehtävä – ympäristön valaiseminen – sähkövalolla toteutetulta teokselta sen mahdollisuuden taiteen statukseen? Näin tunnutaan ajattelevan: jonkin tehtävän toimittamisen ja ”pelkkänä” taideobjektina olemisen välillä on yhä leveä kuilu. Kuitenkin myös valaistussuunnittelijan intentiona on tehdä teoksensa taideobjektin tavoin yleisön nähtäväksi, ja näin täytyy taideteokselle asetettu vaatimus teoksen tekemisestä jotakin yleisöä varten.²² Mutta jos vain taidemaailman diskurssissa määritelty yleisö on taideteos-statukselle ainoa oikea, valaistuskohde jää armotta taiteen ulkopuolelle.

Entä jos kerrostalon julkisivu valaistaan tarkoin harkituin muodoin ja värisävyin tai sama kokonaisuus toteutetaan maalaten: onko maalaus silloin ympäristötaideteos ja valaistus vain valaistus? Eaton esittelee yhdysvaltalaisfilosofi Morris Weitzin (1916–1982) ajatuksen siitä, että taide tarkoittaa asioita, joilla on väljä perheyhteys toisiinsa.²³ Yhdistyvätkö mainitut teokset formaalin perheyhteyden voimin? Vai riittääkö valaistuskohteen representatiivisen visuaalisuuden ja tekijän – valaistussuunnittelijan – ja hänen taiteellisen intentionsa olemassaolo yhdistämään valaistuskohteen ja taiteen? Mikä merkitys on taiteilijuudella, valaistussuunnittelijan luovalla panoksella verrattuna ”oikean” taiteilijan työsuoritukseen? Yrjö Sepänmaan mukaan taideteos on suhteessa tekijänsä tuotantoon, olivatpa teokset mitä lajia tahansa, ja sillä on järjestelmän sisällä suhde myös sekä muiden taiteilijoiden teoksiin että koko

---

²² Haapala 2000, 143.

²³ Eaton 1995, 16.

taiteen kenttään, mikä jälleen kerran tarkoittaa joko hyväksyvää tai hylkäävää taideinstituutiota.²⁴ Taiteilijakeskeisten teorioiden mukaan ilman taiteilijaa ei ole taidettaakaan, joten jos valaistussuunnittelijaa ei hyväksytä taiteilijaksi, ei lopputulostakaan voida pitää taiteena. Mutta kuka hyväksytään hyväksyjäksi? Jos katsoja pitää tekijää taiteilijana, ei kohde silti muutu laajemmin käsitettynä taiteeksi: tarvitaan instituutio määrittämään taiteilijan asema. Valaistussuunnittelijan taiteilijuuskaan ei avaudu aikaisempien määritelmien mukaan, koska hänellä ei välttämättä ole konventionaalista taiteilija-statusta, mutta ite-taiteilijanakaan professionsa kautta operoivaa suunnittelijaa ei voi pitää. Kenellä siis on valta hyväksyä taiteilijaksi valaistussuunnittelija, jonka professio ei intentioistaan huolimatta suoraan linkity taiteilijuuteen ja jonka työt sijaitsevat ulkona puistoissa, aukioilla ja katujen varsilla? Entä tilaajan merkitys valolla tuotetun teoksen statukselle? Muuttuisiko esimerkiksi Kuokkalan sillan valaistus kyseenalaistamatta taiteeksi, jos sen tilaajana olisi Keski-Suomen taidetoimikunta eikä Jyväskylän kaupungin yhdyskuntatekniikka? Sepänmaan sanoin ”Vaikka nähtävästi mikä tahansa voikin tulla taideteokseksi, mikä tahansa ei tule.”²⁵

Marcia Muelder Eaton viittaa analyttisen psykologian perustajaan, sveitsiläispsykiatri Carl Jungiin (1875–1961) pohtiessaan, kuinka taiteilija muuntaa materiaaleja, saa aikaan jotain uutta ja tarjoaa uusia maailmoja toisten tarkasteltavaksi ja intentionalistisiin kirjoittaessaan, kuinka taiteellista toimintaa voidaan ymmärtää vain, kun tiedetään mihin sillä pyritään.²⁶ Kun nämä kaksi ajatusta siirretään urbaanin valaistuskulttuurin kontekstiin, voidaan tulkita valaistussuunnittelijan käyttäytyvän kuin määritelmän materiaaleja valolla muuntava ja uusia mahdollisia maailmoja luova taiteilija, jonka toiminta tulee ymmärrettäväksi työlle annetun päämäärän, ympäristössään tehokkaasti toimivan ja elämyksiä tuottavan esteettisen valaistuksen kautta. Ajatus ilmenee erityisesti tilallisissa, installaatiomaisissa urbaaneissa valaistuskohdeissa, joihin sisältyy usein myös kokonaistaideteoksen ajatus: visuaalisen näkymän lisäksi useammalla valaisimella toteutettu valaistus rajaa myös moniaistisesti koettavan ja yhtenäiseksi hahmottuvan tilan, jonka sisään voi jopa astua. Esimerkiksi

---

²⁴ Sepänmaa 1991, 72.

²⁵ Sepänmaa 2007, 17.

²⁶ Eaton 1995, 26, 27.

Kirkkopuiston valaistus sisältää tällaisen idean. Kirkkopuiston kohdalla teos-käsitystä puoltaa myös se, että sen valaistus on yhden valaistussuunnittelijan suunnittelema ja harkitun yhtenäisenä toteutettu visuaalinen kokonaisuus, valaistusartefakti eikä vain joukko sinne tänne sijoiteltuja valaisimia.

Yrjö Sepänmaa tiivistää ympäristön havaitsemisen kokonaistaideteokselle antamat puitteet viideksi kohdaksi:

- Ympäristössä ollaan sisässä: välimatka katoaa, kohde itsessään on usein rajaamaton, valinnat tekee katsoja, joka siirtyy pelkämästä passiivisen vastaanottajan osasta toimijaksi tekijän rinnalle.
- Moniaistisuus: kaikki aistit ovat merkitseviä, mutta kohteen mukaan painottuneita.
- Luonnon- ja kulttuuritieteellinen tieto toimii havaintojen jäsentäjänä ja kontekstina; eri arvoalueet liittyvät yhteen.
- Taideteokset ovat ympäristön osia: muodostuu kokonaisuuksia, joissa teos ja ympäristö liittoutuvat; taideteos voi olla toisen osa, eikä sisäkkäisten rakenteitten kerroksellisuudella ole rajaa.
- Sananomukaisten taideteosten lisäksi ympäristössä on metaforisia taideteoksia, esimerkiksi luonnonkohteita tai ihmisen muuksi kuin taiteeksi tekemiä.²⁷

Teesit toimivat työkaluina myös tarkasteltaessa urbaaniin valaistuskulttuuriin kuuluvia kohteita ja erityisesti tulkittaessa niitä uusia kokonaisuuksia muodostavina objekteina. Silloin kaupunkitilaan funktion lisäksi myös esteettisin intention rakennetut, Kirkkopuiston ja Kuokkalan sillan kaltaiset valaistuskokonaisuudet voidaan käsittää lähtökohtaisesti myös taideteoksina, joskin ehkä väljemmin kuin institutionaalisessa kontekstissa. Ne voidaan myös nähdä metaforisina taideteoksina, koska asukkaiden turvallisuuden tunteen lisäämisen funktion rinnalla valaistuksen tavoitteena on ollut erityisesti viihtyisyyden ja pimeän ajan esteettisyyden lisääminen.

---

²⁷ Sepänmaa 1991, 79.

Myös Carl Gardnerin edellä (sivuilla 14–15) esitetyistä urbaanin valon 21. vuosisadan tehtävistä useamman voi – niin halutessaan – tulkita ja perustella viittaavan taide-ontologiaan ja saavan taiteeseen yhdistyviä piirteitä:

- kun valaistus korostaa arkkitehtuuria ja monumentteja tai kohdistuu veistosten kaltaisiin kohteisiin, se liittyy yhteen institutionaalisesti hyväksytyyn rakennus- ja kuvataiteen kanssa ja muodostaa jo olemassa olevaan pintaan uudenlaisen taideteoksen;
- kun valaistus luo pimeään ajan näkymiä ja reittejä, katsojan silmille tarjoutuu kaupunkipintaan heijastuva kulttuurinen, ihmisen muokkaama teos, artefakti, jonka valaistussuunnittelija on tuottanut juuri tähän ympäristöön;
- kun valolla tuotettu, intentionaalisesti suunniteltu teos on osa yleisötapahtuman ohjelmaa, sen suunnittelijan voi kokea muihin esityksiin liittyvien taiteentekijöiden kanssa samanarvoiseksi;
- kun valaistussuunnittelija suunnittelee kaupunkitalalle valaistuksen, hän toimii omalta osaltaan sille rakennetta, muotoa ja identiteettiä hahmottavana arkkitehtina, mutta hänen toimintaympäristönsä on pimeä ja hän tekee oman teoksensa muiden jo tekemän teoksen eli rakennetun kaupungin päälle.

Maantieteilijä Harri Andersson on 1990-luvun lopussa ennustanut taiteen merkityksen korostuvan kaupunkirakentamisessa, koska tilan tuottaminen on postmodernissa yhteiskunnassa yhä enemmän sitoutunut esittämisen tiloihin.²⁸ Uraanin valaistuksen megatrendi sopii ajatukseen erinomaisesti. Esimerkiksi Jyväskylää kiertävästä Rantaraitista tuli vuonna 2002 uudistetun valaistuksensa myötä oma oranssihehkuinen pimeään ajan maailmansa, jonka tuottamaa esitystä voi joko katsella toiselta rannalta tai jonne voi mennä sisään ja kulkea. Talvi-iltana, jäätyneen järven ja lumisen maan aikaan, raitin valaistus maalaa Ainolan puolelle kuin mielikuvitusmaan, jossa voi piipahtaa ja palata jälleen jälle. Tällaista myös pimeiden ulkotilojen muuntuvan monimuotoisuuden ideaa tukee lisäksi tilan käsitettä monista näkökulmista tutkineen taidehistorioitsija Kirsi Saarikankaan kirjoituksiin pohjautuva ajatus siitä, kuinka

---

²⁸ Andersson 1997, 128.

katutila, puisto tai muu niiden kaltainen ympäristö voidaan kokea materiaalisena, aistittavana ja elettyinä tilana esteettisenä ja teknisenä objektina tarkastelun lisäksi.²⁹

Urbaani valo etsii suhdettaan myös rakennustaiteeseen. Keskustelua on käyty erityisesti siitä, sopiiko historiallisten arvorakennusten valaiseminen ja kuinka valaistus muuttaa kohteen intentoitua arkkitehtuuria. Näkemyksiä ja perusteluja on luonnollisesti monia. Huolellisesti suunniteltu valaistus on kuitenkin suunnittelijoiden kertoman mukaan tarkoitettu kunnianosoitukseksi rakennukselle, koska sen intentiona on liittää ja profiloida rakennus osaksi pimeän ajan arkkitehtuuria ja historiallisia aikakerrostumia (ks. kuvat 7 ja 8). Ilman valaistusta rakennus yksityiskohtineen erottuu vain päivänvalon aikaan, mikä Suomen oloissa tarkoittaa vuosittain yhteensä vain muutamaa kuukautta. Pimeä aika ja valaistus voivat myös tarjota varsin toisenlaisen arkkitehtuurielämyksen kuin rakennusta luonnonvalossa katsellen. Arkkitehti Juhani Pallasmaa nimeää rakentamiseen liittyvät yhteiset mielikuvat ja perustuntemukset arkkitehtuurilla vaikuttamisen perusteiksi ja kehottaa tarkastelemaan arkkitehtuuria myös fenomenologisesti, tajunnan sisältä ja arkkitehtuurielämäyksestä käsin: elämyksien ja muistikuvien pohjalta esiin tuleva mielen sisäinen arkkitehtuuri rakentuu eri periaattein kuin ammattinäkemysten pohjalta kehitelty arkkitehtuuri. Yhdeksi arkkitehtuurin peruselämäykseksi Pallasmaa nimeää tilassa vallitsevan pimeyden tai valon kohtaamisen ja rinnastaa myös poissa olevan elämysten todellisuudessa yhtä olennaiseksi kuin läsnä olevan.³⁰

Kuva 7. Jyväskylän kaupungintalo käsi-valaisimilla valaistuna 30.9.2008 Guerrilla Lighting -tempauksessa. Valaistussuunnittelu Antti Hiltunen ja Juho Strömmer. Kuva Jyväskylän kaupunki/Juhana Konttinen.

²⁹ Esimerkiksi Saarikangas 1999b, 256.

³⁰ Pallasmaa 1993, 75, 78, 80, 81.

Kuva 8. Jyväskylän yliopiston Seminaarinmäen kampuksen Fennicum-rakennus workshop-tiimin koevalaisemana Valo on Jyväskylässä 2006 -tapahtumassa. Kuva Jyväskylän kaupunki.

Uraanin valaistuksen suhde taiteeseen askarruttaa myös tuoreita valaistus-suunnittelijoita. Esimerkiksi valotaidetta, sen historiaa ja ilmenemistä nykypäivänä Tampereen ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään tutkinut valoilmaisuuden opiskelija Jenni Salovaara päätyy päätelmään, että valo voi kuulua osana moneen taiteenalaan ja lisäksi toimia itsenäisenä taiteena. Hänen mukaansa ihmisten elinympäristön osana ympäristötaiteen tai valoarkkitehtuurin luokkaan kategorisoituva valotaide voi sijoittua mitä erilaisimpiin paikkoihin, kuten kaupunkiympäristöön, luontoon, galleriatilaan tai luolastoon, ja valotaideteoksella voi olla monenlaisia ilmenemismuotoja yhden paikallaan pysyvän valonlähteen teoksista ohjelmoituihin muuttuviin ja liikkuviin valoihin saakka.³¹ Toisaalta tuore valaistussuunnittelija myös toteaa installaation olemusta pohtiessaan erityisiin paikkoihin tai esimerkiksi keskelle kaupunkikuvaa toteutettujen installaatioiden sulautuvan osaksi koko näkymää ja museossa tai galleriassa esillä olevan installaation taas olevan enemmänkin taiteilijan luoma todellisuus, irrallinen osa kokonaisuudesta.³²

Uraanin valaistuksen position ongelmaa ei siis ole helppo ratkaista, ja kaikissa esitetyissä näkemyksissä heijastuu asian problemaattisin ydin: urbaani valo tuottaa ja

³¹ Salovaara 2007, 40.

³² Salovaara 2007, 5.

tarjoaa väistämättä hyvin monenlaisia maailmoja, jotka elävät ja taipuvat eri diskursseissa ja konteksteissa ja ovat jo perusolemukseltaan monitulkintaisia ja -funktioisia. Ympäristö-, arkkitehtuuri- ja tilavalaistuksen ja tila- ja ympäristötaiteen kategorioiden rajat ja määritellyt sisällöt elävät ja limittyvät toisiinsa, joten urbaanin valaistuksen luokkaan periaatteessa kuuluvilla objekteillakin saattaa tilanteesta riippuen olla jossain tilanteessa mahdollisuus lukeutua ympäristötaiteeseen, mutta toisessa taas missään tapauksessa ei. Kysymys on yhä edelleen nimenomaan yksittäisestä, subjektiivisesta tulkinnasta. Instituutioiden suojaa urbaaneilla valaistuskohdeilla ei vielä ole, vaikka niitä saattavat suunnitella samat taiteilijat, jotka näyttelykontekstissa tuottamiensa valoinstallaatioiden perusteella on palkittu arvokkailla palkinnoilla.

Oma tulkintani on, että sähkövalolla pimeään ympäristöön tuotettu urbaani valaistuskokonaisuus on vielä niin tuore estetiikan kentälle taideobjektien joukkoon pyrkijä, ettei sen tarkempi positiointi edes ole vielä mahdollista, mutta vähitellen kyllä tarpeellista. Korostan näkemyksessäni myös sitä, että urbaaneilla kohdevalaistuksilla on, taideteoksen tavoin, aina suunnittelija, jolla voidaan katsoa olevan tekijänoikeus toteutukseensa, ja valaistuskohdeet ovat myös artefakteja. Kahta tehtävää toimittava urbaani valaistus näyttäisi tällä hetkellä olevan samassa tilanteessa kuin ite-taide muutama vuosi sitten: kun ite-teoksia taannoin pystytettiin vain kotipihoille ja maanteiden varsille turistien ihmeteltäviksi, nyt ite-taidetta esitellään paitsi valtakunnan arvostetuimpien taidesalien seinien suojissa myös ylpeästi niiden territoriaaliseen ulkotilaan levittäytyen. Uskon, että myös urbaanin valaistuksen positio on hahmottumassa ite-taiteen kaaren kaltaisesti, ja profiloituakseen lähemmin taidemaailmaan urbaanin valon olemuksen on alistuttava George Dickien institutionaalisen taideteorian kuvailemaan prosessiin, jota jälkipostmodernistinen henki näyttää aikaisempaa vapaamielisemmin ohjailevan.³³

2.1.7 Esteettinen kokeminen 2000-luvun kontekstissa

Esteettinen arvottaminen ei akateemisesti juurikaan tunnu olevan muotia, mutta monitieteiseksi laajentuneella estetiikalla on silti sijansa myös yksittäisen ihmisen

---

³³ Dickie 1979, 98–108.

kokemuksen tulkinnan kontekstissa. Uskon, että 2000-luvun ihminenkin haluaa vaikuttua ja jäsentää kokemaansa ja näkemäänsä myös traditionaalisen esteettisin perustein, arvoinflaation kärsinyttä, kaupallistunutta ja semantiikaltaan kovin vaisuksi muuttunutta ”elämystä” vahvemmin, ja että ihmisellä on yhä sekä tarve että kyky hurmaantua ja haltioitua spontaanisti ilman läpituotteistetun ohjelmapaketin tukea. Yrjö Sepänmaa toteaa kauneuden harvoin olevan miljöön muokkauksen ensimmäinen päämäärä, mutta lopputulosta voidaan aina arvioida kauneuden asteikolla samalla kulttuuristen arvojen sisältöjä tarkkaillen.³⁴ Kulttuurimaantieteilijä Jouni Häkli mukaan kulttuurin yhteiskunnallinen rooli laajenee, kun kauneuden muodot läpäisevät arkielämän käytännöt kokonaan kuvan ja visuaalisuuden hyökyäallon muodossa.³⁵ Visuaalisuus on asettunut myös julkisten kaupunkitilojen olemuksen ytimeen, joten miksi myös siinä yhteydessä ei voitaisi tarkastella esteettisen kokemisen olemusta?

”Olemme varmaankin jokainen jonakin armoitettuna hetkenä ehkä keskellä arkisia askareitamme haltioituneina pysähtyneet katselemaan jotakin olemassaolon ilmiötä. Ehkä se on ollut ihmeellinen auringonlasku rannattoman meren taakse, ehkä omituisesti kiemurtelevin oksin kurottautuva puu, ehkä ilme lapsen kasvoilla, tai kenties vain tuttu puistonnurkkaus, näköala ikkunastamme, väriläikkä harmaassa kivimuurissa... (- -) Nuo näyt eivät ehkä lainkaan ole olleet meille uusia ja tuntemattomia. Olemme voineet kulkea niiden ohi lukemattomia kertoja. Ne kuuluvat meidän jokapäiväiseen ympäristöömme. Mutta tuona hetkenä ne täyttävät meidät ennen aavistamattomalla uutuuden viehätöksellä, näkemisen hurmiolla, joka saa ne vaikuttamaan tuoreilta, täyteläisiltä, voimakkaasti läsnäolevilta ja todellisilta, todellisimmilta kuin milloinkaan ennen.”³⁶

Ote esteetikko, kirjallisuustieteilijä Eino Krohnin (1902–1987) vuonna 1965 kirjoittamasta tekstistä kuvaa esteettisen kokemuksen perusolemuksen, kovin pateettisesti ja yltiöromanttisesti, mutta silti yhä todentuntuisesti, ja seuraavassa jaksossa siirtää kokemuksen luontevasti arkiympäristön kontekstiin kuin tulevien vuosikymmenten

---

³⁴ Sepänmaa 2007, 15.

³⁵ Häkli 2004, 164.

³⁶ Krohn 2004, 395.

arjen estetiikan diskurssia ennakoiden. Kuvaus sisältää juuri niitä aineksia, joiden olemassaoloa urbaanin valaistuksen vastaanottokokemuksen ontologiassa päätin Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -asukaskyselyä suunnitellessani yrittää edes hiukan selvittää, pohtia liittykö valaistuksen kokemisen konstruktion esteettisen kokemuksen osaksi traditionaalisesti miellettyjä elementtejä. Kysymykset siitä, saattaako urbaani valaistus pysäyttää kulkijan hetkeksi paikalleen vain ihastelemaan ja siitä, herättääkö valaistus hyvää mieltä, jopa fyysisiä ihastuksen tunteita ellei peräti pyhyyden ja hengellisyyden tunteita, saavatkin asukaskyselyssä varovaisen myöntävät vastauksensa (ks. liite 2). Mutta onko tällainen valaistuksen kokeminen esteettistä kokemista?

On totta, että kaikki kokeminen on sinänsä esteettistä eli aistein tapahtuvaa. Tässä pohdinnassani suhtaudun esteettinen-käsitteeseen kuitenkin niin, että esteettisellä kokemisella tarkoitetaan jonkin kohteen tai ympäristön laadun kokemista erityisen voimakkaalla ja kokijan osallisuuden tunnetta korostavalla tavalla. Marcia Muelder Eaton toteaa, ettei näytä olevan yhtä ainoaa esteettistä tunnetta eikä myöskään esteettinen-sanaa yhtäläisesti korvaavaa ilmaisua lauseessa ”koin esteettisen elämyksen”. Hänen mukaansa on paremminkin joukko aivan tavallisia tunteita, joiden vaikuttavuuden syntyyn voi olla olemassa erilaisia tapoja, strategioita ja reaktioita, kuten esimerkiksi aristoteelinen draaman herättämä *katharsis*. Lisäksi Eaton kirjoittaa subjektiivisten väitteiden kertovan yksittäisten ihmisten kokemuksesta, jolloin niiden todenperäisyyttä ei voi tarkistaa, mutta toteaa joidenkin ihmisten olevan toisia herkempiä ja huomiokyvyiltään tarkempia, ja myös määrittää tunteen osaksi esteettistä kokemusta.³⁷ Kulttuurintutkimuksen historiaa tutkiva saksalainen Stefan Haas huomauttaa, että estetisointi ei välttämättä tarkoita taiteellisesti kauniin korostamista, vaan ennemminkin kasvavaa havainnon korostamista kriittisimpänä linkkinä havainnoitsijan ja ympäröivän maailman välillä.³⁸

Yhdysvaltalaisen ympäristöestetiikan Arnold Berleantin mukaan kaikilla asioilla on esteettinen ulottuvuus ja estetiikka kuuluu kaikkeen ihmisen kokemiseen, mikä merkitsee irtaantumista sekä perinteisen kauneuden että traditionaalisen esteettisen

---

³⁷ Eaton 1995, 49, 51.

³⁸ Haas 2002, 216.

kokemuksen käsitteestä. Ihminen kokee esteettisesti kaikilla aisteillaan, ja aisteihin liittyy kulttuurinen ulottuvuus: kokonaisvaltaisessa kokemisessa aistimuksia ja kulttuurisia merkityksiä ei voida erottaa toisistaan.³⁹ Kirsi Saarikangas kirjoittaa, kuinka henkilökohtainen elämys, eletty kokemus, syntyy aina kulttuuristen merkitysten ja ajallis-paikallisen kontekstin osana ja subjekti toimii jo esireflektiivisellä tasolla suhteessa annetun kulttuurisen maailman odotuksiin.⁴⁰ Kulttuurimaantieteilijä Pauli Tapani Karjalainen toteaa ihmisen havainnoivan aistien varassa, mutta havaintojamme suuntaa ja värittää kulttuurinen käsitejärjestelmä, jonka varassa miellämme, arvotamme ja tulkitsemme aistimuksemme.⁴¹

Karjalainen myös kysyy, mikä nostaa tapahtuman, ”kertakaikkisen valtavalla voimalla tapahtuvan elämyksen”, äkillisesti pintaan – onko pontimena spontaani aistimellinen assosiaatio tai ehkä jokin visuaalinen huomio? – ja toteaa tahdosta riippumattoman muistin tekevän työtään. Karjalainen siteeraa bulgarialais-brittiläisen Nobel-kirjailijan Elias Canettin (1905–1994) osuvaksi kokemaansa lausetta ”Kaikkein unohdetuinkin ilmaantuu jälleen, mutta silloin kun se *itse* tahtoo.”⁴² Ehkä juuri tällainen muistin vartioimasta alitajunnasta kumpuava syöksy tuottaa meille esteettisen elämyksen, kun tietoisuutemme hellittää otteensa vaikka vain tiedostamattoman mittaiseksi hetkeksi ja aistit saavat puhtaan ylivallan? Karjalaisen yhdysvaltalaista runoilija-filosofia Diane Ackermania lainaavin sanoin ”aistit eivät ainoastaan ’erittele järkevällä tavalla’ elämää erilaisina ja erisuuruisina osina, vaan ’repivät todellisuuden värähteleviksi murusiksi ja järjestävät ne sitten uudelleen mielekkäiksi hahmoiksi’.”⁴³ Yhdysvaltalaisen esteetikko-filosofi Jerome Stolnitzin teorian mukaan suuri joukko asenteita vaikuttaa siihen, miten koemme maailman. Tarkoituspäät säätävät asenteita, jotka puolestaan ohjaavat reaktioita ja primarisoivat niitä, mutta esteettistä asennetta Stolnitz ei pidä päämäärähakuisena eikä siis tavanomaisena. Siksi voisi ajatella, että esteettisessä kokemisessa havaitseminen olisi ”puhtaampaa”, vailla apriorisia elementtejä.

---

³⁹ Haapala 2006, 80.

⁴⁰ Saarikangas 1999b, 256.

⁴¹ Karjalainen 2007, 55–56.

⁴² Karjalainen 1997, 239. Sitaatti Canettin teoksesta *Kellon salainen sydän* (1990).

⁴³ Karjalainen 2006, 87. Sitaatti Ackermanin *Aistien historia* -teoksesta (1991).

Ympäristöesteetikko Arto Haapala pitää esteettisyyttä yhtenä vierauden muotona ja esteettisesti kiinnostavia objekteja vieraiden objektien tavoin huomiota puoleensa vetävinä. Kuitenkin esteettiset objektit menettävät kiinnostavuutensa muuttuessaan ajan myötä tutuiksi ja arkisiksi, ellei niihin suhtauduta estetiikan perinteiden mukaisella vierautta ja etäisyyttä luovalla niin sanotulla esteettisellä asenteella, joka arkisuuden moduksen lailla kuuluu ihmisen elämismaailmaan.⁴⁴ Itse lisäksi asennejoukkoon myös uteliaisuuden. Ja kun nimeämme ihastelumme kohteen ja mahdollisesti vielä lausumme sanat ääneen, vedämme kohteen inhimillisen tietoisuutemme piiriin, ja se muuttuu osaksi luomaamme ja järjestämäämme monimuotoista, elettyä maailmaa, artefaktuaalista geodiversiteettiä.⁴⁵ Pauli Tapani Karjalainen tulkitsee suoran ja välillisen kokemuksen suhteen esteettisen maisemaelämyksen olennaiseksi kysymykseksi: hän näkee ne sisäkkäisessä suhteessa ja toteaa maiseman suoraan kohtaamiseen aina liittyvän välillisesti omaksuttua tietoa, muun muassa taiteiden uusintamaa esteettistä kvaliteettia. Välitön kokemus taas tuottaa materiaalia välilliselle kokemiselle, ja näin suoran ja välillisen kokemuksen suhde on myös vastavuoroinen.⁴⁶

Mutta missä kohden kognitiivista prosessia mahdollinen esteettinen kokemus epistemologisesti syntyy? Vai onko se lainkaan kognitiivinen? Esteettisen kokemuksen ontologisen olemuksen tulkinnassani otan ydinteoriakseni ranskalaisen fenomenologi Maurice Merleau-Pontyn (1908–1961) ajatukset, joista mielestäni löytyy huomionarvoinen vastaus. Kun kartesiolainen dualismi tulkitsee mielen ja ruumiin toisistaan erillisiksi substansseiksi, saksalaisen filosofin Edmund Husserlin (1859–1938) käynnistämä ja Merleau-Pontyn edelleen kehittämä fenomenologia yhdistää ne yhdeksi entiteetiksi. Merleau-Ponty tutkii kokemuksen ja tietämisen välistä tilaa, havaitsemisen luonnollista vaihetta, hetkeä jolloin havaitseminen on vielä kokonaisvaltainen mielellis-ruumiillinen tapahtuma ja reflektio ja analyysi ovat vielä syntymättä. Merleau-Pontyn mukaan aistiva ja kokeva ruumis ymmärtää maailmaa suoraan ilman objektivointia tai symboleja: havainnolla on suora suhde maailmaan, maailman kokeminen aistihavainnossa on paluuta ”asioihin sinänsä” ja fenomenaalinen,

---

⁴⁴ Haapala 2006, 83.

⁴⁵ Häkli 2004, 79, 81.

⁴⁶ Karjalainen 2007, 56.

laadultaan epämääräinen ja ekspressiivinen aistiminen on osa ruumiillista maailmassa olemista.⁴⁷ Merleau-Ponty näkee fenomenaalisen kokemuksen tietoisuuden elementiksi ja nimeää esireflektiivisen kokemuksen ajattelun aluksi. Fenomenologia tuntee myös ”ihmettelyn maailman edessä”, ”ensimmäisen silmäyksen valppauden” ja ”maailmaan asettumisen hetkellä” tapahtuvan, suunnan muutoksen mahdollistavan pysähdyksen. Ihmettelyn hetki on juuri se hetki, joka rinnastuu esteettiseen kokemukseen sen kaunis- ja ylevä-tyyppisissä, voimakkaissa merkityksissä: ihminen on niin vahvasti läsnä ja herkistynyt kokemaan niin suurella intensiteetillä, että kaikki muu sulkeutuu ulkopuolelle.⁴⁸ Esteettinen kokemus voidaan myös nähdä elämää ylläpitävänä voimana, joka on läsnä kaikkialla ja kaikissa kulttuureissa. Tosin, omasta mielestäni, esteettinen kokemus voi jäädä syntymättä, jos perustarpeiden tyydytys on jäänyt hyvin vajaaksi. Esteettinen kokeminen on osa ihmisen tietoisuuteen paikantuvia, hänen maailmaansa jäsentäviä rakenteita, ja esteettisen kokemuksen voimakkuus korreloi käsittääkseni väistämättä fyysisten perustarpeiden tyydytyksen kanssa.

Tulkitsen, että juuri tämä mittaamattoman nopeasti ohi kiitävä, oivallukselle sukua oleva hetki, jolloin ihminen henkäisee ”oi”, mutta ei vielä tajua miksi, tuottaa hänelle sen syvän esteettisen kokemuksen, jota kuvaillaan superlatiivisella ihailulla ladatuilla adjektiiveilla tai jota kuvaamaan ei edes löydetä sanoja; kun rintakehää puristaa, hengityksen tahti kiihtyy ja kehon läpi työntyy nimettömän voiman viileä paine. Kun aistimus muuttuu tietoiseksi, myös kokemus muuttuu todeksi ja jää mieleen näyttäytyen myöhemmin muistona, jonka alkuperän eksistentiaalisella faktuaalisuudella ei ole merkitystä – kokemus on kokijalle totta, se on hänen aito totuutensa. Yleisimmin tällainen voimakas esireflektiivinen kokemus liitetään taiteen tai luonnon estetiikan kokemiseen, mutta miksi ei voisi olettaa sen syntyvän melkein mistä vain, arkipäiväisesti ja ihmisen oman kiinnostuksen mukaan rakentuen. Kun tietoisuus ei ole ”turmelemassa” kokemusta, voi katse poimia näkökentästä yllättäviäkin yhdistelmiä ja arjen ympäristökin voi näyttäytyä aivan uudella tavoin, valaistusta myöten.

---

⁴⁷ Hyvönen 2004, 70, 76–77.

⁴⁸ Ks. Hyvönen 2004, 77.

2.2 Valaistus piirtää tilojen hierarkioita, sisustaa paikkoja, maalaa maisemia ja luo paikan henkeä

Urbanin valon vastaanoton kontekstissa oleellisimpia käsitteitä ovat *havaitseminen*, *ympäristö*, *maisema*, *tila*, *paikka* ja *paikan henki* eli *genius loci*. Termeistä jokaista tulkitaan nykyisin aikaisempaa monipuolisemmin ja laajemmin sekä jälkipost-modernismin henkeen hyvinkin erilaisia tulkintamalleja hyväksyen. Yhteistä uutta kuitenkin on käsitteisiin entistä useammin liitettävä jatkuvaliikkeinen prosessuaalisuus ja pyrkimys monien hierarkkisten dikotomioiden purkuun. Seuraavissa kappaleissa pohdin näitä käsitteitä sekä yleisesti että linkittyneinä *kaupunkiin*, *pimeään* ja *valaistuun* ja puran joidenkin tilanteiden rakennetta myös oman kokemuksen kautta. Pohdintani lähtökohtana on ajatus, kuinka urbaani kaupunkivalaistus piirtää tilojen hierarkioita, sisustaa paikkoja, luo paikan henkeä ja maalaa vaihtuvia maisemia.

2.2.1 Havainto määrittää olemassaolon ja kasvaa kokemukseksi

Havaitseminen on fenomenologinen ydinkäsite puhuttaessa niin ympäristön, maiseman, tilan, paikan kuin paikan hengen ontologisen olemuksen määrittelemisestä. Juuri tietoisesti havaitsemalla määritämme olemisemme kontekstuaalista tasoa ja teemme olemassa- ja maailmassaoloamme merkitykselliseksi, koemme ja elämme. Havaitsemiseen liittyvään tiedonvälitykseen osallistuvat kaikki aistit. Havainnoimalla tietoisesti omakohtaisesti ympäristöämme, kulttuuriamme ja yhteiskuntaa, johon kuulumme, luomme tilan ja paikan, luonnollisen ympäristön, jossa tunnemme olevamme oma itsemme ja jossa toimintamme tulee merkitykselliseksi ja luonnolliseksi.⁴⁹ Rakennamme mielessämme yksilöllisen, itselle merkityksellisistä asioista tilanteen mukaan koostuvan mentaalisen ympäristön ja myös välitämme tietoisuuteemme kulloisiakin tarpeitamme tukevia viestejä. Havaintojen avulla esimerkiksi varmistumme, että ympäristö jossa liikumme on turvallinen tai kaunis siinä merkityksessä, jonka itse olemme sille antaneet.

Voimme kulkea kaupungissa myös havaitsematta, ”omissa ajatuksissamme”, jolloin tietoisuus ympäristöstä ei ole kuin lähinnä alitajuisen aktiivinen. Ympäristöfilosofi Inari

⁴⁹ Ks. esimerkiksi Vilkka 2006, 8.

Arjaksen mukaan ihminen kuitenkin geometrisesti navigoiden jäsentää ympäristöönsä ja kiinnittää huomionsa tietoisesti tai ei-tietoisesti valitsemiinsa kohteisiin myös kun tahtoo vain nauttia ympäristöstään tai vain kulkea jollakin alueella tai alueen läpi.⁵⁰ Havaitsemilleen kohteille – esimerkiksi valaistukselle – kulkija määrittää symboliarvon, ja symbolisaation kautta toteaa oman diskursiivisen suhteensa ympäristöön, niin sen tuttuihin ja turvallisiin kuin vieraisiin ja uhkaaviin elementteihin, ja arvottaa ympäristön itselle mielekkääksi tai ei-mielekkääksi.⁵¹ Pimeässä kaupungissa valaistus viestii tilaa hallinnoivan vallan aktiivista läsnäoloa ja tukee mielikuvaa tilan turvallisuudesta.

Kun kiinnitämme huomiomme vankemmin ympäristöömme, tietoisuus aktivoituu rakentamaan tulkinnan ja mielipiteen: oivallamme esimerkiksi, että sen lisäksi, että näemme kulkea Kirkkopuistossa pimeään aikaan, valaistu puisto on kaunis ja valaistu kirkko vaikuttava (ks. kuva 26 sivulla 128). Valaistuksen kauneus voi saada meidät tuntemaan yleistä mielihyvää tai se voi tuoda mieleen puistoon ja kirkkoon assosioituvia muistoja: mieleemme tulee ehkä taannoinen kirkkokonsertti, josta pidimme, tai tärkeä häätjuhla. Muistojen ei tarvitse liittyä suoraan juuri havaittavaan kohteeseen, vaan havainto saattaa kutsua esiin tilanteeseen soveltuvat assosiaatiot, siis myös muissa kirkoissa pidetyt konsertit ja häät. Muisti voidaankin käsittää menneisyyden kuvauksen perustoimintona, joka sijoittuu aina johonkin ympäristöön.⁵² Havaitsemisen hetkellä meneillään olevaan aikaan yhdistyy ihmisen mielessä kaikki elämässä aikaisemmin koettu, mieli valikoi tilanteeseen sopivat aistimukset ja asenteet, muistot järjestyvät ja jälleen kertaalleen uudelleen tulkittuina ottavat (re)konstruktiviset paikkansa; mentaalitasolla tapahtuva observointi ”päivittää” ihmisen tilanteeseen, jossa hän juuri on. Myöhemmin kohdatut havaintokohteet nähdään suhteessa ensiksi kohdattuihin, ja mitä tutumpia elementtejä – positiivisesti tai negatiivisesti latautuneita – havaittu uusi alue tai sen erityispiirre sisältää, sitä selkeämmin se voi nousta symboliseen ja referentiaaliseen asemaan.⁵³ Tietoisuuden läsnäolon vuoksi havainto ei koskaan voi olla täysin irti tunteista, vaan se liittyy aina jonkinasteisesti johonkin muistojen synnyttämään affektioon, esimerkiksi joskus koettuun pimeään pelkoon.

---

⁵⁰ Arjas 1996, 33.

⁵¹ Ks. Arjas 1996, 34.

⁵² Syrjämaa & Tunturi 2002, 11.

⁵³ Arjas 1996, 35.

Prosessina havainto eri vaiheineen ja sen synnyttämät tunteet sijoittuvat tiedostamattoman ja tiedostetun välimaastoon, sinne mihin kriittisen ajattelun kontrolli ja kielen rajoittava valta eivät vielä täysin yllä. Maurice Merleau-Ponty on esittänyt, että havaitseminen on perusta, josta kaikki tekomme lähtevät ja että havaitsemisessa on kysymys ensisijaisesti ymmärtämisestä.⁵⁴ Havainto ei ole älyllinen akti, vaan jo mainittu esireflektiivinen kokemus liittyy tapahtuman ruumiilliseen maailmassaolemisen tietoisuuteen. Havainto täytyy siten hyväksyä kaikkea kriittistä ajattelua edeltäväksi esikielelliseksi tiedoksi.⁵⁵ Kulttuurisesta otteesta ei havaintokaan kuitenkaan ole vapaa, vaan syvimmätkin havainnon hetkemme ovat oman kulttuurisen, kollektiivisen diskurssimme lävistämiä a priori.

Havainnon syventymistä kokemukseksi ja elämykseksi on määritelty monin tavoin. Esteetiikkaan perehtynyt taidekasvatuksen professori Pauline von Bonsdorff viittaa saksalaiseen filosofi Immanuel Kantiin (1724–1804) kirjoittaessaan, että meille ilmenevien ”olioiden” ilmenemistä määrää mielen rakenne, jossa ymmärryksen kategoriat on annettu ennen kokemusta a priori ja ranskalaiseen esteetikko Mikel Dufrenneen (1919–1995) todetessaan myös affektiivisuuden a priori olevan sisäänrakennettu, myötäsyntyinen piirre, jonka ansiosta ihmiset kokevat asioita tietynlaisina. Affektiot ovat myös apriorisesti kategorisoituneet, ja siksi havaitsijalla on jo valmiina tiedostava, kognitiivinen suhde tunnekaliteettiin: tunnistamme ja erotamme toisistaan esimerkiksi turvallisuuden, pelon ja mielihyvän tunteet. Affektiivisuudella a priori on jopa käsitteellistä tietoa tärkeämpi ontologinen tehtävä, koska juuri apriorinen tunnekaliteetti määrää, kuinka todellisesta muodostuu inhimillinen maailma. Se myös antaa esteettiselle objektille yhtenäisyyden. Ajatus on relevantti taiteen lisäksi esimerkiksi maisemakäsitteeseen liittyneenä.⁵⁶ Myös valaistus on osa urbaanin elämän kokemuksellisuutta.

Fenomenologisesti maantieteellistä ympäristöä tutkinut Pauli Tapani Karjalainen kuvaa kokemuksen elämisen virtana, joka hetkestä toiseen rakentaa ja pitää yllä itseyyttämme, omaa kuvaamme itsestämme.⁵⁷ Toisen fenomenologin, Timo Laineen

⁵⁴ Viikka 2006, 9.

⁵⁵ Ks. esimerkiksi Hyvönen, 2004, 69–90 ja Hero 1996, 21–24.

⁵⁶ von Bonsdorff 2000, 184, 191, 193, 196–197.

⁵⁷ Karjalainen 2006, 88.

mukaan kokemuksellisuus on ihmisen maailmasuhteen perusmuoto: kokemus syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa ja muotoutuu merkitysten mukaan; irrallaan suhteesta omaan elämäntodellisuuteensa ihmistä ei voida ymmärtää.⁵⁸ Näin Laine linkittää kokemuksen tiiviisti kokijan omaan viitekehykseen, elettyyn elämään, muistoihin ja koetun arjen antamiin merkityksiin. Juhani Pallasmaa kuvaa arkkitehtuurielämystä ja toteaa, että siinä yhdistyvät biologinen ja kulttuuriperäinen, kollektiivinen ja yksilöllinen, tietoinen ja tiedostamaton, erittelevä ja tunteenomainen, mielellinen ja ruumiillinen, ja juuri kokonaisvaltaisuutensa ja moniaistisuutensa vuoksi elämyksen rakennetta on vaikea tavoittaa.⁵⁹ Hän kuvaa tilan, aineen ja ajan yhdistymistä yhdeksi tajunnan läpäiseväksi ulottuvuudeksi, hetkeksi jolloin tila saa kuin lisää painovoimaa, valo aineellistuu, aika pysähtyy ja tilaa hallitsee hiljaisuus. Tapahtuu ”samastuminen, elämys joka kääntyy minän kokemiseksi ja jonka vaikutuksesta arkkitehtoninen tila koskettaa ihmisessä jotain syvällä olevaa ja tuttua”.⁶⁰

Pimeys antaa havainnoille, kokemuksille ja elämyksille hyvin toisenlaisen pohjan kuin päivänvalo. Kulkiessaan pimeässä ihminen on jo lähtokohtaisesti enemmän varuillaan, koska pimeys kantaa aina mukanaan implisiittistä, kollektiivisesti tiedostettua uhkan ja vaaran mahdollisuutta. Kaupunkivalaistus jo yleisestikin käsitettynä pyrkii parantamaan ihmisen havaitsemismahdollisuuksia pimeässä ja poistamaan dikotomian tuottamaa uhkan tunnetta, mutta urbaani esteettis-tekninen valaistuskulttuuri pyrkii visuaalisilla ratkaisuillaan aikaisempia käytäntöjä voimakkaammin muokkaamaan pimeän ajan ympäristöstä mahdollisimman selkeästi hahmottuvan ja ihmisenkokoisesti jäsen-tyvän. Observoinnissa silmä hyödyntää pienimmätkin valonlähteet. Havainnoinnin onnistumiseen vaikuttaa esimerkiksi se, että valaisimia on sijoitettu myös maan tasalle valaisemaan puita ja pensaita alhaalta päin, valaisinpylväät ovat matalampia, heijastusta vältetään ja yleistynyt vertikaali valo paljastaa mittasuhteita entistä paremmin.

Kun analysoin omaa tapaani havaita ja kokea valaistu Kirkkopuisto, voin todeta sen läpi kulkiessani hahmottavani pensasvalaistuksen yhden tason verkostoksi, puuvalaistuk-

---

⁵⁸ Laine 2007, 29.

⁵⁹ Pallasmaa 1993, 85.

⁶⁰ Pallasmaa 1993, 107.

sen toiseksi, veistokset kolmanneksi, matalat valopollarit neljänneksi ja niin edelleen, ja verkostot toistensa päälle asettuneiksi. Kokonaisuuksia havaitsen myös spatiaalisti eri korkeuksilta katsoen, horisontaaleina tasoina. Myös vertikaali, tilallisesti korostunut tarkastelu onnistuu, kun tarkennan huomioni vain pystysuuntaiseen valoon. Jalankulkijalle juuri vertikaali valo suo mahdollisuuden tunnistaa, mitä on ympärillä ja mitä tulee vastaan – pintoja, seiniä, maanpinnan muotoja, ihmisiä – ja orientoitua sen mukaan, asentoaistin tukemana. Vertikaalisuus tuo mukaan moniaistisuuden, koska silloin valaistus koetaan myös kehollisemmin: ihminen ja valo ovat kumpikin pystyasennossa.

2.2.2 Ympäristö on aina läsnä

Arto Haapala toteaa ympäristö-sanana yksinkertaisimmillaan merkitsevän sitä, mikä on ihmisen ympärillä – puita, taloja, erilaisia esineitä – mutta esittää muun muassa kysymykset, viittaako termi pelkästään spatiaalisuuteen, onko kahdella samassa paikassa seisovalla ihmisellä sama ympäristö ja koostuuko ympäristö vain aineellisista kappaleista.⁶¹ Määrittely myös jättää ihmisen itsensä ympäristön ulkopuolella olevaksi objektiksi eikä paljasta ihmisen ja ympäristön sisäkkäisyyttä saati ihmisen eksistenssille olennaista ympäristösidosta.⁶² Sijaitsemme kuitenkin aina jossain ympäristössä, useammassakin, ja liitymme meitä itseämme laajempaan kokonaisuuteen sekä fyysisesti että mentaalisesti, esimerkiksi paikkaan, sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön ja erilaisiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin niin tiiviisti, että kokemuksemme kautta olemme osa ympäristöä. On jopa sanottu, että ihmistä ei edes olisi ilman hänen ympäristökontekstejaan, niin vahvasti ne ihmistä muokkaavat.⁶³ Sinänsä abstrakti ympäristökäsite sulkee sisäänsä lukuisia pienempiä fyysisiä ja mentaalisia osaympäristöjä, kodin, kaupunginosan tai kaupungin kaltaisia, päivänvaloisia tai pimeällä valaistuja kokonaisuuksia, joita jatkuvasti määritämme, tulkitsemme, arvotamme ja otamme haltuun. Mentaalisen ympäristön luomiseen osallistuvat niin kokijan itsensä tieto, mielikuvat ja tunteet kuin ihmisten vuorovaikutuksen tuottama ilmapiiri. Liikkuessaan ihminen on sekä ympäristöissä toimiva subjekti että muille niissä samaan aikaan liikkuville havait-

---

⁶¹ Haapala 2006, 79.

⁶² Karjalainen 2007, 50.

⁶³ Haapala & Kaukio 2008, 7.

tava objekti. Yrjö Sepänmaa kirjoittaa, kuinka kietoudumme ympäristöömme samoin kuin ympäristö kietoutuu meihin; prosessissa subjekti on tärkeä, koska ympäristö on aina ympäristö jollekin.⁶⁴ Inari Arjas tulkitsee ympäristön sisäkkäisinä ja vierekkäisinä hahmotettaviksi tiloiksi ja paikoiksi, joiden olemuksessa tärkeintä on jatkuvuus.⁶⁵

Fenomenologia rinnastaa ympäristön koettuun ympäristöön: esimerkiksi puu ja rakennus eivät sinällään ole ympäristöä, vaan puu ja rakennus sellaisina kuin ihminen ne kokee.⁶⁶ Maija Hero kirjoittaa Merleau-Pontyn ympäristökäsityksen liittyvän kiinteästi olevan alkuperäisen kokemuksen, ihmisen maailmassaolon tietoiseen tarkasteluun.⁶⁷ Pauli Tapani Karjalainen erottaa ympäristön kokemisessa neljä muotoa, toiminnan, orientaation, tunteen ja fantasian. Näistä toiminta sisältää kaikenlaisen fyysisen liikkeen ja liikkumisen yksittäisistä kehon liikkeistä mannertenväliseen matkustamiseen, orientaatio liittyy ympäristössä suunnistamiseen, tilaa jäsentävään ja toimintaa ohjailevaan mielikuvastoon, tunne lataa ympäristöihin erilaisia, kaipuun, mieltymyksen ja pelon kaltaisia positiivisia ja negatiivisia tunteita ja fantasia vapauttaa kuvittelemaan ja liittämään ympäristöön sellaisiakin asioita, jotka eivät fyysisesti ehkä voisi edes toteutua. Karjalainen pitää fantasiaa tärkeänä jokapäiväisen elinympäristön kokemisen osana⁶⁸; esimerkiksi urbaani valaistus tarjoaa parhaimmillaan mahdollisuuden fantasia-kokemukseen. Arto Haapala analysoi tilaa arkisuuden käsitteen kautta ja toteaa arkiympäristön niin tutuksi, ettei ihminen juurikaan kiinnitä siihen huomiota. Huomaamattomuus on arkisuuden modus, jonka vastapari vieraus vasta aktivoi kiinnittämään huomion oudoksi koettuun kohteeseen.⁶⁹ Jyväskylän urbaanit valaistuskohdeet kuuluvat vielä ainakin osin vierauden modukseen, joskin ovat jo vankasti kiinnittymässä arkeen. Arnold Berleant nimeää ihmisen ja ympäristön kesken erityisesti kielen kautta muodostuvan jyrkän eron karteesisen dualismin viimejäännteeksi ja toteaa ihmisen ja ympäristön muodostavan erottamattoman jatkumon: ympäristö on ihmisen elämä luonnonprosessi.⁷⁰

⁶⁴ Sepänmaa 2007, 16; Hero 1996, 25.

⁶⁵ Arjas 1996, 32.

⁶⁶ Haapala 2006, 79.

⁶⁷ Hero 1996, 22.

⁶⁸ Karjalainen 2007, 53.

⁶⁹ Haapala 2006, 82.

⁷⁰ Haapala 2006, 80.

Ihmisen ympäristösuhteeseen perehtynyt arkkitehti Raine Mäntysalo määrittää ympäristömielikuvan ihmisen ympäristöstään saamien tilahavaintojen jäsentyneeksi kokonaisuudeksi, joka auttaa ihmistä orientoitumaan ympäristöönsä – siis myös pimeään ajan kaupunkiin – ja antamaan ympäristölle merkityksiä. Ympäristömielikuva toimii skeeman tavoin, informaatiota valikoiden ja käyttäytymistä säädellen.⁷¹ Ympäristökokemus voi olla myös kollektiivinen, ja yhteiset paikallismuistot voivat täydentää esimerkiksi samassa kaupunginosassa asuneiden henkilökohtaisia muistoja.⁷² Suomalaisten ympäristömielikuvissa luonnolla on kaupungistumisesta huolimatta yhä suuri ja mytologissävytteinen merkitys, eikä rakennettuakaan ympäristöä koeta luonnosta irrallisena, vaan luonnon ja rakennetun synteessä.⁷³

Inari Arjas toteaa, että ympäristöstä kokonaisuutena voi tulla myös symboli.⁷⁴ Sen perusteella luonteva on myös hypoteesi, että urbaani valaistus lisää ympäristön kokemista symbolina tuottamalla maamerkkejä, juuri tiettyyn ympäristöön linkittyviä ikoninomaisia kohteita, jotka kontekstualisoituvat ympäristön kollektiiviseen muistamiseen. Esimerkiksi Harjun vesilinna on pitkään ollut yksi Jyväskylän maamerkeistä, Laajavuoren hyppyrimäki toinen. Nykyisin vuonna 2003 julkisivu- ja aluevalaistusta vesilinna toimittaa tehtävänsä myös pimeään aikaan ja on saanut kilpailijoihinsa valaistut Kuokkalan sillan ja vesitornin, jotka ovat kasvamassa Jyväskylän uusiksi ikoneiksi, varsinkin kun kaupunki käyttää viestinnässään valaistun sillan kuvaa tietoisesti ahkerasti.

Ympäristön ja sitä käyttävän subjektin suhteen syvyys määrittyy tila-, paikka- ja maisema-käsitteiden kautta. Kun muutamme uuteen ympäristöön, katselemme aluksi vierasta ympäristöä kuin ulkopuolelta, tietoisesti ja tarkkaavaisesti arvioiden.⁷⁵ Tutustumisen ja asettumisen kautta uudesta ympäristöstä tulee kuitenkin vähitellen läheisempi kuin muista ympäristöistä, arjen liikkumisen myötä ennen vieras ympäristö muuttuu kotiympäristöksi ja -kaupungiksi. Samalla tilasta tulee paikka ja ikkunasta näkyvästä maisemasta kotimaisema, osa omaa elinympäristöä. Haarni et al kirjoittavat-

---

⁷¹ Mäntysalo 2004, 111.

⁷² Saarikangas 2002, 64.

⁷³ Lappi 1997, 105, 107.

⁷⁴ Arjas 1996, 36.

⁷⁵ Karjalainen 2007, 51.

kin, että ympäristön kokemista voidaan eritellä osallisuuden ja sivullisuuden käsitteiden avulla: osalliselle ympäristö on paikka, osa itseä, mutta sivullinen tarkastelee samaa ympäristöä etäisyyden päästä, ulkopuolisena vailla henkilökohtaista suhdetta.⁷⁶

Ympäristösuhdetta voidaan tarkastella myös identiteetti-käsitteen avulla, jolloin tarkastelun ytimessä voi olla joko ihminen tai fyysinen ympäristö. Ihmisen identiteetti rakentuu niiden ympäristöjen kautta, joihin hän on kiinnittynyt: hän voi jo asuinpaikkansa perusteella olla jyväskyläläinen, keskisuomalainen, suomalainen, pohjoismaalainen, eurooppalainen ja länsimaalainen; pimeän ajan satelliittikuva voisi positioida hänet myös valon kaupunkilaiseksi. Ympäristön identiteetti, sen ”omakuva”, syntyy ihmisten mielissä kulttuurisesti ja kollektiivisesti, ominaisuuksien yhdistelmänä ja juuri tämän ympäristön muista vastaavista ympäristöistä erottavana. Jyväskylän tavoittelema ympäristöidentiteetti korostaa ekologisesti kestävästä kaupunkivalaistuksen edelläkävijyyttä. Tavoiteltuja attribuutteja ilmennetään muun muassa kaupunkiin identifioituvan julkisen tilan kautta, ja valaistusratkaisut ovat imagon luomisen tärkeä työväline. Haarni et al:n mukaan alueellisen identiteetin muodostumiseen vaikuttavat sekä subjektiivinen kokemus että jaetut kokemukset, yhteiset näkemykset kohteen luonteesta ja erityispiirteistä sekä esimerkiksi median muodostamat mielikuvat.⁷⁷ Jyväskylä tukee valon kaupungiksi profiloitumistaan vankalla viestinnällä, jonka yhtenä tavoitteena on saada asukkaat kokemaan itsensä kollektiiviseksi joukoksi valon kaupunkilaisia. Käsitystä valon kaupunkilaisuudesta luodaan mediassa muun muassa artikuloimalla Jyväskylän noin 50 valaistuskohdetta määrein ”jo 50” tai ”jopa 50”. Näin valaistuksen runsaudesta muodostuu vähitellen kollektiivinen yleiskäsitys. Viestinnän sisään on myös rakennettu tieto pyrkimyksestä valaistuksen ekologisuuteen, mikä osaltaan luo ympäristömielikuvaa ja paikkaidentiteettiä. Ympäristökontekstissakin kaupunki on narratiivinen objekti, jonka sisältö ja merkitykset tuotetaan julkisissa ja yksityisissä puhunnoissa.⁷⁸

Ympäristöön voimme tutustua myös kartan avulla. Kartta voi olla portti täysin uuteen paikkaan ja maisemaan, ympäristön notaatio, joka viitoittaa tulkinnan suunnan. Kartan

⁷⁶ Haarni et al 1997, 17–18.

⁷⁷ Haarni et al 1997, 18.

⁷⁸ Ks. Lappi 2007, 14, 17–21.

esitysympäristössä orientoidumme havaintoympäristöömme konventionaalisten, esimerkiksi maaston korkeuseroja ja pinnan rakennetta representoivien symbolivärien välittämän tiedon kautta tai hahmotamme kaupungin nähtävyyksien luonteen ja sisällön karttaan painettujen symbolikuvioiden avulla. Jyväskylän kaupunkialueen valaistuskohdeet kävellen kierrettäväksi reitiksi yhdistävä kartta voidaan nähdä ikonisena kuvauksena pimeän ajan Jyväskylästä sekä myös ohjeena sen kokemiseen; pimeän ympäristön hahmotuksen kiintopisteinä toimivat karttaan merkityt, valaistut ja valaistuksin rajatut tilat ja paikat. Lisäksi valaistuskohdekartta välittää imagollista ja kaupunkikilpailullisesti tärkeää viestiä Jyväskylän turvallisuudesta ja taloudellisesta vahvuudesta: kartan avulla pimeänkin ajan kaupunki on ympäristönä hahmotettavissa ja haltuun otettavissa, ja lisäksi valaistuksen runsaus viestii hyvinvoinnin vaikutelmaa.⁷⁹

2.2.3 Maisema mieltyy kulttuurisesti

Maisema on olemukseltaan ensisijaisesti visuaalinen, koska se havaitaan näkemällä. Kuitenkin maisemasta ja sen määreistä on riittänyt todella moneksi. ”Maa on maiseman lattia, taivas sen katto”, kuvaa TeaK:n esitystaiteen ja teorian professori Annette Arlander.⁸⁰ Yrjö Sepänmaa toteaa, että maisemaan tarvitaan jokin määrä etäisyyttä, jotta se olisi olemassa maisemana.⁸¹ Sanakirja määrittää maiseman maanpinnan katsojalle näkyväksi aluekokonaisuudeksi, ihmisestä jonkin matkan päässä olevaksi ja vain näkemällä havaittavaksi ympäristöksi, kuvaksi tai maalaukseksi ja seutuja tai tienoita ilmaisevaksi sanaksi.⁸² Ilman maisema-käsitettä emme mieltäisi Kolin tai Pohjanmaan lakeuden kaltaisia sosiaalisia, symboliikkaa sisältäviä konstruktioita, joiden tuottamiseen, kuluttamiseen ja uusintamiseen sitoutuu myös yhteiskunnallista valtaa.⁸³ Fyysisen maiseman käsitteellisinä ääripäinä pidetään yleensä ”koskematonta” luonnonmaisemaa ja ihmisen muokkaamaa kulttuurimaisemaa. Maisema-käsitettä on jo vuosikymmeniä sitten arvioitu käytetyn yli 20:ssä toisistaan poikkeavassa merkityksessä. Sen sijaintia on myös määritetty: luonnonmaiseman on todettu alkavan 100–200

⁷⁹ Valaistuskohdekartta osoitteessa http://jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/28722_09004kavelykierros_nettiin.pdf.

⁸⁰ Arlander 1996, 7.

⁸¹ Sepänmaa 2007, 16.

⁸² Raivo 1997, 193.

⁸³ Häkli 2004, 142, 156.

metrin päässä tarkastelijasta, kaupunkilähiössä horisontin on nähty päättyvän 30–40 metrin päähän katsojasta, avomaisemassa matkaa horisonttiin taas on laskettu olevan noin 4,7 kilometriä.⁸⁴ Nykyajan kaupunkisuunnittelu korostaa laajoja, panoraamamaisia näkymiä, joiden intentiona on saada asukkaan katse suuntautumaan rakennuksesta ulos ja tarjota riittävän suuri, visuaalisesti hahmotettava ja siten katseella haltuun otettava alue.⁸⁵ Urbaani valaistus tukee tätä ajatusta pimeään ajan kaupunkiympäristössä.

Maisema voi olla maaseutu-, kaupunki- tai merimaisema, perinne- tai kansallismaisema; se voi olla näkymä rakennuksen tai lentokoneen ikkunasta; se voi olla päivänvalonäkymä tai pimeään pintaan valaistuksella tuotettu. Maiseman voi helposti mieltää rajatuksi representaatioksi ja ihastella näkymät kuin tauluna. Pauli Tapani Karjalaisen mukaan maisema tulee aina nähdä kehyksissään eli kulttuurisessa ja historiallisessa kontekstissään.⁸⁶ 1990-luvulla yleistynyt monitieteinen maisematutkimus on tuonut aiheeseen vielä runsaasti uusia, kulttuurisia näkökulmia. Nykyisin maisema nähdään paitsi kerroksellisena myös prosessina, jonka olemusta päämäärät ja tarkoitukset kontekstuaalisesti muokkaavat; merkittävä näkökulma on ekologisuus. Nykytermein ympäristöä myös ”maisemoidaan”, mikä kaupungissa voi tarkoittaa esimerkiksi näkymän muokkaamista kaupungin imagoon sopivaksi samoin kuin maisemaan sopimattomien elementtien häivyttämistä ja peittämistä jollakin sopivammalla; pimeään aikaan keinovalaistus on erinomainen maisemoinnin työväline. Maisemoinnin keinoin maisemaa voidaan ajatella muokattavan ideaaliksi luokitellun implisiittisen katsojan silmiä varten ja prosessiin sisältyvän hyötyfunktion lisäksi myös markkinoinnillisia tavoitteita. Pimeällä valaistus maisemoi kaupungin turvalliseksi, viihtyisäksi ja houkuttelevaksi ja luo haluttaessa myös illuusioita.

Yrjö Sepänmaan mukaan maisema on sitä enemmän maisema, mitä enemmän se on tarkastelun ja keskustelun kohteena; kuitenkin maisema ei ole mielivaltainen elementtien kokoelma, vaan niistä jonkinasteisesti jäsentynyt kokonaisuus: ”Vaikka mikä tahansa voi tulla maisemaksi, mikä tahansa ei tule.”⁸⁷ Mutta onko valoton, täysin

---

⁸⁴ Arjas 1996, 30.

⁸⁵ Saarikangas 1999b, 282.

⁸⁶ Karjalainen 2007, 57.

⁸⁷ Sepänmaa 2007, 17.

pimeä ja hahmoton näkymä maisema? Pauli Tapani Karjalainen toteaa paradigmaatistien, yhteisöllisesti katsomisen arvoisten mallimaisemien jäävän elämään erilaisina traditionaalisiin maisemakuviin peilautuvina versioina, mutta todennäköisesti muodoiltaan ja motiiveiltaan vähitellen historiallisesti hämärtyen.⁸⁸ Jälkipostmodernistisessä hengessä maisemat voivat muodostua yhä fragmentaarisemmista ja yksilöllisemmistä, kokonaisuudeksi kasvavista osista, ja myös pimeän ajan keinovalaistuksen rooli kasvaa.

Yhdysvaltalaisen kaupunkisuunnitteluteoreetikko Kevin Lynchin (1918–1984) mukaan näkymällä on identiteetti, joka erottaa sen muusta maisemasta, rakenne, jota voi pitää sen muodollisena ominaisuutena ja merkitys eli erityinen suhde havaitsijaan.⁸⁹ Lynch erottaa kaupungin elementaarissa rakenteessa kulkukanavina toimivia polkuja, tiloja toisistaan erottavia ja rakenteelle suuntaa antavia reunoja, alueita joihin mennään sisälle ja joista tullaan ulos, solmuja joiden kautta kaikki kulkevat ja maamerkkejä joiden avulla paikan voi tunnistaa ja määritellä.⁹⁰ Lynchin käsitteitä on kritisoitu epämääräisiksi kaupunkilaisten mielikuvien havainnollistajina, mutta rakenteellisen analyysin apuvälineinä niitä kai sopii käyttää. Kun tarkastelee valaistua Kirkkopuistoa, voi havaita, kuinka identiteettiä luova valo myötäilee puiston spatiaaleja järjestelmiä, mutta muuntuu erilaiseksi kunkin elementin mukaan: puut, pensaat, tiet ja patsaat valaistaan eri tavoin. Valon voi nähdä piirtävän pimeästä esiin ja erottelevan toisistaan maisemassa diagonaalisti alueen kulmasta kulmaan kulkevat kävelytiet sekä reunat, joissa nurmikko vaihtuu hiekkatieksi. Altapäin valaistut puut ja pensaat pysyttelevät nurmikon puolella, kävelyteiden varren pylväsvalaisinten valokeilat on suunnattu teiden punaruskeaan hiekkaan. Valaistu puisto kokonaisuutena hahmottuu tilallisesti maisemaksi, johon mennään sisälle ja tullaan ulos; valo ikään kuin maalaa puistolle mentaalisesti miellyvät seinät. Solmuna, jonka kautta kaikki kulkevat, näyttäytyy kirkon edessä oleva hiekka-aukio, jolla diagonaalit kävelyreitit risteävät. Maamerkki on punatiilikirkko, jonka valaistus korostaa sen vertikaalisuutta. Maanpinnan tasoeroja havainnollistetaan valaistuksen kontrasteilla, jolloin saadaan aikaan paitsi pimeän ajan estetiikkaa myös suora linkki kaupunkitilan turvallisuusajatteluun. Yrjö Sepänmaa näkee juuri puiston

⁸⁸ Karjalainen 2007, 56.

⁸⁹ Lynch 1960, 8.

⁹⁰ Lynch 1960, 46–90.

maiseman koekappaleena, kauneuden kannalta tarkasteltavaksi tehtynä pienmaisemana ja tutkielmana siitä, minkälainen ideaali maisema voisi yleisemminkin olla.⁹¹

Kulttuurimaantieteilijä, matkailualan professori Petri Raivo kertoo maiseman morfologiasta, joka ilmentää maiseman paitsi alueena myös luonnonvoimien ja kulttuuri-vaikutusten yhdessä prosessoimana kronologisena tilana, ja tuo selkeästi esille kulttuuristen tekijöiden merkityksen maiseman muotoutumisessa. Maiseman kehukset ovat Raivon mukaan aina kulttuuriset sisältäen niin ihmisen toiminnan maiseman muokkajana kuin käsitteet, kokemukset ja arvot kulttuuriympäristön luonteen määrittäjinä. Käsitteellistyäkseen maisema tarvitsee kokijan, joka tulkitsee maisemaa sosiaaliskulttuurisen kontekstinsa havaintoalustalta. Maisema voidaan nähdä kronologisesti palimpsestisena, jolloin sen pintaan ajatellaan jäävän jälki jokaisesta kertyvästä aikakerroksesta, tai presentistisenä, jolloin maisema on luonteeltaan omaan nykyisyyteensä sitoutuva.⁹² Esimerkiksi Kirkkopuistossa voi nähdä palimpsestiset ajan kerrokset kaupungin syntyajoista saakka: kaupungintalon puolen hiekkakenttä on jääne vanhasta markkinatorista, jonka päälle nykyinen Paraatiaukio asettuu; kirkko ja kaupungintalo edustavat 1800-luvun lopun tyyppillisesti lähekkäin asettuvaa sakraalisekulaari -monumentaalirakennusten paria; Kauppakadun lehmusrivistö muistuttaa 1930-luvun kaupunkisuunnittelun kepeän eurooppalaisesta modernismista. Vuonna 2002 valmistunut valaistus paitsi laskee puistoon viimeisimmän kulttuurisen kerroksen myös tekee pimeän ajan maisemasta vahvan presentistisen.

Myös katsojan suhde maisemaan vaikuttaa kokemukseen: ikkunasta puistoa katsoessamme sama maisema on affektiiviselta ontologialtaan erilainen sitä oman kotinsa ikkunasta katsovalle kuin asuntoon vain vieraaksi pistäytyneelle. Kun maisema valaistaan, se tulee pimeälläkin näkyväksi, mutta erilaisena kuin päivänvalossa: keinovalo lisää maisemaan aina jotain, ja pimeällä maisema voi saada rajat juuri valaistuksen kautta. Rajattua maisemaa voidaan sekä katsoa kokonaisuutena kaukaa että tutustua maiseman tilaan ja sen tilallisiin yksityiskohtiin kaikkien aistien avulla menemällä maisemaan sisälle. Puiston kaltaiseen selkeärajaiseen maisemaan voi ajatella astuvan-

---

⁹¹ Sepänmaa 1991, 74.

⁹² Raivo 1997, 200–201, 203–204.

sa sisälle ja voivansa tarkastella maisemaa sisältä päin niin päivänvalossa kuin valaistuna pimeällä. Maisema voidaan nähdä myös sen sisäistä olemusta korostavan esteettisen tradition kontekstissa, jolloin maisema näyttäytyy paitsi optisena kokonaisuutena myös sielullisena kokemuksena.⁹³ Myös mielikuvitus liittyy maiseman kokemiseen ja lisää omia mentaalisia sävyjään rakentaen kokemusta kertomukseksi. Silmien eteen avautuvan maiseman lisäksi maiseman voi kokea välillisesti esimerkiksi kuvataiteen ja kirjallisuuden kautta, ja siten tavoittaa eri aikakausien maisemia, paikkoja ja tiloja.⁹⁴ Urbanisti valaistu kaupunki näyttää olevan globaalisti suosittu postikorttiaihe. Maisema voidaan nähdä myös tekstinkaltaisena, yksilöllisen ja yhteisöllisen toiminnan kautta jäsentyvänä ja tulkitsijansa kulttuuritaustaa heijastavana merkitysjärjestelmänä, jolloin maisema saa muotonsa ja sisältönsä määrittäessämme ja nimetessämme sen.⁹⁵

Maiseman visuaalista olemusta voidaan, kuvataiteen tapaan, tulkita saksanjuutalaisen taidehistorioitsijan Erwin Panofskyn (1892–1968) kehittämän ikonologian kolmivaiheisen prosessin keinoin.⁹⁶ Esimerkiksi valaistua kaupunginkirkkoa esittävää valokuvaa (ks. kuva 32 sivulla 152) voi hahmottaa ikonologisilla silmillä. Primaarinen eli luonnollisen sisällön tulkintavaihe kertoo kuvan esittävän pimeällä valaistuja punatiilikirkkoa, puita sen ympärillä ja kirkon ovelle johtavia hiekkateitä. Sekundaarisen eli sovinnaisten sisällön vaihe muun muassa analysoi ympäristön luonteen sakraaliksi. Sisäisen merkityksen eli sisällön tulkintavaiheen tarkastelu vasta paljastaa representaation olennaisen viestin: kuvassa 1800-luvun kirkon olemukseen yhdistyy 2000-luvun tekniikka, joka muuttaa kirkon julkisivut täysin uudenaikaisiksi ja uudistaa myös kirkon sijaintipaikan maiseman. Vanhan arvoarkkitehtuurin ja valaistusinnovaatioiden linkittymisestä voidaan myös päätellä yhteiskunnan eri toimijoiden tekevän yhteistyötä. Kun avuksi vielä otetaan kirjalliset kirkon ja Kirkkopuiston vaiheita kuvaavat lähteet, kertomuksen osat asettuvat kohdalleen ja kuvan sanoma täyttyy. Eri aikakausien jatkumoa, päällekkäisyyksiä ja ristiriitaisuuksia hahmottava ikonologinen tulkintamalli siis selvittää, miksi

---

⁹³ Raivo 1997, 195.

⁹⁴ Karjalainen 2007, 56.

⁹⁵ Häkli 2004, 90–91.

⁹⁶ Ks. Panofsky 1939, 5–8.

maiseman merkitykset, mielikuvat ja niihin liittyvät traditiot ovat sellaisia kuin ovat ja minkälaisia vaiheita niiden yhteiskunnallis-historiallisella taustalla on.⁹⁷

2.2.4 Tilaa käytetään, eletään ja tuotetaan

Tila käsitteenä on ympäristöä ja maisemaa abstraktimpi. Tila tulkitaan yhtä aikaa fyysiseksi, mentaaliseksi, yhteiskunnalliseksi, kulttuuriseksi, sosiaaliseksi ja ajassa tapahtuvaksi ja aina jollain tavoin tuotetuksi ja käytön kautta merkityksensä saavaksi – yksilöllisten kokemusten ja kollektiivisten diskurssien kautta aistituksi ja määritetyksi, arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun avulla hahmotetuksi, historiallisten kerrosten ja konventioiden perusteella olemuksensa ja positionsa saaneeksi merkitysten kerrostumaksi ja menneisyyden ja nykyisyyden kohtaamispaikaksi.⁹⁸ Tilan hahmoa määrittävät symboliset ja metaforiset, kulttuuristen ja sosiaalisten koodien hahmottamat rajat, jotka samalla tekevät sen ymmärrettäväksi ja mielekkääksi.⁹⁹ Ihmiset kiasmaattisesti sekä tuottavat että kokevat tilaa siihen koodautuneiden ehtojen puitteissa ja tilaan liittyvien yksityisten, kulttuuristen ja yhteisöllisten merkityskerrostumien vuorovaikutuksessa; tiloja voidaan ajatella olevan olemassa yhtä monta kuin on olemassa toisistaan erotettavissa olevia elettyjä tilallisia kokemuksiakin. Eri ihmisryhmät ja heidän elämäkäytäntönsä siis tuottavat erilaisia tiloja.¹⁰⁰

Amerikkalainen kaupunkimaantieteilijä Edward Soja on nimennyt nykyisen, sekä fyysisen että käsitteellisen ulottuvuuden sisältävän ja jyrkkiin vastapareihin etäisyyttä ottavan tilakäsityksen ”kolmanneksi tilaksi” (*thirdspace*) ja ranskalainen sosiologi Henry Lefebvre (1901–1991) tulkinnut mentaalisen ja sosiaalisen yhdistäjäksi.¹⁰¹ Tilan tuottamisen näkökulmasta Lefebvre erottaa toisistaan havaitut, esitetyt ja eletyt tilat.¹⁰² Norjalaisen arkkitehtuuriteoreetikon Christian Norberg-Schulzin mukaan tila mielletään kahdella tavalla, joko fyysisesti kolmiulotteiseksi, geometriseksi tilaksi tai mentaalisemmin havaintoalueeksi, ja tila ja sen luonne – ilmapiiri, muoto ja sisältö –

⁹⁷ Raivo 1997, 207–208; Häkli 2004, 91.

⁹⁸ Ks. esimerkiksi Laitinen 2004, 4–6; Syrjämaa & Tunturi 2002, 25.

⁹⁹ Häkli 2004, 82–83; Syrjämaa & Tunturi 2002, 26.

¹⁰⁰ Häkli 2004, 188.

¹⁰¹ Syrjämaa & Tunturi 2002, 10, 18.

¹⁰² Lappi 2007, 31. Ks. myös esimerkiksi Andersson 1997, 112.

yhdessä luovat eletyn tilan.¹⁰³ Gaston Bachelard toteaa asutun tilan ylittävän geometrisen tilan.¹⁰⁴ Seinien rajaamankin tilan voi kokea jatkuvan edelleen siihen ympäristöön ja kontekstiin, jossa tila sijaitsee: esimerkiksi rakennukseen tai huoneistoon kuuluva piha on myös osa asunnon tilaa, sisätilan jatke, joka liittyy siihen sekä fyysisesti että mentaalisesti. Myös puiston kaltainen julkinen tila voidaan kokea omaan referenssiympäristöön kiinteästi liittyväksi esimerkiksi silloin, kun kodin ja puiston tila rajoittuvat toisiinsa. Puiston muodostamaan julkiseen tilaan taas liittyvät myös ympäröivät, puistoa rajaavat ja sinne johdattavat kadut rakennuksineen. Valaistuksella ytimestä kauempanakin olevia tiloja voidaan muokata näyttäytymään pimeässä yhtenäisempänä; Jyväskylän keskustan yhtenäisesti valaistut kiertokadut ovat tästä esimerkki.¹⁰⁵

Tilan ontologinen olemus on spatiaali, tilalla ei välttämättä ole silmin erottuvia reunoja tai rajoja, vaikka raja käsitteenä liittyykin kiinteästi tilan hahmotukseen. Tila voi yhtä hyvin yhdistää kuin erottaa, olla tyhjä tai täysi, rakennettu tai rakentamaton. Fyysisen tilan hahmotamme ja otamme haltuun aistien ja kognition yhteistyön avulla: esimerkiksi kesäisessä puistossa kävellessämme käytämme näköaistia, todennäköisesti myös haju- ja kuuloaisteja, ja tulkitsemme kokemaamme tilaa tietoisesti, puiston pimentyessä syksyiseksi ja liukkaaksi otamme kulkumme avuksi entistä vankemmin vielä tasapaino- ja asentoaistit. Pimeällä kokemus olemukseltaan abstraktista valosta välittyy tilasta kehoon vain näkö- ja asentoaistin kautta, mahdollisesti muistin tukemana, koska tilalla on voima säilyttää, tuottaa ja palauttaa mieleen muistoja.¹⁰⁶ Muistin merkitsemän tilan elementteihin kuuluu äänien, tuoksujen ja pintojen tunnun lisäksi valo, niin luonnonvalo kuin keinovalaistuskin, jotka yhdessä läsnä olevien ihmisten kanssa tuottavat tunnelman. Stefan Haas liittää tilan hahmottamiseen aistihavaintojen lisäksi kielen, joka osallistuu tilan uusia merkityksiä jatkuvasti luovaan visuaaliseen diskurssiin.¹⁰⁷

Taidehistoriallisessa diskurssissa kaupungin tilantuntu syntyy esimerkiksi rakennetun kaupungin, sen rakennusten ja niiden tilojen välisestä suhteesta tai niiden synnyttä-

¹⁰³ Norberg-Schulz 1984, 11.

¹⁰⁴ Bachelard 2003, 148.

¹⁰⁵ Ks. valaistuskohdekartta osoitteessa http://jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/28722_09004kavelykierros_nettiin.pdf.

¹⁰⁶ Ks. esimerkiksi Saarikangas 1999a, 10; 1999b, 279; 2002, 54.

¹⁰⁷ Haas 2002, 211.

mästä elämyksestä.¹⁰⁸ Taidehistorioitsija Kirsi Saarikangas määrittää tilan vastavuoroisena prosessina, jossa tila muovaa käyttäjiä ja käyttäjät tilaa, ja eletty tila syntyy rakennetun ja sosiaalisen kohtaamisissa. Näin tila on sekä elettyä että käytettyä, ja tilaan sisältyvät niin käyttäjät kuin rakennukset. Sosiaaliset suhteet tuottavat tilan, tila tuottaa sosiaalisia suhteita ja yhdessä tilassa on aina useita sosiaalisia tiloja.¹⁰⁹ Sosiaaliset tilat taas ovat olemukseltaan erilaisten toimijoiden yhteenliittymiä ja muodostuvat ja pysyvät koossa rajojensa ja tarkoituksensa kautta. Tila tuotetaan arkkitehtuurin keinojen lisäksi visuaalisesti, yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti, ja yhteiskunnalliset ja sosiaaliset (valta)rakenteet myös muokkautuvat tilassa.

Kaupunkitila on sitä elävien kulttuurien tuote, jota kukin yhteisö rakentaa ja muokkaa omien tilaan koodautuvien merkitystensä mukaan. Kaupunkitilan merkitykset muodostuvat henkilökohtaisen ja yhteisesti jaetun, minän ja maailman kohtaamisissa.¹¹⁰ Kaupunkitilaa tuottaa vahvimmin se intressiryhmä, jonka käsitteet hallitsevat alueen tulevaisuutta ja kehittämisen strategioita.¹¹¹ Julkisen tilan tuottaminen on poliittista, ja esimerkiksi Kirkkopuistossa autoritäärisintä valtaa käyttää poliittinen, demokratiaan tukeutuva entiteetti, Jyväskylän kaupunki päättäjineen: niin kaupunkisuunnittelu yleisesti kuin valaistussuunnittelukin voidaan nähdä vallankäytön muotona. Nykyisin kaupunkitila voidaan kokea tuotteena, tavarana jota suunnitellaan ja markkinoidaan kuin mitä tahansa hyödykettä.¹¹² Ilmiö näkyy myös Jyväskylän Valon kaupunki -hankkeessa. Kaupunkitilan tuottamisen trendeihin kuuluu myös jatkuva erilaistuminen ja siihen liittyvä paikkojen markkinointi, mikä näkyy esimerkiksi kulttuuri- ja ostosalueiden kaltaisten erikoistuneiden kokonaisuuksien syntyminenä kaupunkiin ja pyrkimyksenä luoda niistä myönteisiä mielikuvia.¹¹³ Imagomarkkinoinnissa myös valaistuksella on sijansa, ja urbaani valaistus palvelee myös tällaista kaupunkitilan erilaistumista ja erikoistumista.

Usein on vaikea täsmälleen määrittää, missä yksi tila loppuu ja toinen alkaa. Rajat limityvät ja tarttuvat toisiinsa, tila on usein myös sekä kulttuurisesti että sosiaalisesti mo-

¹⁰⁸ Kervanto Nevanlinna 2005, 97.

¹⁰⁹ Muun muassa Saarikangas 2002, 49; 1999a, 12; 1999b, 264–267.

¹¹⁰ Saarikangas 1999b, 281; 2002, 55.

¹¹¹ Kervanto Nevanlinna 1999, 231; 2005, 65, 106.

¹¹² Häkli 2004, 87.

¹¹³ Andersson 1997, 108; Häkli 2004, 87.

neen kertaan jakautunut ja kerrostunut, ja lisäksi sen rakennetta kerrostaa aika. Pimeän tilan ontologisen olemuksen tuottamiseen osallistuu ratkaisevasti valaistus. Pimeällä ympäristön alueita ja rajoja hahmottaa ja piirtää, tiloja erottaa, yhdistää ja jatkaa nimenomaan keinovalo, joka paitsi tukee arkkitehtonisia ja kaupunkisuunnittelullisia konstruktioita myös rakentaa pimeään valoisan ajan rakenteista hyvinkin paljon poikkeavia tilallisia kokonaisuuksia. Esimerkki tällaisesta pimeän ajan kaupunkikuvallisesta piirtämisestä on jo mainittu Jyväskylän valaistuksen yleissuunnitelmaan sisältyvä keskustaa kiertävä valaistus, joka keskenään samanlaisten valaistusratkaisujen avulla kokoaa Yliopiston-, Vaasan-, Hannikaisen- ja Kalevankatujen rajaamat korttelit yhteneväksi pimeän ajan tilakokonaisuudeksi.¹¹⁴ Päivänvalossa tällainen kokonaisuus hahmottuu vain valaisinkalusteita tarkkailemalla, ja kokemus jää siten merkittävästi ohuemmaksi, jos syntyy lainkaan; vasta pimeys paljastaa näiden kiertokatuksen idean. Valaistus myös antaa pimeälle kaupunkitilalle mittasuhteet, mikä on välttämätöntä tilan hahmottamiselle ja siihen orientoitumiselle. Ihmiset hahmottavat alueen kokoa visuaalisesti eri tavoin: yksi vertaa aukion leveyden ja pituuden suhdetta toisiinsa, toinen muodostaa tilakuvansa puiden korkeudesta suhteutettuna muuhun kasvillisuuteen.¹¹⁵ Kun esimerkiksi puiston elementit on valaistu näkyviin, tilan mittasuhteet voi helpommin hahmottaa ja sen myötä saada myös turvallisuuden tunteen.

Valon olemukseen kiinteästi liittyvät polaarisuus ja dikotomisuus asettuivat julkisen kaupunkivalaistuksen myötä myös modernin kaupunkitilan valtarakenteisiin tuottaen kuin luonnostaan yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti eriasteisia tiloja – valoisia, näkyviä valtaväestön tiloja ja hämäriä ja pimeitä, katseelta piiloutuvia, marginaalien käyttöön jääviä epätiloja. Nämä rakenteet elävät myös 2000-luvun kaupunkiympäristössä, ja julkiseen kaupunkitilaan sisältyy pimeässäkin erilaisia arvojärjestyksiä, valtarakennelmia, kielellisiä ja ei-kielellisiä käytäntöjä, tilan käyttötapoja ja asenteita. Yksi julkisen valaistuksen tehtävistä onkin kaikille tasa-arvoisen ja turvallisen kaupunkitilan tuottaminen. Myös valaistu puisto heijastaa ja tuottaa valtarakenteiden koodeja sulkemalla ulkopuolelle, marginaaliin, ei-toivotut liikkujat; valaistus vartioi ja muokkaa pimeän

---

¹¹⁴ Jyväskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Siiroinen & Larsen 2000/ydinkeskusta, 2–3.

¹¹⁵ Arjas 1996, 33.

puiston turvalliseksi ”porvariston reviiriksi”.¹¹⁶ Kun kaupungin muodot tukevat tai torjuvat erilaisia intressejä, ne samalla vahvistavat tai heikentävät vallitsevia valtarakenteita.¹¹⁷ Valaistus auttaa katsojaa ottamaan Kirkkopuiston kaltaisen tilan pimeään aikaan myös yhteisöllisesti määriteltyyn haltuun, itsen kaltaiselle ihmiselle tuotetuksi. Valaistu Kirkkopuisto ympäröivine katuineen voidaan nähdä päinvastaisesti toimivana panoptikonina: puistossa liikkuva on alistettu ympäröivien kerrostalojen asukkaiden valvoville katseille. Näin valaistus toimii myös biovallan keinoin puistotilan järjestystä ylläpitävänä järjestelmänä ja normaaliksi käyttäytymiseksi tulkittavien käytäntöjen tuottajana; valaistus tavallaan implikoi kasvottoman vallan kautta pimeän ajan puistolle käyttöohjeet.

2.2.5 Paikka syntyy aistien ja muistaen

Paikka-käsite esiintyy tila-käsitteen rinnalla siihen eriasteisesti suhtautuen. Paikka ymmärretään tilaa subjektiivisempana, ja siihen liitetään tiiviimmin henkilökohtaisen, kokijan yksilölliseen kokemus- ja tunnemaailmaan linkittyvän elämyksen synnyttämä ulottuvuus. Nykydiskurssissa pelkän paikassa elämisen sijaan ihmisen katsotaan elävän paikkaa, jolloin käsite sisältää myös ajan ja paikan suhteen ja paikan eksistentiaalinen ulottuvuus ilmenee inhimillisen merkityksenannon kautta syntyneenä elettyinä sijainnillisuutena; esimerkiksi kun aluksi vieraasta paikasta tulee ajan myötä tuttu, ihminen alkaa ”elää paikkaa” ja ”asua taloa”.¹¹⁸ Paikalla elettyinä ja koettuna on aina sidoksia arkielämän elämismaailman rakenteisiin ja todellisuuteen, paikka täyttyy aivan tavallisista inhimillisistä tarpeista ja teoista, jotka taas vuorollaan liittyvät muodostamaan horisonttia, jonka kautta ihminen suurimmaksi osaksi tiedostamattaan orientoituu niin sanottuun luonnollisen asenteen maailmaansa.¹¹⁹ Etnologi Tiina-Riitta Lappi näkee tilan muuttuvan paikaksi vasta, kun se jäsennetään henkilökohtaisesti ja merkityksellistetään esimerkiksi toiminnan kautta; paikka käsitteenä yhdistää mielikuvan ja toiminnan tietyssä fyysisessä ympäristössä. Lapin mukaan ihminen myös suhteuttaa

¹¹⁶ Ks. Haarni 1997, 101.

¹¹⁷ Kervanto Nevanlinna 2005, 37.

¹¹⁸ Karjalainen 2007, 52, 54; Haapala 2006, 82.

¹¹⁹ Karjalainen 2007, 54–55.

itsensä paikkoihin sekä objektiivisesti että subjektiivisen elämyksellisesti.¹²⁰ Christian Norberg-Schulz toteaa paikka-käsitteen (*place*) viittaavan fenomenologisessa arkkitehtuurin teoriassa konkreettiseen ja erityiseen paikkaan, joka voidaan asettaa vastakkain abstraktina ymmärretyn tila-käsitteen (*space*) kanssa. Paikka on laadullinen, kokonaisvaltainen ilmiö, jota ei voi palauttaa sen yksittäisiin ominaisuuksiin menettämättä sen konkreettista luonnetta.¹²¹ Kaupunkitutkija, yhteiskuntatieteilijä Taina Rajanti näkee paikan muodostuvan aineellisen sidottuna suhteena ulkoiseen.¹²² Juhani Pallasmaa taas pitää paikan luomista arkkitehtuurin perimmäisenä tehtävänä.¹²³

Jouni Häkli toteaa paikan viittaavan inhimillisessä elämässä merkittäväksi koettuun ympäristöön, jota rakastetaan ja vihataan, ihastellaan ja hyljeksitään, tulkitaan, eletään ja muokataan.¹²⁴ Konkreettisimmillaan paikkaa elää siellä asuva ja liikkuva ihminen: ”Paikka ei pysy paikoillaan ilman toistoa, jatkuvuutta, tapaa ja tavanomaisuutta: asumista.” ja ”Paikka ulottuu ajassa ja tilassa ja kietoutuu niihin jotka sitä asumalla tekevät.”, kirjoittaa Taina Rajanti ja toteaa asumisen myös pitävän paikan elävänä.¹²⁵ Paikan – tai paremminkin kai paikan tunnun – ymmärretään yleensä syntyvän aistien, muistojen ja kokemuksen kautta, ja kun ihminen tuntee kuuluvansa tiettyyn paikkaan, paikasta tulee osa ihmistä itseään.¹²⁶ ”Paikan kokemus: minä olen tila jossa olen” otsikoi Juhani Pallasmaa.¹²⁷ Paikka-käsitteen sisältö siis muodostuu itse kullekin nimenomaan oman kokemuksen ja tiedon kautta, ja sisältö ei koskaan ole kokijoiden kesken täysin samanlainen.¹²⁸ Kollektiivisesti tärkeiden ja samankaltaisina näyttäytyvien paikkojenkin tuottama kokemus suodattuu aina kokijan subjektiivisen elämänhistorian läpi ja tulostuu mielikuviksi. Kotimaan lisäksi kotiseutu vaikuttaa identiteettiimme.¹²⁹ Kiinalais-yhdysvaltalainen maantieteilijä Yi-Fu Tuan toteaa maisemamaalauksen olevan paikka, johon aika on pysähtynyt.¹³⁰ Kun suomalaisten suurten ikäluokkien kotien

---

¹²⁰ Lappi 1997, 34.

¹²¹ Norberg-Schulz 1984, 8.

¹²² Rajanti 1999, 44.

¹²³ Pallasmaa 1993, 173.

¹²⁴ Häkli 2004, 82.

¹²⁵ Rajanti 1999, 39, 43, 46.

¹²⁶ Haarni et al. 1997, 17.

¹²⁷ Pallasmaa 1993, 106.

¹²⁸ Ks. esimerkiksi Laitinen 2004, 6–9.

¹²⁹ Muun muassa Syrjämaa & Tunturi 2002, 26.

¹³⁰ Tuan 2006, 20–21.

seiniä koristavat lapsuuden maaseudulle pysähtyneet maisemat, onko nuorempien identiteettimaisema jo urbaanisti valaistu kaupunki visuaalisine esityksineen?

Myös Pauli Tapani Karjalaisen mukaan elettyjen paikkojen sisältö on biografinen, koska kokijan elämänhistoria on niissä mukana: muistot kiinnittävät meidät elämämme paikkoihin. Karjalainen puhuu topobiografiasta, elämäkerrallisten paikkakokemusten tulkintaa tarkoittavasta käsitteestä, jonka ydinajatuksena on juuri muistoina esittäytyvien ajan ja paikan sidosten toiminta ihmisen itseyden ja minuuden muokkaajina. Eletyt paikat Karjalainen nimeää tunnetiloiksi ja toteaa, että paikkasuhteemme eivät ole pelkkiä informaatio-suhteita, vaan havaitsemisen ja tuntemisen assosioivaa liikettä, jossa nykyinen, mennyt ja tuleva jatkuvasti kiertyvät toinen toisikseen. Näin muistoissa auki kiertyvät elämäkerralliset paikkamme ovat samalla sekä maan että mielen maisemia ja eletty paikka näyttäytyy maan, mielen ja kielen muodostamana kolminaisuutena.¹³¹ Kanadalainen paikan fenomenologiaa tutkinut maantieteilijä Edward Relph määrittelee paikka-käsitteen humanin- ja luonnonjärjestyksen fuusioksi ja pitää paikkoja oleellisina olemassaolon keskipisteinä, suoraan koettuina ja merkityksiä ja toimintaa täynnä olevina ilmiöinä.¹³² Ihmisenä olo on merkityksellisillä paikoilla täytetyssä maailmassa elämistä ja sitä, että on ikioma paikka, jonka tuntee; paikaton ihminen on myös juureton ihminen.¹³³ Juhani Pallasmaa kirjoittaa ihmisen tarvitsevan paikallisuuden kokemisen ohella myös ajallisuuden kokemuksia, koska ihmisellä on tarve varmistua maailmassaolostaan tässä ja nyt, mutta samalla kuulumisestaan ajan jatkuvuuteen. Ainutkertaisuutensa lisäksi paikka vaikuttaa ihmiseen kehon kautta ja tuottaa ympäristökokemuksen silloin, kun on herättänyt riittävästi henkilökohtaiseen maailmaan liittyviä miellelyhtymiä.¹³⁴ Näillä perustein myös visuaalisen kokemisen kautta pintaan nousevat tunteet tekevät meistä juuri oman itsemme, tietyllä tavoin assosioivan, kokevan ja reagoivan. Miellyttävien paikkakokemusten lisäksi jokainen kokee myös pelon paikkoja, voimakkailla negatiivisilla tunteilla värittyneitä elettyjä tiloja. Sekä tällaiset topofobiset, tiettyyn paikkaan liittyvät pelon kokemukset että niiden vastakohta topofiliset, miellyttävästä paikkaan kuulumisen tunteesta kumpuavat kokemukset jäsentävät tilal-

¹³¹ Karjalainen 2008, 17, 19, 30; 2006, 83.

¹³² Relph 1976, 141.

¹³³ Relph 1976, 1; Häkli 2004, 83.

¹³⁴ Pallasmaa 1993, 107–108.

lista ympäristöämme ja arkista elämismaailmaamme ja vaikuttavat myös liikkumiseemme.¹³⁵ Valaistuksella on merkitys sekä topofobian poistajana että topofilian tuottajana.

Urbanin valaistussuunnittelun voi parhaimmillaan nähdä tulkitsevan kulttuuris-kollektiivisia perustuntemuksia, kääntävän niitä valon kielelle ja maalaavan kaupunkien pintaan valon tuottamia kollektiivis-kansallisen kuvaston mukaan sävyttyneitä maailmoja. Valaistusideoita ei kriitikittömästi pidä siirtää maailman metropoleista Suomeen, vaan suodattaa ne kotoisamman kuvaston läpi ja istuttaa lokaalimpeihin konnotaatioihin. Valaistus täyttää varmemmin tarkoitustaan sekä turvallisuuden tunteen lisääjänä että esteettisen mielihyvän tuottajana, kun visuaalisessa toteutuksessa voi tunnistaa jotain tuttua, vaikka tarkemmin määrittelemätöntäkin. Esimerkkinä voisi olla suomalaisille rakas sininen, taivasta ja vettä symboloiva väri: myös Pimeään ajan Jyväskylä 2009 -tutkimuksen vastaajista 74 prosenttia kertoo pitävänsä Kuokkalan sillan valaistuksen sinisestä sävystä. Urbanisti valaistun tilan voi kokea myös dramatisoituna tilana, jossa dramaturgina on toiminut valaistussuunnittelija, mutta jossa esitettävän näytelmän käsikirjoittaa tilassa kulkeva tai sitä katseleva ihminen. Valolla voi identifioida, luoda rakenteita ja merkityksellistää; valaistuksella voi sisustaa pimeään ajan tiloista paikkoja, joilla on omanlaisensa, muista poikkeava identiteetti.

Myös pimeään ajan kaupunkiympäristöä paikka-käsitteen kautta tarkastellessa täytyy huomioida, kuinka valaistus liittyy asukkaiden henkilökohtaiseen historiaan ja muistoihin ja mistä positiosta kokemus konstruoituu; ihmiset koodaavat, tuottavat ja konstruovat itse myös valaistuja tiloja. Esimerkiksi Kirkkopuiston laidalla pitkään asunut ja sitä ikkunansa arkimaisemana katsellut voi kokea valaistun puiston sekä runsaita kulttuurisia, kaupunkilaisten yleisesti sisäistämiä merkityksiä sisältävänä että osallisen tavoin henkilökohtaisesti läheisenä paikkana, kun taas satunnaisesti, sivullisen lailla pimeään aikaan Jyväskylässä liikkuvan mielessä alue hahmottuu enemmänkin vain valaistuna kaupunkitilana ilman henkilökohtaisuutta. Paikan kokeminen on, tilan tavoin, kulttuuristen merkitysten ja ajallis-paikallisen kontekstin osana syntyvä ja rakentuva, mutta tilaa syvemmin henkilökohtainen elämys ja yksilöllisesti eletty kokemus.¹³⁶ Valaistus-

---

¹³⁵ Haarni et al. 1997, 17.

¹³⁶ Saarikangas 1999b, 256; Laitinen 2004, 8.

kontekstissa paikan rakentumiseen vaikuttavat myös ekologiset asenteet: jos kokee sähköä tuhlattavan, ei voi nauttia urbaanisti valaistusta puistosta ja kiintyä siihen.

2.2.6 Paikan hengellä on kollektiivinen tausta

Kullakin paikalla katsotaan olevan oma yksilöllinen, ainutkertainen luonteensa ja identiteettinsä, paikan henki eli *genius loci*, joka erottaa paikan muista paikoista ja tiloista ja perustuu joko konkreettisiin objekteihin, paikan heijastamaan kulttuuriseen kontekstiin tai molempiin.¹³⁷ Julkisen paikan henki syntyy kollektiivisesti ja on siten intersubjektiivinen, ja paikka yhdistää ihmisiä ja ihmisryhmiä toisiinsa. Mutta vaikka paikan identiteetti rakentuu kollektiivisesti, se on usein myös sisäkkäinen henkilökohtaisten muistojen ja assosiaatioiden sekä henkilökohtaisesti käytettyjen ja tuotettujen tilallisten koodien kanssa. Kaupunkitilan ikonografia saa merkityssisältönsä juuri siitä kulttuurisesti ja sosiaalisesti koodatusta käytöstä, joka tekee tilasta paikan, ja paikan heijastaman *genius locin* voi ajatella tarjoavan ihmiselle paikkaan orientoitumisohjeet. Siihen, kuinka voimakkaana ihminen aistii esimerkiksi nykyisen Kirkkopuiston paikan hengen, vaikuttaa fyysistä ympäristöä voimakkaammin hänen sosiaalinen osallisuutensa ja identifioitumisensa juuri tähän paikkaan: kuuluuko puisto hänen arkiympäristöönsä (lähiasukkaat), edustaako alue hänelle tärkeitä arvoja (kirkko, taideteokset), onko hänellä tapana viettää puiston nurmikolla aikaa ystävien kanssa, ja niin edelleen. Ihminen identifioituu paikkaan sitä vahvemmin, mitä syvällisemmin hän kokee osallisuutensa.¹³⁸ Paikan hengen aistimiseksi tarvitaan myös paikan tajua, paikkaa kohti suuntautuvan emotionin laatua. Paikan tajua ruokkii ympäristön eheys ja vakaus, mutta muuttumattomuutta se ei vaadi: kypsä paikan taju sietää ympäristön muutokset.¹³⁹

Juhani Pallasmaa toteaa jokaisella paikalla tai tilalla olevan sille ominainen sointinsa – ”intiimi tai monumentaalinen, torjuva tai kutsuva, vieraanvarainen tai vihamielinen”.¹⁴⁰ Pauli Tapani Karjalaisen mukaan kulttuurisessa kontekstissa paikan luonne käsitteellistyy ja muuttuu paikan hengeksi merkityksenantotilanteen situaatiosta kä-

¹³⁷ Muun muassa Kervanto Nevanlinna 1999, 233; Lappi 1997, 35.

¹³⁸ Ks. esimerkiksi Relph 1976, 49; Lappi 1997, 35.

¹³⁹ Tuan 2006, 15–16.

¹⁴⁰ Pallasmaa 1993, 188.

sin.¹⁴¹ Christian Norberg-Schulzin mukaan arkkitehtuuri on *genius locin* visualisointia ja arkkitehdin tehtävä on luoda merkityksellisiä, asumista helpottavia paikkoja. Hän myös näkee paikan luomisen olemisen olemuksen ilmentämisenä ja puhuu kunkin paikan erityisestä luonteesta, joka tuottaa myös paikalle ominaisen ilmapiirin. Ilmapiiriin taas vaikuttaa ajan funktio: vuorokauden- ja vuodenajat samoin kuin sää määrittävät ennen kaikkea valon erilaisia olosuhteita.¹⁴² Niin luonnonvalo kuin keinovalaistus ovat alisteisia näille määrittäjille. Muun muassa kaupunkisuunnittelijan esteettistä asiantuntijuutta pohtineen Hanna Mattilan tulkinnan mukaan paikan erityistä ja yksilöllistä luonnetta ei niinkään voi lähestyä hankkimalla siitä tietoa, vaan paikan luonne on tavoitettavissa välittömän aistikokemuksen kautta, aivan kuten kauneus perinteisten estetiikan teorioiden mukaan. Paikkoja luovilta arkkitehdeiltä ja kaupunkisuunnittelijoilta Mattila edellyttää kykyä kohdata paikan jo olemassa oleva erityisluonne sekä esteettiseen arvostelukykyyn vertautuvaa kykyä tavoittaa kokemuksellisesti kohteen yksilöllisyys.¹⁴³ Samat edellytykset koskevat myös urbaanin kaupunkivalaistuksen suunnittelijoita.

Paikan henki on pysyvä ja jatkuva, ja se muuttuu vain hyvin radikaalien toimien kautta. Paikan hengen ominaisuuksiin voi nähdä kuuluvan mentaalisen pysyvyyden niiden ihmisten mielissä, joiden elämässä paikka on saanut paikan statuksen.¹⁴⁴ Yi-Fu Tuanin mukaan voi kulua aikaa ennen kuin taju paikasta kehittyy, mutta toisaalta tietyn paikan voi tuntea omakseen välittömästikin – ratkaisevaa on paikan heijastama muuttumattomuus ja ajattomuus. Esimerkeiksi paikan ajattomuudesta Tuan nostaa suuret metsät, joet ja vuoret, jotka eivät sukupolvienkaan aikana juuri muutu: ne muuttuvat niin hitaasti, että ne koetaan aina samanlaisina.¹⁴⁵ Suomalaiseen kansallishistoriaan liittyviä, *genius lociltaan* voimakkaita identifioituneita julkisia paikkoja on runsaasti Senaattoritista Koliin. Esimerkiksi vanhan kirkon purkaminen on tilanne, jolloin *genius loci* murtuu. Jyväskyläläisenä esimerkkinä toimii Cygnaeuksen puisto, jossa sijainneen ensimmäisen, puisen kirkon olemassaoloa enää harva keskivertoasukas muistaa, eikä puisto enimmälle osalle jyväskyläläisistä ilmennä mitenkään erityisen historiallista paikan

---

¹⁴¹ Karjalainen 2007, 54.

¹⁴² Norberg-Schulz 1984, 5, 14, 50.

¹⁴³ Mattila 2003, 61–62.

¹⁴⁴ Ks. Tuan 2006, 18.

¹⁴⁵ Tuan 2006, 15.

henkeä. Jyväskylässä, kuten niin monessa muussakin suomalaiskaupungissa, kaupungin lyhyeen olemassaoloon viittaavan kollektiivisen historian muistoja voidaan kerätä lähinnä vain fragmenteista: muistin ympäristöt (*milieux de mémoire*) on tuhottu, jäljellä on vain muistin paikkoja (*lieux de mémoire*).¹⁴⁶ Juuri tällaisia muistin paikkoja usein piirretään esiin valaistuksen keinoin. Vaikka myös Cygnaeuksen puiston historiallisia kerroksia on koottu näkyviksi siellä olevien muistomerkkien valaistuksella, puiston paikan henki jää presentistiseksi: yhteisten muistojen näkymättömät, paikkaan ajan ulottuvuutta luovat kerrokset ovat jo poissa. Mutta vaikka puiston merkitys ja funktio paikkana ovat muuttuneet, valaistuksen kokoamat fragmentit ovat kuitenkin alkaneet luoda puiston olemukseen uutta ja omanlaistaan *genius locia*. Muita fragmentaarisia, valaistuksella esiin nostettuja muistin paikkoja Jyväskylässä ovat esimerkiksi Blomstedtin ravintolarakennuksen vanha, alueen teollisuusajalta säilynyt pääty Lutakossa ja Asemakadun katutilan järven puolella päättävä, lämpimin sävyin valaistu Vanha Asema, joka kertoo lukuisien lähtöjen ja saapumisten tarinaa. Myös Kirkkopuiston kerroksellinen rakentaminen kumpuaa kullekin ajankohdalle ominaisesta paikan hengen tulkinnasta. Nyt myös valaistus osallistuu puiston paikan hengen luomiseen, ja osa ihmisistä jo epäilemättä assosioi puiston juuri sen valaistun pimeän ajan olemuksen kautta.

Paikan henkeä saatetaan pyrkiä ohjeistamaan myös aluehistoriaan assosioituvalla nimeämisellä: esimerkiksi Jyväskylän nykyisen Lutakonrannan poikkikatujen nimet viittaavat taannoiseen sahateollisuuteen ja tukinuittoon – Kiramo, Varppaaja, Laani, Vaneritori. Toisaalta saattaa myös käydä niin, että kaupunkisuunnitelmassa fyysisesti rajattu ja erityisesti nimetty alue ei asukkaiden mielikuvissa ja arkitodellisuudessa hahmotukaan tarkoitettulla tavalla.¹⁴⁷ Silloin voidaan ottaa avuksi urbaani valaistus, joka pimeään aikaan pystyy simuloimaan arkkitehtuurin pintaan alueen historiaan assosioituvia muotoja ja kuvastoja. Näin urbaani valaistuskulttuuri voi koitua pelastukseksi rakennetun historiansa lähes tuhonneen kaupungin *genius locille*, ja kaupunki voi uuden identiteettisymbolinsa, valon, kautta syntyä uuden hengen saaneena.

¹⁴⁶ Historioitsija Pierre Noran termejä, ks. Syrjämaa & Tunturi 2002, 12–13 .

¹⁴⁷ Lappi 1997, 102.

3 HISTORIAKATSAUS: PIMEÄN AJAN JYVÄSKYLÄ. KESKUSTAN JA LÄHIYMPÄRISTÖN VALAISTUKSEN KEHITYS VUOSINA 1837–2009

1860-luvulla on eräs Tourulan mies eksynyt kyläreissultaan kotiin päin palatessaan, nukahtanut Tourujoen rannalle ja nähnyt unen, jossa puut hänen ympärillään ovat puhjenneet kukkimaan kynttilöitä ja valaisseet seutua ihmeellisesti ja jonka mies on tulkinnut merkiksi siitä, että Jyväskylä vielä kerran tulisi nousemaan loistoon ja levittämään valoa yli maan.¹⁴⁸

3.1 1830–1880 -luvut: Kaupungin perustamisesta öljyvalon aikakauteen

3.1.1 Vahakynttilät valaisevat asukkaiden askelia

Kun Laukaan emäpitäjään kuuluneesta Jyväskylän kappelikirkonkylästä muodostetaan Jyväskylän kaupunki, eletään pidentyvien ja yhä valoisampien kevättalven päivien aikaa: Venäjän keisari Nikolai I allekirjoittaa Jyväskylän kaupungin perustamisasiakirjan 22.3.1837. Perustamista on edeltänyt lähes viisivuotinen asemakaavasuunnittelu ja mittauustyö. Carl Ludvig Engelin piirtämä suorakaiteen muotoinen, kapea ruutukaava-alue ulottuu leveys suunnassa Harjulta Jyväsjärven rantaan ja pituus suunnassa nykyiseltä Minna Canthin kadulta nykyiselle Kolmikulman aukiolle. Noin 980 metriä pitkään ja 487 metriä leveään asemakaavaan sijoittuu 143 suorakulmaista, keskenään hierarkkisesti sijoitettua tonttia 20 korttelissa.¹⁴⁹ Alueen ytimenä on ruutukaavan keskustaan sijoitettu korttelin kokoinen tori, joka tuolloin on vielä pelkkä pimeällä autio hiekkakenttä länsikulmassaan yleinen torikaivo. Nykyisessä Cygnaeuksenpuistossa kohoaa vuonna 1775 rakennettu puukirkko, jonka ikkunoista jumalanpalvelusten aikaan hohtaa vaatimaton valo.

¹⁴⁸ Siukonen 2008, 243: nimimerkki ”Vesa” (Veikko Sariola) kertoo tarinan 7.11.1936 ilmestyneessä Sisä-Suomi -lehdessä viitaten 1860-luvulla ilmestyneeseen Koti ja Koulu -lehden tekstiin.

¹⁴⁹ Jäppinen 2005, 23–36.

Jyväskylä rakennetaan Pohjanmaan, Hämeenlinnan ja Kuopion maanteiden risteykseen. Upouudessa kaupungissa on hiukan vaille 200 asukasta. Asemakaavoitetuista tonteista myydään ensimmäisen vuoden aikana 53, ja niistä 23:lle rakennetaan asuinrakennukset. Vilkkaaksi kauppapaikaksi mainitussa kirkonkylässä työskennelleet, vielä varsin harvalukuiset käsityöläiset ja maakauppiat alkavat saada uuteen kaupunkiinsa seuraa muualta muuttavista, parempaa toimeentuloa etsivistä käsityöläisistä. Jyväskylän kauppapaikkaimago vahvistuu: ensimmäisenä vuonna porvarinoikeudet myönnetään yhdeksälle hakijalle, seuraavana 22:lle.¹⁵⁰ Hyvien maaliikenneyhteyksien lisäksi Jyväsjärven kautta Päijänteeseen yhdistyvä vesireitti kiinnostaa kauppiaita ja lisää uuden kaupungin vetovoimaa. Vuosittain toriaukiolla pidetään paikalliset markkinat.

Kaupunkisuunnittelun haasteena kynttilöiden ja päreiden aikakaudella on tulipalojen ehkäiseminen: asemakaavassa kunkin tontin takarajalle määrätään istutettavaksi 25 kyynärän eli noin 15 metrin levyiset lehtipuukaistaleet, jotka estävät mahdollisten palojen leviämistä. Myös kadut rakennetaan turvallisesti 25 kyynärän levyisiksi, ja rakennukset saavat olla vain yksikerroksisia.¹⁵¹ Pimeällä ulkona liikkeessaan asukkaat kantavat käsissään kynttilälyhtyjä, joiden valossa näkee juuri ja juuri kulkea. 1800-luvun vuosikymmeninä lyhtyjien kynttilät ovat eläinperäisiä tali- ja vahakynttilöitä ja vuosisadan lopun mittaan yleistyviä steariini-kynttilöitä. Myöhemmin historioitsija luonnehtii: ”Kun syksyinen ilta saapui, peitti sankka pimeys pikku Jyväskylän kuoppaiset ja liejuiset kadut ja torin; pieni lyhty kädessä tahi täydelleen pimeydessä haparoiden pyrki kulkija kotiinsa.”¹⁵²

Vuonna 1844 lähes 240-vuotiaan Vaasan kaupungin kaduilla palaa satakunta lyhtyä, joissa on talikynttilät. Lyhtyjä riittää vähän enemmän kuin yksi joka kadun kulmaan.¹⁵³ Myös vuonna 1779 perustetun Tampereen kaduilla käryävät talikynttilät ennen yksinkertaisiin öljylamppuihin siirtymistä 1870-luvulla.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Jäppinen 2005, 4; Jäppinen & Voutilainen 2003, 1837–1880.

¹⁵¹ Jäppinen 2005, 30–31.

¹⁵² Brummer 1916, 400.

¹⁵³ Malmivaara 1992, 8.

¹⁵⁴ Salomaa 1988, 35.

3.1.2 Maalaiskylä alkaa kasvaa kaupungiksi

Vuonna 1849 Jyväskylän päättäjät pitävät Kauppakatua jo riittävän asuttuna, jotta se kannattaa kunnostaa koko pituudeltaan. Myös muita katuja kuivataan ja tasoitetaan ainakin jonkin verran.¹⁵⁵ Vuonna 1856 vahvistetussa Suomen kaupunkien yleisen rakennusjärjestyksen ensimmäisessä pykälässä Jyväskylä jaotellaan kaupunki- luokituksen neljänteen eli viimeiseen ryhmään, jolle asetetaan vasta vaatimattomat rakennusmääräykset ja kaupunkikuvalliset vaatimukset.¹⁵⁶ 1860-luvun alussa kaikki kaava-alueen tontit on kuitenkin myyty, Jyväsjärven rannassa toimii järjestyksessä jo toinen kylpylä, ja muutamien kookkaiden puurakennusten lisäksi torin vastapäiseen kulmaan Kauppakadulle on vuonna 1865 noussut kaupungin ensimmäinen, kaksikerroksinen kivitalo, niin sanottu Häggmanin talo.¹⁵⁷ Historioitsija nimittääkin 1860-luvun alkupuolta käännekohtaksi: kun Jyväskylä saa lyseon, seminaarin ja maistraatin, maalaiskylästä alkaa muodostua kaupunki.¹⁵⁸ Myös maistraatin vuonna 1865 sallima markkinoiden ulkopuolinen torikauppa tuo viikkautta Jyväskylän arkeen, ja luvan myötä toriaukion pintakin kunnostetaan soralla ja savella täyttäen.¹⁵⁹ Tärkeä kehitysaskel öljylampun historiassa on uuden polttoaineen, valopetrolin, keksiminen vuonna 1859. Aluksi petrolilamput ovat vaarallisia, koska raakapetroli sisältää helposti räjähtävää bensiiniä, mutta tislauksen poistaa ongelman ja petrolilamppu yleistyy nopeasti kotikäytössä.¹⁶⁰ 1860-luvun mittaan Suomessakin yleistyneet öljylamput asettuvat valaisemaan myös jyväskyläläiskoteja.¹⁶¹

Vuosina 1864–1866 ilmestyy seudun ensimmäinen sanomalehti, *Koti ja koulu*, jonka taustavaikuttajana on itse Uno Cygnaeus.¹⁶² Lehti kertoo Jyväsjärven rannassa nykyisten Cygnaeuksen- ja Gummeruksenkatujen välissä sijaitsevan Rantapuiston pikkupaviljonkien iltamenoista ja siitä, kuinka ”Keski-Suomen ravintolan isännän

¹⁵⁵ Ks. kaupunkialueen varhaisimmasta kunnostuksesta Brummer 1916, 374–379.

¹⁵⁶ Jäppinen 2005, 54.

¹⁵⁷ Jäppinen 2005, 72, 75; Brummer 1916, 374.

¹⁵⁸ Brummer 1916, 379.

¹⁵⁹ Jäppinen 2000, 54.

¹⁶⁰ Halonen & Eloholma 2005.

¹⁶¹ Ks. kuvaus Siukonen 2008, 322.

¹⁶² Jyväskylän 1800-luvun lehdistä ks. Keski-suomalainen, kotisivut/Jyväskylän ensimmäiset lehdet.

toimesta oli kaupungin huvipuisto valaistu monenkarvaisilla valoilla”.¹⁶³ Toisenlainen valonäytelmä rannassa nähdään, kun kylpylärakennus tuhopoltetaan. 1860-luvulla palaa myös apteekki.¹⁶⁴

1870-luvun alussa sora- ja savipintaisen torin poikki pimeään aikaan kulkeva voi nähdä lyhtyvalon kajastusta Häggmanin kivitalon lisäksi muutamasta rakennuksesta: Hagforsin talosta sekä apteekin ja alkeiskoulun koko tontin levyisestä talosta Läntisen torikadun, nykyisen Gummeruksenkadun varrella, kulttuurivaikuttaja Wolmar Schildtin hallinnoimasta Säästöpankin talosta Kauppakadulla torin pohjoisnurkassa ja Girsenin talon kestikievariravintolasta ja postin ja Koskelinin taloista Itäisen torikadun, nykyisen Kilpisenkadun varrella. Suurella pitkäkadulla, nykyisellä Vapaudenkadulla kaupunginteatterin paikalla tuikkivat Räihän talon valot. Myös kauempana olevilla tonteilla kajastaa jo useampienkin talojen valo – esimerkiksi vankilarakennus on nykyisen kaupungintalon tontin perällä – ja erityisesti niin sanottuun yläkaupunkiin, Kauppakadun lounaispäähän, on rakennettu jo melko tiheästi. Kaikki torille ja Kauppakadulle päin olevat tonttien lankkuaidat on järjestysoikeuden vuonna 1852 antaman määräyksen mukaan maalattu vaaleanharmaaksi tai -keltaiseksi, mikä keventää pimeänkin ajan kaupunkinäköä. Vuoden 1872 rakennusjärjestys määrää kadut varustettaviksi kuuden jalan eli noin 1,8 metrin levyisillä jalkakäytävillä, mutta niiden rakentaminen käynnistyy vaihtelevasti vasta 1880-luvun aikana.¹⁶⁵

Kirkkaampaa valoa talojen ikkunoista voi nähdä juhlapäivinä, erityisesti hallitsijan merkkipäivinä, Venäjän autonomisessa suuriruhtinaskunnassa kun eletään. Lehtiutinen saattaa kertoa esimerkiksi, että

”Keisarin Majesteetin nimipäivän kunniaksi oli viime sunnuntain iltana ikkunat kaikkien katujen varsilla kynttilöillä valaistut, monet sen ohessa kukkaseppeleillä ja kasveilla ihaniksi kaunistetut. Torilla kajahteli neliäänisen laulajakunnan sävelet ja tuon tällöin leimahteli maasta taivaalle monenkarvaisia säihkyviä

¹⁶³ Siukonen 2008, 266.

¹⁶⁴ Keski-Suomen museo 2009, ”Jyväskylä – kaupunkiko sekin on!” -näyttely.

¹⁶⁵ Jäppinen 2005, 56–57, 74, 76, 130.

tulenliekkiä. Tuo valorikas ilta varmaankin pysyy syksyn pitkään kaipauksella muistoissa, kun iltasella käydä kähnystelemme pimeydessä ja peikkoja peläten kaduilla.”¹⁶⁶

Aleksanterin nimipäivän voi jopa nähdä tuon ajan ”valotapahtumana”, sen verran voimakkaasti ikkunoille asetetut kynttilät ja värikkäät lyhdyt sekä ilmaan suhahtavat lentotulet ja bengaalivalkeat kaupungin arkista pimeän ajan ilmettä kirkastavat.

3.1.3 Kauppiaiden lyhdyt käynnistävät katutilan valaisemisen

Kaupungin ensimmäisinä vuosikymmeninä jyvaskyläläiset tyytyvät katujensa pimeyteen. Kaupunkikuva pysyy, tonttien omistajien ja kaupungin katurakentamis- ja hoitovelvoitteista huolimatta, edelleen kovin maalaismaisena ja pimeänä. Tosin pimeys saattaa kirvoittaa romanttisia, jopa mystisiä ajatuksia lehden sivuille saakka: vuoden 1873 joulukuussa Keski-Suomi -lehti kirjoittaa sunnuntai-iltaisesta huviajelusta ja kertoo, kuinka ”(- -) yöllä takaisin palatessa valisti kuukin, ehkä tosin tämä yönruhtinas ei ollut oikein julkinen, pilkisti vaan silloin tällöin pilven raosta, kuten kurkisteli ja salaisuuksien utelija ainakin.”¹⁶⁷ Vuosittain järjestetään vähintään kolmet markkinat, jolloin torin rannanpuoleiseen reunaan rakennetut pysyvät markkinakojut houkuttavat sekä kauppiaita että muuta markkinaväkeä niin sankoin joukoin, että kahnauksia ja rettelöitä riittää iltapimeille saakka.¹⁶⁸

Kaupunkikulttuurin kehittyessä Euroopassa huolestuttiin yleisesti kadulla liikkuvien yöajan turvallisuudesta. Jo 1600-luvulla eurooppalaiskaupunkien katujen öiset kulkijat kuljettivat mukanaan öljylyhtyä. Pariisissa otettiin ensiaskelia kohti katuvalaistusta 1650-luvun jälkeen, jolloin lyhyiden katujen molempiin päihin ja pidemmällä kaduilla myös keskivälille asetettiin öljylyhdyt.¹⁶⁹ Esimerkiksi vuonna 1605 perustetussa

¹⁶⁶ Siukonen 2008, 261: nimimerkki ”Vesa” (Veikko Sariola) muistelee 12.12.1936 ilmestyneessä Sisä-Suomi -lehdessä.

¹⁶⁷ Keski-Suomi 6.12.1873.

¹⁶⁸ Ks. kuvauksia markkinoista esimerkiksi Siukonen 2008, 274–276, 316–317.

¹⁶⁹ Halonen & Eloholma 2005. Katuvalaistuksen globaalista kehityksestä ks. myös <http://fi.wikipedia.org/wiki/Katuvalo>.

Oulussa valaistusasiat ovat alkaneet synnyttää keskustelua 1860-luvulla.¹⁷⁰ Nuorena Jyväskylässä kuuluvampi polemiikki julkisten alueiden valaistuksesta viriää 1870-luvun alkupuoliskon vuosina, joiden aikana kaupungin asukasmäärä kasvaa kohti 1 500:tta.¹⁷¹ Keski-Suomi -lehti kirjoittaa lokakuussa 1873 etusivunsa ”Jyväskylästä”-palstalla:

”Kaduillamme on näinä pimeinä ja kolkkoina syksy-iltoina usein hyvin kamala ja ikävä kulkea, kun ei täällä vielä ole saatu toimeen juuri minkäänlaista katuvalaistusta. Tosin kyllä jo muutamasta kohden valtakadun varrella näkee lyhdyn palamassa, mutta siitä ei ole mitään hyötyä muilla kaduilla kulkeville. Varsin tarpeellista siis olisi saada kaikki kaupungin suuremmat kadut edes jollakin tavoin valaistetuiksi.”¹⁷²

Mainitut valtakadun varren muutamit kynttilä- tai öljylyhdyt kuuluvat yksityisille kauppaliikkeille, joiden kauppiat ovat oma-aloitteisesti alkaneet puotiansa edustalle ripustetuina lyhdyn tuottaa valaistusta keskustan tärkeimmälle ja vilkkaimmin kuljetulle kadulle. Keski-Suomi -lehti kirjoittaa:

”Valistus – puhumme aineellisesta – lisääntyy pienessä kaupungissamme kuukausi kuukaudelta. Se oli viime vuonna, jos oikein muistamme, kun eräs kauppiastamme asetti puotinsa oven päälle kauniin lyhdyn. Esimerkkiä seuraten teki toinen samoin, niinpä kolmas j.n.e., jotta yht jo yksityisten asettamia lyhtyjä – kaupungin puolesta ei ainoatakaan – on kauppakadun varrella viisi ja seminarin tolppaan on äskettäin ilmaantunut kuudes. Mainitut lyhdyt ovat somia ja niistä palava lamppu hyvin valistava.”¹⁷³

262-vuotias Helsinki saa ensimmäisen – tosin sekin yksityisen – katuvalaistuksensa, kun talonmestajat määrätään tilaamaan talojen porteille kiinnitettävät kynttilälyhdyt Helsingin noustessa Suomen autonomisen suuriruhtinaskunnan pääkaupungiksi

¹⁷⁰ Ks. esimerkiksi Oulun Wiikko-Sanomia 20.10.1860, 19.10.1861 ja 25.11.1865.

¹⁷¹ Tommila 1970, 244.

¹⁷² Keski-Suomi 4.10.1873/ Jyväskylästä-palsta.

¹⁷³ Keski-Suomi 3.1.1874/ Jyväskylästä-palsta.

vuonna 1812.¹⁷⁴ Helsingin katujen ensimmäiset julkiset valaisimet ovat vuodesta 1818 alkaen öljylyhtyjä, mutta historia kertoo, että nämä lyhdyt valaisevat lähinnä itsensä eivätkä niinkään katuja, ja siksi Helsinginkin kaduilla yhä kuljetaan pimeään aikaan kannettavien öljylyhtyjien kanssa.¹⁷⁵ Pienessä Jyväskylässä on elettyä vuoden 1874 syksyyn, ennen kuin Jyväskylän kaupungin julkisen valaistuksen syntysanat saadaan lausutuksi. Keski-Suomi -lehti kertoo: ”Valaistuksen kartuttamiseksi nykyisten iltojen pimeydessä on maistraati päättänyt, että kolme lyhtyä asetettaisiin eri paikkoin kaupungissa, nimittäin: yksi kauppakadun varrelle koulutonttien [nykyisen Kauppakatu 19–21:n] kohdalle, toinen sitä vastapäätä torin alapuolelle ja kolmas alas laivasillalle.”¹⁷⁶

Kun lyhdet sitten toimivat, aletaan saada tuntumaa siitä, minkälaista runsaammin valaistua kaupunkielämä olisi, ja mielikuvat valaistujen katujen vaikutuksesta yhteisön elämänmenoon viriävät: ”Syksyisten iltojen pimeyttä poistaa kaduiltamme 16 valaisevaa lyhtyä. Niistä 3 ovat kaupungin, 3 seminarin, vaan muut kaikki yksityisten. Kun semmoisia saataisiin vieläkin useampia, niin varmaankaan ei parempaa poliisia paljo tarvita.”, toteaa lehtikirjoitus syksyllä 1874.¹⁷⁷ Tosin – historioitsijan mukaan – ”toiset kaupungin vanhimmat vastustivat, muristen kai hiljaa itsekseen turhista menoista, mutta ei auttanut”.¹⁷⁸ Lyhtyvalaistuksen lisäksi öisiä katuja turvaavat yövartijat: esimerkiksi kaupungin talousarvio vuodelle 1879 sisältää kuuden yövartijan palkan á 300 markkaa, nykyrahana noin 1 276 euroa. Samassa arviossa kaupungin valaisemiseen on varattu 130 markkaa, noin 553 euroa.¹⁷⁹ Girsenin talossa toimii nyt Vanha Seurahuone, Räihän talossa Uusi Seurahuone, ja myös iltaelämä tuo oman vivahteensa kaupungin pimeään aikaan.¹⁸⁰ Uusi kaupunginkirkko, punatiilinen länsitornillinen pitkäkirkko, valmistuu vuonna 1880 toriaukion keskelle.

¹⁷⁴ Aalto 2009, 35–36.

¹⁷⁵ Halonen & Eloholma 2005.

¹⁷⁶ Keski-Suomi 12.9.1874/ Jyväskylältä-palsta.

¹⁷⁷ Keski-Suomi 31.10.1874/ Jyväskylältä-palsta.

¹⁷⁸ Brummer 1916, 400.

¹⁷⁹ Kaup.valt. ptk 19.3.1879 (Ca:2). Rahanarvolaskuri osoitteessa rahamuseo.fi. ”Ranvahdeista” myös Siukonen 2008, 284–285.

¹⁸⁰ Jäppinen 2005, 57.

3.1.4 Helsingin-matka varmistaa öljyvalaistuksen hankinnan

Julkisen katuvalaistuksen saaminen vilkkaan puukauppakaupungin viralliseen hankintaohjelmaan kestää kuitenkin vielä vuosia, ja kadut pysyvät entisen pimeinä, koska kustannuskysymykset pohdituttavat valtuusmiehiä. Nimimerkki ”Kla” kirjoittaa Vaasan lehdessä 17.11.1881: ”Jyväskylän katuvalaistusta ei voi moittiakaan, se on siksikin liian huono.”¹⁸¹ Vuonna 1882 asetetaan valiokunta suunnittelemaan julkista katuvalaistusta, mutta vasta vuoden 1884 syksyllä kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Pesonius matkustaa Helsinkiin selvittämään ”tietoa kunnollisista ja käytännöllisistä katulyhdyistä”.¹⁸² Vuonna 1775 perustetun Kuopion katuja valaisee jo vuonna 1878 sata, vuonna 1882 111 ja vuonna 1892 139 öljylamppua.¹⁸³ Vuonna 1838 perustetun Mikkelin kadut taas saavat petroleumkaasulampuilla toimivan katuvalaistuksen vuonna 1883.¹⁸⁴ Vaasan päättäjät puolestaan käyvät vuosikymmenen puolivälissä hakemassa jo kunnallista sähkövalaistusmallia Ruotsin Härnosandista ja päätyvät koevalaisemaan Vaasan keskustan.¹⁸⁵ Tampereella testataan vuoden 1888 syyskuussa kaarilampun soveltumista ulkovalaistukseen, ja yhdeksänmetrisiin kadunristeyspylväisiin rakennettu 30 kaarilampun koevalaistus jää paikoilleen.¹⁸⁶ Helsinki on päätenyt perustamaan kaasovalaistusosakeyhtiön jo vuonna 1860, jonka myötä kaasuvälo on syttynyt pääkaupungin keskustan kaduille.¹⁸⁷

Puheenjohtajan matkan jälkeen Jyväskylän valtuusmiehet päättävät hankkia kaduille öljylamppuvalaistuksen:

”Esityslistalla oleva kysymys kaupungin kadun valaistuksesta otettiin nyt keskusteltavaksi ja päättivät Waltuumiehet että kadut ovat valaistavat Tehtailiafirma Schubert et Sorgen lampuilla, linja No 11, ja ovat lamput, jotka asetetaan sitä varten tehtyihin lyhtyihin sioitettavat jokaiseen kadun kulmaan,

¹⁸¹ Jäppinen 2005, 76.

¹⁸² Skippari 2002, 13; kaup. valt. ptk 22.11.1882 (Ca:3) ja 25.9.1884 (Ca:4).

¹⁸³ Nummela 1989, 124.

¹⁸⁴ Mikkelin kaupunki, kotisivut/”Tärkeitä tapahtumia Mikkelin seudun historiassa”.

¹⁸⁵ Malmivaara 1992, 10.

¹⁸⁶ Salomaa 1988, 34–35.

¹⁸⁷ Aalto 2009, 36.

sekä sitä paitsi neljä lamppua kaupungin kirkkotorin ympärille nimittäin: 1 vastapäätä kirkonpääovea, toinen vastapäätä sakaristoa, sekä 3^s ja 4^{jäs} torin kahdelle toiselle sivulle käytävän viereen. Sitä paitsi on 1 lamppu asetettava rantapuistikon kumpaankin alakulmaan. Lyhdyt kiinnitetään talojen seiniin ja nurkkiin tahi missä tämä ei sovi, sitä varten tehtyihin pylväisiin, ja tulisi Rahatoimiston, jolle kirje asiasta lähetetään, ostaa lamput ja lyhdyt ja panna päätös täytäntöön niin pian kuin mahdollista.”¹⁸⁸

Näin on Jyväskylä saanut ensimmäisen valaistuksen yleissuunnitelmansa, ja vielä ennen vuoden 1884 synkimpiä syyspimeitä öljylyhdyt – ilmeisesti 40–50 lyhtyä – valaisivat katuja monen muun kohti moderniteettia askeltavan kaupungin tapaan. Myöhemmin historioitsija kertoo, että ”tämä valaisutapa pysyi voimassa sitten aina siihen asti, kuin sähkövalo saatiin, joten jyväskyläläiset kyllä muistavat nuo heikosti valaisivat, alituista hoitoa tarvitsevat lamput, jotka kuitenkin aikoinaan nekin ovat suurta edistysaskelta kaupungin oloissa tietäneet”.¹⁸⁹ Vuoden 1885 kevättalvella valtuusmiehet keskustelevat katulyhtyjen sammuttamisesta iltaisin jo kello 11, mutta ehdotus hylätään, ja lyhdyt saavat palaa alkuperäisen suunnitelman mukaan kello 12 saakka.¹⁹⁰

3.1.5 Myös sisätilat saavat lisää valoa

Katuvalaistuksen lisäksi myös ikkunoista kaduille kajastava valaistus lisääntyy: esimerkiksi kaupungin irtaimistoluettelo kertoo, että Kauppakatu 4:ssä sijainneen raatihuoneen sisätiloista saattaa pimeään aikaan näkyä jo viiden kattolampun ja 12 kynttilänjalan tuottama valaistus.¹⁹¹ Kauppaliikkeet ovat alkaneet erikoistua, niiden näyteikkunoiden koko on kasvamassa, ja myöhään auki olevat, öljylampuin valaistut sekatavara-, leipomo-, kangas- ynnä muut myymälät kauppaa tekevine asiakkaineen vilkastuttavat iltahämärää katunäkymää. Valodraamaa pimeille kaduille tuovat kaupungin kahden palokunnan soihtukulkueet, jotka esimerkiksi kaupungin 50-

¹⁸⁸ Kaup.valt. ptk 15.10.1884 (Ca:4); Tommila 1972, 333.

¹⁸⁹ Brummer 1916, 401.

¹⁹⁰ Kaup.valt. ptk 4.3.1885 (Ca:5) ja 1.4.1885 (Ca:5).

¹⁹¹ Kaup.valt. ptk 1.4.1885 (Ca:5).

vuotisjuhlan kunniaksi kulkevat sen läpi ja muutenkin ”vanhassa Jyväskylässä olivat todellisia nähtävyyksiä”.¹⁹²

1880-luvun puolivälissä Jyväskylän pimeän ajan kokonaistopografia piirtyy yhä matalana ja hämäränä. Kirkon ja sitä ympäröivän puiston kiertäen voi nähdä noin 15 torin ympäryskatujen rakennusta, joista kaksikerroksinen on vain Häggmanin kivitalo. Pimeällä näyttävyttä Kauppakadulle tuovat kuitenkin katutilaa sitovat ikkunarivistöt: leveimmissä rakennuksissa saattaa olla kadulle päin toistakin kymmentä ikkunaruuua. Komeimmat talot ovat pankinjohtajien ja kauppiaiden omistamia, ja ikkunarivistöä riittää Satamakadulta Pohjoiselle poikkikadulle eli Vaasankadulta Väinökadulle, yläkaupungilla lähes katkeamatta molemmin puolin katua. Virkamies- ja porvariskotien sisustustyylinä suositaan uusrenessanssia runsaine salikalustuksineen, ja kalustukseen kuuluu myös useiden öljylamppujen sijoittaminen huonetta valaisemaan.¹⁹³ Vaikka pimeän ajan katunäkymä on himmeä, valaistus on kuitenkin saanut uutta volyyymia. Niin kattokruunut kuin vähäisemmätkin lamput palavat petrolilla.

1870–1880 -lukujen taitteessa ruutukaava-alueen läntiseen ulkonurkkaan valmistuvat Seminaarinmäen punatiilirakennukset ovat jo kaksi- tai kolmikerroksisia ja siirtävät sekä korkeudellaan että massiivisuudellaan yläkaupungin topografian aivan uuteen aikakauteen. Puukirkko poistuu kaupunkinäköymästä, kun se puretaan vuonna 1886.¹⁹⁴

3.2 1890-luku ja 1900-luvun ensimmäinen vuosikymmen:

Öljylyhtyjen hämärästä sähkövalon kirkkauteen

3.2.1 Samuel Liimatainen tekee lyhdynhoitosopimuksen

Öljylyhtyvalaistuksen ylläpito ja huolto lamppujen uusimisineen on kaupungille kallista ja hankalaa, ja valtuusto päättää järjestää tarjouskilpailun mielessään lamppuhuollon

¹⁹² Sisä-Suomi 3.11.1936, nimimerkki ”Vesa” (Veikko Sariola) muistelee.

¹⁹³ Keski-Suomen museo 2009, ”Jyväskylä – kaupunkiko sekin on!” -näyttely + pienoismalli vuoden 1885 Jyväskylästä. - Jyväskyläläinen empire-pihapiiri on säilynyt osoitteessa Cygnaeuksenkatu 2.

¹⁹⁴ Keski-Suomen museo 2009, ”Jyväskylä – kaupunkiko sekin on!” -näyttely.

ulkoistaminen. Huutokauppana toteutettu kilpailutus kuitenkin tuottaa vain kaksi tarjousta, jotka molemmat ovat vuosikustannuksiltaan selkeästi kaupungin aikaisempia kuluja korkeammat: valaistuksen ylläpito on vuosina 1887–1888 maksanut yhteensä 669,29 markkaa, tarjoukset ovat 825 ja 850 markkaa, nykyrahana noin 3 230–4 100 euroa. Katuvalaistus jää edelleen rahatoimikamarin vastuulle.¹⁹⁵ Vuonna 1890 valtuusmiehet lähettävät sille kaksi ”paimenkirjettä”, joissa pyydetään hoitamaan katulyhtyjä aikaisempaa huolellisemmin ja sytyttämään lyhdyt säännöllisesti joka ilta. Valaistuskauti alkaa 20.8.¹⁹⁶

Vuonna 1893 lukumäärältään jo 81:een lisääntyneiden öljylamppujen hoito valaistuskaudeksi 15.8.–15.5. yksityistetään maalari Samuel Liimatainen nuoremman hoidettavaksi 1 779 markan, noin 7 924 nykyeuron, urakkapalkalla. Öljyvalaistuksen hoitajan tehtävä on työläs. Sopimuksessaan Liimatainen sitoutuu huolehtimaan lamppujen sytyttämisestä ”hämärän tullessa” ja sammuttamisesta, joka ”aletaan kello kahden aikaan yöllä”; markkina- ja tulipalon aikoina lamput saavat palaa läpi yön samoin kuin viranomaisten niin määrätessä. Lyhtyjen asettamisessa huoltomiehellä on ehkä ollut apuvälineenään ripustamista ja pois nostamista helpottava pitkä rautakoukku. Liimatainen sitoutuu myös hankkimaan öljyn ja lamppujen sydämet omalla kustannuksellaan ja vielä maksamaan sakkoa markan per lamppu, jos jonkun lampun sytytys joskus hämärän tulosta myöhästyy.¹⁹⁷ Ei ihme, että urakan hoitaminen tuottaa lamppumiehelle hankaluuksia ja öljyvalaistuksen kaduille tuoma valo jää valaisimien runsaan nokeentumisen vuoksi vähäiseksi. Myös esimerkiksi Tampereella 1870-luvun lopun 250:n julkisen öljylampun huolto annetaan kaupunginosittain erityisessä huutokaupassa halvimman tarjouksen antaneelle ”urakoitsijalle”.¹⁹⁸

Telefoniyhdistyksen kattotornista Kilpisen- ja Kauppakatujen kulmasta eri suuntiin lähtevät, talojen katoilla kulkevat puhelinlangat ovat kuuluneet Jyväskylän katukuvaan

¹⁹⁵ Kaup.valt. ptk 9.8.1888 (Ca:8) ja 29.8.1888 (Ca:8). Rahanarvolaskuri osoitteessa rahamuseo.fi.

¹⁹⁶ Kaup.valt. ptk 10.9.1890 (Ca:10) ja 8.10.1890 (Ca:10).

¹⁹⁷ Skippari 2002, 13–14; rahatoimik. ptk 12.7.1893 (Ca:1). Rahanarvolaskuri osoitteessa rahamuseo.fi.

¹⁹⁸ Salomaa 1988,34.

jo puhelinlaitoksen perustamisvuodesta 1885, mutta vuonna 1894 langat siirretään katuvierille pystytettyihin pylväisiin.¹⁹⁹

3.2.2 Laajentuvan kaupungin päättäjät vertailevat sähköä ja kaasua

1890-luvun mittaan valaistustekniikka kehittyi edelleen. Myös ehjäksi empire-kaupungiksi kasvaneessa Jyväskylässä käydään vilkasta keskustelua sähkö- ja kaasuvalaistuksesta kaupungin leveän ja matalan katutilan mahdollisina valaistuksen lähteinä. Julkinen öljyvalaistus ei enää tyydytä sähkövaloonkin jo tutustuneita jyväskyläläisiä: Thomas Alva Edison on vuonna 1879 keksinyt hehkulampun²⁰⁰, erityisesti Pariisin maailmannäyttely vuonna 1881 on tehnyt sen tunnetuksi ympäri Eurooppaa ja Finlaysonin tehtaan kutomosalissa Tampereella on 15.3.1882 ensimmäisenä Suomessa ja Pohjoismaissa ja viidentenä Euroopassa sytytetty hehkulamppuvalo.²⁰¹ Samana vuonna sähkövalo syttyi myös Jyväskylässä liikemies Julius Johnsonin omistaman Kuokkalan sahan tehdastiloissa Edisonin tehtaalla valmistetun sähködynamon tuottamana, vuosikymmen myöhemmin myös Kankaan paperitehtaalla aletaan työskennellä öljylamppuja turvallisemmassa, 10 kW:n tasavirtadynamon tuottamassa sähkövalossa.²⁰² Kaupungin päättäjille esitellään erilaisia innovaatioita ja tehdään tarjouksia. Esimerkiksi vuonna 1893 ruotsinkielistä käyttävä toiminimi tekee valtuustolle tarjouksen sähköllä toimivasta katuvalaistuksesta, mutta siitä ei suomen kieltä kannattavassa Jyväskylässä innostuta: ”(- -) mutta koska kirje oli ruotsinkielellä kirjoitettu, niin eivät valtuusmiehet ottaneet sitä huomioon.”²⁰³ Olivathan valtuusmiehet jo ensimmäisessä kokouksessaan päättäneet, että valtuustolle ”sisään annettavat kirjalliset mietteet pitää oleman suomen kielellä kirjoitetut.”²⁰⁴

¹⁹⁹ Kydén 2000, 25.

²⁰⁰ Hehkulampun valo muodostuu kahden johtimen välisessä ohuessa kierteisessä hehkulangassa. Alunperin hehkulanka oli hiiltä, mutta 1900-luvun alusta tavallisin hehkulankaan käytetty metalli on ollut volframi. Hehkulamppukuvun sisällä on joko tyhjiö tai se on täytetty kaasulla tai kaasuseoksella, joka hidastaa volframin haihtumista. Tavallisista hehkulamppuista saadaan kellertävää valoa, jonka väriämpötila on noin 2 700 kelviniä. Hehkulampun valo saadaan aikaan johtamalla sähkövirta hehkulankaa pitkin, jolloin lanka toimii vastuksena ja alkaa hehkua sähkövirran kulkiessa sen lävitse. (Lähde: Wikipedia.)

²⁰¹ Koskesta voimaa -verkkójulkaisu/Sähkövalo Finlaysonille.

²⁰² Skippari 2002, 15; Brummer 1916, 431.

²⁰³ Skippari 2002, 17–18; kaup.valt. ptk 22.11.1893 (Ca:13).

²⁰⁴ Kaup.valt. ptk 25.2.1875 (Ca:1).

Vuonna 1899 valmistuvan kaupungintalon rakentamisen aikana eräs valmistaja pystyttää torille näytösluonteisesti niin sanottuja Auer-lamppuja, ”sukkalamppuja”.²⁰⁵ Tuolloin kuusivuotias jyvaskyläläispoika kertoo myöhemmin muistavansa ne hyvin ja luonnehtii lamppuja loistaviksi.²⁰⁶ Kustannuslaskennan jälkeen vähemmänkin Auer-lamppumäärän ylläpito kuitenkin osoittautuu kalliimmaksi kuin silloisten 88 öljylyhdyn kulut. Päättäjät katsovat myös, että suurempi määrä himmeämpiä lyhtyjä valaisee kaupungin tasaisemmin kuin kirkkaammat mutta harvempaan sijoitetut lyhdyt – valaistussuunnittelua sekin – ja valaistuksen uusiminen päätetään sillä erää jättää.²⁰⁷ Vuonna 1899 sähkövalo pylväineen kaikesta huolimatta tulee keskusta-alueelle, kun liikemies Johnson vetää sahaltaan sähköjohdot osaomistamalleen, pääasiassa olutta valmistavalle Jyvaskylän Juomatehdas Oy:lle Lounaispuiston eteläpuolelle.²⁰⁸ Sähkövalo jää silti Johnsonillakin vain sisätilojen valaistuskeinoksi. Katujen valaistusaika alkaa yleensä elokuun puolessa välissä ja kestää toukokuulle.²⁰⁹ Kaupunki valaistaa nyt 130 petroleumlyhdyllä, joiden valoa ”kehutaan kehnoksi”.²¹⁰

Vaikuttaa siltä, että lyhtyjä huoltava Samuel Liimatainen kerää julkiseen valaistukseen kuuluvat lyhdyt aamuöisin ainakin lähes kokonaan pois. Vanhoissa päivänvalolla otetuissa valokuvissa näitä ajan julkiseen kaupunkivalaistukseen kuuluvia, 2,5–3 metrin korkuisiin, ylä- ja alapäistään paksummiksi muotoiltuihin pylväisiin joko ripustettuja tai pylvään päähän asetettuja tai myös rakennusten seiiniin kiinnitettyjä öljylyhtyjä voi nähdä vain harvakseltaan ja tarkan tutkimisen jälkeen (kuva 9). Muutamassa ajan valokuvassa voi myös erottaa pylvaitä, joiden päässä sojottaa vain pelkkä tyhjä ”rautakäsivarsi” – lyhtyjä varsissa ei päivällä aina ole. Joskus samanlaisen lyhdyn voi huomata myös yksityispihassa otetussa valokuvassa: esimerkiksi kauppaneuvos Valter

²⁰⁵ Brummer 1916, 428; kaup.valt. ptk 19.1.1898 (Ca:18). Auer-lamppu on itävaltalaisen K. Auer von Welsbachin vuonna 1885 kehittämä kaasuhehkulamppu, jossa valo tuotetaan kuumentamalla ”hehkusukkaa” ilmansekaisella valokaasulla. Sukka on torium- ja ceriumnitraattiliuokseen kastettua harsoa, joka hehkuessaan loistaa kirkasta valoa. (Lähde: Pieni Tietosanakirja.)

²⁰⁶ Siukonen 2008, 322: nimimerkki ”Vanhaherra” (Veikko Sariola) muistelee Jyvaskylän Sanomissa 24.12.1951.

²⁰⁷ Skippari 2002, 14; kaup.valt. ptk 6.4.1898 (Ca:18), 13.4.1898 (Ca:18) ja 4.5.1898 (Ca:18).

²⁰⁸ Skippari 2002, 19; kaup.valt. ptk 29.5.1895 (Ca:15). Ks. vuonna 1875 valmistuneen oluttehtaan kuva Jäppinen 1977, 38. Nykyinen Jyvaskylän yliopiston Taikun käytössä oleva Juomatehdas valmistui vuosina 1909–1910.

²⁰⁹ Päätelty pöytäkirjoista ynnä muista asiakirjoista.

²¹⁰ Kaup.valt. ptk 17.10.1900, liite ”Sähkö” (Ca:20).

Parviaisen pihassa on lyhty, joka näyttää olevan samaa mallia kuin julkiset lyhdyt.²¹¹ Yksi vanha öljylyhty on Keski-Suomen museon pysyvässä Jyväskylä-näyttelyssä, toisen lyhdyn voi nähdä nykyisin Cygnaeuksenkatu 2:n tontilla sijaitsevan, vuonna 1842 rakennetun Kuparisevän talon seinässä, mutta nyt sähköllä valaistuna.²¹²

Kuva 9. Liike-elämään keskittyneessä Kauppakadun alapäässä, "alakaupungilla", on 1800–1900 -lukujen vaihteessa harvakseltaan ensimmäiseen julkiseen katuvalaistukseen kuuluvia matalia öljylyhtypylväitä; ks. vasen kadunvierus puhelinpylvään kohdalla. Kuvan ottoajaksi tosin arvioidaan 1910–1930 -lukuja. Kuva Keski-Suomen museo.

Jyväskylän kaupungin väkiluku kasvaa vuosi vuodelta; muuton houkuttimena toimii erityisesti vuonna 1897 valmistunut rautatie. Ajan innovaatioista huolimatta kaupungin sulan ajan katukuvaan kuuluu kuitenkin vielä karja, jota aamu- ja iltahämärissä kuljetellaan kaupungin rajan ulkopuolisille laitumille ja takaisin. 1800–1900 -lukujen vaihteessa kaupunkilaisia on jo noin 3000 ja ruutukaava-alueen kortteleiden asukastiheydet liikkuvat yleisesti 10–20 asukkaan välillä, monilla tonteilla jo ylikin.

²¹¹ Ks. kuva Jäppinen 1977, 30.

²¹² Ks. kuva Jäppinen 2005, 76.

Ruutukaava-alueen tonteilla olevien 337 asuinrakennuksen ikkunoista loimottavat öljylyhdyt puhkaisevat iltojen pimeyden.²¹³ Asutuksen, samoin kuin kaupankäynninkin painopiste siirtyy yläkaupungista alakaupunkiin eli Kauppakadun alapäähän. Liike-elämän leviäminen aikaisempiin asuinhuoneistoihin vähentää asuntojen määrää, keskustan asunnot alkavat täyttyä ja kaupungin on ryhdyttävä suunnittelemaan infrastruktuurin laajentamista esikaupunkialueille keskustan ulkopuolelle. Vanhan ruutukaava-alueen ulkopuolelle ulottuva asemakaavalaajennus valmistuu vuoden 1899 helmikuussa ja jatkaa ruutuasemakaavaa saumattoman suoraviivaisesti molemmista päistä yhteensä 25 korttelin verran. Laajennussuunnittelun hoitanut maanmittari F.L.Mahlberg pitää ruutuasemakaavaa yksinkertaisena ja selkeänä ratkaisuna muun muassa siksi, että valaistus ja vesijohto on ruutukaavoitetussa kaupungissa vaivatonta organisoida.²¹⁴ Kansallisromantiikan ideologia on kuitenkin jo saavuttanut Keski-Suomenkin niin voimakkaasti, että uuden vapaamman kaavan kannattajat ja vanhan symmetrisen renessanssikaavan puolustajat kiistelevät kiivaasti. Vuosina 1900–1907 uudelta kaava-alueelta myydään vain 33 tonttia nykyisen Väinökadun koillispuolisilta pelloilta.²¹⁵ Sen jälkeen päädytään jälleen kaavauudistukseen.

3.2.3 Sähkövalaistuksen hankintaperusteluja haetaan muista kaupungeista

Vuonna 1900 valaistusaiheeseen tarttuvat pankinjohtaja Anton Fredrikson, tohtori Walter Parviainen ja prokuristi Hugo Parviainen, joista kaksi ensimmäistä tunnetaan myös aktiivisina ja arvostettuina valtuusmiehinä. Miehet ehdottavat valtuustolle yksityisen sähkövoimalaitoksen perustamista Jyväskylän katuvalaistuksen lähteeksi. He perustelevat ehdotustaan muun muassa muiden pikkukaupunkien sähkövalaistukseen siirtymisellä ja niiden myönteisillä kokemuksilla sekä sähkön yleisellä edistyksellisyydellä – ja onhan Suomi sähkövalon käyttöönoton pioneereja Euroopassa. Lisäksi miehillä lienee mielessä myös sähkövirtaa hyödyntävän teollisen toiminnan aloittaminen Jyväskylässä. Kolmikko suunnittelee kaupungille vuosikustannuksiltaan noin 6 000 markan – noin 23 100 nykyeuron – katuvalaistusratkaisun, joka öljylamppujen jälkeen

²¹³ Jäppinen 2005, 71, 79, 84.

²¹⁴ Tommila 1972, 317; Jäppinen 2005, 84; ks. myös Brummer 1916, 379–392.

²¹⁵ Ks. asemakaavakartta Jäppinen 2005, 115; Brummer 1916, 410–411; Tommila 1972, 321.

suorastaan kirkastaisi kaupungin: kunkin 30 kaarilampun valaisuteho olisi 800 kynttilää ja valo ulottuisi noin 80 metrin päähän lampusta. Suunnitelman mukaan valot palaisivat 31.8.–15.5. iltahämäristä kello kahteen. Asiaa tutkimaan perustetaan valiokunta.²¹⁶

Päättäjät alkavat varmistua sähkövalon hankinnan välttämättömyydestä ja periaatepäätöskin sähkön hankinnasta tehdään, mutta yhtiöjärjestelyjen, lisäselvitysten ja ilmaantuvien uusien valaistustapojen tutkimisen vuoksi hanke venyy edelleen. Keskustelua sähköstä ja sen vaihtoehdoksi nyt mainitusta Lux-petrolikaasuvalosta²¹⁷ käydään puolesta ja vastaan niin kaduilla kuin lehdissä, ja muitakin parannuskohteita löydetään. Nimimerkki ”Kaupunkilainen” kirjoittaa:

”(-) tahdon huomauttaa, että kaupungistamme – ikävä sanoa – löytyy muutamia räikeitä epäkohtia, jotka paljo kipeämmin kaipaavat korjausta, kuin katujen walaistus, joka paremminkin kuuluu ylellisyyteen. Tarkoiton tällä makkien alusia ja ylimalkaan siiwottomuutta. (-) En luule olevani tästä köyhästä kaupungistamme ainoa, joka kammoo sitä welkakuormaa, jota aijotaan ottaa sähköwaloa warten, kun monta muuta tärkeämpää parannuspuuhaa olisi edesautettawa ja kannatettawa.”²¹⁸

Sähkö- ja puhelinjohtojen yhteensovittamista epäilevä ”Kaupunkilainen” kehottaa myös kysymään Viipurista, Hämeenlinnasta ja Tampereelta, ”miten sähköwalo- ja telefoonijohdot wiihtywät yhdessä, ja mihin lisäkustannuksiin ne antawat aiheutta”.²¹⁹ Nimimerkki ”Jaska” on toista mieltä ja ehdottaa painavasti:

”Mutta jotta tuo tilasto tulisi yhäkin täydellisemmäksi, rohkenen minä puolestani ehdottaa, että kirjoitetaan wielä Ouluun, Waasaan, Mikkeliin, Helsinkiin,

²¹⁶ Skippari 2002, 19–20; kaup.valt. ptk. 19.5.1900 (Ca:20) ja 6.6.1900(Ca:20); ks. myös Brummer 1916, 428–434. Rahanarvolaskuri osoitteessa rahamuseo.fi.

²¹⁷ Suomalainen-lehti kuvailee 9.10.1901 Lux-valaistuksen periaatetta: ”Lux-lampun eduksi on mainittu, ettei se räjähdä, että se on hajuton ja sawuton, wieläpä että sen walo olisi kaunein ja huokein nykyajan walaistusaineista. Lampusta täytettävä waloaine on petroleumia, jota säilytetään joko itse lamppuun tai sen läheisyyteen asetetussa säiliössä. (-) Katuwalaistuksessa täytetään petroleumi-säiliö yksi eli kaksi kertaa wuodessa wenäläisellä petroleumilla; noin kerran wiikossa täytetään polttajassa olewa spriisäiliö denaturoidulla spriillä. (-) Hiilihapposäiliö täytetään kerran wuodessa.”

²¹⁸ Keski-Suomi 5.10.1901/nimimerkki ”Kaupunkilainen”.

²¹⁹ Keski-Suomi 17.10.1901/nimimerkki ”Kaupunkilainen”.

Raumalle, Kuopioon ja Lappeenrantaan ja pyydetään tietoa, mikä on willinnyt niidenkin asukkaat telefoonipuhelujen turvallisuu den ja kaikkien lisäkustannusten uhalla sähköwalaistuksen hankkimaan.”²²⁰

Jyväskyläläisiä kutsutaan muodostamaan mielipidettä Lux-valosta syyshämärissä pidettäviin näytöksiin, ja sanomalehti suosittaa: ”Koewalaistusta Lux-lampuilla asettaa insinööri B. Rosenius Tampereelta täällä tänä iltana kaupungin torilla ja hotelli Wahlgrenin edustalla. Nyt kun parhaillaan on meillä kysymyksessä ajanmukaisemman walaistuksen hanke, ansaitsee yleisömmä käydä kurkistamassa tätäkin walaistusta.” Lux-valoa kauppaava yhtiö laskee esitteessään, että ’100 normaalikynttilän walo eri walaistusaineita käyttämällä tulisi maksamaan seuraawasti: sähkö-hehkuwalo 24 p., sähkö-kaarivalo 7,3 p., tawallinen kaasuliekki 20 p., Auer-walo 6 p., asetyleeniwalo 10 p., mutta Lux-walo wain 2 p.’. Nykyrahana 24 penniä on 93 ja kaksi penniä seitsemän senttiä.²²¹

3.2.4 Sähkövalo sytty vihdoin keskustan kaduille...

Kokous, jossa kunnalliselle omistuspohjalle päätynyt, rahatoimikamarin hallinnoima Jyväskylän kaupungin sähkölaitos lopulta perustetaan, pidetään 23.4.1902. Puulla höyryvoimaa kehittävä, AEG-yhtiön 60-hevosvoimaisella koneistolla varustettu sähkölaitos valmistuu syksyllä Jyväsjärven rantaan Kilpisenkadun alapäähän, ja vihertävä, hiilielektrodien tuottama kaarivalo²²² sytty kaduille 19.10.1902.²²³ Tiettävästi maailman ensimmäinen julkinen sähkölaitos on otettu käyttöön Englannin Godalmingissa vuonna 1881. Helsinki saa korttelikohtaisilta sähköasemilta lähinnä paikallista valaistusvirtaa jakavan sähkölaitoksen vuonna 1884 ensimmäisten eurooppalaiskaupunkien joukossa, mutta Helsingin kaupungin sähkölaitos perustetaan vasta vuonna 1909. Katuvalaistuksen pääasiallisena lähteenä Helsingissä jatkaa silti yhä kaasu, jota aletaan vaih-

²²⁰ Keski-Suomi 17.10.1901/nimimerkki ”Jaska”. Ks. kaupunkilaisten mielipiteistä myös Skippari 2002, 21–22; Jäppinen 2005, 188–189.

²²¹ Suomalainen 9.10.1901. Rahanarvolaskuri osoitteessa rahamuseo.fi.

²²² Kaarilamppu eli kaarivalo on vanhin olemassa oleva sähkölampputyyppi. Valontuotto perustuu hiilitankojen päiden välissä palavaan, sähkövirran aiheuttamaan valokaareen, jota elektrodeille johdettu useiden kilovolttien suuruinen sähkövirta ylläpitää. Kaarilampun valovoimakkuus on noin 1200 normaalikynttilää, kun alkuaikojen hehkulampun valovoimakkuus jää vain alle 10 normaalikynttilän. (Lähde: Wikipedia ja Salomaa 1988, 34.)

²²³ Skippari 2002, 22–25; Brummer 1916, 430–432; kaup.valt. ptk 23.4.1902 (Ca:22).

taa sähkövaloon vuodesta 1910 lähtien; täydellinen siirtyminen kaasusta sähköön kestää parikymmentä vuotta.²²⁴ Tampereen sähkölaitos aloittaa vuonna 1888, jolloin myös katujen sähkövalo syttyy, Oulun vuonna 1889, Joensuun vuonna 1898, Hämeenlinnan vuonna 1900, Mikkelin vuonna 1901 ja Lahden vuonna 1907.²²⁵ Kuopion ensimmäinen sähköinen katuvalaistus syttyy vuonna 1892 ja koostuu 24:stä kaari- ja 74:stä hehkulampusta, jotka antavat kaduille yhteensä 16 normaalikynttilän valovoiman.²²⁶

Katuvalojen syttyminen on jyvaskyläläisille merkittävä tapaus, jota tuolloin kymmenvuotias poika muistelee myöhemmin: ”Näitä suurikupuisia kaarivalolamppuja oli sijoitettu jokaiseen kadunkulmaan, ja meidän kulmassa oleva näkyi hyvin liiterin yli meidän kyökkiin. Se oli tuo katulamppu kuin täysi kuu, joka valaisi verrattomasti kadunkulman seudut”.²²⁷ Julius Johnson velvoitetaan poistamaan omat sähköpylväänsä ja -johtonsa kaupungin virtajohtojen tieltä.²²⁸ Vuoden 1902 lopussa ruutukaava-alueen pimeää aikaa valaisee 16 kaarilamppua, jotka ovat yhä sähköisistä valonlähteistä tehokkaimpia ja monien kaupunkien ensimmäisten sähköisten katuvalaistusten pääasiallisia valonlähteitä, sekä 33 Edisonin hehkulampusta edelleen kehitetyä, kaarivaloa himmeämpää Nernst-lamppua.²²⁹ Ensimmäiset sähköiset katuvalot kiinnitetään heikosta tehostaan huolimatta korkealle: valaistuspylväät ovat yleensä noin 7,5–12 -metrisiä.²³⁰ Valokuvista voi päätellä, että Jyvaskylän ensimmäisessä sähkövalaistuksessa suurempitehoisten ja kirkkaampien hiilikaarilamppujen kanssa samaan pylvääseen, mutta alemmaksi on usein asennettu hämäärämin valaiseva ”yövalo”, Nernst-lamppu. Valaistuksen tehoa säädetään lamppujen eriaikaisella sytyttämisellä ja sammuttamisella, urakkamiehinä todennäköisesti

²²⁴ Helsingin Energia, kotisivut/ Historian pääkohdat 1877–1899; Aalto 2009, 36.

²²⁵ Tampereen Sähkölaitos, kotisivut/”Nykyaikainen jo vuodesta 1888”; Oulun Energia Oy, kotisivut/ Historia; Pohjois-Karjalan Sähkö Oy, kotisivut/Historia; Hämeenlinnan kaupunki, kotisivut/Kaupungin-arkiston yleisluettelo; Mikkelin kaupunki, kotisivut/”Tärkeitä tapahtumia Mikkelin seudun historiasa”; Lahden kaupunki, kotisivut/Katuvalaistus.

²²⁶ Nummela 1989, 125.

²²⁷ Siukonen 2008, 323.

²²⁸ Skippari 2002, 25.

²²⁹ Skippari 2002, 35; kaup.valt. ptk 6.8.1902 (Ca:22) ja 3.12.1902 (Ca:22); rahatoimik. ptk 7.7.1902 (Ca:2). Nernst-lampussa hehkulangan korvaa lyhyt metallioksidipuikko. Koska hehkupuikko ei kylmänä johda sähköä, se on ensin lämmitettävä putken ympäri kierretyn platinakierukan avulla. Lampussa olevan itsetoimivan laitteen avulla platinakierukka kytkeytyy lampun syttyessä pois. (Lähde: Pieni Tietosanakirja.)

²³⁰ Salomaa 1988, 35.

sähkölaitoksen työntekijät. Korkeammalla sijaitseva, teräsvaijerin varassa ylös ja alas liikkuva, venyvin spiraalijohdoin varustettu hiilikaarilamppu on sytytettäessä laskettava veivin avulla alas ja jännitteisten hiilikaarien karkiväli säädettävä sopivaksi, jotta lamppu jaksaa palaa valtuusmiesten säätämän muutaman tunnin (kuva 10).²³¹ Kaarilamppu on samantyyppinen kuin esimerkiksi Tampereella käytetty.²³²

Kuva 10. Kauppakadun ja Läntisen torikadun, nykyisen Gummeruksenkadun, risteykseen on sijoitettu yksi Jyväskylän ensimmäiseen katuvalaistukseen kuuluva valaisinpylväs. Pylvään alaosassa näkyy kaarilamppukuvun alas laskemista ja sytyttämistä varten rakennettu vinssi-mekanismi, jonka salvan avulla lamppu voidaan lukita sopivalle korkeudelle, yläosassa näkyy mekaniisin vaijereita. Kaarikuvun alapuolella Nernst-lamppu. Kuva Keski-Suomen museo.

Esimerkiksi vuoden 1903 syksyllä valtuusmiehet päättävät, että hämärän tullessa sytytetyt kaarilamput sammutetaan ja Nernst-lamput sytytetään iltaisin kello 10, ja Nernst-lamput saavat palaa kello yhteen yöllä.²³³ Vuoden 1906 keväällä katuvalaistus kaarilampuilla lopetetaan 30.4. ja Nernst-lampuilla 15.5., syksyllä valaistus aloitetaan

²³¹ Veikko Lahtisen suullinen tiedonanto 14.9.2009.

²³² Havaittu Sähkömuseo Elektran pysyvässä näyttelyssä, jossa on Tampereen kaarilamput mallikappale.

²³³ Rahatoimik. ptk 19.1.1903 (Ca:3).

Nernst-lampuilla 15.8. ja kaarilampuilla 25.8., ja 8.11. alkaen Nernst-lamppuja pääte-tään ryhtyä polttamaan aamuneljään saakka. Vuonna 1906 ulkovalaistusta lisätään kahdella viiden ampeerin kaarilampulla satamassa, katuvalaistukseen käytetään noin 13.000 kilowattituntia kaupungin 39.959 kilowattitunnin kokonaiskulutuksesta – aivan tarkkaa määrää ei mittareiden puutteen vuoksi voida arvioida – ja ulkovalaistus tarvikkeineen maksaa kaupungille 5 946;26 markkaa, noin 22 300 nykyeuroa.²³⁴

Ensimmäisenä virkistysalueena valaistaan sähkölaitoksen vieressä Jyväsjärven jäällä sijaitseva luistinrata, jolle kaupunki myöntää ilmaisen sähkövalon vuonna 1904, mutta torille pystytetyn joulukuusen valaisemiseen ei vielä innostuta, useamman suomalaiskaupungin esimerkistä huolimatta.²³⁵ Rautatieaseman ratapiha ja asemarakennuksen ympäristö valaistaan sähkövalolla vuonna 1905. Myös sekä torille että kolme vuotta aikaisemmin arkkitehti Yrjö Blomstedtin suunnitelman mukaan Kauppakadun varteen laajennettuun ja uudistettuun, kaksiriviset lehmusistutuksensa saaneeseen Kirkkopuistoon asennetaan muutama lamppu.²³⁶ Puiston kaupunkikuvaallinen ilme puhuttaa kaupunkilaisia samalla, kun aikaisemmin vain istutettua kirkkopihaa tarkoittanut Kirkkopuisto-nimi alkaa vakiintua koko aluetta koskevaan kielenkäyttöön.²³⁷ Vuoden 1907 rakennusjärjestykseen kirjataan niin sanottu valokulmasääntö, jonka mukaan kadun varteen rakennettavaksi sallitaan korkeintaan viereisen katutilan leveyden korkuinen rakennus. Säännöllä pyritään estämään katujen muodostuminen synkiksi, kuilumaisiksi kujiksi.²³⁸

3.2.5 ...ja myös sisätiloja aletaan valaista

Kilpisenkatua pitkin rannasta ylös torin tuntumaan vedetyn sähköisen katuvalaistuksen myötä ainakin kirkko, kaupungintalo, kaupungintalon korttelissa sijaitseva vankila sekä yleinen sairaala – edelleen olemassa oleva, Wanhana Lääninä ja Vanhana Ortopediana tunnettu rakennuskompleksi Hannikaisen- ja Vaasankatujen kulmassa – saavat sisätila-valaistuksen, ja näin osaltaan myös muuttavat alueen pimeän ajan ilmettä. Myös muun

²³⁴ Kunn.kert. 1906, 61, 65. Rahanarvolaskuri osoitteessa rahamuseo.fi.

²³⁵ Skippari 2002, 25; Jäppinen 2005, 157; kaup.valt. ptk 16.12.1904 (Ca:24) ja 13.12.1905 (Ca:25).

²³⁶ Skippari 2002, 36; kaup.valt. ptk 1.2.1905 (Ca:25).

²³⁷ Jäppinen 2000, 55–56

²³⁸ Jäppinen 2005, 119.

muassa nykyisen Valtiontalon paikalla sijainneen, vuonna 1854 rakennetun ja joonialaisin pilasteriaiheihin jäsenellyn yksikerroksisen puutalon seitsenikkunaiseen katujulkisivuun syttyvät sähkövalot vuonna 1903.²³⁹ Sähköjohdot ilmeisesti ulotetaan torin akselilta niin ylä- kuin alakaupungin suuntaan, sillä vuonna 1905–1906 sisävalaistus syttyy sekä Kauppakadun yläpäässä Seminaarinmäen punatiilirakennuksissa, juuri valmistuneessa Villa Ranassa ja kansa- ja käsityökouluissa että silloiselle Harjukadulle, nykyiselle Yliopistonkadulle Asemakadun yläpäähen vuonna 1902 valmistuneessa Lyseossa. Ainakin alkuaikoina sen lähistön katutilaa kuitenkin vielä valaisevat julkiseen öljyvalaistukseen kuuluvat, lyhyehkön puutolpan päähän kiinnitetyt öljylamput (kuvat 11 ja 12). Kun sähköntarve lisääntyy, johtoverkon laajennus vedetään keskusasemalta Rantakatua, nykyistä Hannikaisenkatua pitkin Satama- eli Vaasankadun kulmaan ja siitä edelleen Kauppakadulle. Laajennuksen myötä seminaari saa lisää valoa ja monet yläkaupungin kotitaloudetkin pääsevät sähkövalon piiriin.²⁴⁰

Kuva 11. Lyseon edustan öljylyhdyssä valaisin on kiinnitetty ”rautakäsivarrella” matalaan puupylvääseen. Kuva Keski-Suomen museo.

²³⁹ Rohunen & Rossi 2000, 97–98.

²⁴⁰ Skippari 2002, 25–26; kaup.valt. ptk. 6.8.1902 (Ca:22), 8.10.1902 (Ca:22), 15.2.1905 (Ca:25) ja 10.4.1907 (Ca:27); rahatoimik. ptk 20.3.1907 (Ca:6) ja 22.4.1907 (Ca:6).

Kuva 12. Lyseon vihkiäisiä vuonna 1902 juhlistetaan Harjukadun varteen salkoihin kierrettyillä köynnöksillä. Vasemmalla ensimmäisten salkojen välissä erottuu ehkä julkiseen öljylyhtyvalaistukseen kuuluva matala pylväs, mutta ilman lyhtyä. Sähkövalo Harjukadulle syttyi ilmeisesti vuosien 1905–1906 tienoilla. Kuva Keski-Suomen museo.

Sähkövalaistusta tarjotaan alusta asti myös niin yksityisille kaupunkilaisille, yrityksille kuin valtion laitoksille.²⁴¹ Esimerkiksi vuonna 1906 sähkövirtaa kuluu yksityiskotien valaistukseen 19 313 kilowattituntia ja kaupungin sisävalaistukseen 3 312 kilowattituntia.²⁴² Vuonna 1899 valmistunut Hotelli Wahlgren Suuren pitkäkadun ja Itäisen poikkikadun eli Vapauden- ja Asemakatujen risteyksessä, nykyinen Nikolainkulma, kuuluu sähkölaitoksen ensivuosina kaupungin suurimpiin sähkökäyttäjiin. 1900-luvun alkupuolella otetussa postikorttikuvassa hotellin edustaa valaisee ulkona vielä vain yksi, vastapäisen talon nurkkaan kiinnitetty öljylamppu. Hiukan myöhemmässä kuvassa hotellin edessä on jo korkea sähköpylväs, jonka päässä on suurikupuinen kaarilamppu ja puolivälissä toinen, pienempi lamppu.²⁴³

²⁴¹ Muun muassa kaup.valt. ptk 28.11.1900 (Ca:20).

²⁴² Kunn.kert. 1906, 61 (Cf:1).

²⁴³ Skippari 2002, 25–26, 35, 188; kaup.valt. ptk 6.8.1902 (Ca:22) ja 8.10.1902 (Ca:22); Keski-Suomen museon kuva-arkisto. Ks. mainittu kaarilamppukuva Jäppinen 2005, 188.

Sähkövalon yleistyminen sisätiloissa sytyttää vähitellen myös kauppaliikkeiden kooltaan edelleen kasvaviin näyteikkunoihin entistä kirkkaamman valaistuksen, ja Jyväskylänkin pimeän ajan näkymät muuttuvat ajan trendien mukaisiksi. Helsingin Aleksanterinkadun pimeän ajan näkymiä ”Helsingin opas” vuodelta 1910 kuvaa ”(- -) Niin pitkälle kuin katua riittää ovat sen varret täynnä liikkeitä ja liikehuoneustoja, joiden suuret näyte-ikkunat kilpailevat komeudessa toistensa kanssa ja joista pimeän vallitessa tulvehtiva valo himmentää melkein olemattomiin katulyhtyjen heikon tuikeen.”²⁴⁴ Vuonna 1909 Kirkkopuiston länsinurkkaukseen valmistuu Opiksi ja huviksi -elokuvateatteri, joka saattaa jyväskyläläisetkin tämän yleensä pimeiden iltojen iloksi tarkoitetun huvituksen piiriin.²⁴⁵

3.2.6 Epävakainen sähkövalo piirtää pimeän ajan kaupunkitopografiaa

”Sähkövalo-sentraalin” riittämätön kapasiteetti, huonokuntoiset akkumulaattorit ja kaarilamppujen toimintaongelmat kuitenkin aiheuttavat sen, että kaupungin pimeän ajan näkymät ovat 1900-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen vaihteessakin vielä melko epävakaisia. Myös odottamattomat kulutushuiput koettelevat resursseja:

”Kun kaupungin sähkölaitoksen akkumulaattori on sekä kelpaamattoman veden, että virheellisen hoidon vuoksi niin heikontunut, ettei se kykene katuvalaistusta ylläpitämään kello 1:een saakka illalla, ja kun sittenkin voi sattua, jos yksityiset suuremmat tilaajat käyttävät sähköä koko yön – kuten kävi viime kuun lopulla hotelli Vahlgrenissa pidettyjen illallisten aikana –, että patterit pääsevät liiksi tyhjentymään, niin päätettiin Valtuustolle ehdottaa, että katuvalaistus tästedes lopetettaisiin kello 12 yöllä. Erityisissä tilaisuuksissa kuten markkinain y.m. väenkokousten aikana olisi R:konttori kumminkin oikeutettava pidentämään katujen valaisemista.”,

yrittää rahatoimikamari ratkaista ongelmaa.²⁴⁶ Valtuusmiehet eivät kuitenkaan pyyntöön suostu, vaan kadut valaistaan edelleen yhteen saakka, koska valtuusto

²⁴⁴ Uimonen 2009, C1.

²⁴⁵ Jäppinen 2000, 55.

²⁴⁶ Rahatoimik. ptk 10.1.1910 (Ca:9).

kantaa huolta juuri tuon tunnin aikana ”toisen luokan ravintoloista” poistuvien kaupunkilaisten turvallisesta kotimatkasta.²⁴⁷ Jo tuolloin katuvalaistuksella pyritään liikkumisen helpottamisen lisäksi lisäämään myös pimeään ajan turvallisuutta sekä ehkäisemään ilkivaltaa ja katujen yöllistä epäjärjestystä, jonka vuoksi monet valopylväistä pyritään pystyttämään rauhattomiksi tiedettyihin paikkoihin. Esimerkiksi torin ja kirkon lähistöllä on ilmeisesti 7–9 suurikupuista hiilikaarivalaisinta.²⁴⁸

Ruutukaava-alueen sähköntarve lisääntyy tasaiseen tahtiin. Johtoverkkoa on laajennettu ja valopisteitä lisätty vuosittain, ja sähköjohtojen sijoittaminen samoille reiteille aiheuttaa kuin aiheuttaakin muutamia hankauksia sähkö- ja puhelinlaitosten välillä. Teollisuuden virrantarve on vielä varsin vähäistä, ja sähkölaitoksen toiminnan ytimenä on ensimmäisten viidentoista vuoden aikana valovirran tuottaminen kaupungin valaistustarpeisiin. Virtaa myydään kalliimpana valovoimana ja aika ajoin hyvinkin paljon halvempaan sähkövoimana. Vuonna 1909 rahatoimikamari ehdottaa valtuusmiehille erityisen valaistuslautakunnan perustamista, mutta ehdotus hylätään, ja rahatoimikamarin hallinnollinen valaistusvastuu jatkuu.²⁴⁹ Kirkkopuistosta torin ympäristökortteleita pimeään aikaan tarkkaillen voi havaita, kuinka sähkövalon piirtämä viiva polveilee matalien puutalojen ikkunarivistöistä sinne tänne kohonneiden massiivisten, kaksikerroksisten kivitalojen keskenään hyvinkin erilaisiin ikkunoihin ja muutamia taloja koristaviin ikkunatorneihin.²⁵⁰ Ensimmäisistä pienistä kivitaloista ovat tämän päivän kaupunkikuvaan säilyneet Strengin talo Vaasankatu 3:ssa ja Halosen harmonikkatehdas, nykyinen Galleria Harmonia, Hannikaisenkatu 39:ssä.²⁵¹

Lisääntyvästä sähkövalaistuksesta huolimatta muistetaan hyödyntää myös sähköä säästävä luonnonvalo: esimerkiksi vuonna 1908 katuvalot määrätään kokonaan sammuttaviksi kirkaalla ilmalla täydenkuun aikaan, ja puolipilvisellä ilmalla kadut valaistaan pienillä [Nernst-] lyhdyillä silloin, kun saadaan yksimielisesti todettua säätila puoli-

²⁴⁷ Skippari 2002, 32, 35; kaup.valt. ptk 26.9.1903 (Ca:23); kunn.kert. 1910, 91 (Cf:1).

²⁴⁸ Veikko Lahtisen suullinen tiedonanto 14.9.2009.

²⁴⁹ Kunn.kert. 1908, 95–96 (Cf:1); kunn.kert. 1909, 144(Cf:1).

²⁵⁰ Jyväskylän rakennusten torneista ks. Jäppinen 2005, 126–128.

²⁵¹ Jäppinen 2005, 132–133.

pilviseksi.²⁵² Myös esimerkiksi Vaasan ensimmäinen sähköinen katuvalaistus sammutetaan, kun kuunvalo on riittävästi.²⁵³ Ja vaikka Jyväskylän sähkövalaistuksen syttymishetken elänyt pikkupoika muistelee, että ”kynttilöitä käytettiin tämän jälkeen vain joulukuusissa ja öljytuikku näkyi korkeintaan jonkun lankkukauppiaan tai köyhän suutarin verstaasta”²⁵⁴, öljyvalaistus säilyy sähköstä huolimatta vielä useita vuosia vähintäänkin täydentävänä katuvalaistusmuotona erilaisten sähkölamppujen rinnalla sekä myös kotien valonlähteenä. Esimerkiksi Väinönkadun yläpään valaistus hoidetaan ainakin vielä valaistuskaudella 1903–1904 öljylampuilla. Rahatoimikamari ehdottaa syksyllä kahta Nernst-lamppua Väinönkadun ja Harju- ja Kullervonkatujen [ilmeisesti silloinen Väinönkadun poikkikatu koilliseen päin] risteyksiin, mutta valtuusmiehet kehottavat asettamaan paikalle tarpeellinen määrä vanhoja öljylamppuja, joita urakkamies vanhaan malliin ylläpitää.²⁵⁵ Jyväskylän kaduille on ilmestynyt ensimmäinen auto, jonka puskurin sivulamput ennustavat liikkuvan valon kasvavaa valtaa pimeillä kaduilla.²⁵⁶

Vuonna 1909 sähköjohtoverkon painopisteisiin hankitaan virransammuttajat katuvalaistuksen sammuttamista varten ja uusitaan myös valopylväitä.²⁵⁷ Katulamppuja on tilastojen ja asiakirjojen mukaan joko 74 tai 90.²⁵⁸ Kuopion katuja valaisee vuonna 1908 32 kaari- ja 204 hehkulamppua, Tampereen 196 kaari- ja 32 hehkulamppua.²⁵⁹

3.3 1910-luku: Sähkö asettuu osaksi kaupunkilaisten arkea

3.3.1 Asemakaava ja johtoverkko laajenevat, katuvalaistus uusitaan

Senaatti vahvistaa Jyväskylälle uuden asemakaavan vuoden 1910 elokuussa. Kaava ulottuu nyt Mäki-Matin esikaupunkiin, koska kaupunki on vuonna 1908 ostanut

²⁵² Skippari 2002, 36; kunn.kert. 1908, 96(Cf:1).

²⁵³ Malmivaara 1992, 12.

²⁵⁴ Siukonen 2008, 323: nimimerkki ”Vanhaherra” (Veikko Sariola) muistelee Jyväskylän Sanomissa 24.12.1951,

²⁵⁵ Kaup.valt. ptk 25.9.1903 (Ca:23).

²⁵⁶ Keski-Suomen museo 2009, kuva ”Jyväskylä, kaupunkiko sekin on!” -näyttelyssä.

²⁵⁷ Kunn.kert. 1909, 146 (Cf:1).

²⁵⁸ Tommila 1970, 199 (”kulutusposteitä/katulamppuja”); kunn.kert. 1911, 142–148 (Cf:1).

²⁵⁹ Nummela 1989, 125; Salomaa 1988, 35.

Syrjälän tilan, jonka maihin Mäki-Matti kuuluu. Arkkitehti Yrjö Blomstedtin italialaisen Camillo Sitten kaupunkisuunnittelunäkemyksiin perustuva asemakaava hylkää ruutu-kaavan aikansa eläneenä ja lähtee piirtämään laajentuvaa Jyväskylää vapaammalla, maaston muodot huomioivalla otteella, ”romanttisen kodikkaasti” ja tehdas-, työväen- ja huvilakaupunginosat eritellen. Samoihin aikoihin esimerkiksi Mikkeli kasvaa Engelin asemakaavaa laajentamalla. Jyväskylän uusi, Mäki-Matin lisäksi kohti Tourujokea ja Taulumäkeä kurkottava asemakaavoitettu kaupunki on noin neljä kertaa vanhaa kanta-kaupunkia suurempi, siinä on 112 korttelia, ja uudet tontit ovat keskenään erikokoisia. Kaupunki myös jaetaan kuuteen kaupunginosaan.²⁶⁰ Ennen syyspimeitä asennetaan talonomistaja K. Lahtisen ynnä muiden pyynnöstä ”tarpeellinen määrä uusia sähkölampuja Kauppakadun molempiin päihin sekä kaikkiin niihin Harjukadulla [Yliopistonkadulla] oleviin lyhtyihin, jotka eivät ole kaarilamppujen lähellä, 25 kynttilän vahvuisia metallilankalampuja”.²⁶¹

Vuoden 1911 kesällä johtoverkko laajennetaan koko viikasta rakentuvan kaupungin alueelle, ja samalla uusitaan katuvalaistus.²⁶² Suuri osa perinpohjaista korjausta kaipaavista hiilikaarilampuista on jo edellissyksynä korvattu energiaa säästävämmillä, valkoisempaa valoa tuottavilla metallilankalampuilla²⁶³, samoin kuin esimerkiksi Tampereella on tehty vuodesta 1909 alkaen. Nyt myös virtaa kuluttavat, yleisesti käytöstä poistumassa olevat Nernst-lamput vaihdetaan metallilankalampuiksi.²⁶⁴ Näin iltavalaistuksen virrankulutus laskee 13:sta 12,15:een ja yövalaistuksen 6,8:stä 6,075:een kilowattiin, vaikka valopisteiden määrä lisääntyy 106:een. Lisäys johtuu valaisimien sijoittamisesta kadun varteen myös risteysten välille ja uusien alueiden valaisemisesta. Uusista valaisimista 20 on valovoimakkuudeltaan kahdensadan, 77 sadan ja yhdeksän viidenkymmenen normaalikynttilän vahvuisia, ja siten Jyväskylän katuja valaisee nyt 12 150:n kynttilän valo. Normaalikynttilä on vielä tuolloin valaistustehoa ilmaiseva yksikkö. Vahvimmat 200 normaalikynttilän valopisteet asennetaan katujen risteyskulmiin. Kulmien väli-

²⁶⁰ Brummer 1916, 426; Tommila 1972, 320–325.

²⁶¹ Rahatoimik. ptk 12.8.1910 (Ca:9).

²⁶² Rahatoimik. ptk 16.12.1910 (Ca:9).

²⁶³ Hehkulampun kehittyneemmässä versiossa metallilankalampussa hehkulanka on hiililangan sijaan metallilankaa, ja lanka on myös hiililankaa ohuempi ja pitempi. Metallilankalampuja ovat esimerkiksi osmium- ja wolframilamput. (Lähde muun muassa Pieni Tietosanakirja.)

²⁶⁴ Kunn.kert. 1915, 130 (Cf:2); Salomaa 1988, 35.

set valopisteet saavat muualla 100 normaalikynttilän tehon, mutta torin laidalla sekä Kauppakatu että Nikolainkatu, nykyinen Vapaudenkatu, tarvitsevat 200 normaalikynttilän valaistuksen.²⁶⁵ Samana vuonna kaikki uudet jalkakäytävät määrätään rakennettaviksi ja vanhatkin putkitöiden ynnä muiden yhteydessä levennettäviksi 2,4 metriä leveiksi, kuten vuonna 1899 hyväksytty rakennusjärjestys velvoittaa.²⁶⁶

3.3.2 Valaistus kurkottaa myös keskustan ulkopuolelle

Asemakaavan ja rakennusjärjestyksen muutos vuonna 1912 aiheuttaa sen, että suuri osa tonttien takareunojen puista kaadetaan pois varsinkin alakaupungilla, jonne painottuva liike-elämä tarvitsee tilaa varastorakennuksille.²⁶⁷ Vuoden 1913 aikana katuvalaistusverkkoa laajennetaan edelleen Seminaarin-, Nikolain-, Yrjön-, Kalevan-, Puisto-, Kansakoulu- ja Sammonkaduilla sekä Valta- eli nykyisellä Voionmaankadulla.²⁶⁸ Näin pimeänkin ajan Jyväskylä alkaa piirtyä kohti Tourujokea ja Taulumäkeä. Puistokadulla, jonka varrella Yrjönkadun risteuksen kohdalla kulkee kaupungin ja maalaiskunnan raja, katuvalaistus vedetään taulumäkeläisten ja lohikoskelaisten pyynnöistä huolimatta nykyiseltä Kolmikulman aukiolta vain rajalle saakka. Vuoden 1914 syksyllä yksi lamppu asennetaan Puutarhakadun kulmaan.²⁶⁹ Katulamppuja Jyväskylässä on vuoden 1915 lopussa yhteensä 250.²⁷⁰ Kuopion katulamppumäärä on samana vuonna kasvanut 521:een.²⁷¹

Reuna-alueiden kaupunkilaiset luonnollisesti vaativat asuinympäristöönsä samanlaisia pimeän ajan kunnallisteknisiä palveluja kuin keskusta-asukkaatkin ovat saaneet. Kireään taloustilanteeseen vedoten kaupunki kuitenkin viivyttää uuden kaavoitetun alueen kunnallistekniikan rakentamista. Mäki-Matin asukkaat saavat tyytyä kaupungin vanhoihin katulyhtyihin alueensa asemakaavan virallistamisvuoteen 1914 saakka, jolloin Mäki-Matinmäelle nykyisen Normaalikoulun tienoille ulottunut katuvalaistus

²⁶⁵ Kunn.kert. 1911, 142–148, 180–183 (Cf:1); Skippari 2002, 35; Keski-Suomen museon kuva-arkisto.

²⁶⁶ Jäppinen 2005, 117; kunn.kert. 1911, 130.(Cf:1)

²⁶⁷ Jäppinen 2005, 183–184.

²⁶⁸ Kunn.kertomus 1913, 146 (Cf:2).

²⁶⁹ Skippari 2002, 44–45; rahatoimik. ptk 11.11.1913 (Ca:12) ja 4.9.1914 (Ca:13); kunn.kertomus 1914, 187 (Cf:2).

²⁷⁰ Tommila 1970, 199 (”kulutuspisteitä/katulamppuja”).

²⁷¹ Nummela 1989, 125.

saa jatkokseen kaksi lamppua Valtakadun, nykyisen Voionmaankadun varrelle. Paremmen valaistuksen toivotaan – jälleen kerran – erityisesti vähentävän pimeän ajan ilkkivaltaa ja muita häiriöitä. Katuvalaistus ulottuu nyt Keskikadulle saakka, ja Mäki-Matin alueen läntisen osan, Syrjälän, asukkaiden toivomus turvallisuutta lisäävästä valaistuksesta kadulla, jolla kulkee yhä runsaammin autoja, täyttyy ainakin osittain.²⁷²

Pimeille kaduille kuuluu nyt myös moderni liikkuva valonlähde, auto. Vuonna 1912 kaupunki saa, muiden kaupunkien tapaan, oman automobiili liikenteen järjestys sääntönsä. Sääntö määrää muun muassa, että pimeällä saa ajaa vain kymmenen kilometrin tuntinopeutta ja että jokaisessa risteyksessä täytyy antaa varoitusmerkki.²⁷³ Esimerkiksi vuonna 1914 Jyväskylään tuodaan kahdeksan autoa. Liikennöinnin kaupungissa on tuolloin aloittanut kolme vuokra-autoa haastaen ”issikkatekniikan” ja modernin innovaation kilpailuun, joka myöhemmin saa kaupungin issikka-ajureiden toiminnan hiipumaan. 1910-luvulla issikoiden pääasema on ollut kunnallistalon edessä.²⁷⁴ Kirkkopuisto ja erityisesti sen Kunnallistalon puoleinen sivu, paraatiauikioksi kutsuttu, toimii niin monien voimistelu- ja sirkusnäytäntöjen kuin poliittisten kokoontumistenkin foorumina ja lukuisien kulkueiden vastaanottajana. Muun muassa palokunnan jokatalvinen sammutuskaluston tarkastus tapahtuu siellä.²⁷⁵

3.3.3 Valo nousee ylempiin kerroksiin, mutta sota vaatii säästämään

Vuonna 1915 valmistuu kaupungin ensimmäinen suuri kerrostalo, Kansallis-Osake-Pankki, Kauppakadulle Kirkkopuiston reunaan. Matalien ja vielä pienehköjen talojen hallitsemien kortteleiden muodostaman keskustan pimeän ajan näkymä saa uuden topografian valaistujen ikkunarivistöjen noustessa kolmen kerroksen korkeuteen.²⁷⁶ Myös keskustan ympäristöön alkaa nousta rakennuksia, joiden olemus kuuluu nykypäivänkin pimeän ajan näkymiin: esimerkiksi Puistokoulu rakennetaan vuonna 1912. Samana vuonna rakennetaan Lutakkoon Oy Wilh. Schauman Ab:n vaneritehdas. Raha-

²⁷² Skippari 2002, 33–35; kaup.valt. ptk. 26.4.1911 (Ca:31); rahatoimik. ptk 2.5.1914 (Ca:13).

²⁷³ Salmela 2000a, 32.

²⁷⁴ Issikka-ajureista ks. Tommila 1972, 452–454.

²⁷⁵ Salmela 2000a, 29.

²⁷⁶ Ks. Jäppinen 2005, 158.

toimikamari painii edelleen lisääntyvän sähköntarpeen synnyttämän kapasiteettiongelman kanssa, ja sähkölaitoksen ”normaalia kehitystä” pitää jopa jarruttaa koneiston riittämättömyyden vuoksi. Schaumanin vaneritehtaalta saadaan hätäapua virtahuippujen hoitamiseen.²⁷⁷ Suomen Urheilu- ja voimisteluliiton Jyväskylän piirin ylläpitämä luistinrata Jyväsjärven rantajäällä saa edelleen pitää ilmaisen sähkövalonsa, jonka vuosikulut rahatoimikamarin mukaan ovat 180 markkaa eli noin 590 nykyeuroa²⁷⁸. Ilta-ajan harrastamisen mahdollistavien valaistujen virkistysalueiden määrä lisääntyy, kun valtuusmiehet myöntävät ilmaisen sähkövalon myös toiselle, Kisa-Toverien ylläpitämälle luistinradalle.²⁷⁹ Harjun rinteellä lasketaan kelkkamäkeä. Kirkkopuiston säännölliseen hoitoon varataan vuoden 1916 budjetissa ensimmäistä kertaa vuotuinen määräraha.²⁸⁰

Ensimmäisen maailmansodan syttyessä myös pienen Jyväskylän on säästettävä sähköä ja öisin häivyttävä kaupunki pimeyden suojaan. Luonnonvalo, jopa lumen heijastus on tarpeen, kun katuvalot valtuusmiesten vuoden 1915 lokakuussa tekemällä päätöksellä sammutetaan kaksi tuntia tavallista aikaisemmin, jo kello 23. Kaupungin-insinöörin luvalla ja vain markkinoiden ja muiden suurempien tilaisuuksien aikana katuvalaistus saadaan pitää sytytettynä yhteen saakka.²⁸¹ Sota-ajan öljynpuute kuitenkin lisää sähkön tarvetta ja samalla vaatimuksia sähkölinjan vetämisestä myös maalaiskunnan puolelle. Säästötoimet ja materiaalipula sekä maalaiskuntalaisten harvalukuisuus saavat kaupungin päättäjät näkemään verkoston laajentamisen vielä liian kannattamattomana, ja maalaiskunnan puolen valaistus jää edelleen öljyvalon varaan. Vuonna 1917 katuvalot palavat kaupungissa läpi yön, kun elintarvikepulasta johtunut liikehdintä saa poliisin tekemään päätöksen valojen polttamisesta yöllisten levottomuuksien hillitsemisen vuoksi.²⁸² Myös valtuusmiesten kokous päättää vuoden 1917 syyskuun alusta alkaen toistaiseksi ja ainakin talven tuloon asti pitää katuvalot sytytettyinä hämärän tulosta aamun valkenemiseen saakka, kuitenkin noudattaen valoisimpina öinä jo totuttua säästäväisyyttä.²⁸³

²⁷⁷ Kunn.kertomus 1915, 96 (Cf:2).

²⁷⁸ Rahanarvolaskuri osoitteessa rahamuseo.fi.

²⁷⁹ Kunn.kertomus 1915, 114–115 (Cf:2).

²⁸⁰ Salmela 2000b, 40.

²⁸¹ Skippari 2002, 31; kunn.kert. 1915, 99, 130 (Cf:2).

²⁸² Skippari 2002, 44–45, 50.

²⁸³ Kunn.kertomus 1917, 20 (Cf:3); tekn. lait. johtok. ptk 29.8.1917, § 61(Ca:1).

3.3.4 Lisää valaistuja katuja ja myönnytyksiä reuna-alueille

Vuonna 1916 katuvalaistuksen hoito lamppujen asennuksineen siirretään rahatoimikamarilta kaupungin vuonna 1912 perustetulle rakennuskonttorille²⁸⁴, mutta valaisimien sijoituksesta päättää edelleen rahatoimikamari. Ensi töikseen rakennuskonttorin työmiehet rakentavat vuonna 1917 katuvalaistuksen Opisto- ja Kansakoulukatujen risteykseen nykyisen Yliopistonkadun alapäähän, Ilmarisenkadulle, kauppakoulun Harjun puoleiselle kulmalle Väinön- ja Harjukatujen kulmaan, Nikolain- eli nykyiselle Vapaudenkadulle Lounaispuiston laululavan taakse sekä rautatien kaupungin koillisreunassa ylittävälle Heikinkadun sillalle. Valtuusmiehet velvoittavat tullikamarin ja sähkölaitoksen Jyväsjärven rannassa nykyisten Kilpisen- ja Cygnaeuksenkatujen alapäiden paikkeilla olevat katulamput sytytettäväksi ja sammutettaviksi samaan aikaan muiden katuvalojen kanssa, ja näin pimeän ajan ilme yhtenäistyy siltäkin osin. Katuvalaistuksen kuluttaman sähköns osuus kokonaiskulutuksesta on kuitenkin vain noin 15 prosenttia, osin sotavuosien säännöstelyn vuoksi, osin siksi, että yksityisasiakkaiden osuus sähkökulutuksesta kasvaa koko ajan: 1910-luvulla sähkövalo yleistyy Jyväskylässäkin kotien uusista mukavuuksista kaikista nopeimmin. Uuden höyrykoneen ja generaattorin hankkinut sähkölaitos ostaa edelleen lisävirtaa Schaumanin vaneritehtaalta, ja sillä on sopimuksen mukaan mahdollisuus saada tehtaalta myös edullisempaa sähköä yövalaistusta varten silloin, kun tehtaan koneisto on yöllä käynnissä.²⁸⁵

Vuoden 1917 kesäkuusta alkaen sähkölaitoksen hallinnoinnista vastaa kaupungin nimeämä kolmihenkinen teknillisten laitosten johtokunta, joka perustetaan erityisesti sähkö- ja vesijohtolaitosten laskutuksen, kirjanpidon ynnä muun tehostamisen vuoksi ja toimii vuosina 1917–1927.²⁸⁶ Heti alkajaisiksi johtokunta kieltäytyy tuotanto-ongelmien vuoksi lupaamasta kaupungin sähkövaloa sitä Jyväskylän kunnan puolella anoville Taulumäen, Nisulan ja Tourulan kyläläisille, koska ”tehtyjen laskelmien mukaan syksyn tultua sähkölaitoksella ei tule voimaa riittämään muuta kuin kaupungin

²⁸⁴ Skippari 2002, 36. Jyväskylän rakennuskonttorin, myöh. rakennusviraston vaiheista ks. Jäppinen 2005, 200 ja Puikkonen, Sirpa 1986. *Jyväskylän rakennusvirasto vuosina 1912–1987*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

²⁸⁵ Skippari 2002, 36-38; Salmela 2000a, 31; rahatoimik. ptk 6.12.1916 (Ca:15), 18.1.1917(Ca:16) ja 18.10.1917 (Ca:16).

²⁸⁶ Muun muassa Skippari 2002, 58–59.

omaksi tarpeeksi”.²⁸⁷ Johtokunta joutuu myös rajoittamaan sähkönjakelua, ja valoisaan vuodenaikaan sähkölaitoksen koneisto on kokonaan pysähdyksissä sunnuntai- ja pyhäpäivisin.²⁸⁸ Sen lisäksi, että katuvalojen vuosittainen käyttöaika puhuttaa ja asiasta annetaan suosituksia kaupunginvaltuustolle, johtokunta myöntää kaupungin reunamille vähä vähältä pientä lisävalaistusta: esimerkiksi Mäki-Mattiin myönnetään talonomistajien anomuksesta katulamppuja, koska kaupungin sähköjohtoverkko ulottuu jo alueelle ja katuvalaistuslaitteiden asentaminen näin sujuu edullisesti, ja toisella kertaa Valta- eli Voionmaankadulle Esankadun risteykseen päätetään asettaa lamppu.²⁸⁹ Aseman valoista johtokunta sopii, että ”kaupunki vetää virran ulkoseinään saakka, rautatiehallitus kustantaa ja kunnossa pitää kaikki tarpeelliset valaistuslaitteet ja johdot lukien yhtymiskohdasta”.²⁹⁰ Kunnallis- eli kaupungintalon edustaa valaistaan voimakkaasti (kuva 13).

Kuva 13. Kaupungintalon edusta pimeän ajan valaistuksessa noin vuonna 1920. Kuva Keski-Suomen museo/Valokuvaamo Päijänne.

Vuonna 1917 katuvalaistus aloitetaan 15.8., alussa valot sytytetään hämärän tullessa ja sammutetaan keskiyöllä, mutta myöhemmin valaistus päätetään syyskuun alusta alkaen ainakin lumentuloon asti pitää päällä hämärän tulosta aamun valkenemiseen asti.²⁹¹ Katulamppujen tarkkaa määrää ei enää tarkalleen tiedetä, koska tilastointi päättyy vuoteen 1915, mutta sisällissota-aikana lamppujen määrä tuskin ainakaan lisääntyy.

²⁸⁷ Tekn. lait. johtok. ptk 10.7.1918, § 28 (Ca:1).

²⁸⁸ Ks. esim. tekn. lait. johtok. ptk 14.6.1917 § 38, 10.8.1917 § 45, 7.4.1919 § 8, 23.5.1919 § 16 (Ca:1).

²⁸⁹ Tekn. lait. johtok. ptk 29.9.1917 § 76 ja 5.10. 1918 § 54 (Ca:1).

²⁹⁰ Tekn. lait. johtok. ptk 3.1.1920 § 6 (Ca:1).

²⁹¹ Tekn. lait. johtok. ptk 10.8.1917 § 46 ja 29.8.1917 § 61 (Ca:1).

Asuntopulan vuoksi rakennusjärjestys sallii vuonna 1918 asuntojen rakentamisen puutalojen ullakkohuoneisiin, mikä osaltaan lisää pimeän ajan valopisteiden lukumäärää myös keskustan puurakennusten yläkerroissa.²⁹² Sunnuntaita vasten yöllä 27.1.1918 saadaan ylimääräistä pimeän ajan draamaa, kun maaseurakunnan puinen Taulumäen kirkko palaa.²⁹³

3.4 1920–1940 -luvut: Kohti modernia kaupunkivalaistusta

3.4.1 Uudet rakennukset korottavat keskustan pimeän ajan topografiaa

1920-luvun vuosina sähkövalo valaisee kaupunkimaisemaa yhä useamman jyväskyläläiskodin ikkunasta samalla kun kaupungin väkiluku kasvaa kohti kuuttatuhatta.²⁹⁴ Tosin osa kaupunkilaisista asuu yhä tonttien perukoiden vaatimattomissa piharakennuksissa.²⁹⁵ Jyväskylässä on useita sähkölamppuja ja valaistustarvikkeita myyviä liikkeitä. Valovirtaa myydään kaupunkilaisille vuoden 1920 alusta kahdella Suomen markalla, 57:llä nykysentillä kilowattitunti.²⁹⁶ Kaikilla kotitalouksilla ei kuitenkaan ole mittaria, ja sähkövalaistuksen käyttöä opetellessa väärinkäyttöksiäkin on runsaasti: ”On käytetty suurempia lamppeja kuin mitä on sovittu ja siis myös valosta maksettu vähemmin kuin lampujen suuruuden mukaan olisi pitänyt.”²⁹⁷ Ratkaisuksi ehdotetaan mittarin käyttöön ottoa jo kolmea sähkölamppea käyttäville kotitalouksille, ja myös kaksinkertaisen maksun sanktio tunnetaan.²⁹⁸ Sähköiset kodinkoneet tekevät tuloaan, mutta laiteinnovaatioista huolimatta suuri osa kotitalouksien sähkövirrasta kuluu edelleen valaistukseen. Koneita on kuitenkin jo sen verran, että yhtäaikainen käyttö saattaa aiheuttaa valoja himmentävän verkon ylikuormituksen. Myös sähkökatkot kuuluvat arkeen.²⁹⁹

²⁹² Jäppinen 2005, 120.

²⁹³ Tommila 1972, 514.

²⁹⁴ Tommila 1970, 248.

²⁹⁵ Salmela 2000b, 44.

²⁹⁶ Tekn. lait. johtok. ptk 14.11.1919 § 26 (Ca:1).

²⁹⁷ Tekn. lait. johtok. ptk. 17.3.1920 § 16 (Ca:1).

²⁹⁸ Tekn.lait. johtok. ptk 15.1.1923 § 6 ja 24.11.1923 § 4 (Ca:1).

²⁹⁹ Skippari 2002, 71.

Uusia katuvalaisimia asennetaan (kuva 14). Vuoden 1922 syksyllä päätetään pääjohtojen rakentamisesta sähkövalaistusta varten maalaiskunnan puolelle Tourulaan, Nisulaan ja Taulumäelle.³⁰⁰ Samaan aikaan maalaiskuntalaiset perustavat oman sähkölaitoksen, Jyväskylän Kunnan Sähkö Osakeyhtiön, ja sähkölaitosten vuosikymmeniä jatkuva kiistely alkaa.³⁰¹ Vuonna 1923 päätetään katuvalaistusta varten hankkia puolen watin lamppuja ja sijoittaa sadan kynttilän lamppuja etenkin keskikaupungille ja muihinkin tärkeimpiin paikkoihin. Katuvalaistuksen vuosikustannusarvio korotetaan 30 000 kilowattituntiin, jotta lamput voidaan syksyllä pitää palamassa läpi yön.³⁰² Kaupunki luopuu omasta sähköntuotannostaan vuonna 1923 ja päätyy ostamaan tarvitsemansa sähkönsä Schaumanin vaneritehtaalta, alkuun kymmenvuotisella sopimuksella.³⁰³

Kuva 14. 1920-luvun katuvalaisin Harjukadun eli nykyisen Yliopistonkadun ja Kilpisenkadun kulmassa. Kuva Keski-Suomen museo/Onni Fredrikson.

Harju saa ensimmäisen, puisen vesitorninsa vuonna 1920, Harjun portaat – Neron portaat – rakennetaan vuonna 1925 ja ajan tervehenkisyyden symboli Harjun urheilu-

³⁰⁰ Tekn. lait. johtok. ptk 14.9.1922 § 26 ja 10.11.1922 § 39 (Ca:1).

³⁰¹ Skippari 2002, 54.

³⁰² Tekn. lait. johtok. ptk 24.11.1923 § 1 ja § 18 (Ca:1).

³⁰³ Skippari 2002, 44–45, 52; tekn. lait. johtok. ptk 22.2.1923 § 9 (Ca:1); kunn.kert. 1923, 178 (Cf:3).

kenttä valmistuu vuonna 1926. Vuoden 1924 rakennusjärjestyksen muutos sallii kaksikerroksisten puutalojen rakentamisen, mikä innostaa lisäämään keskustan vanhoihin puutaloihinkin uusia yläkertoja.³⁰⁴ Kaupungistumisen myötä keskustaan kohoaa monta uutta, ajan klassistista arkkitehtuuria edustavaa ja pimeän ajan topografiaa korottavaa rakennusta, joista monet kuuluvat vielä nykyajankin kaupunkikuvaan: vuonna 1924 valmistuu Alvar Aallon suunnittelema, Italian renessanssipalatsista vaikutteita saanut Työväentalo Väinönkatu 7:ssä; vuonna 1928 Vanha Tiilitalo ja vuonna 1929 Osuuskauppa Mäki-Matin konttorirakennus julkisivut vastakkain Kauppakadun alapäässä, molempien katutasot nykyisen pimeän ajan kaupunkinäkyvässä ravintolatiloiksi valaistuina; vuonna 1929 Alvar Aallon nyt Valtiontalona tunnettu Suojeluskuntatalo Kilpisenkadulla; vuonna 1930 Keskisuomalaisen kerrostalo, Säästöpankin talo ja Toritalo Kauppakadulla Kirkkopuiston kupeessa. Säästöpankin talossa on jo viisi kerrosta, muut uudet rakennukset ovat nelikerroksisia. Taloudellisen nousukauden huumassa ylikuumenneen uusrakentamisen innostuksessa alta puretaan muun muassa Häggmanin kivi-talo.³⁰⁵ Kun koko maan asuntorakentaminen 1920–1930 -lukujen taitteen laman vuoksi romahtaa, Jyväskylässä se käynnistyy kunnolla uudelleen vasta 1930-luvun lopussa.³⁰⁶

Maalaiskunnan puolelle Tourulan vielä aukeille pelloille rakennetaan vuonna 1927 Valtion kivääritehdas, klassistinen punatiilirakennus, jonka kahden kolmikerroksisen siiven isot ikkunat levittävät uudenlaista valoa pimeän ajan Tourulaan.³⁰⁷ Taulumäen uusi kirkko valmistuu vuonna 1928. Läpi 1920-luvun vuoteen 1932 asti, kieltolain aikana, kaupungin hämärimpiä nurkkia käytetään salakaupantekoon. Myös esimerkiksi Seurahuone-ravintolan valot Vapaudenkatu 36:ssä sammuvat kieltolain ajaksi.³⁰⁸ Alan lehdissä on herätty pohtimaan sähkövalon olemusta ja käyttäytymistä erilaisissa tilanteissa. Sähköteknillinen Aikakauslehti kirjoittaa vuonna 1926:

”Valaistuksen suunnittelussa tehdään myös paljon syntiä. Näin kaupunkipaikoissa koskee tämä varsinkin myymälä- ja näyttelyhuoneistojen

³⁰⁴ Salmela 2000b, 35; Jäppinen 2005, 122.

³⁰⁵ Salmela 2000b, 38.

³⁰⁶ Salmela 2000b, 42.

³⁰⁷ Tommila 1972, 486–487.

³⁰⁸ Salmela 2000b, 45.

valaistuslaitteita, joissa usein jätetään ottamatta huomioon nykyajan suurentuneet vaatimukset sekä tarkoituksenmukaiseen sijoitukseen että valaistuksen voimakkuuteen nähden. (- -) Näyteakkunain valaistus on myöskin asia, joka tavallisesti tehdään nurinkurisesti: asetetaan lamput häikäisemään katsojain silmiä niin, ettei tavaraa näy ollenkaan. Viime aikoina on tässä asiassa kuitenkin huomannut ilahduttavaa edistystä parempaan päin.”³⁰⁹

Myös Voima ja Valo -lehden ilmoitusteksti kiinnittää huomiota valon vaikutuksiin: ”Tarpeeksi valoa – voitto suurenee. Häikäisemätön valaistus kohottaa työtehoa ja vähentää onnettomuuksia samalla kun se säästää työntekijäin silmiä ja parantaa yleistä hyvinvointia.”³¹⁰ 1920-luvun aikana markkinoille tulevat kellokytkimet, joiden myötä valaistusta voidaan jo jonkin verran automatisoida.³¹¹ Jyväskylässä kellokytkimiä ei tiettävästi oteta käyttöön ainakaan niiden lanseerausvuosikymmenellä. Kaduille itsenäisyyspäivinä elävän tulen valoa tuovien kulkueiden ja ikkunoiden kynttilävalaistuksen traditio periytyy suoraan 1800-luvulta keisarin merkkipäivien vietosta – vain juhlan syy on vaihtunut (kuva 15).³¹²

Kuva 15. 1920–1930 -lukujen taitteessa Toritalon asukkaat Kauppakatu 16:ssa juhlistavat itsenäisyyspäivää kynttilävalaistuksella. Kuva Keski-Suomen museo.

³⁰⁹ Marsio 1926, 456.

³¹⁰ Voima ja valo N:o 7–8/1928, ilmoitus etukannen sisäpuolella.

³¹¹ Salomaa 1988, 38.

³¹² Jussi Jäppisen suullinen tiedonanto 4.3.2009.

Myös kaupunginkirkko ympäristöineen valaistaan (kuva 16).

Kuva 16. Kaupunginkirkko valaistuna arviolta vuosina 1916–1925. Kuva Keski-Suomen museo/ Jaakko Rusanen, Valokuvaamo Päijänne.

3.4.2 Ilmajohdot häviävät katukuvasta, vaihtovirta tasoittaa valon

Kun 1930-luvun alussa siirrytään tasavirtasähköstä vaihtovirtaan, katuvalaistuksenkin kirkkauteen vaikuttaneet jännitevaihtelut poistuvat. Uusi johdotus aletaan kaivaa maahan, ja vähitellen myös entiset ilmassa kulkevat sähköjohdot korvataan maakaapeleilla.³¹³ Puhelinlankojakaan ei katukuvassa enää näy.³¹⁴ Pimeän ajan näkymä selkeytyy, kun lamppujen valokeilat eivät enää paljasta johtoja, mutta maakaapelien rakennustyöt myllertävät kaupunkia pitkään. Kaapelikeloja ja pylviä siirrellään kuorma-autoilla, mutta pylvää pystytetään edelleen hartiavoimin ilman kaivinkonetta.³¹⁵ Päivänvalon aikaan sähkölaitoksen työmiehet kapuavat pylväisiin lampunvaihtoon joko tikkailla tai erityisten pylväskenkien avulla.³¹⁶ Vaihtovirran myötä

³¹³ Skippari 2002, 61–63; kunn.kert. 1930, 98–99 (Cf:4); kunn.kert. 1931, 128 (Cf:4); kunn.kert. 1938,61 (Cf:9).

³¹⁴ Salmela 2000b, 39.

³¹⁵ Skippari 2002, 105–106.

³¹⁶ Skippari 2002, 63–64.

myös katuvalaisinpylväiden välit tihenevät.³¹⁷ Torin ja Kirkkopuiston alueen yli kaksi vuosikymmentä palvelleet hiilikaarivalaisimet poistuvat käytöstä ilmeisesti vasta vaihtovirtaan siirtymisen myötä.³¹⁸ Metallikupuinen valaisin yleistyy.

Kauppaliikkeiden yleistymisen myötä asemaansa kaupunkilaisten arjessa menettävä, luonnettaan muuttava torikauppa siirtyy Kirkkopuistosta nykyiselle paikalleen Väinön- ja Yliopistonkatujen kulmaan vuonna 1931, jolloin tämä aikaisemmin hevostorina toiminut alue kivetään. Kerttu Tammisen suunnitelman mukaan vuosina 1933–35 kunnostettu Kirkkopuisto laajenee koko kortteliin ja saa nykyisen ulkoasunsa perustan, ja myös Kirkkopuisto-nimi virallistetaan vuonna 1933.³¹⁹ Saneeraus keskittyy viherelementteihin, käytäviin ja laatoituksiin; valaistussuunnittelua siihen ei sisälly. Sähkövalaistus on teknisen kehityksen myötä kuitenkin yleisesti parantunut niin paljon, että pimeän ajan kulkija saattaa liikkua kaupungilla aikaisempaa myöhempään ja ihaila liikkeiden valaistuja näyteikkunoita. Jyväskylän tuolloin runsaasta sadasta liikeyrityksestä noin 40 sijaitsee Kirkkopuistoa ympäröivillä tonteilla. Uusissa kerrostaloissa on runsaasti suuriruutuista ikkunatilaa katutason kauppaliikkeille, joiden yläpuolelle kotien valorivistö on nyt kiivennyt. Urbaania tunnelmaa ja uudenlaista kaupunkitilan tuntua tuo rakennusten kasvavan koon lisäksi Kauppakadun varteen istutettu lehmusrivistö.³²⁰

Keskustan katukuvaan kuuluu luontevasti myös moderniksi kulkuvälineeksi kehittynyt, dynamovalaisimella varustettu polkupyörä, jolla muun muassa myös katuvalaistuksen huollosta vastaavat sähkölaitoksen asentajat oikein ”talon puolesta” liikkuvat työkohteesta toiseen.³²¹ Syksyinen lehti-ilmoitus muistuttaa pyöräilijöitä: ”Illat pimenevät. Jokaisen pyöräilijän on hankittava pyöräänsä valaisin.”³²² Lehdissä on runsaasti myös kotien valaisimia esitteleviä ilmoituksia. Joulukuun alussa vuonna 1936 Jyväskylän sähkövirta katuvaloineen katkaistaan viiden minuutin ajaksi, koska väestönsuoje-

³¹⁷ Jussi Jäppisen suullinen tiedonanto 4.3.2009.

³¹⁸ Veikko Lahtisen suullinen tiedonanto 14.9.2009.

³¹⁹ Kirkkopuiston kunnostus ks. Jäppinen 2005, 170–172; Jäppinen 2000, 55–59.

³²⁰ Salmela 2000b, 38, 42.

³²¹ Skippari 2002, 25.

³²² Sisä-Suomi 20.10.1936.

lujärjestelmää demonstroidaan järjestämällä ilmahyökkäysnäytös.³²³ Kaupunkitilojen valaistut joulukuuset yleistyvät ja virittävät paitsi joulumielelle myös ostostunnelmiin.

Vuonna 1933 säädetään uusi asemakaavalaki ja rakennussääntö. Uudistus siirtää asemakaavoituksen kuntien vastuulle ja tekee asemakaavoista rakentamista ohjaavia, rakennusjärjestyksillä täydennettäviä asiakirjoja. Rakennusjärjestyksissä ei kuitenkaan ohjeisteta katuvalaistusta.³²⁴

3.4.3 Harjun portaat valaistaan myös estetiikka huomioiden

1930-luvun puolessa välissä asukasmäärältään kohti 8000:aa kasvavan Jyväskylän kotitaloudet kuluttavat sähkövirtaa keskimäärin 93 kilowattituntia. Noin 9 500 asukkaan Hämeenlinna kuluttaa suunnilleen saman verran, Tampereen taloudet noin 118 kWh, Helsingin noin 156 kWh.³²⁵ Helsingin katuvalaistuksessa sähkövalon määrä on vuonna 1927 ohittanut kaasupalon määrän, ja 1930-luvun puolessa välissä pääkaupungin katuvaloista tuotetaan sähköllä noin 70 prosenttia.³²⁶ Vuosikymmenen alun lamavuosista huolimatta vuosien 1915 ja 1934 välillä viisinkertaistunut sähkönkulutus kasvaa edelleen.³²⁷ Vuonna 1933 sähkölaitos asentaa 10 ulkovalaistuslamppua vanhaan Nisulaan ”sopivaksi katsomilleen paikoille”.³²⁸ Vuonna 1935 Harjun urheilukentälle johtavan tien valaistusta lisätään kolmella valopisteellä. Katuvalaistuksen tekniset ratkaisut kehittyvät, valaisimet aletaan erotella liikenne- ja yövaloihin ilmeisesti niiden sijainnin ja valaistustarpeen mukaan, ja valojen palamista ryhdytään säätelemään muuntaja-asetuille sijoitetuilla kytkinkelloilla. Kello 22 kytkinkellot sammuttavat niin sanotut liikennevalot ja jättävät yövalot palamaan aamun valkenemiseen asti. Katuvalaistusta tilastoidaan jälleen, parinkymmenen vuoden tauon jälkeen: vuonna 1935 499:stä katuvalaistusvalaisimesta 382 on yö- ja liikennevalolamppuja ja 117 yövalolamppuja. Vuoden 1935 lo-

³²³ Sisä-Suomi 5.12.1935.

³²⁴ Jussi Jäppisen sähköposti A-M.Rauhalalle 20.3.2009: Pintapuolisesti läpi käyden rakennusjärjestykset vuosilta 1874, 1908, 1913, 1938, 1947 ja 1962 eivät näytä käsittelevän katujen valaistusta.

³²⁵ Skippari 2002, 68.

³²⁶ Aalto 2009, 37.

³²⁷ Skippari 2002, 68; Tommila 1972, 334.

³²⁸ Kunn.kert. 1933–35, 82 (Cf:6).

pussa ja vuoden 1936 ajan verkossa on kaksi 200 watin, neljä sadan watin, 50 75 watin ja 825 60 watin lamppua, yhteensä 881 lamppua yhteisteholtaan 56 kilowattia.³²⁹

1930-luvun alussa esimerkiksi Kauppakadulla Kirkkopuiston vastapäisellä reunalla on korttelin matkalla kuusi ja Kilpisenkadulla Valtiontalon puoleisella reunalla Asema- ja Vapaudenkatujen välillä kolme katuvalaisinta. Valaisimet ovat kuparisia ja lasireunaisia, jyrkästi yläpäästään kaareutuvaan pylvääseen kiinnitettyjä; mallia saattaa valaistusverkon laajentuessa nähdä ydinkeskustan lisäksi jo sen ulkopuolellakin. Kulmatontilla sijaitsevan Säästöpankin seinässä on vertikaali valomainos.³³⁰ 1930-luvun aikana Suomenkin markkinoille tulevat ensimmäiset purkauslamput, pienpainenatriumlamppu ja värikorjaamaton elohopeahöyrylamppu, joiden myötä sekä polttoikä että valotehokkuus lisääntyvät. Pienpainenatriumlampun ongelmana tosin on keltainen valo, huono värintoisto ja punainen säteily lämpenemisvaiheen aikana. Elohopealamppu tuottaa melko valkoista valoa, joka on aavistuksen verran sinertävää tai vihertävää.³³¹ Pimeän ajan katutilaan valoa tuovat myös kiinteistöjen omat valaisimet: esimerkiksi Aallon Työväentalon Kauppakadun puoleisella sivulla on kolme pyöreää opaalikupuvalaisinta, ja ilmeisesti jossain vaiheessa 1940-lukua kaksi samantyyppistä näyttäisi ainakin hetken aikaa olleen kiinnitettyinä Valtiontalon Kilpisenkadun julkisivuun.³³²

Vuonna 1937 Harjun urheilukentälle rakennetaan luistinrata, joka valaistaan ajoteineen. Myös Neron portaat valaistaan ”kauneusnäkökohdat ja valaistuksen kunnossapito huomioonottaen” kuudella yhdeksänmetrisiin rautapylväisiin asennettavalla, maakaapeloidulla valopisteellä ja lisäksi koristetaan kalliokasveilla. Porrasvalaistuksen vuotuiset käyttökustannukset sadan watin lampuilla ovat 1 400 markkaa, noin 419 nykyeuroa.³³³ Portaiden valaisinkalusteiden estetiikka jää kuitenkin vielä funktion varjoon: ne valaistaan samalla pylväsmallilla kuin kadutkin. Samaa mallia

³²⁹ Kunn.kert. 1933–35, 331 (Cf:6); 1936, 281 (Cf:7).

³³⁰ Valokuvat Keski-Suomen museon kuva-arkistossa.

³³¹ Salomaa 1988, 36; Wikipedia/Elohopeahöyrylamppu ja /Pienpainenatriumlamppu. Kaasupurkauslamppu/purkauslamppu on suuritehoisin käytössä oleva lamppuryhmä, joka tehonsa ja hyötysuhteensa vuoksi soveltuu alueiden valaisemiseen ja jota siksi käytetään katuvalona. Elohopealamppu on ryhmän ensimmäinen edustaja. (Lähde: Wikipedia.)

³³² Valokuvat Keski-Suomen museon kuva-arkistossa.

³³³ Kunn. kert. 1937, 110–111, 156, 277 (Cf:8). Rahanarvolaskuri osoitteessa rahamuseo.fi.

käytetään myös puistoissa.³³⁴ Valaistuksen tavoitteet ovat silti Suomessakin saaneet jo ajatusta uudesta suunnasta. Voima ja valo -lehti esittää toiveen:

”Nykyaikainen valaistustekniikka, joka jo onkin kehittynyt itsenäiseksi tieteenhaaraksi, ei enää tyydy vain siihen, että valolähteen suojana käytetään esteettiseltä ja rakennustaiteelliselta näkökannalta katsoen kaunista kalustetta. Se pyrkii lisäksi siihen, että näiden suojusten avulla aikaansaadaan myöskin valo- ja valaistusteknillisesti sekä sähkötaloudellisesti edullisena pidettävä tulos ja asettaa siis melko suuria vaatimuksia hyvälle kalusteelle. Ulkomailla nämä vaatimukset jo on otettu huomioon, ja toivottavaa on, että meilläkin tehtäisiin samoin.”³³⁵

Julkisivuvalaistus nousee Suomessa ensimmäisiä kertoja suuremmaksi puheenaiheeksi, kun Helsingissä järjestetään vuoden 1933 syksyllä valaistusalan uusimpia tuulia esittelevä ”Englannin viikko”. Voima ja valo -lehden katsaus kertoo, kuinka viikon aikana muun muassa Suurkirkko, eduskuntatalo ja Helsingin kaupungintalo saavat väliaikaisen julkisivuvalaistuksen: eduskuntatalo valaistaan ”sinipunaisella valolla, joka ylhäälläpäin vivahti punaiselle”, kaupungintalo valaistaan valkoisella valolla. Lisäksi palavat kansallisteatterin ja teknillisten laitosten talon ”julkisivuvalaistusrakennukset”, jotka jo tuolloin ovat vakituisia valaistusratkaisuja. Lehti pohtii myös termiä:

”Englannin viikon aikana syyskuun alussa pääkaupungissamme saatiin nähdä monia upeita rakennuksiamme valaistuin julkisivuin. Sana ’julkisivuvalaistus’ ei kylläkään oikeastaan merkitse sitä samaa, mitä englanninkielessä tarkoitetaan ’floodlighting’illä’, mutta kun kielessämme ei vielä ole vastaavaa termiä, täytynee toistaiseksi käyttää tätä suppeampaa nimitystä (alaviite: Toimitus on kuullut eräillä tahoilla ajateltavan nimitystä ’Suihkuvalo’.) Paitsi pystysuorien pintojen, lähinnä rakennusten julkisivujen valaisemiseen, tällaista valonheittäjäin antamaa valaistusta voidaan nimittäin käyttää myös työ- ja liikennevalaistukseenkin, mikä monellekin lienee vain vähän tunnettua.”³³⁶

³³⁴ Päätelty Keski-Suomen museon kuva-arkiston valokuvista.

³³⁵ Hernberg 1932, 228.

³³⁶ Voima ja valo 9/1933, 193–194.

Sähköinsinööriliitto järjestää Suomen ensimmäiset sähkömessut Helsingin Kisahallissa vuoden 1936 maaliskuussa.³³⁷

Vuonna 1938 Jyväskylän katuvalaisinten määrä lisääntyy kymmenellä, joista Koulu-, nykyinen Lyseonkatu saa neljä yö- ja liikennevalovalaisinta. Väinönkadun ja Harjun kupeeseen Yliopistonkadun tieltä siirtyneen Harjukadun kulmaan rakennettavalle linja-autoasemalle johtaville kaduille pystytetään kymmenen yhdeksänmetristä rautavalaisinpylvästä odottamaan aseman valmistumista, seuraavana vuonna aseman valmistuttua pylväisiin asennetaan kuusi yö- ja liikennevalovalaisinta.³³⁸ Kaupungin sähkö on Schaumanin vaneritehtaan sopimussähköä vuoteen 1940 saakka.³³⁹ Sen jälkeen vuonna 1938 toimintansa aloittanut Valtion tykkitehdas, myöhemmin Valmetin ja Metson tehtaina tunnettu, osallistuu Jyväskylän sähkösaannin turvaamiseen. Massiivinen tehdaskompleksi kirrkaasti valaistuine ikkunarivistöineen asettuu hallitsemaan Rautpohjan pimeän ajan ilmettä, mutta työväenasunnoiksi rakennetut lamellikerrostalot kohottavat alueen asuinrakennustenkin valaistun profiilin kaupungin reuna-alueelle harvinaiseen kahden kerroksen korkeuteen. Kaupunki kasvaa funktionalistisen kaupunkimallin mukaan, ja työn, asumisen ja vapaa-ajan alueet erotetaan selkeästi toisistaan. Funktionalismin ideologiasta kertoo myös se, kuinka aktiivisesti liikunta-alueita kulkuteineen valaistaan.

Jyväskylän ruutukaava-alueelle rakennetaan 1930-luvun vuosina enää vain neljä uutta suurta kerrostaloa lisää.³⁴⁰ Osaltaan ne kuitenkin laajentavat pimeän ajan ”korkeamman valaistuksen” aluetta: SOK:n uusi toimitalo sijaitsee Väinön- ja Vapaudenkatujen kulmassa, uusi asuinkerrostalo taas Väinön- ja Yliopistonkatujen kulmassa, joten kerrostalojen alue kasvaa kauemmas Kauppakatu-akselilta. Vuonna 1938 alakaupungille Kauppakadun päättävälle aukiolle ruutukaavan ulkoreunaan valmistuu Aren viisikerroksinen, lähes koko korttelin kokoinen toimitalo, jonka valaistut ikkunarivistöt nostavat alakaupunginkin pimeän ajan topografian viiteen kerrokseen. Rakennuksen valot kuuluvat edelleen Jyväskylän keskustan pimeän ajan

³³⁷ Jyväskylän messut, kotisivut/Sähkö, Tele, Valo ja AV 2006 -messujen esite.

³³⁸ Kunn.kert. 1938, 336–337 (Cf:9); 1939, 401, 404 (Cf:10).

³³⁹ Skippari 2002, 83–84; sähkösopimuksesta kunn.kert. 1930, 98–113 (Cf:4).

³⁴⁰ Jäppinen 2005, 167–169.

näkymään, nyt aukiota hallitsevana Kolmikulma-kauppakeskuksena.³⁴¹ Yläkaupunki pysyy yhä, muutamia pieniä kivitaloja lukuunottamatta, lähes ehjänä, matalana puutaloalueena. Kirkkopuiston itäkulmassa Valtiontalon ja Vapaudenkadun väliin, yksikerroksisen empirepuutalon viereen, rakennetaan vuonna 1938 matala, funktionalistinen huoltoasema, ja näin keskeisellä keskustatontilla on liiketoimintaa vielä muutaman vuosikymmenen ajan ennen sen pysäköintipaikaksi muuttumista.

3.4.4 Mainosvalot ja näyteikkunavalaistus ovat osa modernia kaupunkia

Uutta ilmettä kaupunkien valaistukseen tuovat 1930-luvun mittaan yleistyvät, vain kolmanneksen hehkulampan energiasta kuluttavat ja polttoaiältäänkin pidemmät loistelamput, ”reklamaatuleet”.³⁴² Loistelamppuja saatetaan käyttää myös katuvalaistuksissa, mutta niiden lukuisia värisävyjä hyödynnetään erityisesti mainosvalaistuksissa; loistelamppuja ei ainakaan Jyväskylän katuvalaistuksessa nähdä. Mainosvaloihin on haettava lupa kaupungin rakennusvalvonnasta ja esitettävä aiotun mainoksen tarkat piirustukset, ja jyväskyläläistenkin suunnittelijoiden – rakennusmestareiden, taiteilijoiden, maalaus- ja sähköalan ammattilaisten – mielikuvitus lentää. Suurimmalle osalle hakijoista lupa myönnetään.³⁴³

1930-luvulla Jyväskylän ydinkeskustan poikkikaduille on asettunut monenlaisia toimialoiltaan erikoistuneita kauppalikkeitä, joiden suuret näyteikkunat ja mondeenit valomainokset rytmittävät katujen pimeän ajan ilmettä. Vuoden 1936 lopussa Sisä-Suomi-lehden katukatsaus nimeää Väinönkadun tavaraliikennekaduksi ja esittelee siltä muun muassa jo mainitun SOK:n funktionalistisen liikepalatsin, huonekaluliikkeen, vaateliikkeen, kultasepän, osto- ja myyntiliikkeen, nahkatavaraliikkeen, kahvila-ruokalan ja parikin ompelukoneliikettä. Asemakadun – henkilöliikennekadun – varrella voi nähdä esimerkiksi jalkine- ja valjaskaupan, muotiliikkeitä, kello- ja kultasepän, rautakaupan (kuva 17), valokuvausliikkeen, autoliikkeen, ruumisarkkuliikkeen, lyhyttavara- ja pukineymymälän, kahvila-matkailijakodin sekä hotellin. Kilpisenkadun tietoliikennekadun

³⁴¹ Jäppinen 2005,169; Tommila 1972, 466.

³⁴² Aalto 2009, 37.

³⁴³ Jyväskylän kaupungin rakennusvalvontatoimiston arkisto, mainoskilpiirustukset 1934–40, 1943; Jäppinen 2005, 180–181.

tittelin oikeuttaa Valtiontalon posti- ja lennätinkonttori, jonka lisäksi kadun varrella on muun muassa tukkukauppa, leipomo, leikkele- ja ruokatavaramyymälä, ruoka- ja sekatavara-kauppa, kangasliike, satulasepäliike, kioski ja kahvila. Kauppakadun varrelle on sijoittunut muun muassa ruoka- ja siirtomaatavara-liikkeitä, vaatetusliikkeitä, käsityö- ja muotiliikkeitä, parturi-kampaamoja sekä kaupungin kaksi tavarataloksi kasvanutta osuuskauppaa, Keskimaa ja Mäki-Matti, nykyiset Sokos ja Kauppakulma.³⁴⁴

Kuva 17. Keski-Suomen Rautakauppa Asemakadun ja Nikolain- eli Vapaudenkadun kulmassa näyttää olleen näyteikkunavalaistuksen pioneereja Jyväskylässä. Myymälän näyteikkunat kuvattuina 23.1.1935. Kuva Keski-Suomen museo.

3.4.5 Sodankäynti näkyy jälleen katukuvassa

Vuonna 1939 Syrjälänkatu saa neljä yö- ja liikennevalovalaisinta. Katujen kokonaisvalaistusteho kasvaa 85,17 kW:iin. Talvisodan uhkan vuoksi katujen valaisemiseen käytetään vuoden 1939 marraskuun loppupuolella pelkkää yövalaistusta, ja sodan syttyä katuvalaistus on koko joulukuun sammutettuna.³⁴⁵ Ilmapommitusten leiskunta kohdistuu Jyväskylään vain kahtena päivänä vuodenvaihteessa, mutta ihmishenkien menetyksen lisäksi muun muassa rautatieaseman seutu ja Schaumanin tehdas vahin-

³⁴⁴ Sisä-Suomi 5.11.1936; Tommila 1972, 468–469.

³⁴⁵ Kunn.kert. 1939, 401, 404 (Cf:10).

goittuvat ja yhden Puistokadun alkupään kerrostalon pääty sortuu.³⁴⁶ Katuvalaistus on sodan vuoksi sammutettuna vielä vuoden 1940 alun, ja valot sytytetään rauhan solmimisen jälkeen 15.3.1940. Lokakuun alusta vuoden loppuun täytyy liikennevalot taas pitää energiapulan vuoksi sammutettuina ja kadut valaista vain yövalolampuilla. Vuoden 1940 aikana Esankadulle asennetaan kymmenen yksilamppuista katuvalovalaisinta.³⁴⁷ Yläkaupungin pimeän ajan profiili nousee korkeammaksi, kun Minnan Canthin kadulle Lounaispuiston laitaan valmistuu ensimmäinen viisikerroksinen asuintalo.³⁴⁸

Katujen ylläpidosta vastaa kaupungin rakennustoimiston insinööriosasto. Talvisodan sytyttyä työt ovat täysin lamassa, sillä henkilöstö on joko rintamalla tai kotiseudulla erikoistehtävissä. Vain kaikkein tärkeimmät työt tehdään, kaupungin välttämätönkin hoito jää ”huonolle kannalle” ja pommitukset teettävät lisätöitä.³⁴⁹ Luonnollisesti myös katuvalaistuksen kehitys kärsii. Vuonna 1941 Jyväskylän maihin liitetään Keljon Tarhamäki ja Kukkumäki, Kivistö-Halssila, Tourula, Lohikoski ja Taulumäki-Nisula-Kortepohja. Alueliitoksessa noin 8 500 kuntalaista siirtyy kaupunkilaisiksi, ja sen sekä muuttovoiton vuoksi asukasluku kohoaa 1940-luvun alkupuolella nopeasti kohti paria kymmentä tuhatta; keskustan ruutukaava-alueella asuu noin 5 000 ihmistä.³⁵⁰ Uudet esikaupungit saavat katuvalaistuksensa kaupungin sähköllä vasta vähitellen, osa pitkälle 1950-luvun puolella, koska kilpailuasetelma kaupungin ja maalaiskunnan sähkölaitosten välillä on edelleen kovin tiukka ja hankala.³⁵¹

3.4.6 Energiapula ja sota pitävät säästö- ja rajoituslinjalla

Vuonna 1941 muun muassa Harjun rinne saa yhden yksi- ja Syrjälänkatu yhden kaksilampuisen katuvalovalaisimen, reuna-alueilla valaistaan Kypärämäen omakotialue. Jatkosodan aiheuttaman vesi- ja polttoainepulan vuoksi katuvalovalaisimien niin sanottu liikennevalo on koko vuoden sammutettuna, ja pimeään aikaan kaduilla liikutaan

³⁴⁶ Tommila 1972, 568–570.

³⁴⁷ Kunn. kert. 1940, 344 (Cf:11).

³⁴⁸ Jäppinen 2005, 169.

³⁴⁹ Kunn. kert. 1942, 401–404 (Cf:13).

³⁵⁰ Tommila 1970, 249; 1972, 367; Jäppinen 2005, 198.

³⁵¹ Ks. Skippari 2002, 95–97.

vain yövalolamppujen valossa.³⁵² Säästölinja jatkuu myös vuoden 1942 puolella: helmi-kuun alussa yövalolampuistakin suurin osa sammutetaan, ja pimeä kaupunki valaistaan kevään ajan vain katujen kulmissa ynnä muilla tärkeimmillä paikoilla palavilla lampuilla. Kesätauon 10.5.–15.8. jälkeen kaikki lamput ovat taas käytössä. Vuonna 1942 aikana katuvalolamppujen määrä lisääntyy seitsemällä.³⁵³ Vuonna 1943 mainosvalojen käyttö kielletään sodan vuoksi.³⁵⁴ Niin loisteputket kuin mainosvalot ovat kuitenkin tulleet jäädäkseen, ja niiden tekniikka herättää alan ammattilaiset uskomaan tulevaisuuteen. Voima ja valo -lehti kirjoittaa:

”Loisteputket ovat siis saaneet aikaan vallankumouksen valaistustekniikassa ja muuttaneet perusteellisesti käsityksen siitä, mitä tarkoitetaan riittävällä valaistuksella. Yleensäkin tuntuu siltä, kuin valaistusprobleema koko laajuudessaan ei vielä olisi läheskään valmiiksi tutkittu, varsinkaan mitä valonvärin tavattoman suureen merkitykseen tulee. (- -) Amerikassa muuten valmistetaan loisteputkia mainos- jms. tarkoituksia varten lähes kaikissa sateenkaaren väreissä ja ne tarjoavat siis tälläkin alalla rajattomia mahdollisuuksia.”³⁵⁵

Vuosina 1943–1949 Jyväskylän katuvalojen määrä lisääntyy säännöllisen epäsäännöllisesti: vuonna 1945 lisäys jää pariin yövalovalaisimeen, vuosina 1948 ja 1949 taas asennetaan kumpanakin 71 uutta valaisinta. Esimerkiksi Kortesuonkatu saa neljä kaksi- ja kaksi yksilamppuista valaisinta vuosina 1944–1945. Vuonna 1946 asennetaan Tourulaan kolme, Kypärämäkeen viisi, Nisulaan 14, Mattilanniemen venelaiturille neljä ja muualle kaksi eli yhteensä 28 yksilamppuista katuvalovalaisinta, vuoden 1947 aikana taas muun muassa Harjun rinteeseen Nisulan puolelta saa kaksi ja Jalonraitti neljä katuvalovalaisinta. Vuonna 1948 Kukkumäkeen menevä tie saa 17, Mattila 25, Tourula kahdeksan, Tellervonkatu neljä, Rajakatu viisi, Kypärämäki yhdeksän ja Esankatu Valtion Metallitehtaitten asuntoalueen rajalla kolme katuvalovalaisinta, yhteensä asennetaan siis 71 valaisinta. Kaikki ovat kaksilamppuisia valaisimia, mutta vain yövalo otetaan käyttöön, ja seuraavan vuoden alkupuolella kaikki kaupungin liikennevalot ovat energiansäästön

³⁵² Kunn.kert. 1941, 430 (Cf:12).

³⁵³ Kunn.kert. 1942, 462–463 (Cf:13).

³⁵⁴ Skippari 2002, 83.

³⁵⁵ von Essen 1945, 89.

vuoksi sammutettuina. Vuoden 1949 aikana asennetaan Loukkukadulle, Ansapolulle, Köhniönkadulle, Kangaskadulle, Rajakadulle, Viljasenkadulle, Taulumäelle, Kukumäelle ja uudelle moottorivenesillalle Jyväskylän rantaan taas 71 uutta katuvalovalaisinta, joista 36 on kaksi- ja 35 yksilamppuisia, ja kaikki rautaiset valaisinpylväät maalataan. Liikennevalaisimet ovat jälleen sammutettuina vuoden alkupuolen. Vuoden 1949 lopussa Jyväskylässä on yhteensä 805 katuvalaistusvalaisinta, joista 523 yö- ja liikennevalovalaisinta ja 282 yövalaisinta (ks. kuva 18).

Kuva 18. 1940-luvulla kuvatulla Kauppakadulla julkista valaisinkalustusta näkyy melko harvakseltaan huolimatta siitä, että kaupankäynti kadun alapäässä on vilkasta. Kuva Keski-Suomen museo. Ks. aikaisempi näkymä samasta paikasta, kuva 9 sivulla 73.

Vuosina 1943 ja 1944 katuvalaistus sammutetaan toukokuun puolivälissä ja sytytetään elokuun puolivälissä, vuodesta 1945 vuosikymmenen loppuun valaistuskausi aloitetaan jo elokuun alkupäivinä.³⁵⁶ Vuosikymmenen alkupuolen vuosina seudun teollisuuslaitokset huolehtivat sähkövirran tuotannosta, mutta vuonna 1947 Jyväskylä alkaa saada sähkönsä valtakunnallisesta Imatran Voima Oy:n ylläpitämästä verkosta.³⁵⁷ Sähkön hinta on korkealla, ja hintakehitys heijastuu myös valaistuskuluihin: vuonna 1948 kilo-

³⁵⁶ Kunn.kert. 1943, 501 (Cf:14); 1944, 437 (Cf:15); 1945, 510 (Cf:16); 1946, 624 (Cf:17); 1947, 585 (Cf:18); 1948, 233; 1949/osa II, 255 (Cf:22).

³⁵⁷ Skippari 2002, 86–87.

wattitunti valovirtaa maksaa 12 markkaa, 39 nykysenttiä.³⁵⁸ Sähkön yleistymisen vuosikymmeninä myös pohditaan sähköturvallisuutta ja laaditaan turvallisuusmääräyksiä, joiden perustana on usein saksalainen käännösmateriaali.³⁵⁹ Vesistöjen vedenpuutteesta johtuva energiapula on koko maassa kuitenkin kova, ja sähköä on pakko säästää ja säännöstellä. Vuoden 1946 syksyllä mainos- ja näyteikkunavalaistuksen käyttö kielletään kaikkina päivinä ja vuorokaudenaikoina. Vuoden 1948 lopulla määräyksiä kuitenkin lievennetään, ja mainosvalot saavat palaa itsenäisyyspäivänä ja kirkollisina juhlapyhinä ja näyteikkunat voidaan valaista jouluaatosta loppiaiseen. Rajoitukset poistuvat vuoden 1949 alussa.³⁶⁰ 1940-luvun lopussakin Jyväskylän keskusta-alueen valaistuksen yleisilme pysyy vielä matalana, sillä kaupungissa on vasta 12 ydinkeskustan kortteleihin sijoittuvaa suurta kerrostaloa ja monet korttelit ovat edelleen puutaloasussaan.³⁶¹ Kesäillan hämärässä Jyväsjärven vastarannalla houkuttavat Ainolan tanssilavan lyhdyt, jotka kuuluvat Jyväskylän iltanäkymään vielä monta vuosikymmentä.

3.5 1950–1980-luvut: Valaistus oppoa osaksi arkista infrastruktuuria

3.5.1 Julkisen valaistuksen tavoitteet ovat yhä täysin funktionaalisia

1950-luvun alussa kaupungin reuna-alueita vasta sähköistetään, mutta keskustassa on jo kattava, kellertäväsävyinen katuvalaistus. Uusimmat valaisinpylväät ovat yhä hyvin korkeita ja katujen ajoradan päälle voimakkaasti kaartuvia, jotta niiden päässä oleva valaisin ulottuisi valaisemaan koko kadun leveyttä. Sekä pylväiden että valaisinten materiaaliksi vakiintuu 1950-luvulla metalli. Hehkulamppujen 1910-luvulla alkanut valtakausi ulkovalaistuslamppuna päättyy, kun ensimmäiset sekavalolamput³⁶² tulevat markkinoille 1950-luvun puolivälissä. Esimerkiksi uudet, yhä kehittyneemmät elohopeahöyrylamput mahdollistavat lamppujen vaihtovälin noin kolmeen vuoteen.³⁶³ Myös

³⁵⁸ Skippari 2002, 91. Rahanarvolaskuri osoitteessa rahamuseo.fi.

³⁵⁹ Veikko Lahtisen suullinen tiedonanto 14.9.2009. Ks. Sähköturvallisuuden edistämiskeskus, kotisivut/ Sähköturvallisuuden historiaa.

³⁶⁰ Skippari 2002, 89–90.

³⁶¹ Jäppinen 2005, 169.

³⁶² Sekavalolamppu syttyy hehkulangalla, jonka jälkeen tapahtuu purkaus. (Lähde: Veikko Lahtisen suullinen tiedonanto 14.9.2009.)

³⁶³ Salomaa 1988, 36.

hämäräkytkimet tulevat markkinoille.³⁶⁴ Sähkölaitoksen asentajat saattavat yhä kulkea katulamppuja vaihtamaan kävelen, pitkiä tikkaita olkapäillä kantaen.³⁶⁵

Rakennuksissa valaistuksen yläreuna kohoaa seitsemänteen kerrokseen, kun Pohjoismaiden Yhdyspankin talo, nykyinen Jyväskeskus, valmistuu Asema- ja Kauppakatujen länsikulmaukseen. Keskustarakentamisen pohjana on yhä rakennusjärjestyksen mukainen umpikortteli.³⁶⁶ Kun niin sanottu Oron talo valmistuu Väinön- ja Yliopistonkatujen kulmaan toria vastapäätä ja Tyynelän liiketalo Asema- ja Yliopistonkatujen kulmaukseen, ruutukaava-alueen liikekeskus alkaa pimeällä ikään kuin sulkeutua itsensä sisään: Kilpisen-, Vapauden-, Väinön- ja Yliopistonkatujen rajaaman alueen sivut ovat jo melko tiiviisti rakennettuja, ja jokaisella on ainakin jonkinlainen korkeampi rakennus ikkunarivistöineen ja julkisivuvalaistuksineen; vain Vapaudenkadun valaistusprofiili on yhä muita matalampi. Alueen sisällä kortteleiden välinen katutila on korkeiden rakennusten myötä muuttumassa avarasta kuilumaiseksi, ja sähkövalon merkitys urbaanistuvan tilan viihtyisyyden lisääjänä kasvaa entisestään. Viihtymistä tosin ei vielä ainakaan kovin suoraan pohdita, vaan viihtyisyys on vielä yhtä kuin perusvalaistu, pimeän ajan liikkumisen mahdollistava katutila. Valaistus on yleisesti sekä kaduilla että rakennusten julkisivuissa – viestiä välittävä, visuaalinen mainosvalaistus pois lukien – edelleen täysin funktionaalista: tavoitteena on helpomman ja turvallisemman liikkumisen vuoksi valaista pimeää kaupunkitilaa, eikä valaistuksella vielä koeta olevan merkittävämpää esteettistä tehtävää. Kortteleiden julkisivujen sisäänvetäminen alkaa muuttaa katutilan olemusta, ja mainosvalaistus kuuluu jo olennaisesti ydinkeskustan visuaaliseen ilmeeseen.

Yleistynyt autoliikenne tuottaa joskus myös sähkölaitoksen miehille työtä, kun jonkun kilpa-ajoon asti innostuneen autoilijan ajoneuvo on lipsahtanut päin valaisinpylvästä ja pylväs on katkennut. Sähköammattilaiset kuljettavat uuden pylvään ja korjaukseen tarvittavat työvälineet kahden polkupyörän väliin lastattuina haaveripaikalle pyöriä taluttaen, ja korjausurakkaan saattaa kulua kokonainen työpäivä, vaikka ei tarvitsisi mennä kaupungin laitaa kauemmaksi. Ainakin niin sanotussa Maailmanlopun mutkassa

---

³⁶⁴ Salomaa 1988, 35.

³⁶⁵ Skippari 2002, 105.

³⁶⁶ Jäppinen 2005, 256–257, 238.

nykyisessä Mattilanniemen risteyksessä tiedetään kilpa-autoillun pylväitä nurin.³⁶⁷ Tuhannen auton raja rikkoutuu Jyväskylässä 1940–1950 -lukujen taitteessa, ja sen jälkeen auto alkaa entistä voimakkaammin hallita niin kaupunkisuunnittelua kuin pimeään ajan keskustanäkymää: ajovalojen lisäksi autoistuminen tuo kaupunkiin myös valaistut pysäköintialueet korkeine katuvalaisinpylväineen. Ensimmäisen kerran autojen pysäköinti huomioidaan vuoden 1955 rakennusjärjestyksessä.³⁶⁸ Vuosikymmenen lopulla kotien ikkunoista sinertävänä välkkyvä televisioruudun kajastus liittyy kaupungin valokavalkadin sävyihin. Vuonna 1953 valmistuu yksi Jyväskylän laajimmin tunnetuista maamerkeistä, Harjun punatiilinen Vesilinna, jonka 35-metrinen näkötorni kohoaa kaupungin silhuettiin kärjessään valaistu kellotaulu.³⁶⁹

3.5.2 Väinönkadun kauppiaat aloittavat joulukatutradition

Ensimmäisen askelen kohti uudenlaista, visuaalista valaistusta ottavat jälleen kaupungin kauppiaat: Jyväskylän ensimmäisen joulukadun valot syttyvät vuonna 1954 kauppaliikkeiden reunustamalla, kapeaksi ja korkeaksi katutilaksi kasvavalla Väinönkadulla.³⁷⁰ Myös pylväisiin on kiedottu köynnökset, ja lisäksi joulukadulle luodaan tunnelmaa jokapäiväisillä musiikkiesityksillä ja joulupukin vierailuilla.

Harju- ja Väinönkatujen risteyksessä sijaitseva, vilkkaan matkustajaliikenteen käytössä oleva linja-autoasema lähiympäristöineen vaatii 1950-luvulla asentamaan uusia valaistuspisteitä moneen otteeseen.³⁷¹ Elävyyttä katutilojen valaistukseen tuovat kohdekohtaiset valaisimet: esimerkiksi Kilpisen- ja Vapaudenkatujen kulmaan vuonna 1938 valmistuneen, Bertel Strömmerin suunnitteleman funktionalistisen huoltoaseman piha- ja katualue saa 1960-luvun alussa valonsa kolmesta erilaisesta valaisimesta. Korkeat katuvalaisinpylväät täyttävät perustehtävänsä valaisten ajorataa ja hiukan myös jalkakäytävääkin, kaksivartinen matalampi pihavalaisin palvelee bensiiniä ostavia autoilijoita. Pallovalaisimilla on lisäksi – kolmikön ainoana –

³⁶⁷ Veikko Lahtisen suullinen tiedonanto 14.9.2009.

³⁶⁸ Ks. Jäppinen 2005, 242–266, kappale ”Auto muuttaa kaupunkikuvaa”.

³⁶⁹ Jyväskylän yliopiston museo, kotisivut/ Jyväskylän Harjun ja Keski-Suomen luontomuseon vaiheita.

³⁷⁰ Ks. joulukatukuvia Jäppinen 2005, 269, 339; Skippari 2002, 145.

³⁷¹ Kunn. kert. 1954/osa II, 227 (Cf:32); 1956/osa II, 247 (Cf:35); 1957/osa II, 253 (Cf:38); 1958/osa II, 274 (Cf:40); 1959/osa II, 327(Cf:42).

jo myös jonkinlainen esteettinen funktio.³⁷² Kirkkopuisto on valaistu katuvalaisimilla, ja esimerkiksi vuosien 1964–1965 vaihtumista juhlistetaan ilotulituksella (kuva 19).

Kuva 19. Katuvalaisimin valaistussa Kirkkopuistossa järjestetään vuodenvaihteessa 1964–1965 näyttävä ilotulitus. Kuva Keski-Suomen museo.

3.5.3 Valolähteiden kehitys siivittää ahkeraa rakentamista

Vuonna 1960 Harju- ja Väinönkatujen kulmaan valmistuu uusi, torin tason yläpuolelle korotettu linja-autoasema hotelleineen. Jyväskylä on vilkas linja-autoliikenteen keskus, ja sen ympäristön valaistusta rakennetaan ahkerasti. Matkustajaliikenne sujuu pimeällä muun muassa neljän torin puoleista reunaa valaisevan, hyvin korkealle nostetun lampun valossa. Jyväskylän keskustakatuja valaisin on ajan tyyppinen metallinen tievalaisin, jonka valolähteenä on kaasupurkauslamppu, mutta vanhoja kuparikupuisia valaisimia saattaa kaupungin reuna-alueilla nähdä vielä paljon myöhemminkin. 1960-luvulla valolähteet ja sähköjohdot kehittyvät merkittävästi, mikä vaikuttaa osaltaan myös ulkovalaistuksen lisääntymiseen.³⁷³ Jyväskylänkin katuvalaistuspisteiden lukumäärä nousee vuosikymmenen aikana runsaasta 2 000:sta noin

³⁷² Ks. kuvia Jäppinen 2005, 313; Skippari 2002, 97.

³⁷³ Salomaa 1988, 37.

5 500:een.³⁷⁴ Kun muun muassa laaja Kuokkalan–Äijälän alue vuonna 1965 liitetään vuonna 1960 perustetun Keski-Suomen läänin pääkaupunkiin Jyväskylään, tarvitaan uusien alueiden asukkaiden katuvalaistusvaatimukseen vastaamiseksi jälleen neuvotte-
luja sähköyhtiöiden välillä. Sokoksen talo valmistuu vuonna 1962 ja asettuu valaistuine
näyteikkunoineen pimeään ajan keskustanäkymään.³⁷⁵ 13-kerroksinen, Alvar Aallon
suunnittelema Viitatorni-rakennus lisää keskustan ulkopuoliseen maisemaan topo-
grafisesti harvinaisen elementin. Punainen, oranssinkeltainen ja vihreä valo murtavat
katuvalaisinten kellertävän valon vallan myös Jyväskylässä, kun ensimmäiset
liikennevalot asennetaan Yliopiston- ja Väinönkatujen risteykseen vuonna 1966.³⁷⁶

Sähkölaitoksen toimistotilat siirtyvät Lutakosta Vapaudenkadulle vuonna 1963. Luta-
kon tiloja käytetään vielä loppuvuosikymmen ajan toiminnallisina versta- ja varasto-
tiloina ennen uuden ”sähkötalon” valmistumista Savelan lämpölaitoksen yhteyteen ja
kaikkien toimintojen siirtymistä sinne vuonna 1971.³⁷⁷ Lutakon tilaviin varastoihin on
kertynyt kattava kokoelma myös aikaisempien vuosikymmenten käytöstä poistettuja
katuvalaisimia, joita muuton lähestyessä käydään vanhaa kalustoa arvostamattoman
vastaavan hoitajan käskystä rankoin ottein hävittämään. Pihaan ajetaan siirtolava, ja
kesätyöntekijät komennetaan heittämään kertyneet tavarat lavalle. Parhaaseen räis-
keeseen paikalle sattuu – valaistuskulttuurin historian onneksi – sähkölaitoksella
tuolloin työskentelevä, juuri valmistunut sähköteknikko Veikko Lahtinen, joka ”huutaa
homman seis” ja onnistuu pelastamaan useammankin vielä ehjän valaisimen jälkipol-
ville säilytettäväksi. Kokonaisen 1900-luvun alun hiilikaarilampun vinssimekanisme-
neen ja säilyneen alkuaikojen valaisinkalusteen hän toimittaa myöhemmin Hämeen-
linnaan Sähkömuseo Elektran kokoelmiin. Perheen omaa olohuonetta valaisee yhä
edelleen Lahtisen kattovalaisimeksi muokkaama komea kaarivalaisin, joita suvun
hallussa on kaksi muutakin kappaletta, keittiössä loistaa 1930-luvun kuparikupulamppu
ja kesäasunnon aarre on myös siirtolavalta pelastettu koristeellinen ulkovalaisin, joka
1900-luvun alussa johdatti ”vierailijoita” kaupungintalon tontilla sijainneeseen poliisi-
putkaan (ks. kuvat 20, 21, 22 ja 23).

³⁷⁴ Ks. taulukko 2 sivulla 113.

³⁷⁵ Ks. Jäppinen 2005, 272.

³⁷⁶ Ks. Jäppinen 2005, 254–255.

³⁷⁷ Ks. Skippari 2002, 134.

Kuva 20. Jyväskyläläisten Veikko ja Pirkko Lahtisen olohuoneen katosta arvoisensa paikan löytänyt 1900-luvun alun kaarivalaisin on yksi neljästä säilyneestä. Aikanaan kaupungin-kirkon ja vanhan torin aluetta on valaissut todennäköisesti 7–9 tällaista suurikupuista valaisinta. Kuva Anne-Marjut Rauhala.

Kuva 21. Hiilikaarivalaisinkuvun ala-osassa on karstakuppi, joka aikanaan keräsi hiilikaaresta putoilleen kuuman keräsi hiilikaaresta putoilleen kuuman karstan turvaan ruohikkopaloja sytyttämistä. Kuva Anne-Marjut Rauhala.

Kuva 22. 1900-luvun alussa tietä hallintokorttelin poliisiputkaan kirkasti taidokkaasti metallista ja lasista valmistettu, koristeellinen valaisin. Kuva Veikko Lahtinen.

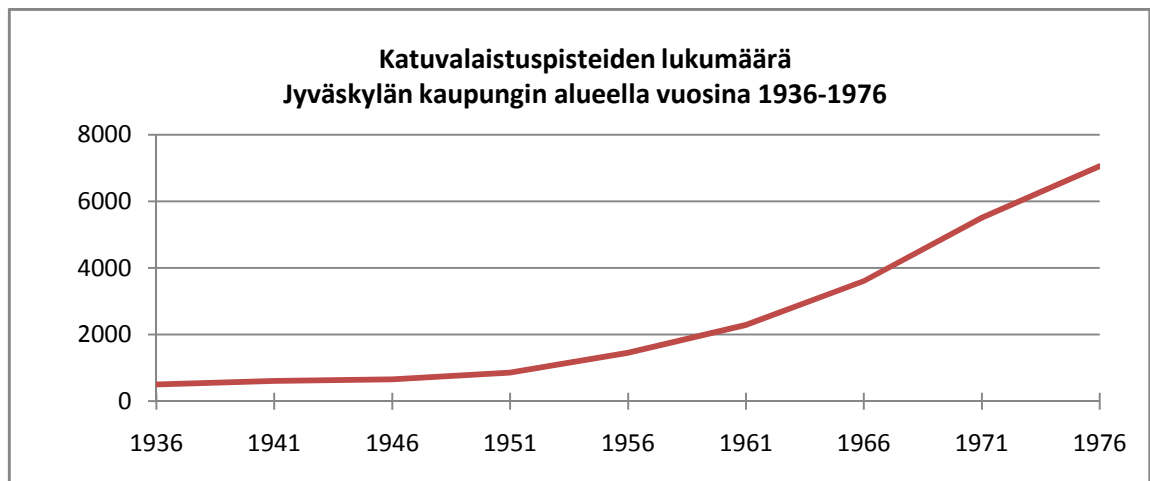

Kuva 23. Kuparikupuinen, hissimekanismilla varustettu lamppu on 1930-luvun katuvalaistuskalustoa. Kuva Veikko Lahtinen.

3.5.4 1970-luvulla katuvalaisinten määrä lisääntyy nopeasti

1970-luvun öljykriisin vuoksi valtio rajoittaa energiankäyttöä määräyksin ja antaa ohjeita ja suosituksia, jotka osaltaan kohdistuvat myös ulkovalaistuksen käyttöön ja rakentamiseen. Öljykriisin hyvä puoli on, että taloudellisuusvaatimusten vuoksi valaistuksen tekniset ratkaisut kehittyvät kriisivuosina yhä nopeasti ja innovaatioita syntyy. Markkinoille tulevat vaaleankeltaista valoa tuottavat suurpainenatriumlamput, joiden valotehokkuus on elohopeahöyrylamppeihin verrattuna kaksinkertainen. Suurpainenatriumlamput tuovat kaupunkien teille ja puistoihin valon, joka syttyessään muuttuu vähitellen vaaleanvioletista lopulliseen vaaleankeltaiseen sävyynsä toistaen ympäristön värit kellertävinä. Myöhempiin, ensimmäisistä versioista kehittyneisiin värikorjattuihin suurpainenatriumlamppuihin lisätään silmälle miellyttävämpää sinistä väriä. Ja kun 1960-luvun tievalaistuksen elohopealamput vaativat noin 30 metrin valaisinpylvästiheyden, 1970-luvulla uutta tekniikkaa käyttäen pylväsvälit saatetaan pidentää jopa 50 metriin. Tievalaistusten valotiheyslaskelmia voidaan myös tehdä tietokonepohjaisesti.³⁷⁸ 1970-luvulla myös valaisinkalusteet nykyaikaistuvat.³⁷⁹ Tekninen kehitys lisää katuvalaistuksen määrää edelleen: vuonna 1976 Jyväskylän kaupungin alueella tilastoidaan vuosikertomuksen mukaan olevan 7055 katuvalaistuspistettä (taulukko 2).

Taulukko 2. Jyväskylän katuvalaistuspisteiden lukumäärää tilastoidaan vuosikymmenten mittaan milloin tarkemmin, milloin väljemmin. Vuosista 1936–1976 on olemassa riittävästi vuosikertomuksissa julkistettua tilastotietoa, jotta lukumäärästä voidaan hahmottaa pidemmän ajan kehityskaari.

³⁷⁸ Salomaa 1988, 35–37; Wikipedia/Suurpainenatriumlamppu. Suurpainenatriumlampun toiminta perustuu natriumhöyryn korkeassa paineessa lähettämään näkyvään valoon. (Lähde: Wikipedia.)

³⁷⁹ Ritter 2006, 43.

Suosittuna tanssipaikkana palvellut Valtiontalon juhlasali suljetaan, tilat oletaan postin käyttöön ja rakennuksen ilta-ajan toiminta hiljenee.³⁸⁰ Vuonna 1972 laaditun yleisuunnitelman pohjalta niin sanottuun hallintokortteliin rakennetaan vuonna 1970 poliisitalo, vuonna 1978 virastotalo ja vuonna 1982 kaupunginteatteri. Puutalot häviävät katukuvasta rivakasti, ja keskustelu rakennussuojelusta herää kulkemaan aika ajoin hyvinkin kiihkeänä.³⁸¹ Joukkoliikenne siirtyy vuonna 1974 kulkemaan Aren aukion ja Gummeruksenkadun välillä Kauppakatua pitkin kaupungin läpikulkuliikenteen virratessa muilla pitkittäiskaduilla; päätös muokkaa samalla myös keskustakatuja pimeän ajan olemusta.³⁸² Kun ydinkeskustassa vuonna 1970 on ollut 14 000 asukasta, vuonna 1980 asukkaita on enää hiukan yli 10 000. Erityisesti lapsiperheet ovat muuttaneet keskustan ulkopuolisiin lähiöihin, ja liikerakentaminen on keskittynyt ydinkeskustaan.³⁸³ Liikealueella kadunvarren rakennukset työntyvät paikoin syvälle korttelin keskiosiin, ja siksi myös pimeän ajan valaistuksen luoma tilavaikutelma jää rikkonaiseksi.³⁸⁴

3.5.5 1980-luku on rutiininomaisen ammattityön aikaa

Ulkovalaistustekniikka kehittyi 1980-luvulla vain vähän, 1960- ja 1970-lukujen voimakkaan laajennus- ja kehitysvaiheen jälkeen. Uusia valolähteitä ei tule markkinoille eivätkä tievalaisimet uudistu, mutta valolähteiden värintoisto kuitenkin kehittyi jatkuvasti. Vanhaa muotoilua saatetaan sen sijaan kierrättää: tuona aikana Tampereen sähkölaitoksen rakennuspäällikkönä työskennellyt diplomi-insinööri Pentti Salomaa on havainnut, että puistovalaistuksessa palataan tuolloin noin 20 vuoden välivaiheen jälkeen uudestaan ”pallokauteen”.³⁸⁵ Oulussa taas kaupunkikuvaa eheytetään 1980-luvulla professori Antero Markelinin (1931–2005) suunnitelman mukaisesti katutiloja rajaavin yhtenäisin valaisinrivein.³⁸⁶ Markelin analysoi myös Helsingin vanhaa keskustaa Senaatintorin lähiympäristössä ja korostaa arkkitehtuurin vääristymättömyyttä: hänen

³⁸⁰ Rohunen & Rossi 2000, 99.

³⁸¹ Ks. Jäppinen 2005, 309–315.

³⁸² Jäppinen 2005, 304.

³⁸³ Kydén & Salmela 2000, 51.

³⁸⁴ Jäppinen 2005, 238.

³⁸⁵ Salomaa 1988, 38–39.

³⁸⁶ Ilveskorpi 2003, 35.

mukaansa valaistus ei saa syödä arkkitehtuurilta sen asemaa.³⁸⁷ Salomaa kuvaa perinteisen, niin sanotun teknisen ulkovalaistuksen toteuttamista 1980-luvulla jo lähes rutiininomaiseksi ammattityöksi, koska valtakunnalliset suunnittelu- ja rakennusohjeet ja valaistussuositukset ovat hyviä. Hän arvioi myös, että vielä 1980-luvun lopussa Suomessa käytetään vähän niin sanottua maisemavalaitusta verrattuna Keski-Eurooppaan ja että öljykriisi on viivästyttänyt maisemavalaituksen käyttöönottoa kymmenkunta vuotta. Maisemavalaitukseen hän sisällyttää julkisivuvalaitukset, veistosten, puiden ja muiden vastaavien kohteiden valaitukset sekä erilaiset koristevalaitukset, joista pitää Tampereen vuodesta 1961 järjestettyjä Valoviikkoja hyvänä esimerkkinä. Salomaan sanoin ”Ulkovalaituksen perinteiset käyttötarkoitukset ovat olleet liikenneturvallisuuden, yleisen järjestyksenpidon ja turvallisuuden sekä viihtyisyyden parantaminen. Maisemavalaituksen käyttöön tulisikin kiinnittää tulevaisuudessa enemmän huomiota.”³⁸⁸ Veikko Lahtinen puolestaan kommentoi 1970–1980 -lukujen valaitusta, että ”vain tehoon kiinnitettiin huomiota, se oli suurempi hyve kuin värisävy”.³⁸⁹

Kauppakadun viimeinen puurakennus Kirkkopuiston länsinurkalla Toritalon kupeessa puretaan vuonna 1989, ja tilalle rakennetaan nelikerroksinen kerrostalo. Seminaarinmäen kampukselle ruutukaavan reunaan valmistuneet Arto Sipisen suunnittelemaat yliopistorakennukset liittyvät rakentamaan myös yläkaupungin pimeään ajan ilmettä tiheämmäksi.³⁹⁰ Vuonna 1989 Yliopiston- ja Väinönkatujen kulmaan avataan Torikeskus, joka käynnistää Jyväskylässä – ensimmäisten suomalaiskaupunkien joukossa – kauppakeskusten aikakauden ja tuo keskustaan uudenlaista kuluttamisen tilaa. Torikeskus tuo kaupunkikuvaan myös mainosvalaitusmallin, jossa keskuksessa toimivien liikkeiden valaitut logot on koottu ryhmäksi piirtymään pimeällä rakennuksen korkeaa seinää vasten. Katutilaa muistuttavat, mutta sisälle siirretyt kuluttamisen tilat on suunniteltu selkeiksi haluamisen ja nautinnon maisemiksi, jotka tulvivat visuaalisia ärsykeitä ja voimakkaita symboleja myös pimeään aikaan.³⁹¹ 480-

³⁸⁷ Kauppinen 2006, 29.

³⁸⁸ Salomaa 1988, 38.

³⁸⁹ Veikko Lahtisen suullinen tiedonanto 14.9.2009.

³⁹⁰ Jäppinen 2005, 330.

³⁹¹ Kuluttamisen maantieteestä ks. Häkli 2004, 86–87.

metrinen, Jyväsjärven ylittävä Kuokkalan silta valmistuu tuolloin Suomen neljänneksi pisimpänä tiesiltana.

Jyväskylän apulaiskaupunginjohtajana vuosina 1981–2004 toimineen Ahti Vielman mukaan jo tuolloin ajatellaan myös julkisen valaistuksen estetiikkaa, mutta aihe on esillä osana laaja-alaisempaa kaupunkisuunnittelua: ”valaistussuunnittelu on hyvän kaupunkisuunnittelun ja suuren luokan ratkaisujen seuraus”. Julkista valaistusta ajatellaan myös imagollisesta näkökulmasta, mutta sitä ei vielä argumentoida nykyiseen tapaan.³⁹²

3.6 1990-luku: Katseet alkavat kohdistua valaistussuunnitteluun

3.6.1 Kävelykadun valaistus sisältää sekä funktion että taiteen idean

"Kuin Tuhkimo Jyväskylä istuksii päivät pitkät Harjun ja järven välisessä porokasassa, mutta kun yö laskee tummat liepeensä Päijänteen ulapoille ja sisämaan cityn yli, Tuhkimo kaivaa kimaltavat energiakorunsa esille. Sillä hetkellä se muuttuu Jyväskylä by Night -kierroksen lumoajattareksi. (- -) Puolikilometristä Kuokkalan siltaa päästä päähän tallustellessa näkee kauas ja paljon. Jyväskylä kiipeää takana/edessä kohti tummanpuhuvaa Harjua. Iltayöstä minä ainakin tunsin olevani uppo-oudossa ja viehkeässä kaupungissa. Outous aina vähän kiihottaa.", kirjoittaa toimittaja Anja Penttinen kirjassaan ”Lutakon tyylikäs leidi ja muuta kävelijän Jyväskylää”. Kuin ennustuksen kaltainen kirjoitus on päivätty 18.2.1990.³⁹³

Vuonna 1991 noin 65 000 asukkaan³⁹⁴ Jyväskylän kaupungin ulkovalaistuksesta vastaava, energialautakunnan alaisena liikelaitoksena toimiva energialaitos tekee ja kaupunki hyväksyy ulkovalaistuksen yleissuunnitelman, jossa määritellään valaistavien kohteiden

³⁹² Ahti Vielman suullinen tiedonanto 30.9.2009.

³⁹³ Penttinen 1994, 30–31.

³⁹⁴ Jäppinen 2005, 298.

valaistustavoitteet ja -tasot sekä käytettävät valonlähteet.³⁹⁵ Suunnitelma on yhä hyvin funktiokeskeinen. Kuitenkin Jyväskylä ottaa jo tuolloin – ehkä hiukan huomaamattaan – ensiaskelensa maailmalla kiihtyvästi yleistyvän urbaanin kaupunkivalaistuskulttuurin suuntaan: muun muassa Tammisaarella vuonna 1965 ja Oulussa 1980-luvun puolivälissä avattujen kävelykatujen jälkeen ensimmäisten joukossa kävelykaduksi Kilpisenkadun ja Aren aukion välillä muuttuva Kauppakatu saa jo valmistuessaan vuonna 1995 katutilaan epäsuoraa valoa tuottavat, sateenkaaren värejä varressaan toistavat valaisinpylväät (kuva 24). Idea kävelykadun perustamisesta on syntynyt jo 1970-luvun lopulla keskustan kaavarunkoa hahmotettaessa.³⁹⁶ Kuitenkin joukkoliikenne siirtyy Kauppakadulta Vapaudenkadulle vasta vuonna 1992, jolloin kävelykatusuunnitelmaa aletaan toden teolla toteuttaa.

Kävelykadun valaistus on ensimmäinen Suomessa toteutettu katutilan erikoisvalaistus, joka toimii myös ympäristötaiteena, ja se myös tuo Jyväskylän katuvalaistukseen värivalon. Myös kuituvalaistus on vielä niin uutta, ettei valmiita pylväsmalleja ole, ja siksi kävelykadulle suunnitellaan oma pylväs. Pylvään prototyyppi on 1990-luvun alussa kaupunkilaisten nähtävänä Asema- ja Kauppakatujen risteyksessä, siitä saa kertoa mielipiteensä, ja näkemyksiä Ahti Vielman mukaan esitetäänkin ainakin apulaiskaupunginjohtajan liikkeessä kaupungilla. Esillä oleva valaisinpylväs myös valitaan uuden kävelykadun valaisimeksi.³⁹⁷ Vuodesta 1991 vuoden valaistuskohteen valinneet Neuvottelevat Sähkösuunnittelijat NSS ry, Sisustusarkkitehdit SIO ry/Ornamo, Suomen arkkitehtiliitto SAFA ry, Suomen toimitila- ja rakennuttajaliitto RAKLI ry, Suomen Valoteknillinen Seura ry, Suomen Sähkötukkuiliikkeiden Liitto ry ja Sähkö- ja teleurakoitsijaliitto STUL ry palkitsevat Jyväskylän kävelykadun vuoden 1997 valaistuskohteenä.³⁹⁸ Myös Suomen Kuntatekniikan yhdistyksen nimeämä lehdistöraati valitsee sen vuoden 1997 kuntatekniikan saavutukseksi, perusteluinaan muun muassa kadun keskeinen sijainti, korkeatasoinen toteutus, lämmityksen luoma miellyttävä ympäristö ja viihtyisyyttä ja omailmeisyyttä antavat valaisinrivistöt.³⁹⁹

³⁹⁵ Esimerkiksi Efektia Palvelu Oy 1996, 8.

³⁹⁶ Keskisuomalainen/Kotimaa-sivut 30.4.2002/Kakkori.

³⁹⁷ Ahti Vielman suullinen tiedonanto 30.9.2009.

³⁹⁸ Ks. palkitut valaistuskohdeet esimerkiksi www.safa.fi/archive/60_ValaistuskohdeOhjelma2009.pdf.

³⁹⁹ Keskisuomalainen/Kotimaa-sivut 6.6.1997/Ilonen.

Kuva 24. Jyväskylän vuoden 1995 syyskuussa avatun kävelykadun sateenkaaren värejä toistavat valaisinpylväät samoin kuin kadun automatisoitu sulatusjärjestelmä kiinnostavat muitakin kaupunkia, ja monet delegaatiot käyvät tutustumassa innovatiiviseen katutilaan. Valaistussuunnittelija Sirpa Laitinen. Kuva Jyväskylän kaupunki.

Ranskassa Lyonin kaupunki tekee ulkovalaistuksen yleissuunnitelman, järjestää ensimmäiset valofestivaalinsa ja innostaa esimerkillään runsaat 250 muutakin ranskalaiskaupunkia tekemään valaistuksen Master Planin 1990-luvun aikana. Muuallakin aletaan vähitellen kääntää katseita kohti valaistussuunnittelua, mitä itse kukin käsitteellä silloin tarkoittaakin.⁴⁰⁰ Helsingin Energia järjestää vuosikymmenen puolivälissä keskustavalaistuskilpailun, mutta mikään kilpailussa palkituista ratkaisuista ei kuitenkaan päädy toteutettavaksi.⁴⁰¹

Jyväskylän ydinkeskustassa voi vielä 1990-luvulla nähdä esimerkiksi samassa risteyksessä sekä uusia että vähän vanhempia katuvalaisimillejä (kuva 25). Katuvalaisinkalusto uusitaan kokonaan yleensä kokonaisvaltaisempien saneerausten

⁴⁰⁰ Ritter 2006, 44.

⁴⁰¹ Kauppinen 2006, 29.

yhteydessä ja tietenkin myös taloudellisen tilanteen mukaan. Yleisajatuksena on energiansäästö. Elohopealampun jälkeen markkinoille tulee välimuoto, niin sanottu korvaava natriumlamppu, joka sopii samaan liitäntälaitteeseen kuin elohopealamppu. Valaisinpylväiden lamput vaihdetaan nostokorillisen lava-auton avulla ryhmävaihtoina noin neljän vuoden välein, mutta yksittäisiä vaihtoja luonnollisesti tarvittaessa tehdään tärkeimpiin paikkoihin ja myös asukkaiden ilmoitusten mukaan. Koko kaupungin valaistuksen syttymistä ohjataan yhdellä hämäräkytkimellä, mutta käskyn lähdettyä kaikki valaisimet eivät yhtä aikaa ”räpsähdä päälle”, vaan viive voi paikasta riippuen olla kymmenisen minuuttiakin.⁴⁰²

Kuva 25. Vuonna 1994 Kilpisen- ja Yliopistonkatujen risteuksen valaisimina on kolmea erilaista metallivalaisinmallia. Ammattilaiset arvioivat keskimmäisen tievalaisimen asennetun 1950–1960 -luvulla ja vasemmanpuoleisen ehkä 1970-luvulla ja pyöreiden valaisinten olevan 1980–1990 -lukujen mallistoa. Kuva Keski-Suomen museo/Taito Mörk.

⁴⁰² Markku Rinteen suullinen tiedonanto 30.9.2009.

3.6.2 Innovatiivinen visiointi käynnistyy

Vuoden 1996 keväällä arkkitehti, professori Ranko Radovic julkaisee oman ehdotuksensa Jyväskylän kaupunkikuvan ja urbaanin kehityksen suuntaviivoiksi ja strategiaksi. Kymmenen konkreettista ehdotusta sisältävä pamflettimainen asiantuntijalausunto muokkaa Jyväskylän kaupunkiolemuksen piirteitä vahvoin sanoin. Radovicin kirja alkaa kuvaavasti motolla ”Emme voi odottaa tulevaisuutta niin kuin odotamme junaan. Tulevaisuus täytyy rakentaa.”.⁴⁰³ Kaupungin Radovic määrittää funktionaaliseksi, taloudelliseksi ja poliittiseksi faktaksi ja kulttuuriseksi artefaktiksi, joka on samanaikaisesti sekä tulos ja tuote että aktiivinen tuottaja kaupungin muille sosiaalisen ja kulttuurisen elämän ilmenemismuodoille, ja vaatii kaupunkikulttuurin lähestymisestä uudella tavalla.⁴⁰⁴

Ranko Radovic painottaa, että kaupunkimiljöön laadusta viestii juuri valon kaltaisten urbaanien/arkkitehtonisten yksityiskohtien laatu ja – muun muassa – ehdottaa ”joidenkin uusien, koko kaupunkiin liittyvien urbaanien/arkkitehtonisten arvojen luomista, kuten esimerkiksi 40 valitun rakennuksen systemaattista valaisemista, eräänlaista ’arkkitehtuurin ilta-antologiaa’”, jonka suunnitteluun pestataan lahjakkaita arkkitehtejä, muotoilijoita ja valaistussuunnittelijoita. Valaisemiskriteereille Radovic asettaa kaksi vaatimusta: valaistaviksi valitaan sekä parasta arkkitehtuuria että rakennuksia, jotka ”tuovat yöhön kognitiivisen, nivelletyn kaupunkimaamerkkien järjestelmän”. Ajan valaistusteknologian laajoine mahdollisuuksineen Radovic näkee ”hienona välineenä, jolla kaupunki-imagoa, vaikutelmaa ja tunnelmaa voidaan parantaa ilman suurempia muutoksia ja rakennelmia”. Valaistavien kohteiden tärkeimpinä kriteereinä hän pitää rakennusten arkkitehtonisen arvon ja laadun lisäksi sijaintia kaupunkikonaisuudessa, ja korostaa myös rakennusten niveltymistä kaupunkikokonaisuudessa toisiinsa valaistuksen avulla. ”(- -) Jyväskylän öisen kartan täytyy korostaa ympäröivien strukturoitujen tilojen ja yksiköiden merkitystä. Valaistuksella kaupunkialueet ja rakennukset luovat tärkeän tunteen kaupungin arkkitehtuurin

⁴⁰³ Radovic 1996, 5; sitaatti kirjailija Georges Bernanosilta (1888–1948).

⁴⁰⁴ Radovic 1996, 50.

tasojen integroitumisesta (- -)”, Radovic selvittää ja ennustaa, että ”kauempaa tarkasteltuna nuo valot ja rakennukset tulevat olemaan Jyväskylän erityispiirre”.⁴⁰⁵

Jyväskylän kaupunginarkkitehti Ilkka Halisen mukaan Radovicin kirjanen on professorin ahkerasti pitämistä kansainvälisistä kesäkouluista sytykkeensä saanut ja luonteeltaan kannanotto 1990-luvun kaupunkisuunnittelukeskusteluun. Suunnitelmien pohjana sitä ei Jyväskylässä ole käytetty, vaikka myöhemmin tarkasteltuna jotkut Radovicin ajatuksista näyttävätkin kaupungissa toteutuneen.⁴⁰⁶

3.6.3 Kaupunki tarttuu ulkovalaistuksen kehittämiseen uudella otteella

1.1.1996 ulkovalaistusverkon omistus ja hallinta siirtyy energialaitokselta kaupungin tekniselle palvelukeskukselle eli nykyiselle yhdyskuntatoimelle, minkä voi nähdä alkusyksäyksenä Jyväskylän strategiselle kehitykselle valon kaupungiksi. Omistajan roolissa toimii kaupungin katu- ja puisto-osasto, joka ryhtyy huolehtimaan katujen, puistojen ja kuntopolkujen ynnä muiden liikuntapaikkojen ulkovalaistuksen käyttö- ja kunnossapitopalvelujen järjestämisestä. Sekä palvelut että tekninen suunnittelu tilataan pääsääntöisesti Jyväskylän Energialta tuottaja–tilaaja -sopimusperusteella; vain Jyväskylään vuonna 1993 liittyneen Säynätsalon urakat kilpailutetaan. Vuonna 1995 voimaan tullut uusi sähkömarkkinalaki ja avautuneet sähkömarkkinat vaativat pohtimaan myös ulkovalaistuksen positiota uusista näkökulmista. Jyväskylä on mukana Suomen Kuntaliiton hallinnoimassa Ulkovalaistuksen kehittäminen -projektissa, jonka tarkoituksena on määritellä kaupungin ulkovalaistuksen tavoitetaso ja -laajuus. Projektin myötä hankkeeseen osallistuvat Jyväskylä, Espoo, Helsinki, Imatra, Joensuu, Lahti, Seinäjoki ja Vaasa verkostoituvat vertailemaan katuvalaistuskäytäntöjään benchmarking-menettelyn avulla ja saavat tietoa keinoista, joilla tavoite saavutetaan taloudellisimmalla tavalla. Vertti-vertailutiedoston tietokantaan kerättyyn dataan perustuva kaupunki-vertailu osoittaa muun muassa, että Jyväskylässä kumppanuussopimukset ovat asiallisia, kunnossapitokustannukset valaistuspistettä kohti ovat samaa runsaan 80 markan, noin 16,70 euron, keskitasoa kuin Joensuussa ja Seinäjoella ja elohopealamp-

⁴⁰⁵ Radovic 1996, 11, 14, 27–28.

⁴⁰⁶ Ilkka Halisen suullinen tiedonanto 30.9.2009.

pujen osuus Espoon ja Lahden kanssa samalla 80 prosentin tasolla muiden kaupunkien osuuksien ollessa yhä 90–95 prosenttia. Suurin laskennallinen prosentuaalinen säästömahdollisuus osoittautuu niin Jyväskylässä kuin muissakin kaupungeissa olevan kunnossapidon sektorilla. Projektin yhteydessä todetaan myös katulaitosten yleinen tarve ja halu osallistua aikaisempaa aktiivisemmin valaistuksen yleissuunnitteluun, jotta niin kaupunki- ja katusuunnittelulliset näkökohdat kuin energian kulutuksen vähentämisen keinot tulisivat varmasti huomioiduiksi parhaalla mahdollisella tavalla.⁴⁰⁷ Jyväskylän kaupungin ja energialaitoksen työnjakomalli on esimerkki uudesta suuntauksesta.

2.12.1996 päivätyn Jyväskylän kaupungin ulkovalaistuksen kehittämissuunnitelman mukaan ulkovalaistuksen pääperiaatteena on kaikkien katujen valaiseminen tavoitteena suositukset täyttävä, tarkoituksenmukainen, taloudellinen ja yleisiä alueita mahdollisimman hyvin palveleva valaistus. Ohje- ja opasteoksina ovat, yleisen käytännön mukaan, Tielaitoksen Tievalaistuksen käsikirja ja Sähkölaitosyhdistyksen tuottama ohjeistus optimiarvoineen. Kaupungin keskustasta on valmistumassa erillinen saneeraussuunnitelma, jossa määritellään valaistusluokat, valolajit, valaisimet, pylväätyynä muut sähkötekniset lähtökohdat. Myös viihtyisyys tulee kehittämissuunnitelmas- sa esille, kun käytöstä poistuvan, valkoisempaa valoa tuottavan elohopealampun tilalla yleistyvän suurpainenatriumvalaisimen kellertävän värin todetaan osaltaan parantavan myös katutilan viihtyisyyttä. Katuvalaistuksen palamisaikaa säädellään kahden hämäräkytkimen avulla, joista toinen ohjaa kävelykadun valaistusta ja toinen keskustaverkon loppuosaa. Valaistus päätetään sammuttaa kesäisin kymmenen viikon sijaan vain kahdeksaksi viikoksi, mutta Kävelykadun valaisimia ei sammuteta silloinkaan. Ulkoilualueilla käytetään yösammutuksia läpi vuoden.⁴⁰⁸

Vuosina 1994–1997 Jyväskylä osallistuu kahdeksan Euroopan Unioniin ja entisen itäblokin maihin kuuluvan kaupungin kanssa CLEEN Communal Lighting and Energy Efficiency Network -projektiksi nimettyyn EU-hankkeeseen, jonka tavoitteena on pohtia, kehittää ja tehostaa julkisen valaistuksen vastuullista toteuttamista ja hallinnoimista kunnallisesta näkökulmasta ja verkostoida paikallisviranomaisia kokemusten

⁴⁰⁷ Efektia Palvelu Oy 1996, 3, 4, 8, 13–14, 18, 23. Rahanarvolaskuri osoitteessa rahamuseo.fi.

⁴⁰⁸ Jyväskylän kaupunki, raportit/Ström & Piippo 1996, 2–6.

vaihtoon. Mukana on valaistuksen parissa työskenteleviä ammattilaisia Jyväskylän kaupungin teknisen palvelukeskuksen ja vuoden 1997 alusta yhtiöitetyn Jyväskylän Energia Oy:n⁴⁰⁹ edustajien lisäksi Irlannin Corkista, Tsekin Caslávista ja Kutna Horasta, Kreikan Halastrasta ja Sikies’stä, Puolan Besanconista, Romanian Odorheiu Secuiescista ja Iso-Britannian Walesin Neath Port Talbotista. Projektin raportin johdannossa todetaan muun muassa, että tie- ja katuvalaistuksen johtamista käsittelevän kirjallisuuden joukossa on vain kovin vähän ei-teknistä kirjallisuutta, kerrotaan erään hankeosallistujan – lievätkö jyvaskyläläiset olleet asialla? – todenneen valaistuksen olevan enemmänkin taidetta kuin tiedettä ja toivotaan projektin toimivan alkuna myös siihen suuntaan. Kun hankekumppanit tapaavat Jyväskylässä vuoden 1997 syyskuussa, jyvaskyläläiset esittelevät heille vuoteen 2010 ulottuvan ja tie- ja pääkatuverkoston valaistuskategoriat ja lampputyypit erittelevän yleissuunnitelmansa. Tavoitteeksi mainitaan, että vuonna 2010 valaisimena käytetään pääasiallisesti suurpaine-natriumlamppuja ja perustellaan tavoitetta muun muassa sillä, että suurpaine-natriumlamput voivat valaista alueen tasaisesti ja taloudellisesti ja että ne ovat vuositasolla edullisempia kuin muut lampputyypit.⁴¹⁰ Projektin myötä Jyväskylä myös ottaa käyttöön uudenlaisen, paikkatietoon perustuvan tietokonepohjaisen kunnossapidon johtamisohjelman.⁴¹¹ CLEENiin osallistumalla Jyväskylä saa muun muassa sekä hyviä että huonoja esimerkkejä valaistuksen järjestämisestä yhteistyökaupungeissa ja projektiin kuuluneiden messu- ynnä muiden vierailujen kautta tietoa uudesta tekniikasta.⁴¹²

Vuoden 1998 lokakuussa Jyväskylän kaupunki liittyy Suomen Kuntaliiton ja kauppa- ja teollisuusministeriön solmimaan, kuntien energiansäätöä edistävään vapaaehtoiseen sopimukseen, jonka tavoitteena on energian tehokas käyttö ja uusien toimintamallien integroituminen osaksi kunnan jokapäiväistä toimintaa. Jyväskylän sopimukseen liittyy energiankäytön tehostamissuunnitelma, jossa ulkovalaistuksen osalta pyritään keskimääräisen valopistekohtaisen sähkönkulutuksen vähentämiseen kuudella prosentilla vuoden 1997 tasosta vuoteen 2000, kahdellatoista prosentilla vuoteen 2005 ja

⁴⁰⁹ Ks. Skippari 2002, 154–156.

⁴¹⁰ Jyväskylän kaupunki, raportit/Meeting of the CLEEN-project.

⁴¹¹ Jyväskylän kaupunki, raportit/CLEEN 2, Final Report.

⁴¹² Kari Strömin sähköposti A-M. Rauhalalle 23.9.2009.

neljällätoista prosentilla vuoteen 2010 mennessä.⁴¹³ Ympäristöystävällinen ulkovalaistus 1 -hankkeeksi nimetty, Keski-Suomen ympäristökeskuksen kanssa toteutettava projekti tukeutuu CLEEN-projektissa omaksuttuun uuteen tekniikkaan.⁴¹⁴ Sen puitteissa elohopealampuista pyritään kokonaan eroon myös paitsi energiansäästölistä myös ympäristösyistä: elohopealampuista luopuminen vaikuttaa pitkällä aikavälillä helpottavasti jätehuollon ympäristöongelmiin ja vähentävästi energiantuotannosta johtuviin päästöihin. Vuonna 1997 Jyväskylän alueen ulkovalaistusverkossa – Säynätsaloa lukuunottamatta – on 14 810 lamppua, joista noin 80 prosenttia elohopealamppuja ja 19,55 prosenttia suurpainenatriumlamppuja; monimetalli- ja hehkulamppuja on yhteensä enää vain muutamia kymmeniä. Hankevuosina 1998–2002 ulkovalaistusverkon elohopealampuista yli 9300 korvataan suurpainenatriumlampuilla, jotka myös parantavat valotehoa. Ulkovalaistuksen energiankulutuksesta säästöä kertyy kymmenen prosenttia, mutta uusittujen valopisteiden valon määrä kasvaa 15 prosenttia, ja siten myös turvallisuuden tunteen mahdollisuus lisääntyy. Lamppujen vaihdon seurantayhteistyötä tehdään belgialaisen lamppuvalmistajan kanssa, vierailaan puolin ja toisin tutustumassa tuloksiin ja pohditaan ulkovalaistuksen kehitysmahdollisuuksia.⁴¹⁵ Vaihto aloitetaan kesän 1998 aikana Lohikoskelta, Mannilasta ja keskustasta ulottuen Mäki-Mattiin, Nisulaan ja Taulumäelle. Lamppujen vaihdon myötä kaupungin yleisvalaistuksen sävy muuttuu kylmänvalkoisesta keltaisemmaksi. Käytöstä poistuvista elohopealampuista käyttökelpoiset säästetään yksittäisiä korjausvaihtoja varten, loput hävitetään ongelmajätelaitoksella.⁴¹⁶

Kaupungin lisäksi myös asukkaat valaisevat arkiympäristöään, ja ratkaisuihin suhtaudutaan monilla mielin. ”Jouluvaloista tullut pihavalojen korvike”, otsikoi Keski-suomalainen joulun 1998 alla. Artikkelissa ihmetellään suomalaisten yhä pidemmäksi venyvää joulunajan ulkovalaistusintoa, sähköiset kynttiläkoristeet kun saattavat palaa ikkunoilla ja pihoissa marraskuusta maaliskuulle, ja kerrotaan ympäristösuunnittelun ammattilaisten olevan huolissaan siitä, kuinka kynttiläjäljitelmillä korvataan puutarha-

⁴¹³ Jyväskylän kaupunki, raportit/Ympäristöystävällinen ulkovalaistus -hankkeen vaihe 1:n loppuraportti.

⁴¹⁴ Kari Strömin sähköposti A-M. Rauhalalle 23.9.2009.

⁴¹⁵ Jyväskylän kaupunki, raportit/Ympäristöystävällinen ulkovalaistus -hankkeen vaihe 1:n loppuraportti.

⁴¹⁶ Keski-suomalainen/Kotimaa-sivut 23.5.1998.

ja maisemavalaistus. Vuodenaikojen mukaan elävän valaistuksen mahdollisuudet pimeässä Pohjolassa kuitenkin tunnustetaan.⁴¹⁷ Kodin pihapiirin koristaminen valaistuksella on tullut jäädäkseen, sitä todistavat myös Jyväskylän pimeän ajan näkymät.

3.6.4 Kirkkopuiston tuoretta ilmettä etsitään kilpailulla

Varsin vapaasti kasvaneen ja metsittyneen Kirkkopuiston tila alkaa 1990-luvun mittaan pohdituttaa päättäjiä. Kuntotutkimuksessa osa vanhoista puista todetaan lahonneiksi, puisto on vaatimattomasti valaistu ja pimeällä turvaton eikä sen enää voida katsoa ainakaan parantavan kaupunkikuvaa. Vuonna 1998 Jyväskylän kaupungin tekninen palvelukeskus järjestää yhdessä Suomen maisema-arkkitehtiliitto ry:n kanssa kilpailun, jonka tavoitteena on kehittää ideatason suunnitelma Kirkkopuiston, ”kaupungin arvokkaimman paikan”, peruskorjaamiseksi ja myös muun muassa ideoida, kuinka puiston historiallisesti monikerroksista miljöötä voitaisiin korostaa ja millä keinoin puisto ja lähialueet saataisiin sidottua yhteen. Huomioitavien asioiden joukossa mainitaan myös valaistus ja sen osuus toteutuksessa. Ideointiaikaa on vuoden 1998 marraskuuhun.⁴¹⁸

25 saapuneen ehdotuksen joukosta tuomaristo ei erota yhtään ensipalkinnon saajaksi kohoavaa, vaan se jätetään jakamatta ja jatkokehittelyyn valitaan toiseksi sijoittunut työ, arkkitehtiopiskelijoiden Esa Kankaan ja Johanna Vuorisen ehdotus ”Chiaroscuro”. Ehdotusta kiitetään varsinkin siitä, että se nostaa Kirkkopuiston esiin omana miljöökokonaisuutenaan, mutta sitoo sen silti osaksi ympäröivää kaupunkirakennetta. Erityisesti ollaan tyytyväisiä työn esittämiin valaistusehdotuksiin, joissa muun muassa valitaan valaistaviksi myös puistoa ympäröivien korttelien arvojulkisivuja itse puiston jäädessä valoilla rajatuksi, omanlaisensa valaistusdetaljit sisältäväksi kaupunkitilaksi.⁴¹⁹

Helsinki valmistautuu EU:n kulttuuripääkaupunki- ja 450-vuotisjuhlavuoteensa uusimalla Esplanadien katuvalaistuksen.⁴²⁰

⁴¹⁷ Keski-suomalainen/Kotisuomalainen-sivut 5.12.1998.

⁴¹⁸ Jäppinen 2005, 348–350.

⁴¹⁹ Jäppinen 2005, 348–350.

⁴²⁰ Kauppinen 2006, 29.

3.7 2000-luvun ensimmäinen vuosikymmen: Urbaani valaistuskulttuuri integroituu kaupunkisuunnittelun osaksi

3.7.1 Jyväskylä tekee ulkovalaistuksen yleissuunnitelman...

Vuosituhannen vaihtuessa Jyväskylä ottaa globaaliksi megatrendiksi kasvaneen esteettis-teknisen kaupunkivalaistuskulttuurin tarjoamat valaistusajattelun mahdollisuudet tosikäyttöön ja teettää suunnittelun, päätöksenteon ja budjetoinnin apuvälineeksi keskustan ja lähialueiden ulkovalaistuksen yleissuunnitelman. Uuden, valaistavia kohteita ja valaistustapoja alue- ja aihekokonaisuuksittain määrittelevän suunnitelman tekee tamperelaisen VALOA design Oy:n valaistussuunnittelija, TeM Roope Siironen assistenttinsa, valaistussuunnittelija AMK Annukka Larsenin kanssa. Suunnitelma valmistuu vuoden 2000 kesäkuussa, tuolloin tiettävästi Suomen laajimpana kaupunkivalaistussuunnitelmana. Muun muassa Helsinki teettää ulkovalaistuksen yleissuunnitelmansa vuonna 2003, Hämeenlinna ja Tampere pari vuotta myöhemmin, viimeiset myös Siiroiselta tilattuina. Helsingin kaupunkivalaistustyön mottona mainitaan ”Ei lisää valoa vaan lisää suunnittelua!”, ja Helsingin keskustalle annetaan pääkaupunkiasemasta johtuen hyvinkin yksityiskohtaisia valaistusohjeita.⁴²¹

Jyväskylän ulkovalaistuksen yleissuunnitelmassa todetaan, että Jyväskylän kaupungin pääosiltaan 1970-luvulta peräisin oleva valaistusverkko on vanhentunut sekä teknisesti että visuaalisesti, mutta tilanne tarjoaa luontevan mahdollisuuden valaistuksen uusimiseen eheäksi ja viihtyisyyttä tuottavaksi ja näyttävää kaupunkikuvaa rakentavaksi. Ydinkeskustan pääidea nimetään Blade Runneriksi 1980-luvun suosittuun, valolla visualisoidun elokuvan mukaan. Suunnitelma toteaa pimeän ajan ”sysimustan tilan” olevan valintojen tekemisen mahdollisuus: voidaan valita, mitä valaistaan ja mitä ei, ja näin tehdä myös kaupunkikuvallisia päätöksiä. Kaupunkivalaistukselle tyypillisen päivänvalon imitoinnin sijaan tilaa ja tilan hahmottamista voidaan manipuloida korostaen valaistusratkaisulla arkkitehtonisesti arvokkaita ominaispiirteitä ja toisaalta luoda kokonaan uutta valoaiheisiin perustuvaa arkkitehtonista tilakerrosta. Suunnitelma

---

⁴²¹ Lindroos 2006, 19.

painottaa, että nykyaikainen valaistus ei ole vain kohteiden esiintuomista, vaan valaistuksella pimeä tila voidaan muuttaa ymmärrettäväksi uudella tavalla ja luoda valaistuksen keinoin ajan kuvaa heijastavaa kaupunki-identiteettiä. Uudenlaisen valaistuskulttuurin kontekstissa valaistus-käsite voi sisältää muun muassa projisointia, valotaulua, värivaloa ja liikkuvien tai muuttuvien valojen tekniikan tarjoamia mahdollisuuksia, joita yksittäisen käytön sijaan käytetään kokonaisuuksina.⁴²² Keskisuomalaisen artikkelin mukaan Roope Siirainen valaisisi mustan asfaltin sijaan niitä ympäristöjä, joita ihmiset näkevät päivälläkin, ja talojen julkisivut, sillat, Harjun ja muiden puistojen puut hehkuisivat pimeydessä kenties värillistä valoa. Kaupungin teknisen johtajan Osmo Rostin mukaan Jyväskylässä rakennetaan pelkästään uutta valaistusta vuosittain noin kolmella miljoonalla markalla, ja saneerattavaakin riittää.⁴²³

Jyväskylän kaupungin uuden julkisen ulkovalaistuksen lähtökohtana on ajatus, että keskusta-alueen valaistusta ei voida toteuttaa samoilla periaatteilla kuin katu- ja tievalaistusta: keskustassa valaistuksen tavoitteena on tukea valaistavan kohteen arkkitehtonisia ja toiminnallisia ratkaisuja.⁴²⁴ Valaistuksen yleissuunnitelman mukaan ydinkeskustan alue jäsennetään osakokonaisuuksiin perustuen pääideoihin, kaupunki- ja katutiloihin ja niihin liittyviin rakennusten julkisivuihin. Tavoitteena on selkeä pimeän ajan kaupunkikuva, jossa rakenteeltaan, arkkitehtuuriltaan ja toiminnaltaan erilaiset tilat erottuvat toisistaan, mutta toisaalta tiloja pyritään myös yhtenäistämään valaistuksen keinoin.⁴²⁵ Näiden periaatteiden mukaisesti Jyväskylän keskustan valaistusratkaisut ryhtyvät rakentamaan erilaisia visuaalisia pimeän ajan kaupunkitiloja muodostavia valaistuskokonaisuuksia kaupunkiin, jonka valaistun topografian Innova-torni on juuri nostanut 15 kerroksen korkeuteen. Tievalaistuksesta vastaa edelleen Tiehallinto.

Myös tontin ja rakennuksen ulkovalaistuksesta päätetään Jyväskylässä määrätä laajemmin kuin yleensä Suomen kaupungeilla on tapana. 15.10.2000 voimaan tulleen rakennusjärjestyksen yhdeksäs pykälä määrittää: ”Tontin valaistusjärjestelyissä valolaitteiden sijoitus, suuntaus ja valoteho tulee sovittaa siten, että ne lisäävät alueen

⁴²² Jyväskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Siirainen & Larsen 2000, yleistä.

⁴²³ Keskisuomalainen/Kotimaa-sivut 2.11.2000/Kakkori.

⁴²⁴ Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Kaupungin ulkovalaistus ja energiansäästö.

⁴²⁵ Jyväskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Siirainen & Larsen 2000, 2/1.

turvallisuutta, eivätkä haitallisesti häiritse alueen asukkaita, alueella liikkuvia tai naapurialueita. Julkisivuvalaistuksen tulee tukea rakennuksen luonnetta ja sen kaupunkikuvallista merkitystä. Valaisinten tulee soveltua kunkin alueen kaupunkikuvaan.” Lisäksi todetaan, että ”Jyväskylän kantakaupungin eräille alueille laaditaan valaistuksen yleissuunnitelma. Mikäli tontin alue kuuluu tällaisen suunnitelman piiriin, on tontin valaistusjärjestelyjen lähtökohtana hyvä pitää yleissuunnitelmaa.”.⁴²⁶ Määräysten perusteena viitataan vuoden 2000 alusta voimaan tulleen, uuteen maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvan maankäyttö- ja rakennusasetuksen 62. pykälän ensimmäisen momentin 10. kohtaan, joka sisältää ”muut kaupunki- tai ympäristökuvaan merkittävästi ja pitkäaikaisesti vaikuttavat järjestelyt tai muutokset” ja terveysuojelulain 26. pykälään, jossa määritetään asunnon ja muun oleskelutilan terveydellisistä vaatimuksista.⁴²⁷ Helsinki ottaa vuoden 2005 syksyllä käyttöön rakennusvalvontaviraston ohjeen ”Pihojen ja julkisivujen valaistus”, jonka tarkoituksena on muistuttaa kiinteistöjen omistajia ja valaistussuunnittelijoita siitä, että suunniteltavat uudet valaistusratkaisut liittyvät rakennettuun ja valaistuun tai pimeään ympäristöön, ja kannustaa hyvään suunnitteluun valaistuksen asiantuntijaa tarvittaessa täydentävän, teknisen, arkkitehtonisen ja taiteellisen asiantuntemuksen hallitsevan tiimin tuella.⁴²⁸

Vuonna 2002 valmistuvat uuden matkakeskuksen, Lutakon Messutorin ja Eskilstunan aukion valaistukset. Myös Kirkkopuiston saneeraus etenee. Vuosina 2000–2003 puistoa avarretaan kaatamalla runsaasti puita ja pensaita, mutta uusiakin istutetaan tilalle. Kauppakadun varren jo satavuotiaaksi ennättänyt lehmusrivi uusitaan kokonaan, ja käytävät päällystetään punertavalla soralla. Puiston uusi, urbaani valaistus syttyy loppuvuoden 2002 pimeisiin (kuva 26). Puiston lisäksi valaistetaan myös ympäröivien kiinteistöjen julkisivuja ja tietenkin myös kirkko. Kirkkopuistosta tulee kävelykadun jälkeen Jyväskylän toinen kaupunkisuunnittelukohde, jossa valaistus on yhtenä oleellisimpana tilatyökaluna.⁴²⁹

⁴²⁶ Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Rakennusjärjestys 31.12.2008 saakka.

⁴²⁷ Maankäyttö- ja rakennusasetus esimerkiksi <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990895>; terveysuojelulaki esimerkiksi <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940763> [17.9.2009].

⁴²⁸ Kauppinen 2006, 25.

⁴²⁹ Jäppinen 2005, 350–352.

Kuva 26. Saneeraus avartaa ja selkeyttää Kirkkopuistoa, ja uudenlainen, aikaisempaa runsaampi valaistus luo turvallisuuden tunnetta. Myös ympäröivät kerrostalojulkisivut kuuluvat puiston tilalliseen kokonaisuuteen. Yhdeksään kategoriaan jaetun puistojen käyttöluokituksen mukaan Kirkkopuisto on yksi kaupungin seitsemästä edustuspuistosta ja ehkä sen tärkein ”näyteikkuna”. Valaistussuunnittelu VALOA design Oy. Kuva Jyväskylän kaupunki.

Ensimmäinen kohde, kävelykatu, saa osakseen myös kritiikkiä muun muassa ajallisesti jakautuneen käyttöluonteensa vuoksi. Esimerkiksi Jyväskylän kaupunginjohtajana vuosina 1975–1994 toiminut kaupunkineuvos Jaakko Lovén analysoi sanomalehti Keski-suomalaisen haastattelussa keskustan päivä- ja iltaelämän kahtiajakautumisen aiheuttaneen sen, etteivät eläkeläiset enää iltaisin liiku kaupungilla. Kävelykatu on Lovénin mielestä jäänyt iltaisin vain baareissa, pubeissa ja peliluolissa käyvän nuorison oleskelutilaksi toisin kuin katua suunniteltaessa alun perin ajateltiin.⁴³⁰

Vuonna 2002 Jyväskylän valaisinpisteiden kokonaismäärä on 16 050, josta elohopealamppujen osuus on enää enintään noin 1900. Saneerauskohteissa elohopeavalaisimia on korvattu suurpainenatriumvalaisimilla, palaneiden elohopealamppujen tilalle on tehty yksittäisvaihtoja ja uutta verkkoa on rakennettu vain suurpainenatriumvalaisimia

⁴³⁰ Keski-suomalainen/Kotimaa-sivut 22.3.2000/Kakkori.

käyttäen. Hankevuosina 1998–2002 elohopealamppujen osuus ulkovalaistusverkossa on laskenut suunnitelman mukaan 80 prosentista alle 14 prosenttiin verkon kokonaislamppumäärästä eli verkon ympäristöystävällisyys on parantunut huomattavasti. Koko kaupungin ulkovalaistuksen sähkönkulutuksesta on saatu säästettyä kymmenen prosenttia. Vuosittaisista energiatiedoista voidaan laskea myös keskimääräisen valaisinpistetehon alentuneen 16 wattia vuosien 1997–2001 aikana. Myös kaupungin valaistuksen määrä ja taso on parantunut, ja kaupunkilaiset ovat pienen totuttelun jälkeen hyväksyneet lamppujen vaihdosta aiheutuneen ulkovalaistuksen muuttumisen keltasävyisemmäksi.⁴³¹ Kaupungin asukasmäärä ylittää 80 000 rajan, asukkaista yli 21 000 on korkeakouluopiskelijoita ja kantakaupungissa on noin 22 000 asukasta.⁴³²

3.7.2 ...julistautuu valon kaupungiksi...

Vuonna 2003 Jyväskylä käynnistää Valon kaupunki -hankkeen, joka siitä alkaen kuuluu sen talousarviossa tärkeimpien valtakunnallista ja kansainvälistä tunnettuutta lisäävien strategisten kehityshankkeiden joukkoon. Hankkeen myötä kaupunki ilmoittaa sitoutuvansa kehittämään alueensa ulkovalaistusta eheäksi kokonaisuudeksi ja asemoi visiossaan itsensä ”johtavaksi kaupungiksi uuden taajamavalauksen oivaltajana” Suomessa. Hankkeen tavoitteena on paitsi valaistuskohdeiden rakentaminen ja suunnittelun ohjaaminen myös muun muassa kuntalaisten ja ammattilaisten opastaminen, kaupungin pimeän ajan turvallisuuden ja viihtyisyyden parantaminen sekä nähtävän ja koettavan tarjoaminen niin kaupungissa asuville kuin siellä vieraileville – arkityön tasolla hanke tarkoittaa siis pitkäjänteistä tiedottamista, valaistuksen rakentamisen valvomista, määrätietoisia investointeja ja vuorovaikutteista yhteistyötä rakennuttajien, kiinteistöjen ja yritysten kanssa. Tavoitteena on saada myös kuntalaiset osaltaan rakentamaan valon kaupunkia. Tietoa pyritään jakamaan erityisesti piha- ja jouluvalaistuksesta.⁴³³

Hankesuunnitelma muistuttaa, että kaupungin imago valon kaupunkina ei kuitenkaan viittaa erikoisvalaistuksiin tai ympäristöstä irrallisiin toteutuksiin, vaan Jyväskylä toimii

⁴³¹ Jyväskylän kaupunki, raportit/Ympäristöystävällinen ulkovalaistus -hankkeen vaihe 1:n loppuraportti.

⁴³² Jäppinen & Voutilainen 2003, 1981–2003; Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Väestötilastoja.

⁴³³ Jyväskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Valon kaupunki -hankkeen toimintasuunnitelma.

esimerkkinä modernista, kokonaisuuksia ja arkkitehtuuria kunnioittavasta, niin teknisesti kuin esteettisesti edistyksellisestä kaupunkivalaistuksesta. Jyväskylä haluaa myös edistää valaistuskulttuuria laajemmassa mittakaavassa osana kaupunkiympäristön suunnittelua, tuoda esille kestävän kehityksen periaatteiden mukaisen valaistuksen toteutusmahdollisuuksia ja korostaa valaistuksen merkitystä turvallisuuden ja viihtyisyyden tunteen luojana. Laadukkaalla pimeään ajan ilmeellä pyritään lisäämään kuntalaisten kotiseutuylpeyttä ja vastuunottoa sekä kaupungin vetovoimaisuutta matkailijoiden ja yritysmaailman silmissä. Valon kaupunki -hankkeen tavoitteet tukevat myös Jyväskylän arkkitehtuuripoliittista APOLI 2002 -ohjelmaa. Yksi tekeillä olevan APOLI II -vaiheen teemoista on ”valon kaupunki vetovoimatekijänä”, ja siinä on kyse mielikuvamarkkinoinnista, jossa houkutteleva imago rakentuu kaupunkimaiseman ominaisuuksista.⁴³⁴

Valon kaupunki -hankkeeseen kuuluu kiinteästi Suomen toistaiseksi ainoa modernin kaupunkivalaistuksen mahdollisuuksia esittelevä tapahtuma Valo on Jyväskylässä⁴³⁵, joka järjestetään ensimmäisen kerran vuoden 2003 syksyllä kansainvälisenä valaistussuunnittelun ammattilaisten ELDA European Lighting Designers Association -workshopina, jonka lisäksi tapahtumaviikkoina järjestetään seminaareja ja asukas- ja kulttuuritapahtumia ympäri kaupunkia. Tapahtuman idea on kytenyt kaupungin yhdyskuntatoimen katu- ja puisto-osaston johtajan Kari Strömin ja kaupungininsinööri Osmo Rostin mielissä jo pari vuotta, Ruotsin Alingsåsin kaupungin järjestämään ELDA-workshopiin suuntautuneesta matkasta asti. Matkaidean he ovat saaneet valaistussuunnittelija Roope Siiroiselta. Katutilan uudenlaiseen valaistukseen panostava Alingsås innoittaa myös uusia jyväskyläläisvisioita, jotka Ström ja Rosti matkan jälkeen kirjaavat muistiin. Strömin mukaan valaistustapahtuman järjestäminen on välttämätöntä, jotta saadaan havainnollistetuksi niin asukkaille, kiinteistönomistajille kuin koko kaupunkiorganisaatiolle, mitä kaikkea valolla voidaan kaupunkiympäristön parantamiseksi tehdä.⁴³⁶

Workshopin tuloksena valmistuvat Harjun portaiden (kuva 27), Vesilinnan, Rantaraitin ja Kiväärיתהaan pysyvät valaistukset sekä San Franciscon esikuvan mukaisesti kirk-

⁴³⁴ Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Valon kaupunki; Jyväskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Valon kaupunki -hankkeen toimintasuunnitelma.

⁴³⁵ Ks. tapahtumasta tarkemmin Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Valo on Jyväskylässä -tapahtuma.

⁴³⁶ Kari Strömin sähköposti A-M. Rauhalalle 23.9.2009.

kaaksi kultanauhaksi ”Golden Bridgeksi” muuntuvan Kuokkalan sillan valaistus (ks. kuva 3 sivulla 20). Sillan väylävalaisimina ovat samanlaiset, Martti I. Jaatisen suunnittelemat nelihaaraiset pylväsvalaisimet kuin torilla.⁴³⁷ Ensimmäisinä taideteoskohteina valaistuksen saavat Kari Alosen Kajo-veistos Lutakonrannassa ja Kain Tapperin Yö Kirkkopuistossa. Tapahtuman koevalaistuskohdeina valaistetaan muun muassa kaupunginteatterin ja Innova-rakennuksen julkisivut ja Kilpisenkadun kevyen liikenteen ylikulkusillan Hannikaisenkadun puoleinen pääty. Vuonna 2003 toteutetaan myös ruutukaavakeskustaa kiertävien niin sanottujen kiertokatuojen valaistus yhtenäistämällä kalusto erikoisvalmisteisella valaisinpylväällä, jossa on katuvalaisimen lisäksi rakennetta korostava alaspäin suunnattu valo. Pimeällä valaistus luo keskustaan yhtenäistä ilmettä.⁴³⁸

Kuva 27. Harjun rinteiden Neron portaiden valaistusta suunniteltiin jo 1930-luvulla ”kauneusnäkökohdat huomioonottaen”. Vuoden 2003 valaistusratkaisussa portaiden muodot ja porraskulkusivu tuodaan esille vaijeriripustetuilla valaisimilla, kivimuuri kohdevalaistetaan osittain ja myös valko-runkoisia koivuja korostetaan. Valaistussuunnittelu VALOA design Oy. Kuva Jyväskylän kaupunki.

⁴³⁷ Ahti Vielman suullinen tiedonanto 30.9.2009.

⁴³⁸ Ks. Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Valo on Jyväskylässä 2003; Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Valaistuskohdekartta.

Ensimmäinen Valo on Jyväskylässä -tapahtuma tuottaa 120 000 euron tappion lähinnä ontuneen, tapahtuman päärahanlähteeksi nimetyn sponsori- ja seminaari-markkinoinnin vuoksi. Jyväskylän tapahtuman osallistujakadon syynä ovat ainakin osittain Helsingissä samanaikaisesti järjestetyt valomessut. Tekninen lautakunta päättää silti jatkaa tapahtuman tuolloin vuosittaiseksi kaavailtua järjestämistä, mutta edellyttää tapahtumaan kuuluvien hankkeiden kilpailuttamista. Sen lisäksi vastaisuudessa aiotaan keskittyä pysyvien valaistuskohdeiden toteuttamiseen.⁴³⁹

Keskisuomalaisen syksyn otsikot kertaavat alkanutta ”valon tarinaa”:

- Valo tulee Jyväskylään (19.8.2003)
- Jyväskylä sytyttää valon pimeään (11.9.2003)
- Jyväskylästä ”valon kaupunki” (11.9.2003)
- Tänään syttyvät Jyväskylän valot (19.9.2003)
- Valot syttyivät pimeään Jyväskylään (20.9.2003)
- Kaupunki loistaa (20.09.2003)
- Jyväskylän uudet valot ihastuttavat (21.9.2003)
- Harjulle syttyi uusi yöilme (22.9.2003)
- ”Vakavaa ja hauskaa” valoa Soneran seinässä (26.9.2003)
- Päivänvalo vangittiin teatterin seinään (27.9.2003)
- Valoa myös lenkkipoluille Valon kaupungissa! (mielipideotsikko 6.10.2003)
- Valo muuttui synkkydeksi (11.12.2003)
- Valon juhlista pahasti takkiin (11.12.2003)⁴⁴⁰

Vuoden 2003 jouluksi kaupunki koristaa seitsemän julkista joulukuusta: valaistun kuusen saavat Kirkkopuisto, Kompassi, Lounaispuisto, Kauppatori, Kuokkalan keskusta sekä Eskilstunan ja Jaroslavlin aukiot. Kirkkopuiston nyt jo kymmeniä vuosia jatkunutta joulukuusiperinnettä jatkaa 15-metrinen, Harju- ja Yliopistonkatujen kulmassa sijaitsevan niin sanotun Fredan työmaalta kaadettu kuusi, jonka koristelun suunnittelee Roope Siirainen; muissa kuusissa on perinteinen valaistus. Kiväärিতেhtaan ”Ukko-Pekan

⁴³⁹ Keskisuomalainen/Kotimaa-sivut 11.12.2003/Kakkori.

⁴⁴⁰ Otsikot poimittu Keskisuomalaisen sähköisestä arkistosta vuoden 2003 syksyllä ilmestyneistä artikkeleista.

aukion” 16-metrisen kuusen on istuttanut presidentti P.E. Svinhuvud vuonna 1936, ja se on kiinteistöyhtiön asentamana saanut jouluvalot vuodesta 2001. Jyväskylässä nähdään myös ”joulukurki”, kun Lutakon kerrostalotyömaan nostokurjen 60 metriin kohoavalla huipulla syttyy joulutähti, jonka lisäksi kurjessa palaa 50–100 sähkölamppua.⁴⁴¹

Kesällä 2004 Jyväskylän katuvalot ovat sammutettuina 23. heinäkuuta saakka, ja myös uudet ulkovalaistuskohteet mukaan lukien Kuokkalan silta ja Harjun portaat ovat ilman valaistusta; valaistuskohteista vain kävelykadun valaistus palaa. Syynä valaistuksen sammutukseen on rahan säästö, jota kertyy noin 29 000 euroa. Myös lamppujen ja sytyttimien arvellaan kärsivän kesäöiden lyhyistä palamisajoista. Sammutuksen taustalla on kaupunginvaltuuston tekniselle palvelukeskukselle hyväksymä säästötavoite, mutta katupäällikkö Tuula Smolander sanoo Keskisuomalaisen haastattelussa, ettei vuoden talousarviossa suoranaisesti ole määrätty katuvalojen sammutusta – kesäkauden pimennyksestä on vain tullut eräänlainen tapa.⁴⁴²

Toinen Valo on Jyväskylässä -tapahtuma järjestetään vuoden 2004 syksyllä, jolloin pysyvinä valaistuskohteina valaistaan Ahjokatu, Tapionkatu, Cygnaeuksenpuisto ja Viveca-rakennus ja Rantaraitille asennetaan kohdevalaistukset. Koevalaistuskohteina valaistaan Kinakujan, Nahkurin ja Tourulan sillat, Veturitalli, Schaumanin linna ja Lutakonrannan hopeapajut.⁴⁴³ Tapahtuman mahdollistaa valaistusalan yritysten taloudellinen tuki. Vuonna 2004 myös uusitaan Tapion- ja Ahjokatujen valaistus, Tapionkadulla epäsuoraa valoa tuottavilla moderneilla valaisinpylväillä ja Ahjokadulla Seppälän alueelle suunnitelluilla, alhaalta ylöspäin valaisevilla kehikkomaisilla valaisinpylväillä. Lutakossa valaistaan Ravintola Blomstedtin alueen teollisuusajasta muistuttava punatiilinen, ruusuikkunainen pääty.⁴⁴⁴ Osa jyväskyläläisistä tuntuu olevan tyytyväisiä Kirkkopuiston uuteen ilmeeseen, osa kaipaa vanhaa takaisin: ”Nyt Kirkkopuisto toimii rauhoittavasti ja on sekä kesäisin että talvisin todellinen helmi keskellä kaupungin hyörinää”, kiittää yleisönosastokirjoittaja; ”Kyllä minä pidin siitä enemmän aikaisemmin. Silloin oli enemmän vanhoja puita ja muuta, enemmän saisi olla kasvillisuutta

⁴⁴¹ Keskisuomalainen/Tänään-sivut 12.12.2003/Lounasvuori.

⁴⁴² Keskisuomalainen/Kotimaa-sivut 31.5.2004/Kakkori.

⁴⁴³ Ks. Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Valo on Jyväskylässä 2004.

⁴⁴⁴ Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Valaistuskohdekartta.

edelleen. Nyt se on kovin kaavamaisen näköinen käytävineen.”, kokee gallupiin vastaaja, mutta kävelykadusta kysyttäessä toteaa ”Kyllä tämä on kesällä erityisesti oikein mukava ja talvellakin valaistus tekee sen viihtyisäksi.”.⁴⁴⁵ Joulun aikaan kerrostalokodeistakin yhä useampi saa parvekkeelleen tai ikkunaansa valokaapelin – vaaleanpunaisen, vihreän, sinisen – tai muun, ehkä vilkkuvan valosarjan.

Vuosina 2004–2006 Jyväskylän matkakeskus ja reitti sieltä suunnitteilla olevalle Vapaudenkadun paikallisliikenneterminalille on yksi Esteetön valaistus ja selkeät kontrastit asemilla -tutkimuksen kohteista. Tilaajina ovat Liikenne- ja viestintäministeriö, Ratahallintokeskus ja Helsingin, Espoon ja Jyväskylän kaupungit ja tavoitteena asemaympäristöjen esteettömän valaistuksen ja kontrastien suunnittelun parantaminen määrältään lisääntyvien ikääntyvien ja näkövammaisten kansalaisten itsenäisen toiminnan helpottamiseksi. Tutkimusraportti osoittaa, että tässä kontekstissa valaistussuunnittelu on erityisen haasteellista, mutta löytää arviointikohteestaan sekä hyvää ja kohdallaan olevaa että myös parannuksia vaativaa. Muina arviointikohteina ovat Espoon Leppävaaran asema ja Itäkeskuksen metroasema.⁴⁴⁶

3.7.3 ...ja liittyy LUCI-valokaupunkien kansainväliseen verkostoon

Vuoden 2006 syksyllä Jyväskylä liittyy – siihen mennessä ainoana suomalaiskaupunkina – kansainväliseen LUCI Lighting Urban Community International -valokaupunkien organisaatioon.⁴⁴⁷ Valaistuskulttuurin megatrendin myötä maailman valon kaupungit ovat alkaneet hakeutua yhteen, ydinajatuksenaan asennoituminen pimeyteen uudenlaista imagollista visuaalisuutta tarjoavana mahdollisuutena ja aktiivisen keskustelufoorumien luominen eri maiden valokaupungeille. Jyväskylän liittyessä LUCI-verkostoon siihen kuuluu ”pääkaupunki” Lyonin johdolla noin 50 valaistukseen suunnitelmallisesti panostavaa kaupunkia ympäri maailman. Jyväskylän tavoitteena on kansainvälisen verkostoitumisen kautta luoda omalle valohankkeelleen julkisuutta sekä saada uusia yhteistyömahdollisuuksia ja ideoita valon kaupungin kehittämistyölleen.⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ Keski-suomalainen/Mielipide-sivut 4.4.2004/Elonheimo ja Kotimaa-sivut 14.1.2004/Ristimäki.

⁴⁴⁶ Jyväskylän kaupunki, raportit/ Esteetön valaistus ja selkeät kontrastit asemilla -tutkimuksen raportti.

⁴⁴⁷ ks. kotisivut osoitteessa www.luciassociation.org.

⁴⁴⁸ Jyväskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Valon kaupunki -hankkeen toimintasuunnitelma.

Kahden vuoden tauon jälkeen vuoden 2006 syksyllä järjestetään jälleen kuukauden mittainen Valo on Jyväskylässä -tapahtuma, edelleen sponsorituella. Tapahtuman myötä pysyvän valaistuksen saavat Vanha asema ja puisto, Sokos Hotel Alexandra, Jaroslavlin aukio Viitaniemessä, Alvar Aallon suunnitteleman Rakentajantalon ja Asunto Oy Jyväsharjun julkisivut sekä Rajakatu, Hannikaisenkatu ja Yliopistonkatu. Taideteoksista valaistaan Kimmo Schroderuksen Hyöky-veistos Ylistönrinteellä ja Kari Alosen kiveä ja valoa yhdistävä Turvassa-teos Seppälänkankaan hautausmaan uurnalehdossa. Kiinnostavana koevalaistuskohdeena ovat Constantin Kiseleffin ja Alvar Aallon suunnittelemat yliopiston Seminaarinmäen rakennukset, joiden pysyvään valaisemiseen koevalaisulla haetaan kokemusta (ks. kuva 8 sivulla 29). Muita koevalaistuskohdeita ovat Kari Alosen Valoa kiven sisässä -näyttely, Kaarina Kaikkosen Virtaavien vetten tykö -teos (ks. kuva 6 sivulla 23), Kilpisenkadun liikkeiden näyteikkunavalaukset, Asunto Oy Viitatornin ja Jyväskeskuksen julkisivut ja Torikeskuksen Väinönraini. Valo valtaa myös uuden alueen: Valo on Jyväskylässä -oheistapahtumiin kuuluvana teatteritalossa kuultava Jyväskylä Sinfonian Sielunmaisemia-konsertti tällä kertaa myös nähdään Marianne Nybergin visualisoiman valaistuksen kautta.⁴⁴⁹ Oheisohjelmana järjestetään kaupunkilaisille Valon aallot -valokuvauskilpailu, joka närkästyttää ammattikuvaajia: he kokevat kaupungin ostavan kilpailukuvien julkaisu-oikeudet pilkkahinnalla. Lehden sivuilla käytävässä keskustelussa näkökulmat liikkuvat valokuvauspalkkioiden yleisestä linjauksesta harrastajakuvaajien aktivoinnista ympäristönsä havaitsemiseen.⁴⁵⁰ Myös kiinteistöille järjestetään valaistuskilpailu, jonka voittaa Asunto Oy Jyväsharju Yliopistonkatu 24:ssä. Jyväsharjun kiinteistön julkisivun valosuunnitelman takana on vuoden 2006 nuori muotoilija Jukka Korpihete. Palkintona taloyhtiö saa 5 000 euroa käytettäväksi valaistuksen toteuttamiseen.⁴⁵¹

Valo on Jyväskylässä -tapahtuman koordinaattoriksi on rekrytoitu tamperelainen valaistussuunnittelija AMK, PLDA (Member of Professional Lighting Designers Association) Annukka Larsen, joka kuluvan vuosikymmenen mittaan on jo osallistunut tiiviisti Jyväskylän julkisen ulkovalaistuksen uusiin toimintamalleihin sekä osallistumalla

---

⁴⁴⁹ Ks. Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Valo on Jyväskylässä 2006.

⁴⁵⁰ Keski-suomalainen/Kulttuuri-sivut 3.10.2006/Valkonen.

⁴⁵¹ Keski-suomalainen/Kotimaa-sivut 29.9.2006.

Master Planin ja yksittäisten valaistuskohdeiden suunnitteluun että muun muassa organisoimalla kahden aikaisemman Valo on Jyväskylässä -tapahtuman workshoppeja. Vuoden 2007 alusta Larsen toimii myös Valon kaupunki -hankkeen koordinaattorina. Hanketta ja koordinaattorin työtä ohjaa apulaiskaupungininsinööri Kari Ström, ja lisäksi on perustettu erillinen ohjausryhmä, ”valotyöryhmä”, jossa on edustajat kaupungin rakennusvalvonnasta, kaupunkisuunnittelusta, yhdyskuntatekniikasta ja tilapalvelusta. Myös kaupungin viestintä tukee ja edistää valohanketta.⁴⁵²

Keskisuomalainen kiinnittää huomiota valosaasteeseen ja kirjoittaa, kuinka yöaikaisen liikenteen valaistujen rakennelmien takia luontainen pimeys on kadonnut suuresta osasta Etelä-Suomea ja maakuntakaupunkeja. Artikkelin mukaan kirkkailta valolähteiltä suojaisia paikkoja löytyy vielä, mutta pääsääntöisesti kaupunkien ja teiden valot kajastavat syrjäisiinkin paikkoihin. Artikkelitoteaa – varsin kriittittä – vähäisenkin valoaltistuksen voivan heikentää ihmisten ja ekosysteemien terveyttä ja liiallisen valon haittaavan ihmisen unta, häiritsevän hormonieritystä, altistavan muun muassa rintasyövälle, vaikuttavan myös eläinten käyttäytymiseen esimerkiksi vaikeuttaen muuttolintujen suunnistamista ja estäen eläinten lepäämistä, valon kerryttämien turhien kustannusten lisäksi. Juttu nimeää tähtiharrastajat valosaasteongelman ensisijaisiksi kokijoiksi, koska ”liiallinen loiste estää tähtitaivaan tarkkailun varsinkin kaupungeissa”, ja toteaa, että muutoinkin jo puolet eurooppalaisista on menettänyt valosaasteen takia Linnunradan näkyvistäään. Artikkelit päättyy kuitenkin huomautukseen, että valosaasteen vaikutuksia on tutkittu vasta vähän ja vain ilmeisimmät haitat tunnetaan.⁴⁵³

Vuoden 2007 helmikuussa Suomen kaupunkikeskustojen kattoyhdistys Elävä Kaupunkikeskusta ry palkitsee Jyväskylän kaupunkikeskustan maan parhaana keskustauudistuksena 2007.⁴⁵⁴ Saman vuoden marraskuussa, kaupungin perinteisessä joulunavauksessa, syttyy kävelykadulle uusi Jukka Korpiheteen suunnittelema, Jyväskylän Ydin Oy:n eli Kompassin alueen kiinteistöjen tilaama jouluvalaistus. Vuoteen 2010 vaiheittain etenevän uuden jouluvalaistuskokonaisuuden aluksi kadun 22

⁴⁵² Jyväskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Valon kaupunki -hankkeen toimintasuunnitelma.

⁴⁵³ Keskisuomalainen/Kotimaa-sivut 26.10.2006/Pänkäläinen.

⁴⁵⁴ Keskisuomalainen/Kotimaa-sivut 17.2.2007/Laatikainen.

kirsikkapuuta valaistaan runkoihin asennetuilla led-valonauhoilla. Jyväskylän kaupungin ja myöhemmin myös kadun kiinteistönomistajien kustantaman jouluvalaistuksen ensimmäinen vaihe maksaa noin 20 000 euroa, ja koko uusittavan valaistuksen kustannuksiksi arvioidaan noin 75 000 euroa. Puiden led-valonauhat saavat jäädä paikoilleen ympärivuotisesti. Puiden kasvaessa periksi antavien valonauhojen vaihtoväli on useita vuosia ja yhden puun energiankulutus noin 64 wattia.⁴⁵⁵ Korpiheteen mukaan led on löytänyt uudet mahdollisuutensa valonlähteenä myös väriohjattavissa valaistusjärjestelmissä, joissa yksinkertaisimmillaan muutaman värin suhdetta toisiinsa säätämällä syntyvät kaikki mahdolliset värit. ”Olen käyttänyt ledejä ihan taajamavalaisussakin energiankulutusta laskemassa”, hän sanoo.⁴⁵⁶

Vuosina 2006–2007 Helsingissä suunnitellaan muun muassa Rautatien torin ja Ateneumin valaistusta, esimerkiksi Kansallisteatteri on jo saanut julkisivuvalaistuksensa osana teatterirakennuksen restaurointi- ja korjausprojektia. Myös esteettömän valaistuksen suunnittelun vähäisyys pohdituttaa Helsingin asiantuntijoita.⁴⁵⁷

3.7.4 Valaistuskohdeet lisääntyvät Valo on Jyväskylässä -tapahtuman myötä

Jyväskylän kävelykatu saa jälleen julkisuutta, kun Elävä Kaupunkikeskusta ry:n toiminnanjohtaja, arkkitehti Pokko Lemminkäinen nimeää sen mahdollisesti jopa Pohjoismaiden parhaaksi. Perusteina hän toteaa: ”Jyväskylän kävelykatu on intensiivinen, upeasti valaistu, kauppojen ympäröimä, kaupungin sykkivä sydän, johon ihmiset tulevat paitsi shoppailemaan, myös viihtymään ja tapaamaan toisiaan. Jyväskylä on toiminut esikuvana muille Suomessa ja Pohjoismaissa.”⁴⁵⁸

Vuoden 2008 syksyn Valo on Jyväskylässä -tapahtuma tuo kaupunkiin 20 uutta pysyvää valaistuskohdetta, näkyvimpinä Vapaudenkadulle valmistunut P-Sokos -pysäköintitalo, arkkitehdin, valaistussuunnittelijan ja sähkösuunnittelijan yhteistyönäyte, jossa valkoista valoa tuottavat valaisimet on integroitu julkisivurakenteisiin ja valo

⁴⁵⁵ Keski-suomalainen 7.11.2007/Leinonen.

⁴⁵⁶ Keski-suomalainen/Kulttuuri-sivut 9.9.2007/Toivakka.

⁴⁵⁷ Kauppinen 2006, 31.

⁴⁵⁸ Keski-suomalainen/Kotimaa-sivut 26.5.2008/Nieminen.

konstruoituu osaksi rakennusta, ja nyt pysyvästi valaistu Kilpisenkadun kevyen liikenteen sillan pääty (kuva 28). ”Ylikäytäväsillassa valoa tarvitaan portailla ja pyöräilyrampilla kulkuun kaikissa sääolosuhteissa. Valaistus voi luoda ilmapiiriä tilaan, erilaista tilassa sisällä olevalle ja toisenlaista sille, joka katsoo tilaa ulkopuolelta. Energiatehokkuus, hukkalon tai -energian estäminen ja ympäristöystävällisyys ovat myös tärkeitä”, sillan toinen valaistussuunnittelija Gad Giladi kertoo.⁴⁵⁹ Alvar Aallon suunnitteleman, vuonna 1982 valmistuneen kaupunginteatterin alkuperäisenkin ulkovalaistuksen suunnitellut sähkösuunnittelija Esko Lehtiö tarttuu vanhaan työhönsä uusin ottein, ja 8000 wattia kuluttanut halogeenivalaistus vaihdetaan pysyvästi monimetallilampuilla varustetuksi ja hämäräkytkimellä toimivaksi. Teatteritalon energiankulutus laskee 1000 wattiin, valaisinten huoltoväli kasvaa enintään neljäksi vuodeksi ja myös teatteri liittyy kiinteäksi osaksi pimeän ajan kaupunkikuvaan.

Vastavalmistunut, edustuspuistoksi luokiteltu Lutakonpuisto saa pysyvän valaistuksen, jonka ideana on puiston aaltoilevan nurmipinnan yleisvalaisun sijaan tilan jäsentäminen ja ”ihmisenkokoisuus” matalien pollarivalaisimien muodossa. Detaljeissa on käytetty led-tekniikkaa (kuva 29). Näyttävän valaistuksen myötä Kuokkalan yllä pimeään aikaan ufomaisesti leijuvasta vesitornista tulee kaupunkiin uusi maamerkki (ks. kansikuvan vasen reuna). Käynnistyneen porttisillat-hankkeen ensimmäisenä vaiheena valmistuvat Lohikosken maantiesillan (kuva 30) ja Mattilanniemen ylikulku-sillan valaistukset, joiden tavoitteena on herättää autoilijat terästämään tarkkaavaisuuttaan kaupunkialueelle saapuessaan. Taideteoksista pysyvän valaistuksen saavat Kari Alosen Kokemus matkakeskuksessa ja Pero Luostarisen Yliopistoportti Seminaarinmäellä (ks. kuva 5 sivulla 23). Kiinnostusta kerää myös Jari Haanperän Hissivalo-teos, joka Vapauden- ja Kilpisenkatujen kulman tyhjällä tontilla liikkuu ylös alas Soneran liiketalon seinää parin viikon iltojen ajan. Myös koevalaistu ortodoksi-kirkko saa runsaasti huomiota.⁴⁶⁰

---

⁴⁵⁹ Liinamaa 2008.

⁴⁶⁰ Ks. Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Valo on Jyväskylässä 2008.

Kuva 28. Yksi katukuvan hämäristä epätiloista poistuu ja pimeään ajan olemus ryhdistyy, kun Kilpisenkadulta ratapihan yli Lutakkoon johtavan jalankulkusillan pääty valaistaan vuoden 2008 syksyllä. Valaistussuunnittelu Gad Giladi ja Annukka Larsen. Kuva Jyväskylän kaupunki/Juhana Konttinen.

Kuva 29. Valaistu Lutakonpuisto aukeaa pimeällä oman maailmansa Jyväsjärven rantamaisemaan muodostavaksi kokonaistaideteokseksi. Päivänvalon aikaan valaisinkalusteet rajaavat puistoa. Valaistussuunnittelu VALOA design Oy. Kuva Jyväskylän kaupunki/Mauri Mahlamäki.

Kuva 30. Lohikosken maantiesillan alle heijastuva vihreä valo herättää Jyväskylään pohjoisesta päin saapuvat autoilijat huomaamaan, että ollaan kaupunkialueella. Valaistussuunnittelija Annukka Larsen. Kuva Jyväskylän kaupunki/Juhana Konttinen.

Valaistus kiinnostaa: syksyn 2008 Valo on Jyväskylässä -tapahtuman avajaisiin kokoontuu tuhatpäinen yleisö. Oheisohjelmista runsasta huomiota saa erityisesti Lyseon seinään avajaisviikonloppuna projisoitu Jukka Korpiheteen kuusiminuuttinen Talviuni-installaatio, joka tuottaa Jyväskylän pimeän ajan pintaan jälleen uudenlaista genreä edustavan valoteoksen (kuva 31) ja ensimmäistä kertaa Suomessa järjestetty Guerrilla Lighting -valotempaus, jossa valittuja neljää kohdetta valaistaan hetkellisesti voimakain käsivalaisimin (ks. kuva 7 sivulla 28).⁴⁶¹ Yleisö kommentoi Guerrilla-valaistuja rakennuksia Keskisuomalaisen kyselyssä: ”Oli hienoja kyllä. Ehkä Lounaispuisto oli onnistunein. Lähin ihan huvikseni kuvaamaan. Katselu jäi sitten toiseksi. Ehkä jotain olisi voinut laittaa enemmän elämään. Jos olisi antanut jollekin ohjeita liikuttaa lampua vaikka tiettyä kaavaa pitkin.” ja ”Sehän on ihan aatelisen näköinen!”.⁴⁶² Tapahtuman yhteydessä järjestetään myös valtakunnallinen Pimeän ajan kaupunkiympäristö -seminaari, joka kokoaa Paviljonkiin sata alan ammattilaista kuulemaan ja keskustelemaan valaistuksen tuoreimmista trendeistä ja tutustumaan viimeisiin tekniisiin innovaatioihin. Tapahtumaan liittyen järjestetään myös kiinteistöjen valaistus- ja pihasuunnittelukilpailu sekä valokuvauskilpailu yleisölle.

⁴⁶¹ Lisää Guerrilla Lighting -tapahtumakuvia Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Guerrilla Lighting.

⁴⁶² Keskisuomalainen/Kulttuuri-sivut 1.10.2008/Roukala.

Kuva 31. Talviuni-installaatio yhdistää Lyseon omaperäisen, uusgoottihenkisen arkkitehtuurin ja 2000-luvun tekniikan näyttäväksi kokonaistaideteokseksi. Valaistussuunnittelu Jukka Korpihete. Kuva Jyväskylän kaupunki/Juhana Konttinen.

Vuonna 2008 uusitaan saneeratun Yliopistonkadun valaisinkalusteet, ja uusittua valaistusta koskevat väitteet – ”Yliopistonkadun uuden valaisinpylvään kaareva muoto miellyttää minua.”, ”Yliopistonkadun uusi pimeän ajan ilme on trendikäs.” ja ”Pidän Yliopistonkadun valaisimien luoman valon värisävystä.” – saavat Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -asukaskyselyn vastauksissa keskiarvon 3.4–3.8. Ei samaa eikä eri mieltä- ja en osaa sanoa -vastausten runsas määrä, yli 50 prosenttia, kertoo että uusittu valaistus ei vielä ole jyvaskyläläisille tuttu. Myös muun muassa Synergia-areenaksi uudelleen nimetty jäähalli saa uuden julkisivuvalaistuksen ja kävelykadun jouluvalaistus täydentyy Jukka Korpiheteen suunnittelemissa, puihin kietoutuvilla valoverkoilla.⁴⁶³

Kaupungin ulkovalaistuslamput vaihdetaan ohjelmoidusti ryhmävaihtoina noin neljän vuoden välein, kesäisin touko–heinäkuussa. Ulkovalaistus toimii ympäri vuoden hämäräkytkimillä, eikä kesäsammutusta enää käytetä.⁴⁶⁴

⁴⁶³ Keski-suomalainen/Jyväskylän seutu -sivut 28.8.2009.

⁴⁶⁴ Keski-suomalainen/Kotimaa-sivut 10.11.2008/Karjalainen.

Valo on Jyväskylässä -tapahtuma vakiintuu joka toinen vuosi toteutettavaksi Jyväskylän kaupungin, kiinteistöjen, yritysten, kuntalaisten, valaistusalan ammattilaisten ja yhteistyöyritysten voimin. Tapahtuman missiona on korostaa valon syvällisemmän ymmärtämisen merkitystä muun muassa kaupunkisuunnittelun ja ihmisen hyvinvoinnin edistämisen kontekstissa, näkökulmina esimerkiksi kaupunkitilan turvallisuus ja viihtyisyys, valaistuksen ympäristövaikutukset ja eheän pimeän ajan ilmeen myönteiset vaikutukset kuntalaisiin, paikallisiin yrityksiin ja matkailuun. Tapahtuman jälkeen eräs keskustan ulkopuolella asuva yleisönohastokirjoittaja kuvaa tuntemuksiaan: ”Olen ollut mukana kahdella Valo on Jyväskylässä -esittelykierroksella ja nähnyt, kuinka kaunis kotikaupunkini muuttuu syysämärässä hätkähdyttävän upeaksi, elokuvamaiseksi taideteokseksi. Kun seuraavana päivänä päivänvalossa olen kulkenut samoilla kujilla, olen lähes ihmetelty, missä tulikaan käydyksi. Tosin muutamat valaistusratkaisut ovat olleet sijoitettuna jo muutenkin niin runsaasti valaistuun kohteeseen, että valaisimien tarkoitus on kadonnut. Kierroksilta Pupuhuhtaan palatessani olen sitten katsellut tätä itselleni hyvin mieluista asuinaluetta sillä silmällä, että mikähän olisi se valaistustyylili, joka parhaiten vaattettaisi aika pimeäpolkuisen Pupuhuhdan ja toisi sen luonteen parhaiten esille. Tämä alue olisi haaste suunnittelijalle, minkä lisäksi tarve lisävalaistukselle on täällä aivan todellinen.”⁴⁶⁵ Joulun aikaan kuusivalaistusten lisäksi Jyväskylän öiden pimeydessä loistaa kaksi nosturikurkivalaistusta.⁴⁶⁶

3.7.5 Uusi Jyväskylä alkaa askeltaa valon kaupunki -imagoaan vahvistaen

Vuoden 2009 alussa Jyväskylä, Jyväskylän maalaiskunta ja Korpilahti yhdistyvät noin 129 000 asukkaan suurkunnaksi. Asukkaista 24 450 asuu kantakaupungissa.⁴⁶⁷ Taloustutkimuksen imagokyselyn mukaan Jyväskylä sijoittuu julkisuuskuvansa perusteella suurten kaupunkien joukossa kolmannelle, Helsingin kanssa jaetulle sijalle Tampereen ja Oulun jälleen. Myös ihmisten muuttohalukkuutta koskevissa tutkimuksissa Jyväskylä menestyy hyvin.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Suur-Jyväskylän lehti/yleisönohasto 15.10.2008.

⁴⁶⁶ Keskiuomalainen/Kotimaa-sivut 6.12.2008/Lehto.

⁴⁶⁷ Tilastokeskus, Väestö/Suurimmat kunnat; Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Väestötillastoja.

⁴⁶⁸ Keskiuomalainen/Kotimaa-sivut 12.1.2009/Parkkila.

Uuden Jyväskylän kaupungin alueella lasketaan olevan noin 30 000 julkista ulkovalaistuspistettä, ja joka vuosi rakennetaan noin 443 uutta. Kaupungin ulkovalaistus on vuosittain sytytettyä noin 3 900 tuntia eli yhtäjaksoisesti 163 vuorokauden ajan, ja se kuluttaa sähköä vuodessa noin 14 736 MWh, joka vastaa noin 600 omakotitalon vuosikulutusta.⁴⁶⁹ Esimerkiksi vuonna 2008 kaupungin yhdyskuntatekniikan vastuualue käyttää ulkovalaistuksen rakentamiseen 700 000 euroa ja erillisiin valaistushankkeisiin lisäksi 450 000 euroa. Erillisiin valaistuskohteisiin, valaistuksen huolto- ja energiakustannuksiin varataan vuosittain noin neljä miljoonaa euroa.⁴⁷⁰ Valaistuksen osuus sähkönkulutuksesta on Suomessa noin 12 ja maailmassa noin yhdeksän prosenttia.⁴⁷¹

Uusi Jyväskylä liittyy ensi töikseen Kuntien energiatehokkuussopimukseen, jonka tavoitteena on yhdeksän prosentin energiansäästö vuoteen 2016 mennessä. Myös kesän aikana käynnistynyt Ympäristöystävällinen ulkovalaistus -hankkeen kakkosvaihe rationalisoi kaupunkivalaistusta hankevuosina 2009–2012 uuden valaisin- ja lampputekniikan, uusittujen ohjausjärjestelmien ja käyttäjätutkimuksen avulla, tavoitteena vähintään yhdeksän ja jopa 20 prosentin energiansäästö kaupunkivalaistuksesta. Edessä on jälleen uusi haaste: noin puolet Jyväskylän valaisimista joudutaan uusimaan ja vaihtamaan valotehokkuustavoitteet ja ympäristöystävällisyyden vaatimukset täyttäviin lamppuihin EU:n EuP-direktiivin kieltäessä niin elohopeahöyrylamput kuin niitä korvaavat suurpainenaatriumlamputkin. Hankkeeseen valituilta viideltä testialueelta poistetaan loputkin paljon kuluttavat ja häikäisevät elohopealamput, joiden vaihto kerryttää vuosittain 708 megawattitunnin energiansäästön. Energiansäästöä tavoitellaan myös testialueiden valaistuksen himmentämisellä ja polttoaikojen rajoittamisella, ja vaikutuksia tarkastellaan asukaskyselyn avulla. Tulosten perusteella luodaan uusi, EU-direktiivin tavoitteiden mukaisesti kestävän kehityksen periaatteita tukeva valaistuksen ohjauksen malli, jota myös muut kaupungit voivat hyödyntää. Samalla Jyväskylässä kokeillaan muun muassa led- ja induktiolamppuja, joiden tavoiteltu elinikä on 25–30 vuotta.

---

⁴⁶⁹ Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Kaupungin ulkovalaistus ja energiansäästö.

⁴⁷⁰ Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Kaupungin ulkovalaistus ja energiansäästö; Jyväskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Valon kaupunki -hankkeen toimintasuunnitelma.

⁴⁷¹ Energiatilastot eri lähteistä.

Ympäristöystävällinen ulkovalaistus -hankkeen toiseen vaiheeseen kuuluu myös koko Jyväskylän alueen ulkovalaistuksen ohjausjärjestelmän saneeraus, joka muun muassa uusii kaikki kaupungin 434 ulkovalaistuskeskusta internetin kautta käytettäväksi ja tuo energiankulutukseen vuosisäästöä 2 210 megawattituntia. Hanke toteutetaan ESCO Energy Service Company -hankkeena, jossa Jyväskylän kaupungin kaupunkirakennepalvelujen yhdyskuntatekniikan vastuualueen yhteistyökumppanina on esimerkiksi ohjausjärjestelmätoimittajayritys, joka alikonsultteineen huolehtii energiaa säästävien investointien ja toimenpiteiden toteutuksesta hankesuunnitelman mukaisesti.⁴⁷² Hankkeen myötä Jyväskylä pyrkii olemaan edelläkävijä myös ympäristöystävällisten valaistusjärjestelmien kehittämisessä.⁴⁷³

Uuden Jyväskylän rakennusjärjestyksen 23. pykälä määrittää rakennuspaikan ja rakennuksen valaistuksen puitteet entistä tarkemmin: ”Rakennuspaikan valaistusjärjestelyissä valolaitteiden sijoitus, suuntaus ja valoteho tulee sovittaa alueen turvallisuutta lisäävästi. Valaistus ei saa haitallisesti häiritä tai häikäistä alueen asukkaita, alueella liikkuvia tai naapurialueita. Julkisivuvalaistuksen tulee tukea rakennuksen luonnetta ja sen kaupunkikuvallista merkitystä. Merkittävässä kohteissa tulee suorittaa koevalaistus. Valaisinten tulee soveltua kunkin alueen kaupunkikuvaan. Häiriövalon eli valosaasteen syntyminen on estettävä oikeilla valaisinvalinnoilla. Valaistusratkaisun tulee olla energiatehokas ja ympäristöystävällinen. Valaistuksessa tulee käyttää mahdollisimman energiaa säästäviä lamppeja ja valaisimia. Valaistus tulee ylläpitää suunnitelman mukaisena.” ja ”Jyväskylän kantakaupungin alueelle on laadittu ulkovalaistuksen yleissuunnitelma (vuonna 2000). Valaistusjärjestelyjen lähtökohtana on hyvä pitää yleissuunnitelman tavoitteita.”.⁴⁷⁴

Ulkovalaistuksesta uudessa kaupunkiorganisaatiossa vastaa kaupunkirakennepalvelujen yhdyskuntatekniikan vastuualue, ja yleissuunnitelman asettamat tavoitteet Valon kaupungille ovat jalostuneet tiiviiseen muotoon:

⁴⁷² Jyväskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Ympäristöystävällinen ulkovalaistus -hankkeen vaihe 2:n hankesuunnitelma + ESCO-hankesuunnitelma.

⁴⁷³ Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Kaupungin ulkovalaistus ja energiansäästö.

⁴⁷⁴ Jyväskylän kaupunki, kotisivut/Rakennusjärjestys 1.1.2009 alkaen.

- 1) Laadukas pimeän ajan kaupunkiympäristö
  - viihtyisä ja turvallinen elinympäristö
  - visuaalisesti laadukas kaupunkikuva
  - miellyttävä pimeä vuodenaika
- 2) Laadukas pimeän ajan yritysympäristö
  - dynaaminen kehittyvä keskus
  - mielikuva ja tunnettuus
  - laadukas ja edistyksellinen imago
- 3) Laadukas pimeän ajan matkailuympäristö
  - matkailukohteiden tehokkuus kasvaa
  - talviajan matkailukohteet ja uudet ideat
  - kaupungin valaistus – nähtävyys.⁴⁷⁵

3.7.6 Tyytyväisiä kaupunkilaisia ja kansainvälistä tunnustusta

Vuoden 2009 helmikuussa toteutetaan Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -asukaskysely, joka viestii jyvaskyläläisten kiistattomasta tyytyväisyydestä valoisaan kotikaupunkiinsa ja sen valaistusratkaisuihin (ks. luku 4). Kyselyn tuloksen voi nähdä vahvistavan myös väitteen, että kaupunkilaisten osallistumismahdollisuus – sitouttaminen – on urbaanin valaistusprojektin menestyksen avain.⁴⁷⁶ Julkisessa keskustelussa niin asukkaat kuin myös taidemaailman edustajat ottavat kantaa. Esimerkiksi Keski-suomalaisen haastattelussa Jyväskylän museotoimen johtaja Päivimarjut Raippalinnalla kertoo pitävänsä positiivisena, että valoilla poimitaan esiin taideteoksia ja yksityiskohtia, mutta kehottaa myös harkintaan: ”Valaistuksen suhteen on monia makuja, ja olisi syytä erottaa toisistaan julkinen valaistus ja taiteen keinoin tehdyt valoteokset. Julkisen valaistuksen ongelmana on usein sen rinnastuminen tietynlaiseen mainosmaisuuuteen.”, hän toteaa ja nimeää onnistuneeksi valotaideteokseksi Kaarina Kaikkosen vuonna 2006 Kirkkopuistoon tekemän paitateoksen Virtaavien vetten tykö (ks. kuva 6 sivulla 23).⁴⁷⁷

⁴⁷⁵ Jyväskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Valon kaupunki -esitys.

⁴⁷⁶ Ritter 2006, 47.

⁴⁷⁷ Keski-suomalainen/Kulttuuri-sivut 12.2.2009/Salusjärvi.

Maaliskuun 28. päivänä Jyväskylän kaupunki osallistuu 80 maan ja 934 paikkakunnan joukossa Earth Hour:iin, maailmanlaajuiseen ilmastonmuutosta vastustavaan ympäristötapahtumaan, ja sammuttaa tunniksi Vesilinnan ja Kuokkalan sillan julkisivujen valot. Esimerkiksi Senaatti-kiinteistöt sammuttaa julkisivuvalot Sinetti-virastotalosta ja vanhasta lääninvirastosta sekä Yliopistoportti- ja Hyöky -veistosten valot, joiden toteutuksesta ja ylläpidosta se vastaa. Myös runsaasti valon kaupunkilaisia sammuttaa oman kotivalaistuksensa. Maailmalla tunniksi pimenevät muun muassa Rooman Colosseum ja San Franciscon Golden Gate -silta.

Maailman LUCI-valokaupunkien määrä on kohonnut noin 60:een, ja verkostoon kuuluu kaupunkeja neljällä mantereella Göteborgista Moskovaan ja Montrealiin, Birminghamista Shanghaihin ja Abu Dhabiin, Leipzigista Jerusalemiin ja Ouagadougouhun. Myös Helsinki on keväällä 2009 liittynyt LUCIin. Jyväskylässä esitellään jälleen uusi valaistusmalli, kun Lutakkoon kevättalvella valmistuneen P-Paviljonki -pysäköintitalon ulkovalaistus toteutetaan kaupungin ja pysäköintitalon omistajan yhteistyönä. Rakennuksen julkisivuun kiinnitetään valaisimet, jotka samanaikaisesti valaisevat sekä kadun ja jalkakäytävän että julkisivun, eikä erillisiä katutilaan asennettuja valaisimia tarvita.⁴⁷⁸

Vuoden 2009 syksyllä Jyväskylässä on yli 50 pysyvää urbaania, esteettis-teknistä valaistuskohdetta. Kaupungin oma organisaatio on toteuttanut erilaisia valaistuskohteita, muun muassa tilapalvelu on tilannut muutamaan päiväkotiin uuden pihavalaisituksen. Kohteista osa on kaupungin yhteistyökumppaneiden, valaistusalan yritysten ynnä muiden sidosorganisaatioiden toteuttamia, ja uusia valaistusyhteistyöneuvotteluja käydään tasaiseen tahtiin. Jyväskylän matkailuoppaat ry:n oppaat kuljettavat kaupunkilaisia Valon kaupunki -kierroksilla, joilla esitellään keskusta-alueen keskeisimmät valaistuskohdet.

Valon kaupunki on alkanut kiinnostaa myös muita valon parissa toimivia: esimerkiksi lauantai-iltana 10.10.2009 Jyväskylän keskusta saa pimeälle pinnalleen uusmedia-, taide- ja kulttuuritapahtuma Lumière40100:n, joka tuottaa kaupunkilaisille avoimen

⁴⁷⁸ Keskiuomalainen 12.2.2009/Kotimaa-sivut.

multimediashow'n projisoimalla Valtiontalon seinään grafiikkaa, animaatiota ja virtuaalista kuvaa musiikin säestämänä. Ranskalaisen Digital Slaves -taiteilijaryhmän kehittämän "mappaamisen" (*mapping* = kartoittaminen) ideana on poistaa arkkitehtuuripintojen harmautta yhdistämällä rakennuskulttuuria ja liikkuvaa kuvaa audiovisuaalisin keinoin.⁴⁷⁹ Valtiontalon tarjoamaa arkkitehtuuria show ei kuitenkaan hyödynnä odotetusti, vaan esitystä kritisoidaan yleisesti enemmänkin "näytönsäätäjäksi". Kiinnostus kaupungin pimeään pintaan on kuitenkin aktiivisesti hereillä. Pimeän ajan ydinkeskusta saa uutta ilmettä, kun Asemakadun yläpäässä sijaitsevan, saneeratun Tawastinkulma-kauppakeskuksen ulkoseiniin heijastetaan pysyvä värinvaihtotekniikkaan perustuva valaistus. Jyväskylän joulun ajan valaistukseen syttyy vaijerein kävelykadun Kompassin ylle ripustettu, Jukka Korpiheteen suunnittelema halkaisijaltaan viisimetrinen led-valotähti, Pohjantähti. Tähti on valmistettu Virossa, ja sen hankintahinta on noin 5 000 euroa.⁴⁸⁰ Lyseon julkisivu saa jälleen toimia heijastuspintana, kun joulunavauksessa 22.11.2009 julkistetaan Korpiheteen uusi kuvaa, ääntä ja valoa yhdistävä Valotrilogia-teos. Kompassin alueen kiinteistönomistajien ja Jyväskylän kaupungin kustantamaa teosta esitetään keskiviikosta perjantaihin viisi kertaa illassa maaliskuun loppuun saakka.

Syksyn 2009 aikana Jyväskylän Valon kaupunki -hankkeen sisältöä ja toimintoja hiotaan yhä selkeämmin kaupungin imagollista profiilia rakentavaksi ja yhä enemmän valon ympärille kehittyneitä ja kehittyviä toimintoja tuotteistavaksi: uusia suunnitelmia on runsaasti, useita vuosia eteenpäin hahmoteltuina. Hankkeen toimintasuunnitelmaa tiivistetysti siteeraten voi todeta, että valon kaupunki rakentaa omaleimaista, laadukasta valaistuskulttuuriaan yhteistyöllä, ylläpidolla ja yhdessä oppimalla ja kulkee määrätietoisesti kohti tavoitteitaan.⁴⁸¹ Kun ensimmäiset jyväskyläläiset virittelevät ikkunoihinsa ja parvekkeilleen ensimmäisiä, nyt enemmän "valon värisiä" kuin värillisiä kausivalojaan, Jyväskylän valot saavat myös kansainvälistä huomiota: 19.10.2009 Jyväskylä palkitaan seitsemättä kertaa järjestetyn kansainvälisen city.people.light-kilpailun ensimmäisellä palkinnolla, 10 000 eurolla, jonka kaupungin edustajat,

⁴⁷⁹ Lumière40100 kotisivut.

⁴⁸⁰ Keskisuomalainen/Jyväskylän seutu -sivut 28.8.2009.

⁴⁸¹ Jyväskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Valon kaupunki -hankkeen toimintasuunnitelma.

kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Pauli Partanen ja apulaiskaupungininsinööri Kari Ström käyvät vastaanottamassa Korean Gwangjussa. city.people.light -kilpailun järjestävät vuosittain monikansallinen elektroniikka-alan yritys Philips ja kansainvälinen valon kaupunkien yhdistys LUCI, ja sen tarkoituksena on edistää valon käyttöä kaupunkien kehittämisen olennaisena osatekijänä ja nostaa esiin kaupungeja, jotka ovat parhaiten osanneet hyödyntää valaistuksen kaupunkiympäristölle tuomaa lisäarvoa. Palkintoperusteluissa puolueettomista valaistusalan ammattilaisista koostuva kilpailujury toteaa Jyväskylän osanneen erinomaisesti hyödyntää valaistuksen mahdollisuudet kestävän kaupunkiympäristön kehittämisessä: valaistus on olennainen osa Jyväskylän kaupunki-identiteettiä, se on energiatehokasta, valosaastetta vähentävää, turvallisuutta parantavaa ja asukkaiden elämänlaatua kohentavaa. 20:sta kilpailuun osallistuneesta kaupungista Jyväskylä saa erityiskiitosta siitä, että valaistusta on laajamittaisen kaupunkisuunnittelun lisäksi osattu hyödyntää myös pienemmissä, puistojen kaltaisissa julkisissa tiloissa, joissa valo on suoraan kosketuksissa ihmisten kanssa.

Pieni, pimeä maalaiskylä on kasvanut urbaanin valon kaupungiksi.

4 PIMEÄN AJAN JYVÄSKYLÄ 2009 -KYSELYTUTKIMUS: JYVÄSKYLÄN KESKUSTA-ASUKKAAT URBAANIN VALON VASTAANOTTAJINA

Kirjallisuudentutkimuksen piirissä 1960-luvulla syntynyt reseptioestetiikka eli taiteen vastaanoton tutkimus painottaa, että kirjallisuuden lukeminen on aina yksilöllistä ja lukijan kokemusten läpi suodattuvaa: ”yleistä sanataideteosta” tai ”yleistä vastaanottoa” ei voi olla, vaan lukija luo suhteensa tekstiin tietystä yksilöllisessä kommunikaatiotilanteessa ja oman tietonsa ja ennakkokäsityksensä mukaan muotoutuneen odotushorisontin perusteella.⁴⁸² Urbanin valaistuskohteen vastaanoton kontekstissa jokainen ihminen kokee pimeän ajan valaistun kaupunkinäkömän visuaalisuuden omalla tavallaan, käyttää omaa kokemustaan havaitsemansa tulkitsemiseen ja tulkitsee valaistua kokonaisuutta oman ”kielioppinsa” mukaisesti, omaan viitekehukseensä sopivaksi hahmottaen.

Yksi reseptioestetiikan metodeista on kysely, joka suunnataan kyseisen kohteen käyttäjille. Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -tutkimuksessa kysely kohdistettiin niille jyväskyläläisille, joiden arkisessa elinpiirissä tutkimukseen valitut urbaanit valaistuskohdet sijaitsevat ja jotka siis ovat niiden todennäköisimpiä vastaanottaja-käyttäjiä. Markkinointi- ja mielipidetutkimuslaitos Tietoykkönen Oy:n koulutettujen tutkimushaastattelijoiden tekemä, tietokoneohjattua puhelinhaastattelujärjestelmää hyödyntävä tutkimus toteutettiin vuoden 2009 helmikuussa. Kyselyn otos on 300 postinumeroalueella 40100 Jyväskylä eli kaupungin keskusta-alueella asuvaa 15–84 -vuotiasta vastaajaa. Koska otoksen ikä- ja sukupuolijakauma kiintiöitiin yhteneväksi Jyväskylän koko väestöpohjan kanssa, tulokset ovat myös tilastollisesti edustavia. Kyselylomakkeen (liite 1 sivuilla) viitisenkymmentä kysymyskohtaa laadin tutkielmani aiheen mukaisesti ja huomioiden tutkimuksen tilaajan, Jyväskylän kaupungin kaupunkirakennepalvelujen yhdyskuntatekniikan vastualueen edustajien apulaiskaupungininsinööri Kari Strömin ja Valon kaupunki -hankkeen koordinaattori Annukka Larsenin nimeämät valaistukseen liittyvät kysymykset, joihin he toivoivat vastausta.

⁴⁸² Hosiaisuus 2003, 776–777. Reseptioestetiikasta <http://fi.wikipedia.org/wiki/Reseptioestetiikka>.

Strukturoidun survey-kyselytutkimuksen yksi osio koostui vuonna 2002 uudella tavoin valaistuun, saneerattuun Kirkkopuistoon ja toinen vuonna 2003 valaistuun Kuokkalan siltaan kohdistuvista kysymyksistä. Yliopistonkadun vuonna 2008 valmistuneesta, uusitusta katuvalaistuksesta tehtiin kolme kysymystä. Näiden lisäksi yksi osio sisälsi Jyväskylän 2000-luvun pimeän ajan olemukseen yleisesti liittyviä kysymyksiä. Kaikissa kysymyksissä oli viisi Likertin asteikon laskevan skaalan mukaista vastausvaihtoehtoa asteikolla 1–5: 1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = ei samaa eikä eri mieltä, 4 = jokseenkin samaa mieltä, 5 = täysin samaa mieltä. Vastausasteikot indeksoin tulkinnassani siten, että neutraalin arvon 3 alle jäävät arvot osoittavat kielteistä ja sen yläpuolelle asettuvat arvot myönteistä suhtautumista. Valittavana oli myös en osaa sanoa -vaihtoehto. Muutamaa kysymystä vastaaja saattoi halutessaan täydentää avoimella vastauksella.

Vastatessaan Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -tyyppisen kyselyn kysymyksiin vastaajat kokoavat yhteen ajan myötä kerrostuneet valaistushavaintonsa, joiden tarkkoja syntyäaikoja he eivät todennäköisesti edes tiedosta, muodostavat mielikuvansa tällaisten muistikuvasynteeseiden perusteella ja vastaavat niiden varassa. Siten vastausten pohjana on pelkän kysytyn kohteen sijaan ikään kuin läpinäkyvistä kalvosivuista koostuva muistikirja, johon vastaajan kaikki valaistukseen liittyvät mieli- ja muistikuvat ovat tallentuneet ja josta hän sekä implisiittisesti että tietoisesti poimii aineksia. Mielikuvat, jotka vastaaja valitsee ja joita vasten hän esitettyjä kysymyksiä arvottaa ja tulkitsee, valikoituvat väistämättä myös sen perusteella, minkälaiseen sosiodemografiseen referenssiryhmään vastaaja kokee haluavansa sitoutua. Tämän kyselyn kohdalla on hyvä muistaa Jyväskylän voimakas, urbaaniin valoon semanttisesti kiinnittyvä markkinointiviestintä ja sen vaikutus asukkaiden identiteetin muodostukseen: into ja myönteisyys voi olla merkki halusta olla ”ajan hermolla”.

Asukaskyselyn aineiston perusteella voidaan saada selville lähinnä kuinka tyytyväisiä asukkaat ovat nimettyihin valaistuskohteisiin liittyviin oletettuihin ominaisuuksiin, mutta heidän syvempiä valaistuskokemuksiaan ja -elämyksiään vastaukset eivät paljasta; niiden selvittämiseen tarvittaisiin henkilökohtaisia haastatteluja. Yleisemmästä suhtautumisesta urbaani valaistus -ilmiöön voidaan kuitenkin tehdä

joitain varovaisia päätelmiä ja etsiä asenteiden mahdollista kollektiivisuutta. Lähinnä Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -tutkimus on siis valaistuskohdeisiin kohdistuva mielipidekysely, jota kuitenkin voi pitää sisällöltään luotettavana katsauksena jyväskyläläisten näkemyksiin. Neutraalien ”ei samaa eikä eri mieltä”- ja ”en osaa sanoa” -vastausten määrä liikkuu korkeimmillaan noin 40 prosentissa ja liittyy selkeästi sellaisiin väitteisiin, joissa vastaajan olisi pitänyt arvioida jotain arvolatautunutta tunnettaan. Esimerkiksi väite ”Valaistu Kirkkopuisto herättää minussa jopa fyysisiä ihastuksen tunteita.” saa 42 prosenttia vastaajista valitsemaan neutraalin vastauksen, väite ”Kirkkopuiston valaistusratkaisut ja vanha kirkko sopivat hyvin yhteen.” vain 15 prosenttia. Mutta kun mielipide on kypsytynyt niin pitkälle, että vastaaja valitsee neutraalin sijaan todellisen vaihtoehdon, voidaan hänen huomionsa tulkita syventyneen havainnoksi saakka ja olevan siten reseptiotutkimuksen kannalta validi ja relevantti. Jos mielipidettä ei ole ja valitaan neutraali vastausvaihtoehto, kohdetta ei ehkä ole edes havaittu sanan varsinaisessa merkityksessä; siitä voi olla vain lähinnä esiobjektiivinen kokemus, jos sitäkään. (Vastaustiivistelmä ks. liite 2.)

4.1 Pimeän ajan Kirkkopuisto keskusta-asukkaiden silmin

Kirkkopuiston paikkaidentiteetin kehittyminen on ollut selkeän yhteiskunnallinen prosessi, onhan puisto sekä sekulaarin että sakralin vallan territorio, johon molempien arvot ja käytännöt vaikuttavat. Kirkkopuisto mieltyy helposti kaikkien kaupunkilaisten ”yhteismaaksi”, johon liittyvistä kysymyksistä on keskusteltu ja keskustellaan kiivaasti ja tunteiden värittämänä. Nykyisin arvokkaasti ja näyttävästi valaistu, varsinkin pimeällä vaikuttavaa symboliikkaa uhkuva kirkko viestii suomalaisen yhteiskunnan arvojen muodostuksesta, jossa sakralihistorialla on edelleen vankka asema elämän yleisestä maallistumisesta huolimatta. Kirkkopuisto on tyyppinen julkinen kaupunkipuisto, jonka suunnitteluun ovat osallistuneet kunnallisten päättäjien lisäksi ammattilaiset kaupunkisuunnittelijasta hortonomiin, mutta 2000-luvun alun saneerauksessa mukana oli ensimmäistä kertaa myös nimenomaan urbaanin, visuaalisen valaistuksen suunnitteluun erikoistunut valaistussuunnittelija funktionaalisia valaistuksia yhtenä työnsä osana rakentavan sähköammattilaisen sijaan.

Urbanisti valaistu Kirkkopuisto (kuva 32) voi näyttäytyä keskusta-asukkaalle niin monenlaisessa muodossa ja keskusta-asukas voi kokea puiston niin monenlaisesta positioista, että niiden erittelemisen olisi strukturoidun asukaskyselyn puitteissa ollut mahdotonta. Valaistun Kirkkopuiston voi kuitenkin ajatella olevan selkeimmin maisema lähinnä niille keskusta-asukkaille, jotka voivat katsella sitä asunnostaan käsin ja sitä kautta ottaa näkymän visuaalisesti haltuun; lisäksi puisto kuuluu heidän lähimpään kotiympäristöönsä ja elintilaansa. Muille keskusta-asukkaille puisto on paitsi osa lähiympäristöä myös maisemaa vahvemmin ja konkreettisemmin tila, koska heidän läpikulku- tai oleskelukokemuksensa ei juuri mahdollista puiston tarkkailua ulkopuolisena ja kauempaa tai maanpintaa korkeammalta. Heidän konkreettinen kokemuksensa puistosta syntyy lähinnä siellä fyysisesti liikkuen. Sillä tavoin tunne maiseman sisään astumisesta voi kyllä syntyä, mutta suhde valaistuun puistoon on erilainen kuin ikkunasta katsojan. Asukaskyselyssä ei kuitenkaan tiedusteltu vastaajan arkisuhdetta puistoon eli sitä, onko vastaaja Kirkkopuistoa reunustavien katujen asukas vai läpi/ohikulkija, eikä vastaajan ”puistonkäyttötapaa” siksi tiedetä. Tiedon kautta voitaisiin selvittää muun muassa sitä, mikä merkitys arkisuhteella on valaistuksen kokemiselle.

*Kuva 32. Jyväskylän kaupungin-
kirkon vuonna 2002 toteute-
tussa valaistuksessa lämmin-
sävyisten punatiiliseinien
kontrastina ovat kylmällä,
valkoisella valolla esiin noste-
tut kattorakenteet ja kello-
torni. Kuva Jyväskylän kaupunki/
Antti Aarnio.*

Vaikka vastaajan positiota ja näkökulmaa, sitä onko hän kauempaa katsoja vai tilassa kulkija, ei nyt tiedetä, 52 prosenttia asukaskyselyn vastaajista kertoo kuitenkin pitävänsä Kirkkopuistoa tärkeänä osana arkista elinympäristöään, vankimmin yli 65-vuotiaat asukkaat ja vähintään 11:stä yli 50 vuoteen Jyväskylässä asuneet. 81 prosenttia vastaajista kokee Kirkkopuiston valaistuksen kauniina ja 61 prosenttia toteaa valaistujen veistosten lisäävän Kirkkopuiston pimeään ajan kiinnostavuutta; vahvimmin tätä mieltä ovat 46–65 -vuotiaat. Väitteeseen ”Kirkkopuistossa valot ja varjot vaihtelevat kiehtovasti.” myönteisesti suhtautuu 56 prosenttia vastaajista, 82 prosenttia pitää Kirkkopuiston valaistusratkaisuja ja vanhaa kirkkoa hyvin yhteen sopivina. Vain ihailemaan valaistua Kirkkopuistoa kertoo joskus pysähtyneensä 56 prosenttia, ”kuin taideteoksena” sitä pitää 59 prosenttia ja jonkinasteisesti hyvää mieltä valaistua Kirkkopuisto tuottaa 69 prosentille vastaajista. Väitteeseen ”Valaistua kaupunginkirkko herättää minussa pyhyyden ja hengellisyyden tunteita.” suhtautuu myönteisesti 35 prosenttia ja väitteeseen ”Valaistua Kirkkopuisto herättää minussa jopa fyysisiä ihastuksen tunteita” samoin 35 prosenttia vastaajista, vankimpina mielipideryhminä jälleen tutkimuksen vanhimmat ikäryhmät ja Jyväskylässä pisimpään asuneet. Yleinen suhtautuminen valaistuksen Kirkkopuiston pimeään ajan olemukseen lisäämään estetiikkaan näyttää siis olevan hyvinkin myönteinen, joskin sakraaliksi mieltyvän suora ihastelu koetaan vieraaksi. Valaistut taideteokset samoin kuin valojen ja varjojen luomat, intentionaalisen visuaaliset efektit on myös huomattu. Vastaajan elinikä ja Jyväskylässä asumisen pituus vahvistavat myönteisyyttä.

Näkemystään Kirkkopuiston valaistuksen kauneudesta vastaajat saivat perustella myös avoimessa vastauksessa. ”Mikä Kirkkopuiston valaistuksessa on kaunista?” -kysymyksen kommentoissa korostuu erityisesti kokonaisuus ja yleisvaikutelma. Esimerkiksi vastaukset ”hyvin otettu huomioon kokonaisuus eli puut ja rakennus”, ”ei ole pelkästään valaistus vaan se, että on kohdistettu puihin ja rakennuksiin”, ”kirkko on kauniisti valaistua ja puistokäytävä, joka on Kauppakadun reunassa ja penkkien molemmin puolin olevat lamput on tunnelmalliset, antaa ihanan tunnelman käytävälle”, ”luonto tulee esiin valaistuksen kautta ja kirkko korostetusti, valaistus on tasainen, joten pimeälläkin uskaltaa kulkea”, ”maasta tulevat varjot ja valot, valaistut tolpat ja puut, koko Kirkkopuisto on valaistuna upea ja satumainen” ja ”se on hyvä, se

on kaunis, kun siitä on niitä puita leikattu ja avarampi, valot tulevat paremmin esiin” kuvastavat Kirkkopuiston valaistusta kauniina pitävien antamien 205 kommentin yleistä sävyä ja sisältöä, ja samalla sanavalintojen voi tulkita varsin yleisesti kuvailevan urbaaniin valaistuskulttuuriin tyypillisesti liitettyjä ominaisuuksia ja piirteitä. Kirkkopuiston valaistusta ei-kauniina pitävien avoimia kommentteja kertyi kahdeksan. Niissä moitittiin puiston ja puiston reittien pimeyttä ja kävelyteiden alhaalta tulevien valojen häiritsevyyttä ja pimeitä kohtia valojen välissä. Pari vastaajaa piti valaistusta vaatimattomana tai tavallisena, ei mitenkään erityisenä, yksi ei pitänyt valojen keltaisesta sävystä ja yksi vastaaja huomautti turhasta sähkönkulutuksesta.

Väitteeseen ”Kirkkopuiston valaistus tuo mieleeni jonkin muun kaupungin tai kohteen, jossa olen joskus käynyt.” myönteisesti vastanneet 42 vastaajaa assosioivat sen niin moneen eri kohteeseen, että selkeän yhtenäistä vertauslinjaa ei synny. Tampere tai joku siellä sijaitseva kirkko kuitenkin mainitaan kahdeksan kertaa, Kuopio saa kaksi mainintaa ja Mikkeli, Turku, Savonlinna ja Saarijärvi kukin kaksi mainintaa; toinen Saarijärvi-maininnoista painottaa nimenomaan Saarijärven kirkon valaistusta. Muutoin Kirkkopuiston valaistus assosioituu keskieurooppalaisten pienten kaupunkien kirkoista lislalmen ja Urjalan kirkkoihin, Riihimäestä ja Hangosta Berliiniin, Kölniin ja New Yorkiin. Assosiaation voi olettaa liittyvän paikkoihin, joissa vastaaja on itse käynyt, mutta assosiaation tarkempi synty rakenne ja kohteen koettujen yhtäläisyyksien selvittäminen vaatisi henkilökohtaisen haastattelun.

Väitteeseen ”Kirkkopuistossa on pimeälläkin riittävän valoisaa.” yhtyy 65 prosenttia ja väitteeseen ”Tunnen oloni turvalliseksi kulkiessani Kirkkopuistossa pimeään aikaan.” 60 prosenttia vastaajista. Turvallisuuden tunteen kokemisessa ei ollut eri ikäryhmien kesken kovin suuria eroja, joskin yli 65-vuotiailla koettu turvallisuuden tunne oli muihin verrattuina hiukan vähäisempi. Tämän kysymyksen negatiiviset vastaukset paljastavat, että uusitusta valaistuksesta huolimatta 40 prosenttia vastaajista ei koe turvallisuuden tunnetta kulkiessaan Kirkkopuistossa pimeään aikaan. Myös poliisin Helsingin keskustassa toteuttama tuore turvallisuustutkimus kertoo, että 38,4 prosenttia vastaajista pitää keskustassa yksin kävelemistä viikonloppuiltaisin turvattomana tai

melko turvattomana.⁴⁸³ Turvallisuuden tunteen syntyminen on primaarisijalla tunnehierarkiassa: jos sitä ei ole, ei ympäristön esteettisten elementtien aitoon huomioimiseen, havaitsemiseen ja kokemiseenkaan jää resursseja, vaan ympäristö tavallaan peittyi pelkoon.

Asukaskyselyn vastausten perusteella voi päätellä valaistussa Kirkkopuistossa olevan katseelle tarttumapintoja, valaisimien, valaistujen pintojen ja veistosten kaltaisia kohteita, joihin havainto voi pimeään aikaan eri tasoilla kiinnittyä ja joiden kautta kokemus puiston valaistuksen muodostamasta kokonaisuudesta esteettisine ominaisuuksineen rakentuu, mutta turvallisuuden tunteen syntymisessä on vielä toivomisen varaa. Kirkkopuisto nousee myös vahvasti esille kysyttäessä vastaajan suosikkia Jyväskylän valaistuskohdeiden joukossa, sillä 270 avoimessa vastauksessa valaistu Kirkkopuisto tai kaupunginkirkko mainitaan 86 kertaa, toiseksi eniten ja hiukan suositumpana kuin Harjulla sijaisevat valaistuskohdeet. Suosikiksi valinnan perusteluna esiintyy usein paitsi kohteen näkyvyys ja tunnelmaan/tunnelmallisuuteen liittyvät määreet myös juuri vastaajan arkisuhde Kirkkopuiston seutuun: moni kertoo näkevänsä puiston joka päivä ikkunastaan tai kävelevänsä päivittäin/usein puiston läpi/ohi. Avoimia perusteluja ei nyt vain valitettavasti voi yhdistää kyselyn muihin vastauksiin.

4.2 Valaistu Kuokkalan silta on osa kauniiksi koettua kotimaisemaa

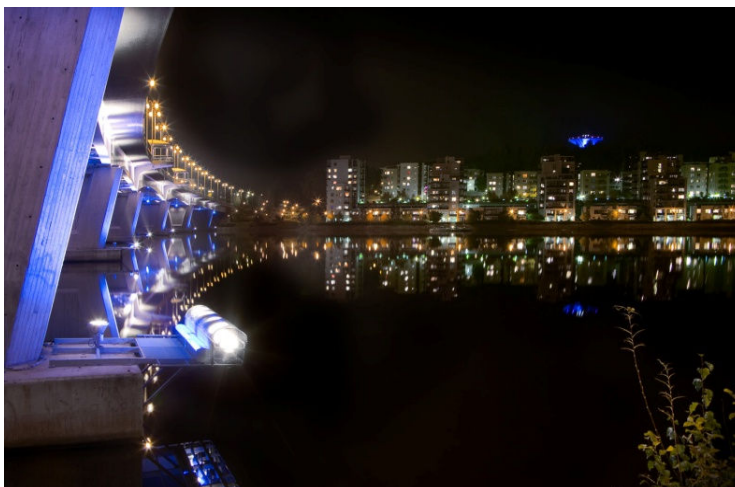
Valaistu Kuokkalan silta (kuva 33) näyttäytyy luontevimmin maisemana kuin ympäristönä tai tilana, koska katsoja ei pääse sitä kovin lähelle. Jos kulkee itse sillalla eli on siten sillan tilassa, alapuolen sinisävyiseksi valaistu näkymä jää kokonaan piiloon. Valaistusta on tarkkailtava kauempaa, ja vain sulan veden aikaan veneellä ja talvella jäätä pitkin voi konkreettisesti päästä kulkemaan sisään siltavalaistuksen siniseen tilaan. Avaralla järvellä siltavalaistus näkyy kauas moneen suuntaan. Valaistun, maisemaa hallitsevan sillan voikin ajatella olevan sellainen objekti, joka saa omassa arkimaisemassaan upoksissa olevan havahtumaan hetkeen ja aistimaan ympäristön, jossa elää.

⁴⁸³ Poliisin turvallisuustutkimus 2009, 6.

Pimeään ajan Jyväskylä 2009 -tutkimus selvitti hiukan myös sitä, joko muutaman vuoden ikäiset valaistusratkaisut sisältyvät asukkaiden kokemukseen kotiympäristöstä. Tunteeko matkalta palaaja saapuvansa kotiin, kun näkee järven poikki kohoavan valaistun Kuokkalan sillan? Koetaanko pimeään ajan valaistu näkymä Jyväsjärven yli (kuva 34) läheiseksi kotimaisemaksi? Maiseman näkemistä ohjaavat kulttuurisesti muodostuvat arvot ja konventiot, sanattomat sopimukset kauniista ja rumasta.⁴⁸⁴ Käsitteellinen kotimaisema muodostuu ja ilmenee intersubjektiivisesti, jokapäiväisen arkikokemuksen eittoisesti jakaen ja käsitteen sisällön yhteisöllisesti yleistäen. Jyväskylässä pimeään ajan Jyväsjärvi -aiheista kotimaisemaa luovat ja visuaalista mielikuvaa tukevat yleensä mediassa ja kaupungin omissa julkaisuissa esitetyt lukuisat valokuvat. Valaistu Kuokkalan silta on muutaman olemassaolovuotensa aikana asettunut hallitsevaksi osaksi Jyväskylän keskustamaisemaa, ja voi olettaa sen samalla olevan asettumassa tai jo asettuneen koko kaupungin symboliksi, ikoniksi jonka kautta representaatio paikallistuu.

Kuva 33. Kuokkalan silta valaistiin vuonna 2003. Valaistussuunnittelu VALOA design Oy. Kuva Jyväskylän kaupunki/Juhana Konttinen.

Kuva 34. 68 prosenttia asukaskyselyn vastaajista yhtyy väitteeseen ”Valaistu näkymä Jyväsjärven yli on minulle läheinen kotimaisema.”. Kuvassa näkymä Lutakosta Ainolanrantaan. Kuva Jyväskylän kaupunki/Juhana Konttinen.

⁴⁸⁴ Ks. Karjalainen 2007, 55.

86 prosenttia vastaajista pitää Kuokkalan sillan valaistusta kauniina, ja kaikki ikäryhmät ovat suurin piirtein samaa mieltä. 58 prosenttia vastaajista kertoo joskus pysähtyneensä vain ihailemaan sillan valaistusta, suurimpina ryhminä alle viisi ja yli 50 vuotta kaupungissa asuneet. Täysin tai jokseenkin ”kuin taideteoksena” valaistua siltaa pitää 66 prosenttia vastaajista, suurimpina samat ryhmät kuin edellä. Minkälaisesta havaitsemisesta ja kokemisesta tämä tulos kertoo? Onko molemmilla ryhmillä, vain lyhyen tai jo pitkän aikaa asuneilla, vastaukseensa sama motiivi, uutuus? Uusille asukkaille koko kaupunki on vielä outo ja ympäristöä havainnoidaan korostuneen tarkoin silmin, kun taas vanhoille asukkaille tuttuun maisemaan on lisätty jotain uutta ja totutusta poikkeavaa, joka siksi huomataan. ”Kuin taideteos” -ilmaisua voidaan myös käyttää niin esteettisen kokemuksen innoittamana, spontaanina ihastuksen osoituksena kuin harkitun analyysin tulospäätelmänä. Vastausten tulkinta vaatisi jälleen henkilökohtaisia haastatteluja sekä vastausten sisällöllisen sävyn täsmentämiseksi että samoin vastanneiden asumisajan ääripäiden vuoksi. Toisaalta 90 prosenttia vastaajista kertoo pitävänsä (yleisesti) siitä, että arkkitehtuuria, taidetta, siltoja, puita ynnä muita yksittäisiä kohteita valaistaan, eikä asumisaika vaikuta mielipiteeseen yhtymiseen: 61–72 prosenttia kaikista ryhmistä yhtyy täysin väitteeseen. Laajan kohdekohtaiseen valaistukseen mieltymisen voisi tulkita yleiseksi mielipiteeksi urbaanin valaistuskulttuurin hyväksymisestä ja uudenlaisen trendin olemassaolon ja tiedostamisesta.

Kuokkalan sillan valaistuksen kauneutta koskevaan kysymykseen vastaajan oli myös mahdollista avoimesti vastaten kertoa, miksi valaistus on tai ei ole kaunis. Yhteensä 221:ssä ”Mikä Kuokkalan sillan valaistuksessa on kaunista?”-kysymykseen vastatessa, valaistusta kauniina pitävän vastaajan antamassa avoimessa vastauksessa kommentoidaan muun muassa, että ”se näkyy parvekkeelle, se että se tuplaantuu, kun järveen heijastuu valot, ja erilaista väriä, on sinistä ja kirkasta ja niitä on aika sopivasti, riittävästi valoja”, ”se on hieno varsinkin tyyneenä syksyiltana, kun valot heijastuvat vedestä”, ”kauempaa katsottaessa näyttää taideteokselta” ja ”rakenteita on valaistu niin, että ne muodostavat oman taiteellisen kokonaisuuden, on veden, rannan ja ilman elementit, jotka valon kanssa muodostaa taideteoksen, arkkitehtuuri silmää hivelevää”. ”Rakastan itse valoja, jo pelkästään se, että on nähty vaivaa ja tehty

tällainen ratkaisu, tekee siitä kauniin”, kiittää eräs vastaaja. ”Tekee vaikutelman että kaupungissa on elämää, suurkaupungin meininki” kommentoi yksi vastaajista, ”värit ja kokonaisuus, tuo lisäarvoa kaupunkiin, muutakin kuin perinteistä järvimaisemaa” arvioi toinen, ”kokonaisuus, tuo kaupunkia edukseen” kolmas. Kuokkalan sillan kauneutta analysoivaan avoimeen kysymykseen 13 positiivisesti suhtautuvaa vastaajaa vastaakin ytimekkäästi sanalla ”kokonaisuus”, samoin 13 vastaajaa tiivistää vastauksensa ilmaisuun ”sininen valo/väri”. Kaikista vastaajista 74 prosenttia ilmoittaa pitävänsä Kuokkalan sillan valaistuksen sinisestä sävystä; onhan sinisellä värillä suomalaiskansallisessa semantiikassa vahva, myyttinen merkitys. Valaistuksen sininen väri tulee lisäksi esille 26:ssa avoimessa vastauksessa, ja lisäksi valaistuksen väri yleensä mainitaan runsaassa 30:ssä kommentissa esimerkiksi ilmaisuina ”sopivan värinen”, ”kauniit värit”, ”kivasti käytetty värejä” ja ”on lisätty värejä”. 67 prosenttia asukaskyselyn vastaajista on myös sitä mieltä, että yleensä värillinen valo (sininen, punainen, vihreä...) sopii julkiseen valaistukseen siinä missä kirkaskin. Näin urbaanin valaistuksen globaalisti yleinen väriskaala näyttää tulleen melko hyväksytyksi myös Jyväskylässä. Kertyneet kuusi siltavalaistusta ei-kauniina pitävää kommenttia sisältävät yhden moitteen räikeydestä ja kaksi vaatimattomuudesta tai ei parhaasta mahdollisesta toteutuksesta, joka sisältää ”vain heittämiä ja kylmiä sinisen sävyjä”. Yksi moite kohdistuu kohteen ”kolhouteen” ja ”järkyttävän isoon kokoon siihen paikkaan”, jolloin vastaaja ilmeisesti tarkoittaa koko sillan struktuuria. Yksi vastaaja perustele näkemystään sillan ei-kauniista valaistuksesta sillä, että silta ei ole kaunis.

66 prosenttia asukaskyselyyn vastanneista kertoo, että tuntee matkalta palatessaan saapuneensa kotiin, kun näkee valaistun Kuokkalan sillan. Avoimen ”Mikä Kuokkalan sillan valaistuksessa on kaunista?” -kysymyksen vastausten joukosta voi poimia esimerkiksi ”autolla tullessa näkyy komeasti”-, ”kauemmas näyttää hienolta”-, ”näkyy kauas ja on Jyväskylän maamerkki”-, ”kun tulee etelästä bussilla ja näkee sen, se on aivan upea, se on jotenkin kun se on kaari, se on kyllä kauniin näköinen, on modernimman näköinen”- ja ”valon heijastuminen järveen ja näkyy lentokoneestakin” -tyyppisiä kommentteja. Valaistuksen näkyminen ja näkeminen siis ikään kuin piirtävät rajan alueelle, jolloin ollaan kotona. Selkeästi vahvimmin näin tuntevat – hiukan yllättäen ja tässä järjestyksessä – yli 50 vuotta ja 31–50 vuotta Jyväskylässä asuneet, he

joiden usein ajatellaan eniten vastustavan kotimaisemaansa sijoittuvia uusia elementtejä. Valaistuksella yleensäkin on taipumus lisätä arkisen turvallisuuden tunnetta, ja ehkä myös urbaani, juuri tiettyyn paikkaan yhdistyvä yksilöllinen valaistus vahvistaa kollektiivista paikka-tunnetta niin paljon, että massiivinenkin uusi kohde hyväksytään osaksi omaa kotiympäristöä. Useampikin Kuokkalan siltaa koskevaan avoimeen kysymykseen vastanneista huomioi kommentissaan myös sen, kuinka valaistu silta toimii maisemassa kaupungin ja Jyväskylän Kuokkalan puoleisen rannan harmonisesti yhdistävänä kaarielementtinä.

68 prosenttia vastaajista suhtautuu myönteisesti väitteeseen ”Valaistu näkymä Jyväskylän yli on minulle läheinen kotimaisema.”; näin kokevat muita useammin vähintään kymmenen vuotta Jyväskylässä asuneet. Voidakseen päätellä jotain siitä, kuinka pian kokemus kotimaisemasta syntyy, pitäisi tietää kuinka kauan vastaaja on juuri tässä keskusta-asunnossaan asunut tai yleensäkin Jyväskylä-näkymää lähimaisemanaan katsellut. Kotiympäristökokemuksen vastapainoksi kyselyssä tiedusteltiin myös mahdollisia muita kohteita ja kaupunkeja, joita valaistu Kirkkopuisto tai Kuokkalan silta assosioivat vastaajan mieleen. Väitteen ”Kuokkalan sillan valaistus tuo mieleeni jonkin muun kaupungin tai kohteen, jossa olen joskus käynyt” kanssa on täysin tai jokseenkin samaa mieltä vain 18 prosenttia vastaajista. Viiden vastaajan ajatuksissa silta linkittyy New Yorkiin, Rovaniemi saa kolme yleistä ja yhden Ounaskosken siltaan assosioituvan maininnan, Tampere kolme ja Praha kaksi mainintaa. Muutoin mielikuvat assosioituvat ympäri maailman Kärkisten sillasta San Franciscon moniin siltoihin, joista yksi on Kuokkalan sillan esikuvana ollutkin. Vastausten vähydestä voi lähinnä ehkä päätellä, että valaistut sillat jäävät havaitsematta tai ainakin kokemus mentaalisesti erittelemättä; esimerkiksi eräs vastaaja toteaa nähneensä ulkomailla paljon valaistuja siltoja ja toinen valaistuja siltoja näkyvän paljon televisiossa. Voi myös olettaa, että etenkin vieraassa ympäristössä liikkueensa täytyy olla tavallista enemmän kiinnostunut siltavalaisuksista rekisteröidäkseen juuri ne mieleensä tai että valaistuksen on oltava visuaalisesti ympäristöstään erityisen poikkeava, jotta se jäisi erillisenä kohteena mieleen. Tulkinta, että Kuokkalan siltavalaisuus olisi niin yksilöllinen, ettei sille löydy assosiaatioparia, olisi aivan liian yltiöpositiivinen.

Kysyttäessä vastaajan suosikkia Jyväskylän kaikkien valaistuskohdeiden joukossa Kuokkalan silta kerää eniten mainintoja, 119 mainintaa 270 avoimessa vastauksessa.

4.3 Kohdevalaistukset miellyttävät kaupunkilaisia

Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -tutkimuksen asukaskyselyn vastaajat asennoituvat paitsi kohdekohtaisesti myös kokonaisuutena varsin positiivisesti valaistuun ympäristöönsä ja toteutettuihin valaistuskohteisiin. Sen lisäksi, että 90 prosenttia vastaajista kertoo pitävänsä arkkitehtuurin, taiteen, siltojen, puiden ynnä muiden yksittäisten kohteiden valaisemisesta, jyväskyläläisille näyttää esimerkiksi olevan tärkeää, että oma eletty arkiympäristö on pimeällä kauniisti valaistu: vastaajista 82 prosenttia suhtautuu myönteisesti väitteeseen, ja naisista 57 prosenttia ja miehistä 34 prosenttia on täysin samaa mieltä väitteen kanssa. 84 prosenttia vastaajista valitsee myönteisen kannan väitteeseen ”Viime vuosina toteutetut valaistuskohdeet ovat lisänneet kaupungin viihtyisyyttä.”, ja kaikki ikäluokat yhtyvät väitteeseen lähes samanasteisesti. Terveyden kokemusta tukeviksi luokiteltavia vaikutuksiakin koetaan: 54 prosenttia vastaajista kertoo valaistuskohdeiden lievittäneen pimeän vuodenajan aiheuttamaa alavireisyyttään; kaikista naisvastaajista näin kokee 68 ja miesvastaajista 40 prosenttia, vahvimmin 46–65- ja yli 65-vuotiaat vastaajat ja yli 50 vuotta Jyväskylässä asuneet. Ehkä pisimmän kotiseutukokemuksen keränneet huomaavat herkemmin valaistuksen tavan ”lisätä maisemaan aina jotain” ja saavat siten maiseman muutoksesta runsaammin mielihyvää? Vai ehkä kysymys on vain siitä, että heillä on aktiivivuosiaan eläviä enemmän aikaa tarkkailla ympäristönsä olemusta? Haastattelututkimus selvittäisi kokemuksen syitä.

71 prosenttia vastaajista myöntää olevansa ylpeä valaistukseen panostavasta kotikaupungistaan, 66 prosenttia uskoo pimeän ajan Jyväskylän erottuvan edukseen muiden kaupunkien joukossa ja 83 prosenttia kokee runsaiden valaistuskohdeiden tukevan Jyväskylän julkisuuskuvaa ajan hermolla elävänä kaupunkina. Vahvimmin näin kokevat 46–65 -vuotiaat, miehiä selkeästi vankemmin naiset, ja vain 2–3 prosenttia vastaajista on täysin eri mieltä. Väitteeseen ”Pimeän ajan kaupunkiympäristön

valaistuksessa on menty jo liiallisuuksiin.” suhtautuu myönteisesti vain yhdeksän prosenttia vastaajista; 75 prosenttia on eri mieltä. Väitteen ”Riittää, että kaduilla ja puistoissa on sen verran valaistusta, että pimeällä näkee turvallisesti kulkea. Minkäänlaista valaistustaidetta ei tarvita.” kanssa samaa mieltä on 14 ja eri mieltä 68 prosenttia vastaajista. Väitteeseen ”Rakennusten arkkitehtonisten yksityiskohtien ja taideteosten valaiseminen on turhaa energiantuhlausta.” suhtautuu myönteisesti yhdeksän ja kielteisesti 71 prosenttia vastaajista. 75 prosenttia vastaajista uskoo valaistustekniikan kehittymisen vähentävän energiankulutusta merkittävästi, täysin eri mieltä on vain yksi ja jokseenkin eri mieltä seitsemän prosenttia vastaajista. Valaistus myös puhuttaa – 58 prosenttia vastaajista kertoo ainakin joskus vaihtaneensa mielihiteitä muiden jyvaskyläläisten kanssa kaupungin julkisten tilojen valaistuksesta – ja juuri näissä sosiaalisissa tilanteissa käytännön tieto rakentuu narraatioiksi, joissa ihmisten näkemykset ja asenteet näyttäytyvät ja tulevat ”tosiksi”.⁴⁸⁵ Kyselyn yhteydessä tiedusteltiin myös osallistumista joka toinen syksy järjestettävään Valo on Jyväskylässä -tapahtumaan, ja 41 prosenttia vastaajista kertoo joskus osallistuneensa.

Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -asukaskyselyn vastaukset osoittavat selkeästi, että Jyväskylän keskustan uusi, urbaani valaistus sekä kiinnostaa että miellyttää asukkaita, joiden arkielämän lähipiiriin tutkimuksessa mukana olevat valaistuskohdeet kuuluvat. Kohteista on myös tullut osa keskusta-asukkaiden henkilökohtaista identiteettiä luovaa arkiympäristöä ja kotipaikkaa. Valaistut kohteet ovat kasvaneet *genius locia* luoviksi, yksilöllisiksi paikoiksi, joihin asukkaat näyttävät jo varsin kollektiivisesti olevan sitoutumassa osallisen tavoin ja joiden denotaatiot ovat muuttumassa kaupunkilaisten yhteisiksi konnotaatioiksi. Myös valaistuksen vaatima energiankulutus tiedostetaan, mutta uuden teknologian innovaatioihin luotetaan ja moitteet energian tuhlauksesta ovat enää vain suhteellisen vähäisiä. Jyväskylän kaupungin runsas ja visuaalinen valaistusasioista tiedottaminen ja Valo on Jyväskylässä -tapahtuman näkyvyys sekä mediassa että fyysisessä kaupunkikuvassa myös vaikuttaa tuottavan tulosta, koska asukkaiden yleinen suhtautuminen on näin kollektiivisen positiivista. Ideaalin pimeän ajan kaupunkikuvan käsitteen sisältöä määritellään ja asukkaiden pimeän ajan kaupunkiympäristön ikonologista lukutaitoa ohjataan vankasti kaupunkiorganisaatiosta

---

⁴⁸⁵ Lappi 2007, 22.

käsin, ja oletettavasti juuri siksi jyvaskyläläiset ovat hyvää vauhtia juurtumassa valon kaupunkilaisen identiteettiin. Tutkimuksen tilaajalle Pimeän ajan Jyväskylä 2009 - asukaskyselyn tulos näyttäytyy siis erittäin myönteisenä.

4.4 Tehdyt valaistustutkimukset tukevat toisiaan

Jyväskylän julkiseen valaistukseen liittyviä asukasnäkemystyksiä on viime vuosina tiedusteltu myös kahdessa muussa tutkimuksessa. Molemmat osoittavat samankaltaista myönteistä suhtautumista kuin Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -tutkimus.

4.4.1 Valo on Jyväskylässä 2006 -tapahtuman yleisötutkimus

Vuoden 2006 Valo on Jyväskylässä -tapahtuman yhteydessä 25.9.–22.10.2006 Jyväskylän kaupungin yhdyskuntatoimen katu- ja puisto-osasto tilasi Jyväskylän ammattiopistolta kaupunkilaisten kiinnostusta tapahtumaan mittaavan kyselytutkimuksen. Tilaaja oli siis sama kuin Pimeän ajan Jyväskylä 2009 - tutkimuksessa, vuoden 2009 kuntaliitoksen ja organisaatiouudistuksen myötä nimi vain muuttui. Henkilökohtaisina haastatteluina tehdyn tutkimuksen toteuttivat ammattiopiston palvelualueen oppilaitoksen matkailun myynti- ja neuvontapalvelujen koulutusohjelman opiskelijat. Haastattelupaikkoina, joissa opiskelijat tavoittivat ohikulkevia kaupunkilaisia, olivat Seminaarinmäki, Kimmo Schroderuksen Hyökyveistos Ylistönmäellä, Yliopistonkatu, kävelykatu, Sokos Hotel Alexandra ja Viitaniemi. Haastatteluja tehtiin valituissa paikoissa useaan kertaan ja monen opiskelijan voimin. Haastattelut aloitettiin heti avajaisten jälkeen, ja niitä jatkettiin tapahtuman ensimmäisen viikon ajan. Vastaajiksi lupautuneilta kysyttiin viisi kysymystä, ja vastaukset merkittiin kyselylomakkeeseen. Vastauksia saatiin 111.

Ensimmäisessä kysymyksessä tiedusteltiin, mistä syystä vastaaja oli saapunut paikalle. 68,5 prosenttia vastaajista ilmoitti olevansa ohikulkijoita, 24,3 prosenttia oli liikkeellä henkilökohtaisen kiinnostuksen vuoksi, ja ammatillisen kiinnostuksen vuoksi valotapahtumaan saapui 7,2 prosenttia vastaajista. Siis 31,5 prosenttia vastaajista oli

tullut tutustumaan nimenomaan valaistustapahtumaan. Toisessa kysymyksessä haluttiin tietää, mistä vastaaja oli saanut tietää tapahtumasta; lähteitä vastaaja saattoi mainita useampia. 61 vastaajaa oli saanut tietonsa lehdestä, mutta koska vastaus oli avoin, lehtiä ei voitu tarkemmin yksilöidä. 19 vastaajaa oli kuullut tapahtumasta tutuilta, 10 huomannut tapahtumaa varten rakennetut valaistuskohdeet ja kolme tutkinut tapahtuman internetsivuja. Lisäksi tapahtumatietoa oli saatu muun muassa banderolleista, radiosta ja televisiosta. Yhdeksän vastaajaa ei ollut kuullut tapahtumasta lainkaan. Toisen kysymyksen vastauksista tutkimuksen tilaaja on päättellyt muun muassa tapahtuman useimmiten lehdistölle suunnatun tiedotuksen onnistuneen kohtuullisen hyvin, mutta tapahtuman internetsivujen olevan vielä varsin tuntemattomia. Yleisesti tapahtuman olemassaolo kuitenkin tiedettiin todella hyvin.

Kolmannessa kysymyksessä pyydettiin vastaajaa arvioimaan, kuinka tärkeinä pitää valaistukseen liittyvää turvallisuutta, energiatehokkuutta ja viihtyisyyttä. Arviointiasteikossa 1–5 vaihtoehto 1 tarkoitti ei lainkaan tärkeää ja vaihtoehto 5 erittäin tärkeää. Tärkeimmäksi vastaajat kokivat turvallisuuden, joka sai keskiarvon 4,6. Viihtyisyyden keskiarvoksi kertyi 4,14, viimeiseksi sijoittui energiatehokkuus keskiarvolla 3,68. Kyselyn tulokinnassa tilaaja painotti kolmannen kysymyksen kohdalla sitä, että vuoden 2006 tapahtumatiedotuksessa on painotettu pääasiassa turvallisuutta edistävän valaistuksen merkitystä, ja tulkitsi tiedotuksen tässäkin kohden onnistuneeksi. Valaistus ja turvallisuus -teeman todettiin tosin myös saaneen tukea yleisestä, yhteiskunnan muutoksiin liittyvästä turvallisuusaiheisesta keskustelusta. Joka tapauksessa valaistukselta odotettiin ensisijaisesti turvallisen ja viihtyisän ympäristön tuottamista, eikä energiankulutus noussut tässäkään yhteydessä mitenkään negatiivisesti esiin. Ehkä myös tämä tulos viestii yleisön teknologiatietoisuudesta.

Neljännessä kysymyksessä kysyttiin, millaisena vastaaja pitää Jyväskylän kaupungin (kohde-, katu- ja alue)valaistusta sekä pyydettiin lyhyttä perustelua. Vastaajista 17 piti Jyväskylän valaistustasoa erinomaisena, 69 hyvänä, 19 tyydyttävänä, neljä välttävänä ja kaksi huonona. Vastauksissa näyttäytyy jälleen tehtyjen Jyväskylän valaistusta koskevien kyselyjen yhteinen suunta: 77,5 prosenttia tämänkin kyselyn vastaajista piti valaistusta erinomaisena tai hyvänä eli oli tyytyväisiä valaistukseen.

Viidennessä kysymyksessä pyydettiin avoimia kehitysehdotuksia tapahtuman järjestäjille sekä ”muita huomioita”. Kommentteja kertyi yhteensä 49, joista kyselyn tilaaja on tulkinnut positiivisiksi 16, neutraaleiksi 28 ja negatiivisiksi viisi. Positiivisiksi ja neutraaleiksi luokitelluissa kommentteissa esimerkiksi toivottiin lisää valaistuskohteita ja vielä enemmän valoa sekä yleisesti että myös laitakaupungille, koevalaistuksia pysyviksi, Valo on Jyväskylässä -tapahtumaa jokavuotiseksi ja pidemmäksi ja enemmän tietoa ja opastusta valotapahtumasta. Negatiiviset kommentit kritisoivat dikotomisesti sekä joidenkin paikkojen pimeyttä että liikaa valaistusta ja väärin suunnattuja valoja. Parissa kommentissa kannatettiin energiansäästöä.

4.4.2 Yhdyskuntatekniset palvelut 2008 -tutkimus

Myös FCG Efeko Oy:n tekemä Yhdyskuntatekniset palvelut 2008 -kyselytutkimus⁴⁸⁶ osoittaa jyväskyläläisten tyytyväisyyttä kaupungin valaistukseen. Kuntien ulkoista palvelukykyä mittaava tutkimus toteutettiin vuoden 2008 maaliskuu–toukokuussa 40 kunnassa, joista suurin osa on ollut mukana myös aikaisemmissa tutkimuksissa, joita on tehty vuodesta 1992. Yhdyskuntatekniset palvelut 2008 -tutkimuksen kysymykset koskivat toiminnallista katuvalaistusta. Tutkimuksen Katuvalaistus-mittarissa katujen valaistukseen oltiin tyytyväisimpiä Kuopiossa, Hämeenlinnassa, Jyväskylässä, Oulussa ja Vaasassa. Kunnat valitsivat itse postikyselynä toteutetun kyselyn otoksen. Jyväskylässä otos oli 500, vastauksia saatiin 208, ja näin vastausprosentti oli 42. Vastajat valittiin satunnaisesti yli 18-vuotiaista henkilöistä ja osoitetiedot saatiin väestörekisterikeskuksen luvalla väestötietojärjestelmästä.

Kysymyslomakkeessa mielipidettä katuvalaistuksesta kysyttiin keskustan katujen, asuntokatujen sekä jalankulku- ja pyöräteiden osalta, ja näistä kolmesta kysymyksestä laskettiin mittarin tulos. Jyväskyläläisvastaajien vastausten keskiarvo asettuu 4,05:een vaihtoehto 1:n tarkoittaessa erittäin huonoa ja 5:n erittäin hyvää. Keskiarvo on

⁴⁸⁶ Yhdyskuntatekniset palvelut 2008 -tutkimusraportin voi kokonaisuudessaan lukea osoitteessa

http://www.efeko.fi/fin/tutkimus/yhdyskuntatekniset_palvelut/.

edellisiin tutkimuksiin (raportissa esitetty vuodet 2004, 2006 ja 2007) verrattuna pysynyt käytännössä aivan samana (4,06, 4,06 ja 4,07).

”Miten hyvin katuvalaistus keskustan kaduilla on hoidettu kunnassa?” -kysymykseen 92 prosenttia jyvaskyläläisvastaajista vastasi ”hyvin”, kuusi prosenttia ”ei hyvin eikä huonosti” ja kaksi prosenttia ”huonosti”. ”Miten hyvin katuvalaistus asuntokadulla on hoidettu kunnassa?” -kysymykseen 80 prosenttia vastasi ”hyvin”, 13 prosenttia ”ei hyvin eikä huonosti” ja seitsemän prosenttia ”huonosti”. ”Miten hyvin katuvalaistus jalankulku- ja pyöräteillä on hoidettu kunnassa?” -kysymykseen 74 prosenttia vastasi ”hyvin”, 16 prosenttia ”ei hyvin eikä huonosti” ja 10 prosenttia ”huonosti”.

Näin positiivisen ja negatiivisen suhtautumisen osuudet ovat tässäkin kyselyssä hyvin samanlaiset kuin kahdessa muussa tutkimuksessa. Tosin Yhdyskuntatekniset palvelut 2008 -tutkimukseen vastanneista vain 23 prosenttia asui kaupungin tai kunnan keskustassa; 69 prosenttia asui lähiössä tai taajamassa ja kahdeksan prosenttia haja-asutusalueella. Kerrostaloasujia vastaajista oli 48 prosenttia, omakoti- tai paritalossa asui 35 prosenttia, rivitalossa 15 prosenttia ja muun tyyppisessä talossa kaksi prosenttia vastaajista. Vastanneista 59 prosenttia oli naisia ja 41 prosenttia miehiä. Huolimatta otoksen eroavaisuuksista voi verratessa tutkimuksia toisiinsa havaita tulosten tuottavan varsin identtisen tulkinnan ja vahvistavan tulosta, että jyvaskyläläisistä vähintään runsas 70 prosenttia on tyytyväisiä kotikaupunkinsa valaistusratkaisuihin, olivatpa ne sitten funktionaalista katuvalaistusta, perusaluevalaistusta tai urbaaneja, visuaalisia valaistuskohhteita.

4.5 Kuinka suunnitelmat ja todellisuus kohtaavat Jyväskylässä?

Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -tutkimuksen kokonaisuuden kannalta olennaisin ulkova-laistuksen yleissuunnitelman määrittelemistä tavoitteista on laadukas pimeän ajan kaupunkiympäristö ja sen kolme osatavoitetta viihtyisiä ja turvallinen elinympäristö,

visuaalisesti laadukas kaupunkikuva ja miellyttävä pimeä vuodenaika.⁴⁸⁷ Asukaskyselyn kauttaaltaan positiiviseen suuntaan kääntyvistä vastauksista päätellen jyvaskyläläiset kokevat toteutettujen valaistuskohdeiden lisänneen kaupungin viihtyisyyttä ja ovat tyytyväisiä niin kotikaupunkinsa runsaisiin valaistuskohteisiin kuin siihen, että arkiympäristö on kauniisti valaistu. Tyytyväisiä jyvaskyläläiset ovat myös uudella tavoin valaistuun Kirkkopuistoon, jonka he kokevat tärkeäksi osaksi arkista elinympäristöään, kauniiksi, kiinnostavaksi ja kiehtovaksi, hyvää mieltä tuottavaksi ja monet jopa kuin taideteokseksi, ja kaupungin maamerkiksi muodostuneeseen valaistuun Kuokkalan siltaan, jota pidetään kauniina ja kotimaisemaan kuuluvana, jota saatetaan pysähtyä vain ihailemaan ja jonka näkyminen matkalta palatessa tulkitaan kotiin saapumiseksi. Suuresta kollektiivisesta tyytyväisyydestä voi päätellä, että kaupunki on onnistunut viihtyisän elinympäristön, visuaalisesti laadukkaan kaupunkikuvan ja miellyttävän pimeän vuodenajan ja siten myös valaistuksen kautta syntyvän paikan hengen tuottamisessa.

Ulkovalaistuksen yleisuunnitelma sisältää myös yksityiskohtaisia kohdesuunnitelmia. Esimerkiksi Kirkkopuisto ja hallintokortteli koetaan merkittävän kokonaisuuden muodostajina.⁴⁸⁸ Valaistussuunnitelmaan on kirjattu niiden yhdistäminen valaistuksen keinoin. Käytännössä puiston ja hallintokorttelin *genius loci* vaikuttaa kuitenkin olevan liian erilainen, jotta niistä ainakaan toistaiseksi syntyisi yksi luonteva pimeän ajan visuaalinen aluekokonaisuus; ehkä kaupungintalon tuleva saneeraus ja sen jälkeinen uusi julkisivuvalaistus muuttavat tilanteen. Nykytilanteessa hallintokortteli jää yhdistymättä puistoalueen valaistukseen, mutta korttelin järven puoleisessa reunassa sijaitseva Rakentajantalo on vuonna 2006 jo saanut uudenlaisen valaistuksensa. Joka tapauksessa valaistu Kirkkopuisto on ottanut paikkansa Jyvaskylän konsentrisen ydinkeskustan pimeän ajan maisemassa, ja kirkon katto ja kellotorni erottuvat muusta ympäristöstä näyttävänä valotihentymänä kaupunkia Jyväsjärven suunnasta katsottaessa.

Kuokkalan sillan osalta ulkovalaistuksen yleissuunnitelmassa todetaan, että sillan liiallinen ja vain keskiosaan sijoitettu valaistus olisi korjattava, massiivinen ja komea silta olisi tuotava kokonaan esille ja korostettava sen maisemallista merkitystä pimeään

⁴⁸⁷ Jyvaskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Valon kaupunki -esitys.

⁴⁸⁸ Jyvaskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Siiroinen & Larsen 2000, yleistä/tiivistelmä.

aikaan. Etelärannan julkisivut – Ainolanranta ja Ylistönmäki – hahmotetaan valaistaviksi yleisvalaistusperiaatteella, tavoitteena tuoda rakennusmassat esiin ja näkyviksi kaupungilta katsottaessa. Maisemakokonaisuudesta suunnitelma toteaa Jyväskylän aihe- ja aluekokonaisuuksien jäsenyyksen perustuvan näkyymiin kaupungista ja kaupunkiin sekä Jyväskylän poikkeuksellisen rakenteen, kaupungin sijoittumisen maisemaan ja maiseman näkymisen kaupungista, synnyttävän suuren mittakaavan maisemakokonaisuuden, joka pitäisi saattaa näkyviin myös pimeällä. Kaiken kaikkiaan valaistussuunnitelman ytimenä on kaupunkimaiseman tuominen valaistuksella esiin. Ydinkeskusta ja Jyväsjärven eteläranta ovat kaksi kaupunkinäkömään hahmotelluista maisemakokonaisuuksista, Harjun ja Aittovuoren lisäksi.⁴⁸⁹

Myös niin Kuokkalan sillan kuin Jyväsjärven kaupunginpuoleisen vastarannan asettaminen pimeään ajan kaupunkimaisemaan valaistussuunnitelman mukaisesti tuntuu onnistuneen: molemmat ovat ”kotoutuneet”. Vakuutena voidaan pitää asukaskyselyn vastauksia, joissa jyväskyläläiset yleisesti pitävät valaistua näkymää Jyväsjärven yli läheisenä kotimaisemanaan ja joissa heistä iso osa kertoo matkalta palatessaan tuntevansa saapuneensa kotiin nähdessään valaistun sillan. Jyväskyläläiset myös tuntevat kohteet varsin hyvin: asukaskyselyyn osallistuneiden vastatessa avoimeen kysymykseen ”Mitä muita Jyväskylän valaistuskohteita osaatte mainita?” 246 vastauksessa luetellaan moneen kertaan lähes kaikki keskustan näkyvimmin sijaitsevat valaistuskohdeet. Valaistuskohdeita nähdään – ehkä uutuusinnon siivittämänä – myös siellä, missä varsinaista kohdetta ei edes ole, mutta tämänkin ilmiön voi tulkita kertovan uteliaasta suhtautumisesta ympäristövalaistukseen ja sen tarkkailuun. Huomaamatta taas jäävät useimmiten katu- ja aukiovalaistusten tyyppiset yksittäiset kohteet, jotka ehkä mielletään ”tavalliseksi” perusinfrastruktuuriksi eikä niitä siksi valaistuskohdeiden yhteydessä osata nimetä. Kuitenkin kokonaisuutena uudenlainen, pimeään ajan visuaalista kaupunkikuvaa luova valaistus on hyvin huomattu ja sitä pidetään miellyttävänä.

Valaistuksen yleissuunnitelmaan on kirjattu myös pimeään ajan turvallisen elinympäristön tavoite, jolla viitataan asukkaiden kokeman turvallisuuden tunteen synnyttämi-

⁴⁸⁹ Jyväskylän kaupunki, sähköinen materiaali/Siiroinen & Larsen 2000, 1/13, 1/18, 1/1, tiivistelmä.

seen. ”Jyväskylän runsaat valaistuskohdeet lisäävät yleistä turvallisuuden tunnettani.” – väitteeseen suhtautuu positiivisesti 63 prosenttia vastaajista, 28 prosentin kanta on neutraali ja yhdeksän prosentin negatiivinen eli he eivät koe turvallisuuden tunteensa lisääntyneen valaistuksen lisääntymisen myötä. Vahvimmin turvallisuuden tunteensa kokevat lisääntyneen 46–65 -vuotiaat, seuraavaksi vahvimmin yli 65-vuotiaat. Vaikka turvallisuuden tunteensa lisääntymistä kokevien määrä onkin melko korkea, 37 prosenttia vastaajista ei silti ollut pystynyt kokemaan yleisen turvallisuuden tunteensa kasvaneen Jyväskylän kaupunkitilojen valaistuksen tasaisesta lisääntymisestä huolimatta. Syiden selvittäminen vaatisi taas kerran henkilökohtaisia haastatteluja. Voi kuitenkin olettaa, että turvallisuuden tunne koostuu niin monesta yhteenpunoutuvasta säikeestä, että yhdellä osatekijällä on siihen vain suhteellinen vaikutus, joka ehkä vielä syntyy jonkinasteisella viiveellä. Esimerkiksi jotta ne 40 prosenttia vastaajista, jotka eivät tunteneet oloaan turvalliseksi kulkiessaan Kirkkopuistossa pimeään aikaan tuntisivat olonsa turvalliseksi, valaistuun puistoon täytyisi tehdä useampi onnistunut pimeään ajan käynti ennen kuin tunne rohkenee kasvaa ja vahvistua kokemukseksi ja asenteeksi. Turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat myös kollektiiviset käsitykset turvallisuudesta, ja ne ovat usein helposti yleistäviä. Käsityksiä turvallisuuden tunnetta lisäävän valaistuksen ominaisuuksista kuitenkin kannattaisi selvittää tarkemmin, jotta turvallisuutta tuntevien joukko saataisiin nykyistä suuremmaksi ja päästäisiin myös lähemmäksi valtioneuvoston vuonna 2008 tekemän periaatepäätöksen tavoitetta nostaa Suomi Euroopan turvallisimmaksi maaksi vuoteen 2015 mennessä. Asukkailla, valaistuksen käyttäjillä, on kaupungissa eletyn arjen oikeuttama kompetenssi annettavaksi suunnittelijoiden ja päättäjien käyttöön.

5 TARKASTELU: VALAISTUS KAUPUNKITILAN TEKIJÄNÄ

Tutkielmassani olen selvittänyt sekä kaupunkitilan valaistuksen yleisiä kehitysvaiheita että Jyväskylän pimeän ajan kaupunkikuvan kehitystä. Olen myös pohtinut kaupunkivalaistusta niin kokemisen ja vastaanottamisen kuin tuottamisen näkökulmista. Työni on tavoitteeni mukaisesti muodostunut Jyväskylään kontekstualisoituvaksi katsaukseksi kaupunkitilan valaistuksen historiaan ja olemukseen 1800-luvulta nykyyhetkeen.

Jyväskylä asettuu esimerkiksi pienen eurooppalaiskaupungin valaistushistoriallisista vaiheista. Sen pimeän ajan historia sisältää yleiset, tyypilliset kaudet, jotka myös ajoittuvat tyypillisesti: 1800-luvun kädessä kannettavat lyhdyt, sen jälkeen öljylyhtyvalaistus, 1800–1900 -lukujen vaihteessa syttyvä sähkövalaistus ja 1900-luvun valaistuksen määrään ja tekniseen kehitykseen keskittyvät vuosikymmenet. 2000-luvulle käännyttäessä Jyväskylä ponnistaa globaalin megatrendin tiedostavan irtioton muista suomalaiskaupungeista ja ryhtyy urbaanin esteettis-teknisen kaupunkivalaistuskulttuurin pioneeriksi Suomessa. Vuonna 2009 voidaan todeta, että Jyväskylässä on selkeästi siirrytty pimeän ajan kaupunkitilaa mekaanisen fragmentaarisesti paljastavasta kohdevalaistuksesta ajattelemaan pimeän ajan näkymät kokonaisuuksina, kuin kanvaaseina, joille piirretään ja maalataan ehkä suurestikin päivänvalonäkymästä poikkeavia maailmoja ja rakennetaan kaupungin pimeän ajan olemusta uudella tavoin rytmittäviä valaistuskohteita. Estetiikan lisäksi uuden valaistuskulttuurin ytimessä on kestävä kehitys, jonka mukaiset tavoitteet ovat Jyväskylässäkin haastavat, mutta hankkeiden tukemina mahdolliset.

Asukaskysely vahvistaa, että Jyväskylässä on urbaanin valaistuskulttuurin keinoin onnistuttu tuottamaan myös sekä pimeän ajan kollektiivista asukasviihtyvyyttä ja asumisen laatua että asukkaita miellyttäviä ja valon kaupunki -imagoa tukevia valaistusratkaisuja. Valaistus luo kaupungille omaleimaista *genius locia*, kunnioittaa sen ajallista kerroksellisuutta ja tuottaa pimeän kaupungin pintaan valaistuksen kieliopin avulla rakentuvien assosiaatioiden mentaalisen maailman, joka hyödyttää myös matkailua. Kaupunkivalaistuksen visuaalisia traditioita on uudistettu rohkeasti, ja urbaanista valosta on muodostunut oleellinen osa Jyväskylän arkiestetiikkaa. Kaupunginjohtaja Markku Anderssonin sanoin kaupunki tarjoaa valaistuskohteet ”demokraattisina, yhteisesti

koettavina taideteoksina kaupunkilaisille”.⁴⁹⁰ Hallitsemattoman simulakrumin sijaan Jyväskylän omaksuma urbaani valaistuskulttuuri näyttää onnistuneen synnyttämään uusia, innostavia paikkakokemuksia ja siten tukemaan niin uusien kaupunkilaisten juurtumista kuin vahvistamaan pidempään asuneiden identiteettiä.

Asukkaiden turvallisuuden tunteen lisäämisessä urbaanin valaistuksen avulla Jyväskylässä ei menestyksestä huolimatta vielä olla onnistuttu parhaalla mahdollisella tavalla. Myös väestön ikääntyminen tuo valaistussuunnittelulle haasteita niin turvallisuuden tunteen kuin estetiikan näkökulmasta, koska ikääntyvät sukupolvet ovat tottuneet liikumaan ulkona myös iltaisin ja vaativat toimivaa pimeän ajan kaupunkisuunnittelua. Jyväskylä voisikin seuraavaksi panostaa paitsi itse valaistuksen määrän ja sijoittelun optimointiin myös turvallisuuden tunnetta ja esteettistä kokemusta synnyttävien valaistuselementtien ja -struktuurien tunnistamiseen ja lisäämiseen. Syventämällä valaistuskokemusten rakenteen tuntemusta ja ottamalla selville muun muassa mitkä valaistuksen yksityiskohtaiset ominaisuudet miellyttävät asukkaita, mitkä lisäävät turvallisuuden tunnetta ja minkälaisia elementtejä lisäämällä kokemuksesta voidaan tuottaa vieläkin esteettisempi, valaistussuunnittelijat saisivat käyttöönsä uusia työkaluja. Tällainen kokemusta purkava tutkimus vaatii asukkaiden henkilökohtaista haastatteleamista, jotta tunteet ja mielikuvat saadaan narraatioiden kautta näkyviin; pelkkä mielipidekysely ei riitä. Myös arkisuhde kohteeseen, kohteen käyttötapa eli esimerkiksi se, onko vastaaja valaistavaa puistoa reunustavien katujen asukas, läpi/ohikulkija vai turisti, vaikuttaa valaistuksen vastaanottoon: kotiympäristöön suhtaudutaan toisin kuin matkailukohteeseen. Tieto arkisuhteen vaikutuksesta kokemiseen mahdollistaisi suunniteltavan valaistuskohteen tarkemman kohdistamisen tietyille kohderyhmälle.

Urbaani esteettis-tekninen valaistuskulttuuri on globaalina megatrendinä nousemassa elinkaarensa kukoistuskauteen, aikaan jolloin vakiinnutetaan kaupunkitilan valaistuksen tulevaisuuden suunta ja sisältö. Kun ilmiöön suhtaudutaan vakavasti, sen arvo tunnustetaan ja valaistusta suunnitellaan ja tutkitaan huolellisesti ja ammattitaitoisesti, urbaani valaistus löytää luontevimman paikkansa kaupunkisuunnittelun, arjen estetiikan ja taiteen alueilla ja vakiintuu parhaalla mahdollisella tavalla osaksi

---

⁴⁹⁰ Markku Anderssonin puhe 27.10.2009.

rakennettua hyvinvointia. Koska urbaani valaistus on Jyväskylässä jo vakiintunut sekä osaksi pimeän ajan ontologista elämysmaailmaa että myös jo kansainvälisestikin tunnettua kaupunki-imagoa, valaistukselle voitaisiin huolellisesti harkiten kehittää entistä rohkeampaa ja toimintaskaalaa terävöittävää käyttöä. Urbaaneja valaistuskohteita Jyväskylän keskusta-alueella ja sen tuntumassa on jo yli 50, ja niiden kaltaisten kohteiden lisääminen keskustassa alkaa pian inflatorisesti viedä vetovoimaa ja uutuusarvoa itseltään. Valaistuskohteita voitaisiinkin tulevaisuudessa toteuttaa keskustan ulkopuolisiin kaupunginosiin, joissa valittujen kohteiden valaistus loisi kullekin alueelle omanlaistaan *genius locia* ja identifioisi pimeän ajan ympäristöä.

Jyväskylän keskustan valaistusta voi antoisasti tarkastella ja tulevaa visioida ”yläpuolelta” katsellen, mielikuvituksen voimin kuin kaupungin yllä leijuen, jolloin keskusta-alueen valaistus on helppo hahmottaa visuaalisen kokonaisteoksen kaltaisena. Aluekokonaisuudesta erottuu useampiakin sisäkkäisiä kehiä. Ulointa kehää, johon kuuluu ruutukaavakeskustan reunoja lähimpänä kiertävä alue, hahmottavat jo toteutetut kaksi Jyväskylään tuovien maanteiden porttisiltaa, ja tulevaisuudessa porttivalaistuksen saa ilmeisesti myös joku Vaajakosken moottoritien ylittävistä silloista. Ulointa kehää on mahdollista vahvistaa myös esimerkiksi siltä keskustaan johtavien katujen samankaltaisella tai -sävyisellä valaistuksella. Itse ruutukaavakeskusta hahmottuu tiheimmin valaistuna kehänä, jonka ytimen ja kokonaisuuden sisimmän kehän piirtää kiertokatualueen valaistus. Kiertokatualueen sisään jäävä alue käsitetään yhtenä harmonisena tilakokonaisuutena, jonka valaistuksessa simulakrum-vaikutelman välttämiseksi pätevät vain yhdenlaiset, sovitut periaatteet. Kokonaisteoksen keskipistessä ovat kävelykatu ja erityisesti Kompassi, joka profiloituu valon kaupungin ”viralliseksi näyttämöksi” ja jonka tilassa järjestetään erilaisia valaistus- ja multimediaesitysten kaltaisia yleisötapahtumia. Koska jyväskyläläiset ovat jo tottuneet valolla pimeän kaupungin pintaan heijastettaviin esityksiin, olisi luontevaa syventää valon kaupungin urbaania imagoa ja valon kaupunkilaisten asukaskokemusta säännöllisillä, esimerkiksi kuukausittain vaihtuvilla Valotrilogia-teoksen kaltaisilla valotaide-esityksillä myös uusia, innovatiivisia ohjelmaideoita jatkuvasti etsien.

Valomatkailustrategia Jyväskylässä kertoman mukaan onkin jo tekeillä.

LÄHTEET

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

JYVÄSKYLÄN KAUPUNGINARKISTO, Jyväskylä.

- Kaupunginhallituksen arkisto, kaupunginvaltuuston pöytäkirjat vuosilta 1875–1911/
Ca:1, 2, 3, 4, 6, 8, 10, 13, 15, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 27 ja 31 (kaup.valt.ptk).
- Rahatoimikamarin arkisto, rahatoimikamarin pöytäkirjat vuosilta 1893–1917/
Ca:1, 2, 3, 6, 9, 12, 13, 15 ja 16 (rahatoimik. ptk).
- Rakennusvalvontatoimiston arkisto, mainoskilpiirustukset vuosilta 1934–1940, 1943.
- Kaupunginhallituksen arkisto, teknillisten laitosten johtokunnan pöytäkirjat vuosilta
1917-1923/Ca:1 (tekn. lait. johtok. ptk).
- Kaupunginhallituksen arkisto, kunnalliskertomukset vuosilta 1905–1987/Cf:1–88
(kunn.kert.).

KESKI-SUOMEN MUSEON KUVA-ARKISTO, Jyväskylä.

- Jyväskylä-aiheisia valokuvia 1800-luvun lopusta 1970-luvulle.

SUULLISET TIEDONANNOT

ANDERSSON, MARKKU. Jyväskylän kaupunginjohtaja.

- Puhe Valon kaupunki -tilaisuudessa 27.10.2009. [28.10.2009]

HALINEN, ILKKA. Jyväskylän kaupunginarkkitehti.

- Puhelinkeskustelu 30.9.2009 Halinen/Rauhala. [30.9.2009]

JÄPPINEN, JUSSI. Tutkija, taidehistorioitsija, FT.

- Keskustelu 4.3.2009 Jäppinen/A-M.Rauhala. [6.3.2009]

LAHTINEN, VEIKKO. Sähköteknikko Jyväskylän sähkölaitoksella vuosina 1966–1974.

- Haastattelu 14.9.2009 Lahtinen/A-M.Rauhala. [16.9.2009]

RINNE, MARKKU. Työnjohtajana Jyväskylän energialaitoksella 1990-luvulla ja 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä.

- Puhelinkeskustelu 30.9.2009 Rinne/A-M.Rauhala. [30.9.2009]

VIELMA, AHTI. Jyväskylän apulaiskaupunginjohtaja vuosina 1981–2004.

- Puhelinkeskustelu 30.9.2009 Vielma/A-M.Rauhala. [30.9.2009]

KIRJALLISET TIEDONANNOT

JÄPPINEN, JUSSI. Tutkija, taidehistorioitsija, FT.

- Sähköpostiviesti, lähetetty 20.3.2009, vastaanottaja A-M. Rauhala. Tutkijan hallussa.

SCHAKIR, TÜLAY. Valaistussuunnittelija, kuvataiteilija, TeM.

- Sähköpostiviesti, lähetetty 26.1.2009, vastaanottaja A-M. Rauhala. Tutkijan hallussa.

STRÖM, KARI. Jyväskylän kaupungin apulaiskaupungininsinööri.

- Sähköpostiviesti, lähetetty 23.9.2009, vastaanottaja A-M. Rauhala. Tutkijan hallussa.

PAINETUT LÄHTEET

AALTO, LAURA 2009. *Helsingin Energian yrityshistoria*, osa ”Kaupunkikuva”.

<http://www.helen.fi/yritys/kirjat.html>. [20.2.2009]

ANDERSSON, HARRI 1997. Artikkel ”Kulttuuri ja paikan politiikka kaupunki-uudistuksessa” teoksessa Haarni, Tuukka & al *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino. 107–128.

ARJAS, INARI 1996. Artikkel ”Fluksuksesta luxukseen? Ei-maisemallisista esteettisistä arvoista luonnonympäristössä” teoksessa von Bonsdorff, Pauline (toim.) *Ympäristöestetiikan polkuja*. Jyväskylä: Gummerus. 30–40.

ARLANDER, ANNETTE 1996. Artikkel ”Minä lähdin kotoani” teoksessa von Bonsdorff, Pauline (toim.) *Ympäristöestetiikan polkuja*. Jyväskylä: Gummerus. 6–9.

BACHELARD, GASTON 2003: *Tilan poetiikka*. Suom. Tarja Roinila. Helsinki: Nemo.

von BONSDORFF, PAULINE 2000. Artikkelit ”Mikel Dufrennen teoria tunteiden apriorisuudesta: Esteettinen kokemus maailman tuntemisena” teoksessa Haapala, Arto & Lehtinen, Markku *Elämys, taide, totuus. Kirjoituksia fenomenologisesta estetiikasta*. Helsinki: Yliopistopaino. 183–204.

BRUMMER, O.J. 1916. *Jyväskylän kaupungin historia vv. 1837–1912*. Jyväskylä: Sydän-Suomen kirjapaino.

DICKIE, GEORGE 1979. *Aesthetics. An Introduction*. Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company, Inc. 6. painos.

EATON, MARCIA MUELDER 1995. *Estetiikan ydinkysymyksiä*. Suom. Pekka Rantanen. Helsinki: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. 2. muuttamaton painos.

EFEKTIA PALVELU OY 1996. *Ulkovalaistuksen kehittäminen*. Kehittämiprojektin raportti.

von ESSEN, C.H. 1945. Artikkelit ”Loisteputket”. *Voima ja valo*, touko–kesäkuu 1945. 84–89.

GARDNER, CARL 1999. Artikkelit ”Urban Lighting in the 21st Century. New Strategies for New Uses” teoksessa Verwijnen, Jan & Lehtovuori, Panu (ed.) *Creative Cities. Cultural Industries, Urban Development and the Information Society*. Helsinki: UIAH Publishing Unit. 256–271.

HAAPALA, ARTO 2000. Artikkelit ”Maailmassa-oleminen ja taiteilijan eksistenssi: Askeleita eksistentiaaliseen estetiikkaan” teoksessa Haapala, Arto & Lehtinen, Markku (toim.) *Elämys, taide, totuus. Kirjoituksia fenomenologisesta estetiikasta*. Helsinki: Yliopistopaino. 121–156.

HAAPALA, ARTO 2006 (1995). Ympäristö ja estetiikka -osan johdanto teoksessa Haapala, Arto, Honkanen, Martti & Rantala Veikko (toim.) *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Helsinki: Yliopistopaino. 2. korjattu painos. 79–85.

HAAPALA, ARTO & KAUKIO, VIRPI 2008. Artikkelin ”Ihminen ympäristössään – oli kerran...” teoksessa Haapala, Arto & Kaukio, Virpi (toim.) *Ympäristö täynnä tarinoita. Kirjoituksia ympäristön kuvien ja kertomusten kysymyksistä*. EU: UNIpress. 7–10.

HAARNI, TUUKKA 1997. Artikkelin ”Joustavia tiloja: vallan ja ulossulkemisen urbaania tulkintaa” teoksessa Haarni, Tuukka et al *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino. 85–104.

HAARNI, TUUKKA et al 1997. Artikkelin ”Johdatus nykymaantieteeseen” teoksessa Haarni, Tuukka et al (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino. 9–34.

HAAS, STEFAN 2002. Artikkelin ”Visuaalisuus modernin kaupungin hahmottamisessa” teoksessa Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne (toim.) *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: SKS. 211–231.

HALONEN, LIISA & ELOHOLMA, MARJUKKA 2005. Artikkelin ”Keinovalon historia” *Duodecim*-lehdessä 23/2005. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecimin sähköisessä arkistossa http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/haku?p_p_id=dlehti_haku_view_article_WAR_dlehtihaku&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku__spage=%2Fportlet_action%2Fdlehtihakuartikkeli%2Fviewarticle%2Faction&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_tunnus=duo95374&dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_p_frompage=haku. [18.2.2009]

HELSINGIN ENERGIA. Kotisivut.

- Historian pääkohdat 1877–1899, <http://www.helen.fi/yritys/historia.html>. [13.5.2009]

HERNBERG, RUNAR 1932. Artikkelin ”Kotimainen opalisoitu lasi”. *Voima ja valo* n:o 11/1932. Vuosikirja 1932. 223–228.

HERO, MAIJA 1996. Artikkelin ”Käytännön ympäristöestetiikka” teoksessa von Bonsdorff, Pauline (toim.) *Ympäristöestetiikan polkuja*. Jyväskylä: Gummerus. 20–28.

HOSIAISLUOMA, YRJÖ 2003. *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

HYVÖNEN, LEENA 2004. Artikkelit ”Kokemisen ja tietämisen välissä” teoksessa Mäntysalo, Raine (toim.) *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. Jyväskylä: Atena Kustannus. 69–90.

HÄKLI, JOUNI 2004 (1999). *Meta hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen*. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

HÄMEENLINNAN KAUPUNKI. Kotisivut.

- Kaupunginarkiston yleisluettelo, <http://www.hameenlinna.fi/Paatoksentekeo-ja-talous/Arkisto/Kaupunginarkiston-yleisluettelo/>. [13.5.2009]

ILVESKORPI, LIISA 2003: Artikkelit ”Oulu – arktinen kaupunki valossa”. RY - Rakennettu Ympäristö -lehti 3/2003. Helsinki: Rakennustarkastusyhdistys. 34–37.

JAUHIAINEN, JUSSI S. & HARVIO, SUSANNA 2008. *Kaupunkitutkimus Suomessa 2000-luvulla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen 27/2008*. http://www.tem.fi/files/20440/TEMjul_27_2008_Alueiden_keh.pdf. [29.4.2009]

JYVÄSKYLÄN KAUPUNKI. Kotisivut.

- Guerrilla Lighting, <http://jyvaskyla.fi/yhdyskuntatoimi/cityoflight/fi/valoon2008/guerilla>. [29.9.2009]

- Kaupungin ulkovalaistus ja energiansäästö, <http://www.jyvaskyla.fi/yhdyskuntatoimi/cityoflight/fi/ulkovalaistus>. [29.4.2009, 10.8.2009 ja 9.9.2009]

- Rakennusjärjestys 31.12.2008 saakka, <http://www3.jkl.fi/hakemisto/sivu.php/asia/26>. [17.9.2009]

- Rakennusjärjestys 1.1.2009 alkaen, <http://www3.jkl.fi/hakemisto/sivu.php/asia/2727>. [17.9.2009]

- Valaistuskohdekartta, http://jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/28722_09004kavelykierros_nettiin.pdf. [24.9.2009]

- Valon kaupunki, <http://jyvaskyla.fi/yhdyskuntatoimi/cityoflight/fi/valonkaupunki> hanke. [29.4.2009]

- Valo on Jyväskylässä -tapahtuma, <http://jyvaskyla.fi/yhdyskuntatoimi/cityoflight/fi/valoon>. [29.4.2009]

- Valo on Jyväskylässä 2003, <http://jyvaskyla.fi/yhdyskuntatoimi/cityoflight/fi/valoon2003>. [17.9.2009]
- Valo on Jyväskylässä 2004, <http://jyvaskyla.fi/yhdyskuntatoimi/cityoflight/fi/valoon2004>. [17.9.2009]
- Valo on Jyväskylässä 2006, <http://jyvaskyla.fi/yhdyskuntatoimi/cityoflight/fi/valoon2006>. [17.9.2009]
- Valo on Jyväskylässä 2008, <http://jyvaskyla.fi/yhdyskuntatoimi/cityoflight/fi/valoon2008>. [17.9.2009]
- Väestötilastoja, http://jyvaskyla.fi/info/tietoja_jyvaskylasta/vaestotilastoja [21.9.2009]

JYVÄSKYLÄN KAUPUNKI. Raportit (osin luovutettu vain tutkijan käyttöön).

- CLEEN 2, Final Report, January 1999.
- Esteetön valaistus ja selkeät kontrastit asemilla -tutkimuksen raportti, http://www.elsa.fi/tietopankki/tietopankki_pdf/Valois%20koko%20raportti_2006.pdf. [21.9.2009]
- Meeting of the CLEEN-project, Jyväskylä Energia Oy 9.9.1997.
- Ström, Kari & Piippo, Ari 1996. *Jyväskylän kaupungin ulkovalaistuksen kehittämissuunnitelma 02.12.1996*.
- Ympäristöystävällinen ulkovalaistus -hankkeen vaihe 1:n loppuraportti 31.1.2003.

JYVÄSKYLÄN KAUPUNKI. Sähköinen materiaali (osin luovutettu vain tutkijan käyttöön).

- Siirainen, Roope & Larsen, Annukka 2000. *Jyväskylän kaupunki. Valaistuksen yleissuunnitelma*. Cd-rom -levy.
- Valon kaupunki -hankkeen toimintasuunnitelma.
Sähköpostiliite Annukka Larsenilta 20.8.2009.
- Valon kaupunki -esitys (Power Point). Sähköpostiliite Annukka Larsenilta 27.3.2009.
- Ympäristöystävällinen ulkovalaistus -hankkeen vaihe 2:n hankesuunnitelma.
Sähköpostiliite Annukka Larsenilta 20.8.2009.
- Ympäristöystävällinen ulkovalaistus -hankkeen vaihe 2:n ESCO-hankesuunnitelma.
Sähköpostiliite Annukka Larsenilta 20.8.2009.

JYVÄSKYLÄN MESSUT. Kotisivut.

- Sähkö, Tele, Valo ja AV 2006 -messujen esite,
http://www.jklpaviljonki.fi/sahko2006/messuopas_vedos.pdf. [30.1.2009]

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON MUSEO. Kotisivut.

- Jyväskylän Harjun ja Keski-Suomen luontomuseon vaiheita,
<http://www.jyu.fi/erillis/museo/luonto/vaiheet>. [13.5.2009]

JÄPPINEN, JUSSI 1977. *Jyväskylä-Albumi*. Jyväskylä: Gummerus.

JÄPPINEN, JUSSI 2000. Artikkelit ”Kirkkopuiston vaiheet” teoksessa Kydén, Tarja & Salmela, Ulla (toim.) *Kaupungin sydämessä. Jyväskylän Kirkkopuiston rakennettu ympäristö 1937-2000*. Jyväskylä: Kopijyvä. 53–59.

JÄPPINEN, JUSSI 2005. *Oletko koskaan nähnyt kauniin kaupungin? Jyväskylän ruutuasemakaava-alueen vaiheet 1800-luvulta 2000-luvulle*. Jyväskylä: Minerva.

JÄPPINEN, JUSSI & VOUTILAINEN, HELI-MAIJA (2003). *Markkinapaikasta mainio kaupunki. Lyhyt johdatus Jyväskylän historiaan*. Keski-Suomen museo.
<http://www3.jkl.fi/historia/lyhyt/index.shtml>. [20.2.2009 ja 21.9.2009]

KARJALAINEN, PAULI TAPANI 1997. Artikkelit ”Aika, paikka ja muistin maantiede” teoksessa Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino. 227–241.

KARJALAINEN, PAULI TAPANI 2006. Artikkelit ”Topobiografinen paikan tulkinta” teoksessa Knuuttila, Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Helsinki: SKS. 83–92.

KARJALAINEN, PAULI TAPANI 2007. Artikkelit ”Paikoista maisemiin: ympäristön eletty mieli” teoksessa Sepänmaa, Yrjö, Heikkilä-Palo, Liisa ja Kaukio, Virpi (toim.) *Maiseman kanssa kasvokkain*. Helsinki: Maahenki. 50–57.

KARJALAINEN, PAULI TAPANI 2008. Artikkelit ”Paikka, aika ja elämänpätkä” teoksessa Haapala, Arto & Kaukio, Virpi (toim.) *Ympäristö täynnä tarinoita, Kirjoituksia ympäristön kuvien ja kertomusten kysymyksistä*. EU: UNIpress. 13–31.

KAUPPINEN, MARJUT 2006. Artikkelit ”Tasapainoilua valaistussa kaupunkiympäristössä – Helsingin ulkovalaistuksen tavoitteista”. Rakennustaiteen seuran jäsentiedote 5:2006. 25–31.

KERVANTO NEVANLINNA, ANJA 1999. Artikkelit ”Kaupunki taidehistoriassa. Tilan käsitteistä” teoksessa Saarikangas, Kirsi (toim.) *Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään*. Tampere: Vastapaino. 227–246.

KERVANTO NEVANLINNA, ANJA 2005. *Näköaloja kadunkulmalta. Kaupunkihistorian kirjoituksia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KESKISUOMALAINEN. Artikkelit paperilehdessä.

- ”Jyväskylän imago kärkikaartia”. Kotimaa-sivut 12.1.2009, toim. Esko Parkkila.
- ”Uusi malli valaistukselle Lutakossa”. Kotimaa-sivut 12.2.2009.

KESKISUOMALAINEN. Kotisivut.

- Jyväskylän ensimmäiset lehdet, <http://ns1.keskisuomalainen.fi/museo/lehti.html>. [3.2.2009]

KESKISUOMALAINEN. Sähköisen juttuarkiston artikkelit vuodesta 1996 alkaen.

- 7.11.2007. Leinonen, Eija: ”Jyväskylän keskustaan tulee uudet jouluvalot”.
- Jyväskylän seutu -sivut 28.8.2009. ”Iso joulutähti Kompassille”.
- Kotimaa-sivut 6.6.1997. Ilonen, Pekka: ”Malja palkitulle kävelykadulle”.
- Kotimaa-sivut 23.5.1998. ”Jyväskylä näyttäytyy pian uudessa valossa”.
- Kotimaa-sivut 22.3.2000. Kakkori, Satu: ”Uudet tuulet kiertävät kaukaa Jyväskylän kävelykadun”.
- Kotimaa-sivut 2.11.2000. Kakkori, Satu: ”Jyväskylästä Suomen valovoimaisin kaupunki”.
- Kotimaa-sivut 30.4.2002. Kakkori, Satu: ”Kymmenvuotias kävelykatu on Jyväskylän ylpeys”.
- Kotimaa-sivut 11.12.2003. Kakkori, Satu: ”Valo muuttui synkkyudeksi”.
- Kotimaa-sivut 14.1.2004. Ristimäki, Olli: ”Kirkkopuistossa viihtyi ennen paremmin”.
- Kotimaa-sivut 31.5.2004. Kakkori, Satu: ”Jyväskylä viettää kesän pimennetyin lyhdyin”.
- Kotimaa-sivut 29.9.2006. ”Jyväsharju voitti valaistuskilpailun”.
- Kotimaa-sivut 26.10.2006. Pänkäläinen, Seppo: ”Valosaaste vaikuttaa kaupunkilaisiin”.

- Kotimaa-sivut 17.2.2007. Laatikainen, Outi: "Hiottu timantti toi voiton".
- Kotimaa-sivut 26.5.2008. Nieminen, Katri: "Pohjoismaiden paras kävelykatu on Jyväskylässä".
- Kotimaa-sivut 10.11.2008. Karjalainen, Hannu: "Kaupungissa tuikkii 28 000 valoa".
- Kotimaa-sivut 6.12.2008. Lehto, Keijo: "Kellä kauneimmat jouluvalot?".
- Kotisuomalainen-sivut 5.12.1998. "Jouluvaloista tullut pihavalojen korvike".
- Kulttuuri-sivut 3.10.2006. Valkonen, Mari: "Kaupunki saa Valo-kilpailun kuvia 'pilkkahinnalla'".
- Kulttuuri-sivut 9.9.2007. Toivakka, Sari: "Valosta varjoon".
- Kulttuuri-sivut 1.10.2008. Roukala, Lotta: "Valotapahtuma kirkasti Jyväskylän tiistai-illan".
- Kulttuuri-sivut 12.2.2009. Salusjärvi, Aleksis: "Jyväskylän yö on sininen".
- Mielipide-sivut 4.4.2004. Elonheimo, Seppo: "Säilyttäkää Kirkkopuisto, konserttitalo paikalleen".
- Tänään-sivut 12.12.2003. Lounasvuori, Minna: "Kuusikaunottaret puntariin".

KESKI-SUOMEN MUSEO 2009. "Jyväskylä – kaupunkiko sekin on!" -näyttely teksteineen + pienoismalli vuoden 1885 Jyväskylästä.

KESKI-SUOMI -LEHTI. Vuosikerrat mikrofilmikopioina Jyväskylän yliopiston kirjastossa.

- 4.10.1873: Jyväskylästä-palsta, kappale "Kaduillamme on näinä pimeinä ja kolkkoina syksy-iltoina usein hyvin kamala ja ikävä kulkea (- -)".
- 6.12.1873: kertomus sunnuntai-iltaisesta huviajelusta.
- 3.1.1874: Jyväskylästä-palsta, kappale "Valistus – puhumme aineellisesta – lisääntyy pienessä kaupungissamme (- -)".
- 12.9.1874: Jyväskylästä-palsta, kappale "Valaistuksen kartuttamiseksi nykyisten iltojen pimeydessä on maistraati päättänyt (- -)".
- 31.10.1874: Jyväskylästä-palsta, kappale "Syksyisten iltojen pimeyttä poistaa kaduillamme 16 valaisevaa lyhtyä."
- 5.10.1901: "Arw. kaupungin waltuumiehet!" Nimimerkki Kaupunkilaisen kommentti.
- 17.10.1901: "(- -) En luule olevani tästä köyhästä kaupungista ainoa, joka (- -)".
Nimimerkki Kaupunkilaisen kommentti.

-17.10.1901: ”(- -) Mutta jotta tuo tilasto tulisi vieläkin täydellisemmäksi (- -)”.

Nimimerkki Jaskan kommentti.

KOSKESTA VOIMAA -verkkójulkaisu.

- Sähkövalo Finlaysonille, <http://www.uta.fi/koskivoimaa/valta/1870-00/sahkovalo.htm>. [23.9.2009]

KROHN, EINO 2004 (1965). Tekstiote ”Esteettinen elämys” teoksessa Kuisma, Oiva ja Riikonen, H.K. (toim.) *Estetiikan syntysanat. Suomalaisen estetiikan avainkirjoituksia valistusajalta 1970-luvun loppuun*. Tekstiote alun perin teoksessa Krohn, Eino 1965, *Esteettinen maailma*, 7–11, 71–90. Jyväskylä: Gummerus. 395–417.

KYDÉN, TARJA 2000. Artikkel ”Rakentamisen vilkastuminen 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä” teoksessa Kydén, Tarja & Salmela, Ulla (toim.) *Kaupungin sydämessä. Jyväskylän Kirkkopuiston rakennettu ympäristö 1937–2000*. Jyväskylä: Kopijyvä. 20–25.

KYDÉN, TARJA & SALMELA, ULLA 2000. Artikkel ”Tehokkuuden Kirkkopuisto” teoksessa Kydén, Tarja & Salmela, Ulla (toim.) *Kaupungin sydämessä. Jyväskylän Kirkkopuiston rakennettu ympäristö 1937-2000*. Jyväskylä: Kopijyvä. 47–52.

LAHDEN KAUPUNKI, kotisivut.

- Katuvalaistus, <http://www.lahti.fi/www%5Ccms.nsf/pages/918B1E2C3F8B8DE7C2256F1F00294E54?opendocument>. [20.2.2009]

LAINEN, TIMO 2007. Artikkel ”Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma” teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Juva: PS-Kustannus. 28–45.

LAITINEN, RIITTA 2004. Artikkel ”Johdanto tilan kokemisen kulttuurihistoriaan” teoksessa Laitinen, Riitta (toim.) *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Turun yliopisto, Cultural History – Kulttuurihistoriaa 4. Vantaa: Dark. 1–13.

LAPPI, TIINA-RIITTA 1997. *Mielikuvia kaupungista. Ympäristösuhteen etnologista tarkastelua Jyväskylän Kuokkalassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos.

LAPPI, TIINA-RIITTA 2007. *Neuvottelu tilan tulkinnoista. Etnologinen tutkimus sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutuksesta jyvaskyläläisissä kaupunkipuhunnoissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

LIINAMAA, ARJA 2008. Artikkelit ”Gad Giladi palaa Aallon kaupunkiin”. Jyväskylä-tiedotuslehti numero 5/3.9.2008. <http://www3.jkl.fi/tiedotus/lehti/index.php/2008-05/1380>. [18.9.2009]

LINDROOS, ANNUKKA 2006. Artikkelit ”Kaupungin valot Helsingissä. – ’Ei lisää valoa vaan lisää suunnittelua’.” Rakennustaiteen seuran jäsentiedote 5:2006. 18–24.

LUCI. Lighting Urban Community International. Kotisivut osoitteessa www.luciasociation.org. [6.5.2009]

LUMIÉRE40100. Kotisivut osoitteessa www.lumiere40100.com/. [16.9.2009]

LYNCH, KEVIN 1960. *The Image of the City*. Cambridge: MIT Press.

MAANKÄYTTÖ- JA RAKENNUSASETUS. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990895>. [17.9.2009].

MAJOR, MARK, SPEIRS, JONATHAN & TISCHAUSER, ANTONY 2005. *Made of Light, The Art of Light and Architecture*. Basel: Birkhäuser.

MALMIVAARA, ERKKI (toim.) 1992. *Vaasan Sähkö Oy 1892–1992. 100 vuotta energiaa. Juhlakirja*. Vaasa: Vaasan Sähkö/Vaasa Oy.

MARSIO, A. 1926. Artikkelit ”Kaupunki-installaatioista”. *Sähköteknillinen Aikakauslehti* 1926, osasto ”Sähkötekniikka”. 452–456.

MATTILA, HANNA 2003. Artikkelit ”Vuorovaikutteinen suunnittelu ja kaupunkisuunnittelijan esteettinen asiantuntemus”. *Yhdyskuntasuunnittelu* vol (2003) 41:1. <http://www.yss.fi/Mattila.pdf>. 55–71. [14.4.2009]

MELBIN, MURRAY 1987. *Night as Frontier. Colonizing the World After Dark*.
New York: The Free Press.

MIKKELIN KAUPUNKI. Kotisivut.

- ”Tärkeitä tapahtumia Mikkelin seudun historiassa”, http://www.mikkeli.fi/fi/sisalto/03_mikkeli_tieto/02_historia/02_aikajana/01_tarkeita_tapahtumia_mikkelin_seudun_historiassa. [20.2.2009]

MÄNTYSALO, RAINE 2004. Artikkel ”Orientaatio ja representaatio – Ihmisen ympäristösuhteen tutkimuksen teoreettisten lähtökohtien kriittistä tarkastelua” teoksessa Mäntysalo, Raine (toim.) *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. Jyväskylä: Atena. 111–125.

NORBERG-SCHULZ, CHRISTIAN 1984. *Genius Loci. Towards Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.

NUMMELA, ILKKA 1989. Luku ”Katujen valaisu” teoksessa *Kuopion historia III. Kunnallishallinnon uudistamisesta sen demokratisointiin 1875-1918*. Kuopio: Kustannuskiila. 124–127.

OULUN ENERGIA OY. Kotisivut.

- Historia, <http://www.oulunenergia.fi/index.php?337>. [20.2.2009]

OULUN WIIKKO-SANOMIA. 20.10.1860, 19.10.1861 ja 25.11.1865.

Historiallinen sanomalehtikirjasto <http://digi.lib.helsinki.fi>. [20.2.2009]

PALLASMAA, JUHANI 1993. *Maailmassaolon taide. Kirjoituksia arkkitehtuurista ja kuvataiteista*. Helsinki: Kuvataideakatemia/Painatuskeskus.

PANOFSKY, ERWIN 1939. *Studies in Iconology. Humanistic Themes in the Art of the Renaissance*. New York: Oxford University Press.

PENTTINEN, ANJA 1994. *Lutakon tyylikäs leidi ja muuta kävelijän Jyväskylää*. Jyväskylä: Atena.

PIENI TIETOSANAKIRJA 1925–1928. Helsinki: Otava. Digitaalinen näköispainos.

- Auer-lamppu, <http://runeberg.org/pieni/1/0149.html>. [17.2.2009]

- Metallilankalamppu, <http://runeberg.org/pieni/4/0324.html>. [17.2.2009]

- Nernst-lamppu, <http://runeberg.org/pieni/4/0324.html>. [17.2.2009]

POHJOIS-KARJALAN SÄHKÖ OY. Kotisivut.

- Historia, http://www.pks.fi/modules/system/stdreq.aspx?P=1812&VID=default&SID=198089421_050340&S=0&C=25934. [13.5.2009]

POLIISIN TURVALLISUUSTUTKIMUS 2009. Helsingin poliisilaitos.

[http://www.poliisi.fi/poliisi/helsinki/home.nsf/files/Turvallisuustutkimus_2009_Helsinki/\\$file/Turvallisuustutkimus_2009_Helsinki.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/helsinki/home.nsf/files/Turvallisuustutkimus_2009_Helsinki/$file/Turvallisuustutkimus_2009_Helsinki.pdf). [3.11.2009]

RADOVIC, RANKO 1996. *Arkkitehtuurin ja urbaanin kadun kaupunki.*

Kaupunkipoliitikkaa Jyväskylässä 1. Jyväskylä: Kopijyvä.

RAIVO, PETRI 1997. Artikkelin ”Kulttuurimaisema: alue, näkymä vai tapa nähdä”

teoksessa Haarni, Tuukka & al *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen.* Tampere: Vastapaino. 193–208.

RAJANTI, TAINA 1999. *Kaupunki on ihmisen koti. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua.*

Helsinki: Tutkijaliitto.

RELPH, EDWARD 1976. *Place and Placeness.* London: Pion Limited.

RITTER, JOACHIM 2006. Artikkelin ”The status quo of lighting masterplans”. Professional Lighting Design. Official magazine of European Lighting Designers’ Association, ELDA+. No 52 – Nov/Dec 2006. 42–47.

ROHUNEN, ULLA & ROSSI, LEENA 2000. Artikkelin ”Valtiontalon suojissa Kilpisenkatu 8”

teoksessa Kydén, Tarja & Salmela, Ulla (toim.) *Kaupungin sydämessä. Jyväskylän Kirkkopuiston rakennettu ympäristö 1937-2000.* Jyväskylä: Kopijyvä. 97–100.

SAARIKANGAS, KIRSI 1999a. Artikkelin ”Johdanto: Merkityksellinen tila” teoksessa Saari-

kangas, Kirsi (toim.) *Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään.* Tampere: Vastapaino. 7–16.

- SAARIKANGAS, KIRSI 1999b. Artikkeliki "Tila, konteksti ja käyttäjä" teoksessa Saarikangas, Kirsi (toim.) *Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään*. Tampere: Vastapaino. 247–298.
- SAARIKANGAS, KIRSI 2002. Artikkeliki "Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena" teoksessa Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne (toim.) *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: SKS. 48–75.
- SALMELA, ULLA 2000a. Artikkeliki "Kunnallisteknistyvä Kirkkopuisto" teoksessa Kydén, Tarja & Salmela, Ulla (toim.) *Kaupungin sydämessä. Jyväskylän Kirkkopuiston rakennettu ympäristö 1937-2000*. Jyväskylä: Kopijyvä. 26–34.
- SALMELA, ULLA 2000b. Artikkeliki "Kerrostalo vakiintuu osaksi Kirkkopuiston katukuvaa" teoksessa Kydén, Tarja & Salmela, Ulla (toim.) *Kaupungin sydämessä. Jyväskylän Kirkkopuiston rakennettu ympäristö 1937-2000*. Jyväskylä: Kopijyvä. 35–46.
- SALOMAA, PENTTI 1988. Artikkeliki "Tampereen kaupungin ulkovalaistuksen kehitysvaiheita". *Valaistustekniikka-lehti* 61/1988. 34–39.
- SALOVAARA, JENNI 2007. *Valotaiteesta. Valoinstallaatio 7 hengen porttia suhteessa valotaiteen historiaan*. Tutkintotyö. Tampereen ammattikorkeakoulu. Viestinnän koulutusohjelma. Valoilmaisu. <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/5591/Salovaara%2c%20Jenni.pdf?sequence=1>. [24.5.2009]
- SEPÄNMAA, YRJÖ 1991. *Kauneuden käsite & Ympäristö kokonaistaideteoksena*. Espoo: Valtion teknillinen tutkimuskeskus.
- SEPÄNMAA, YRJÖ 2007. Artikkeliki "Me maisemassa, maisema meissä" teoksessa Sepänmaa, Yrjö, Heikkilä-Palo, Liisa ja Kaukio, Virpi (toim.) *Maiseman kanssa kasvokkain*. Helsinki: Maahenki. 12–19.
- SIIROINEN, ROOPE 2003: Artikkeliki "Arkkitehtuurivalaistuksen estetiikka".
- RY - Rakennettu Ympäristö -lehti 3/2003. Helsinki: Rakennustarkastusyhdistys. 6–9.
- SISÄ-SUOMI -LEHTI. Vuosikerrat mikrofilmikopioina Jyväskylän yliopiston kirjastossa. - 5.12.1935: uutinen Jyväskylän sähkövirran katkaisusta ilmahyökkäysnäytöksen ajaksi.

- 20.10.1936: Ilmoitus ”Illat pimenevät. Jokaisen pyöräilijän on hankittava pyöräänsä valaisin.”.
- 3.11.1936: nimimerkki Vesan muistelukirjoitus.
- 5.11.1936: Jyväskylän keskustan poikkikatujen käyttöä selvittävä ”katukatsaus”.

SIUKONEN, TIMO 2008. *Sariola Keski-Suomesta. Humanistinen pankinjohtaja, tuottelias lehtimies ja vanhan Jyväskylän tuntija*. Jyväskylä: Minerva Kustannus.

SKIPPARI, MIKA 2002. *Sähkö kaikkien palvelijaksi. Jyväskylän kaupungin sähkölaitos – Jyväskylän Energia 1902–2002*. Jyväskylä: Gummerus.

SUOMALAINEN-LEHTI. Vuosikerrat mikrofilmikopioina Jyväskylän yliopiston kirjastossa.

- 9.10.1901: ”Koewalaistusta Lux-lampuilla (- -).” Uutisjuttu torilla järjestettävästä Lux-koevalais tuksesta ja selvitys Lux-valon ominaisuuksista.

SUOMEN ARKKITEHTILIITTO – FINLANDS ARKITEKTFÖRBUND ry.

- Vuoden valaistuskohde -kilpailun voittajat 1991–2007,
www.safa.fi/archive/60_ValaistuskohdeOhjelma2009.pdf. [27.9.2009]

SUOMEN PANKIN RAHAMUSEO. Kotisivut.

- Rahanarvolaskuri, http://www.rahamuseo.fi/multi_laskuri.html.
[17.2.2009 ja 14.9.2009]

SUUR-JYVÄSKYLÄN LEHTI. Yleisönosastokirjoitus 15.10.2008.

SYRJÄMAA, TAINA & TUNTURI, JANNE 2002. Johdanto teoksessa *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: SKS. 7–29.

SÄHKÖTURVALLISUUDEN EDISTÄMISKESKUS STEK. Kotisivut.

- Sähköturvallisuuden historiaa, www.sahkoturva.info/stek_info/stek/fi_FI/sahkoturvallisuuden_historiaa/ [15.9.2009]

TAMPEREEN SÄHKÖLAITOS. Kotisivut.

- ”Nykyaikainen jo vuodesta 1888”, <http://www.tampereensahkolaitos.fi/internet/Yrityksestä/>. [13.5.2009]

TERVEYDENSUOJELULAKI. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940763>.
[17.9.2009].

TERZI, CORRADO (ed.) 2001. *Lighting plans*. Rozzano (Milan): Editoriale Domus/iGuzzini.

TIETOYKKÖNEN OY 2009. *Pimeän ajan Jyväskylä 2009* -tutkimuksen tutkimusraportti.
Toimitettu 25.2.2009 sähköpostiviestin liitetiedostona A-M. Rauhalalle, lähettäjä
markkinointijohtaja Rauno Svahn.

TILASTOKESKUS. Väestö/Suurimmat kunnat,
http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#suurimmat. [21.9.2009]

TOMMILA, PÄIVIÖ 1970. *Jyväskylän kaupungin historia 1837–1965*, osa 2. Jyväskylä:
Gummerus.

TOMMILA, PÄIVIÖ 1972. *Jyväskylän kaupungin historia 1837–1965*, osa 1. Jyväskylä:
Gummerus.

TUAN, YI-FU 2006. Artikkelit ”Paikan taju: aika, paikka ja minuus” teoksessa Knuuttila,
Seppo, Laaksonen, Pekka & Piela, Ulla (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*.
Helsinki: SKS. 15–30.

TÄHTITIETEELLINEN YHDISTYS URSA RY. Kotisivut.

- ”Valosaaste sokaisee”, <http://www.ursa.fi/valosaaste/>. [8.5.2009]

UIMONEN, ANU 2009. Artikkelit ”Valo hyväilee menneen ajan Helsinkiä”.
Helsingin Sanomat 9.4.2009. Kulttuuri, C1.

WIKIPEDIA.

- Elohopeahöyrylamppu, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Elohopeahöyrylamppu>. [12.5.2009]

- Hehkulamppu, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Hehkulamppu>. [21.2.2009]

- Kaarilamppu, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Kaarilamppu>. [21.2.2009]

- Kaasupurkauslamppu, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Kaasupurkauslamppu>. [12.5.2009]

- Katuvalo, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Katuvalo>. [20.2.2009]

- Pienpainenatriumlamppu, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Pienpainenatriumlamppu>. [12.5.2009]
- Reseptioestetiikka, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Reseptioestetiikka>. [22.3.2009]
- Suurpainenatriumlamppu, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Suurpainenatriumlamppu>. [12.5.2009]
- Valosaaste, <http://fi.wikipedia.org/wiki/Valosaaste>. [18.4.2009]

VILKKA, HANNA 2006. *Tutki ja havainnoi*. Helsinki: Tammi.

VOIMA JA VALO. Sähkölaitosyhdistys ry:n ja Suomen sähköinsinööriliitto ry:n lehti.

- ”Julkisivuvalaistuksesta Englannin viikon aikana”. Uutisjuttu lehdessä N:o 9/1933. Vuosikirja 1933. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino. 193–194.
- ”Tarpeeksi valoa – voitto suurenee”. Ilmoitus lehden N:o 7–8/heinä-elokuu 1928 etukannen sisäpuolella, ilmoittajat Holophane Ltd, London/Yleinen Sähkö Oy, Hki.

YHDYSKUNTATEKNISET PALVELUT 2008. Tutkimusraportti.

http://www.efeko.fi/fin/tutkimus/yhdyskuntatekniset_palvelut/. [14.4.2009]

YLIJOKI, HEINI 2005. *Toimistovalaituksen laadulliset lähtökohdat. Valaistussuunnitelma VALOA design Oy:lle*. Tutkintotyö. Tampereen ammattikorkeakoulu. Viestinnän koulutusohjelma. Valoilmaisu. <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/5212/TMP.objres.383.-pdf?sequence=1>. [14.4.2009]

Jyväskylän kaupunki, kaupunkirakennepalvelut/yhdyskuntatekniikka

**Puhelinkyselytutkimus Jyväskylän keskusta-asukkaiden suhtautumisesta
pimeään ajan ympäristöön ja kaupungin tuottamiin valaistusratkaisuihin**

Sukupuolesi 1 Mies 2 Nainen

Ikäsi 1 Alle 25 vuotta 2 25-45 vuotta 3 46-65 vuotta 4 yli 65 vuotta

Koulutuksesi

1 Peruskoulu 2 Ylioppilas 3 Ammattiopisto 4 Ammattikorkeakoulu 5 Yliopisto 6 Muu, mikä? _____

Kuinka kauan olet asunut Jyväskylässä? _____ vuotta

Oletko joskus osallistunut Valo on Jyväskylässä -tapahtumaan? 1 Kyllä 2 En

Suhtautumisesi seuraaviin väitteisiin näiden vaihtoehtojen mukaan:

1 = täysin eri mieltä 2 = jokseenkin eri mieltä 3 = ei samaa eikä eri mieltä

4 = jokseenkin samaa mieltä 5 = täysin samaa mieltä 0 = en osaa sanoa

Kirkkopuiston vuonna 2002 uusittu valaistus

- Kirkkopuiston valaistus on kaunis. 1 2 3 4 5 0

Jos täysin tai jokseenkin samaa mieltä: mikä Kirkkopuiston valaistuksessa on kaunista?

Jos täysin tai jokseenkin eri mieltä: miksi Kirkkopuiston valaistus ei ole kaunis?

- Kirkkopuiston valaistusratkaisut ja vanha kirkko sopivat hyvin yhteen. 1 2 3 4 5 0

- Kirkkopuistossa valot ja varjot vaihtelevat kiehtovasti. 1 2 3 4 5 0

- Kirkkopuiston valaisinpollarit ja -pylväät on sijoitettu miellyttävälle korkeudelle. 1 2 3 4 5 0

- Tunnen oloni turvalliseksi kulkiessani Kirkkopuistossa pimeään aikaan. 1 2 3 4 5 0

- Valaistut veistokset lisäävät Kirkkopuiston pimeän ajan kiinnostavuutta. 1 2 3 4 5 0

- Valaistu Kirkkopuisto herättää minussa jopa fyysisiä ihastuksen tunteita. 1 2 3 4 5 0

- Kirkkopuistossa on pimeälläkin riittävän valoisaa. 1 2 3 4 5 0

- Valaistu kaupunginkirkko herättää minussa pyhyiden ja hengellisyyden tunteita. 1 2 3 4 5 0

- Olen joskus pysähtynyt vain ihaillemaan valaistua Kirkkopuistoa. 1 2 3 4 5 0

- Valaistu Kirkkopuisto on kokonaisuutena kuin taideteos. 1 2 3 4 5 0

- Valaistu Kirkkopuisto tuottaa minulle hyvää mieltä. 1 2 3 4 5 0

- Kirkkopuisto on tärkeä osa arkista elinympäristöni. 1 2 3 4 5 0

- Kirkkopuiston valaistus tuo mieleeni jonkin muun kaupungin tai kohteen,
jossa olen joskus käynyt. 1 2 3 4 5 0

Jos tuo, niin mikä kaupunki tai kohde? _____

Kuokkalan vuonna 2003 valaistu silta + näkymä Jyväsjärven yli Ainolanrantaan päin

- Kuokkalan sillan valaistus on kaunis. 1 2 3 4 5 0

Jos täysin tai jokseenkin samaa mieltä: mikä Kuokkalan sillan valaistuksessa on kaunista?

Jos täysin tai jokseenkin eri mieltä: miksi Kuokkalan sillan valaistus ei ole kaunis?

- Pidän Kuokkalan sillan valaistuksen sinisestä sävystä. 1 2 3 4 5 0

- Olen joskus pysähtynyt vain ihaillemaan Kuokkalan sillan valaistusta (esim. Rantaraitilta).	1	2	3	4	5	0
- Matkalta palatessani tunnen saapuneeni kotiin, kun näen valaistun Kuokkalan sillan.	1	2	3	4	5	0
- Kuokkalan sillan valaistus on kuin taideteos.	1	2	3	4	5	0
- Valaistu näkymä Jyväsjärven yli on minulle läheinen kotimaisema.	1	2	3	4	5	0
- Kuokkalan sillan valaistus tuo mieleeni jonkin muun kaupungin tai kohteen, jossa olen käynyt.	1	2	3	4	5	0
Jos tuo, niin mikä kaupunki tai kohde? _____						

Yliopistonkadun vuonna 2008 valmistunut, uusittu katuvalaistus (välillä Puistokatu – Kilpisenkatu)

- Yliopistonkadun uusi pimeän ajan ilme on trendikäs.	1	2	3	4	5	0
- Pidän Yliopistonkadun valaisimien luoman valon värisävyyttä.	1	2	3	4	5	0
- Yliopistonkadun uuden valaisinpylvään kaareva muoto miellyttää minua.	1	2	3	4	5	0

Jyväskylän 2000-luvun pimeän ajan olemus yleensä

- Viime vuosina toteutetut valaistuskohdeet ovat lisänneet kaupungin viihtyisyyttä.	1	2	3	4	5	0
- Valaistuskohdeet ovat lievittäneet pimeän vuodenaajan aiheuttamaa alavireisyyttäni.	1	2	3	4	5	0
- Olen ylpeä valaistukseen panostavasta kotikaupungistani.	1	2	3	4	5	0
- Pidän siitä, että arkkitehtuuria, taidetta, siltoja, puita ynnä muita yksittäisiä kohteita valaistaan.	1	2	3	4	5	0
- Runsaat valaistuskohdeet tukevat Jyväskylän julkisuuskuvaa ajan hermolla elävänä kaupunkina.	1	2	3	4	5	0
- On tärkeää, että arkiympäristöni on pimeällä kauniisti valaistu.	1	2	3	4	5	0
- Pimeän ajan kaupunkiympäristön valaistuksessa on menty jo liiallisuuksiin.	1	2	3	4	5	0
- Jyväskylän runsaat valaistuskohdeet lisäävät yleistä turvallisuuden tunnettani.	1	2	3	4	5	0
- Väriellinen valo (sininen, punainen, vihreä...) sopii julkiseen valaistukseen siinä missä kirkaskin.	1	2	3	4	5	0
- Uskon, että valaistustekniikan kehittyminen vähentää energiankulutusta merkittävästi.	1	2	3	4	5	0
- Riittää, että kaduilla ja puistoissa on sen verran valaistusta, että pimeällä näkee turvallisesti kulkea. Minkäänlaista valaistustaidetta ei tarvita.	1	2	3	4	5	0
- Rakennusten arkkitehtonisten yksityiskohtien ja taideteosten valaiseminen on turhaa energiantuhlausta.	1	2	3	4	5	0
- Pimeän ajan Jyväskylä erottuu edukseen muiden kaupunkien joukossa.	1	2	3	4	5	0
- Olen joskus vaihtanut mielipiteitä muiden jyväskyläläisten kanssa kaupungin julkisten tilojen valaistuksesta.	1	2	3	4	5	0

- Mitä muita Jyväskylän valaistuskohdeita osaat mainita? _____

_____

- Mikä kohde on suosikkisi? _____

Miksi? _____

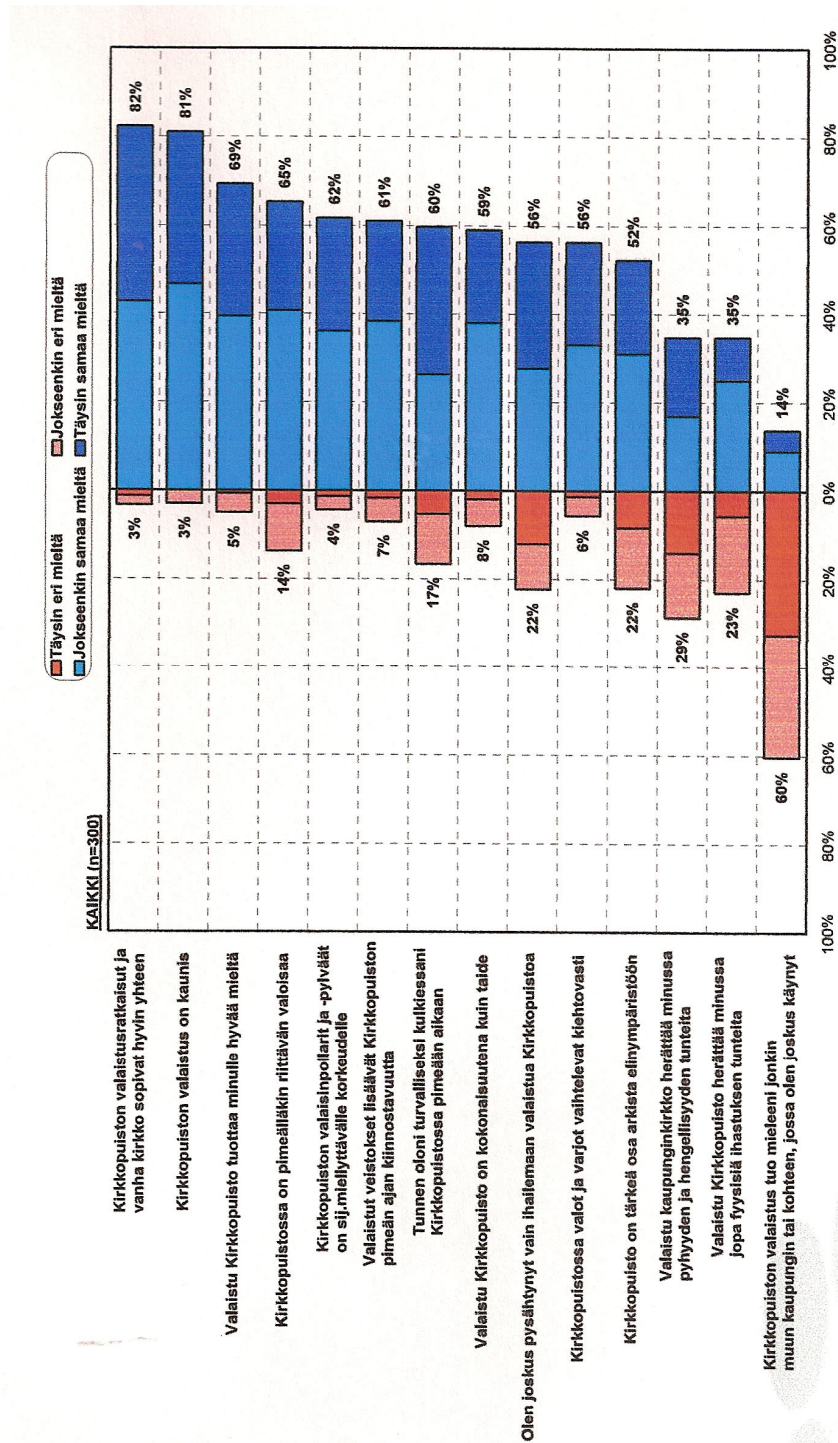
- Kommenttejasi ja ideoitasi Jyväskylän julkisen valaistuksen kehittämiseksi: _____

_____

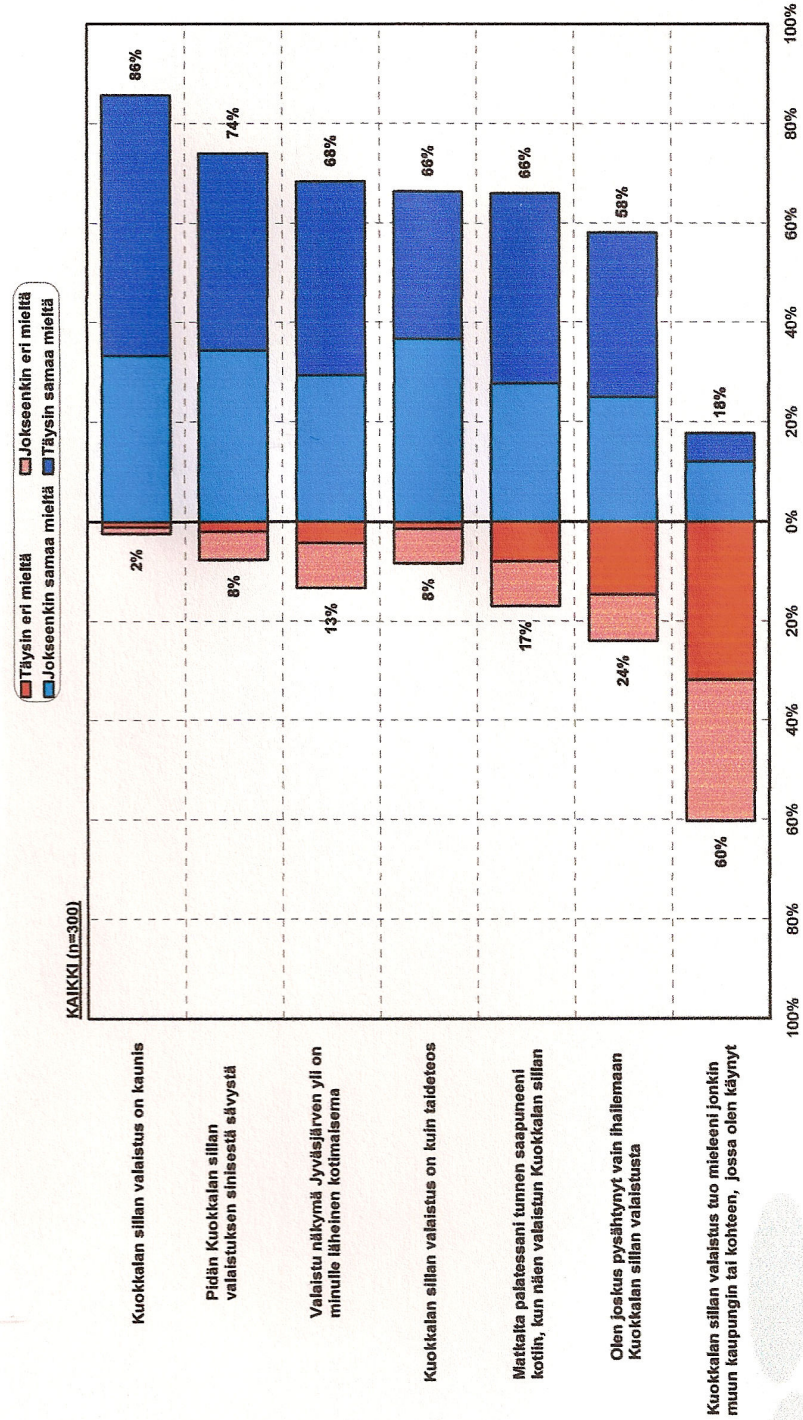
Tiivistelmä Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -asukaskyselyn vastauksista

Lähde Tietoykkönen Oy:n raportti, helmikuu 2009

Arviot Kirkkokuiston valaistuksesta

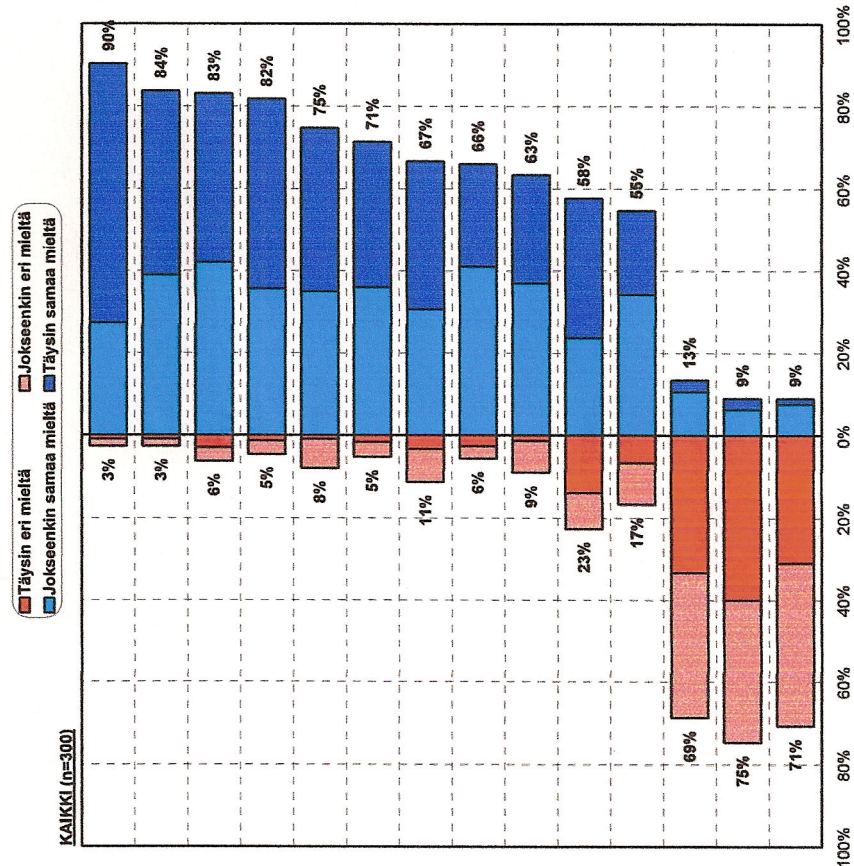

Arviot Kuokkalan sillan valaistuksesta

Arviot Jyväskylän 2000-luvun pimeään ajan olemuksesta

Pidän siitä, että arkkitehtuuria, taidetta, siltoja, puita ynnä muita yksittäisiä kohteita valaistaan

Viime vuosina toteutetut valaistuskohteet ovat lis. kaupungin viihtyisyyttä

Runsaat valaistuskohteet tukevat Jyväskylän julkisuuskuvaa ajan hermolla elävänä kaupunkina

On tärkeää, että arkkitehtuuria on pimeällä kauniisti valaistu

Uskon, että valaistustekniikan kehik. vähentää energiantuotusta merkittävästi

Olen ylpeä valaistukseen panostavasta kotikaupungistani

Väriellinen valo (sininen, punainen, vihreä...), joipii julkiseen valaistukseen siinä missä kirkasikin

Pimeään ajan Jyväskylä erottuu edukseen muiden kaupunkien joukossa

Jyväskylän runsaat valaistuskohteet lisäävät yleistä turvallisuuden tunnetta

Olen joskus vaihtanut mielipiteitä muiden jyväskyläläisten kanssa kaupungin julkisten tilojen valaistuksesta

Valaistuskohteet ovat lievitäneet pimeään vuodensajan aih. alavireisyyttäni

Riittää, että kaduilla ja puistoissa on sen verran valaistusta, että pimeällä näkee turvallisesti kulkea. Minikäänlaista valaistusta ei tarvita

Pimeään ajan kaupunkiympäristön valaistuksessa on menty jo liialliseksiin

Rakennusten arkkitehtonisten yksityiskohtien ja taideteosten valaiseminen on turhaa energiantuhoilua

Pimeän ajan Jyväskylä 2009 -kyselytutkimus, aineiston rakenne

		%	kpl
IKÄ	Alle 25 vuotta	18%	55
	25-45 vuotta	32%	97
	46-65 vuotta	32%	95
	Yli 65 vuotta	18%	53
SUKUPUOLI	Mies	48%	143
	Nainen	52%	157
KOULUTUS	Peruskoulu	8%	23
	Ylioppilas	18%	53
	Ammattiopisto	31%	94
	Ammattikorkeakoulu	14%	43
	Yliopisto	27%	82
	Muu	1%	4
	Ei osaa sanoa	0%	1
ASUMISAIKA JYVÄSKYLÄSSÄ	Alle 5 vuotta	21%	64
	5 - 10 vuotta	21%	62
	11 - 30 vuotta	23%	69
	31 - 50 vuotta	22%	66
	Yli 50 vuotta	13%	38
	Ei vastausta	0%	1
ONKO JOSKUS OSALLISTUNUT VALO ON JYVÄSKYLÄSSÄ -TAPAHTUMAAN	Kyllä	41%	122
	Ei	58%	173
	Ei osaa sanoa	2%	5
KAIKKI		100%	300